Jozefas Pficneris

Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas

JOSEF PFITZNER

DIDYSIS LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS VYTAUTAS KAIP POLITIKAS

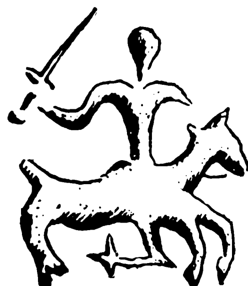
AUTORIUI LEIDUS, LIETUVOS UNIV. PROF. JONUI YČUI REDAGUOJANT, VERTIMĄ PARŪPINO J. TALMANTAS

1930 — VYTAUTO DIDŽIOJO — METAI

ŠVIET. MINISTERIJOS KNYGŲ LEIDIMO KOMISIJOS LEID. 158 NR.

Jozefas Pficneris

Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas

Vilnius „Mintis" 1989

BBK 63.3(2L)43
Pf-08

Spaudai parengė PRANĖ ČEREŠKAITĖ

P $\frac{0503020908—241}{M\ 851(08)—89}$ R—89

ISBN 5-417-02852-5

Pratarmė

Jozefas Pficneris (1901—1945) — vokiečių istorikas, nuo 1932 m. Prahos vokiečių universiteto profesorius, palikęs keletą istorijos veikalų, tarp jų ir monografiją „Grossfürst Witold von Litauen als Staatsmann", kuri buvo išleista 1930 m. Tais pačiais jubiliejiniais Vytauto metais, autoriui sutikus, J. Talmantas išvertė ją iš vokiečių kalbos į lietuvių kalbą ir profesoriui Jonui Yčui parengus ji buvo išspausdinta Kaune. Dabar šis darbas leidžiamas pakartotinai. Gali kilti klausimas, kodėl „Minties" leidykla šitaip daro. Kuo patraukli kaip tik ši knyga? Darbų apie Vytautą yra pakankamai. Bet J. Pficneris, kaip niekas kitas iš užsieniečių, išryškino spalvingą Vytauto asmenybę, jo politinius sugebėjimus ir įvertino jį Lietuvos akimis (von Litauen aus). Jis išaukštino Vytautą, prilygino jį net imperatoriui Zigmantui Liuksemburgiečiui (glich Witolds Lebenswerk dem Siegmunds). Vytautas, anot autoriaus, buvo stipresnis už uniją ir Jogailą. Toks pagrindinis šios knygos motyvas. Kiek vėliau, 1934 m., vokiečių istorikų parengtame keturtomyje „Menschen die Geschichte machten" J. Pficneris parašė straipsnį apie Vytautą. Tai buvo vienintelis tame leidinyje straipsnis apie lietuvį. Vytautas dar kartą buvo pristatytas Europos skaitytojui. Autorius vertino jį daug objektyviau negu kaimynų lenkų, rusų ir vokiečių istorikai. Lenkai, anot J. Pficnerio, jį laikė separatistu, kovojusiu prieš uniją, vokiečiai — išdaviku, laužiusiu sutartis su Ordinu, rusai — trumparegiu, neatsižvelgusiu į Lietuvos galimybes užvaldyti rusų žemes ir nuolat prieštaravusiu Maskvos kunigaikštystės politikai.

J. Pficnerio darbas parašytas problemiškai, panaudojus iki tol žinomas istorijos šaltinių publikacijas ir istorinę literatūrą. Todėl jis ir dabar neprarado ne tik pažintinės, bet ir mokslinės vertės. Jis ilgaamžis. Čia nėra istorijos populiarizacija, čia — mokslinė studija.

Struktūriniu požiūriu knyga taip pat gerai apgalvota. Faktai joje dėstomi temine-chronologine tvarka ir nuosekliai. Suprantama, visko aprėpti autorius negalėjo. Ir po šiai dienai daugelis Vytauto epochos klausimų yra neaiškūs. Pvz., nėra galutinai išaiškintas bažnytinės unijos klausimas ir G. Camblako misija Vakaruose, čekų sosto klausimas, totorių perkėlimas ir apgyvendinimas Lietuvoje, vakarinių lietuvių žemių klausimas, Lietuvos kariuomenės reorganizacija pereinant nuo visuotinio šaukimo prie pastovaus bajorų užsiėmimo ir kt. Kaip teigiamą dalyką knygoje būtų galima pažymėti Lietuvos ir Europos šalių istorijų palyginimus, pastabas apie geopolitiką. Suprantama, o tai nusako ir pats knygos pavadinimas, kad čia pateikiama studija apie Vytauto diplomatiją ir mažai liečiama Vytauto veikla ūkio ir kultūros srityse. Jaunas, vos 26—28 metų, istorikas nepajėgė visko aprėpti. Bet reikia tik stebėtis jo plačia erudicija, ypač lenkų ir rusų istoriografijos klausimais. Kiekviename puslapyje jaučiama stipri ir išsami vokiečių istorikų mokykla. Platūs istorijos apibendrinimai išplaukia ne iš autoriaus intuicijos, jie paremti istorijos faktais. Lietuvos istorijos žinios, kai rašė J. Pficneris, nebuvo jau tokios menkos. Jau buvo žinomos pagrindinės Vytauto epochos šaltinių publikacijos — A. Prochaskos, J. Foigto, E. Račinskio, I. Danilavičiaus, vokiečių istorikų Hiršo, M. Tepeno ir Strelkės vokiečių kronikų publikacijos. Nedaug ką turime vertingesnio po 1930, Vytauto jubiliejaus, metų. Todėl J. Pfitznerio monografija ir šiuo požiūriu nėra pasenusi.

J. Pficneris aptarė Vytauto santykius su Ordinu, Lenkija, Rusia, imperija ir bažnyčia. Prieš tai jis padarė didelį ekskursą į praeitį, aptarė Gediminaičių valdomą Lietuvos valstybę. Kodėl autorius palyginti taip plačiai išdėstė istoriją iki Vytauto atėjimo į valdžią? Jis rašo: „Žmogaus gyvenimas yra per trumpas, kad galėtų pakeis-

ti ar nugalėti didžias tautų gyvenimo linijas, kuriomis slenka šimtmečiai". Iš šito suprantamas ir autoriaus siekimas išaiškinti tas Lietuvos istorijos linijas, kurias rado Vytautas. Tad kokios tos istorijos linijos, kurias matė autorius? Pirma — Lietuvos valstybė kuriama gresiant pavojui iš išorės, antra — klestinti lietuvių tautos „gynimosi dvasia", trečia — Ordino mokykla ir jos pavyzdžiu vykdoma lietuvių ekspansija į rytus, ten, kur buvo mažiausias pasipriešinimas, ketvirta — gabių lietuvių valdovų „erdvių politika", penkta — patrimonialinės monarchijos sosto paveldėjimo principai, šešta — rusų žemių jungimo būdai, septinta — instinktyvi primityvių tautų neapykanta aukštesnei kultūrai ir aštunta — lietuvių pagonybė — „gėdos dėmė" ir iš jos kylantis baltų tautų ilgas vegetavimas. Suprantama, mūsų laikų istorikas iki galo nesutiks su tokia pagoniškosios Lietuvos charakteristika.

Toliau autorius pereina prie Vytauto kovos dėl tėviškės ir valdžios Lietuvoje su Jogaila ir toje kovoje akcentuoja du jo sandėrius (1384 ir 1389 metais) su Ordinu. Šią Vytauto kovą jis perteikia remdamasis lenkų istorikų tyrimais.

Vytauto santykių su Ordinu charakteristika pateikta naujoviškai. Ypač aktuali dabar autoriaus idėja, kad Ordinas solidarizavosi su Vakarais, tiesiog Ordinas — Vakarų kūdikis. Dabar tai pagrindinė visos vokiečių istoriografijos tezė. Ordinui reikėjo pagonių, reikėjo juos net palaikyti, nes tai buvo jo egzistavimo prasmė. Autorius pripažįsta, kad Ordino valstybė buvo „dirbtinė vokiečių valstybė prie Baltijos". Galima sutikti su autoriumi, kai jis vertina politinį Ordino žaidimą Lietuvoje: „rėmė silpnesniąją pusę, kol ji laimėjo, o po to siekė ją sugriauti". Bet Ordinas per toli siekė, ir iš čia Lietuvos regresija, t. y. nusigręžimas nuo priimtų sutarčių. Autorius nepasako, kad Ordino politinis žaidimas nedavė rezultatų ir šį žaidimą (dėl Žemaitijos) laimėjo Lietuvos kunigaikščiai.

Vytautas, anot autoriaus, buvo Ordino mokinys. Ekspansijos į rytus siekti jis išmokęs „Ordino mokykloje". Lietuva darė tą patį, ką ir Ordinas. Betgi Vytauto idėjos, ypač tautinė, buvo paimta ne iš Ordino, o iš tėvo Kęstu-

čio. Turiu mintyje Vytauto 1420 m. pareiškimą apie žemaičių ir lietuvių vienybę kalbos ir papročių požiūriu ir tai, kad prūsų žemė, kurios jis reikalausiąs iki Osos, taip pat yra jo tėvų žemė. Tokių dalykų iš Ordino jis negalėjo išmokti. Beje, autorius remiasi G. ir H. Mortenzenų bei P. Kargės teorija teigdamas, kad Žemaičius nuo Ordino (Nemuno) skyrė plati miškų juosta. Tuo tarpu nuolatiniai Ordino puolimai privertė žemaičius palikti Nemuno ribą ir pasitraukti į šiaurę 20—30 kilometrų. Beje, žemaičius autorius vadina „mainų objektu", nes Lietuvos valdovai juos vis atiduodavo Ordinui. Bet čia reikia pažymėti, kad tai buvo Jogailos ir Vytauto taktiniai sprendimai (tą dabar pripažįsta daugelis vokiečių ir lenkų istorikų), o ne prekyba žemaičiais. Negalima sutikti su autoriaus pareiškimu, kad „pagonių krašto okupavimas buvo leistas" ir kad tam neprieštaravo nei bažnyčios tėvai, nei Biblija, nei to meto visa Vakarų visuomenė. Bet autorius nesako, kad tam prieštaravo pati prigimtinė žmonių teisė, kuri buvo žinoma viduramžiais, penktasis dievo įsakymas (nežudyk), didieji viduramžių autoritetai ir pagaliau artimo meilė — caritas. Konstanco bažnytiniame (1416—1417 m.) suvažiavime Ordino karas ne tik prieš naujakrikščius lietuvius, bet ir prieš pagonis buvo pasmerktas.

Negalima sutikti ir su autoriaus teiginiu, jog Žalgirio pergalė „ne Ordino žlugimo priežastis", o tik „perspėjimas". Ne tik J. Pficneris vokiečių literatūroje teigė, kad Ordinas „gyveno misijų mintimis" ir kad tai jam „davė teisę versti kalaviju pagonis krikštytis ir naujai apkrikštytas šalis prijungti kaip provincijas prie Ordino žemių". Niekas tokios teisės „apkrikštyti ir politiškai pavergti" nedavė, išskyrus imperatorius ir popiežius, kurių bažnytinė politika buvo neteisinga. Su Lietuvos krikštu „baigėsi paskutinės Ordino dienos", nes krikštas „panaikino misijų teoriją". Gerai, kad buvo taip. Bet Ordinas, kaip žinome, nepripažino Lietuvos krikšto ir toliau kariavo prieš naujakrikščius. Autorius teigiamai vertina Ordino pastangas užimti Lietuvą (ypač Žemaitiją) po krikšto. Tuo tarpu šiuolaikinė vokiečių istoriografija tvirtina, kad Or-

dino pastangos užimti Žemaitiją po Lietuvos krikšto buvo nerealios ir net absurdiškos (Bockmann).

Vytauto santykiai su Lenkija ir jos karaliumi pusbroliu Jogaila aptarti išsamiai ir originaliai. Beje, čia autorius prieštarauja daugumai lenkų leidinių. Anot autoriaus, Vytauto gyvenimo tikslas buvo pasiekti, kad Lietuva taptų nepriklausoma valstybe, ir panaikinti uniją (die Aufloesung der Union). F. Konečnis protestavo prieš tokią J. Pficnerio tezę, klausdamas, kada tokią programą Vytautas kėlęs, ar ąja vadovavosi visą laiką, kada pati unija buvo ardoma ir pagaliau ar unija neišplėtė paties Vytauto politinių galimybių? (Ateneum wileńskie, 1930, s. 931—933). F. Konečnis rašė, kad negali būti monografijos apie Vytautą be Jogailos, nes jų reikalai buvo labai susipynę. L. Kolankovskis ėjo dar toliau. 1930 m. monografijoje jis pareiškė, kad Vytautas tebuvo Jogailos žaidimo įrankiu. Vokiečių istorikas J. Pficneris dėl šito yra visai priešingos nuomonės negu lenkų istorikai. Jis yra pabrėžęs visai savarankišką, nuo Jogailos nepriklausomą Vytauto politiką. Žinoma, ir toliau lieka problemiška tai, ar Vytautas siekė, bent valdymo pradžioje, Lietuvos savarankiškumo unijoje, ar norėjo visai „panaikinti uniją". Šie tvirtinimai tėra tik hipotezė. Lenkija (jos bajorai) siekė unijos su Lietuva dėl to, kad smarkiai išplėstų savo teritoriją ir įgytų karo galybę ginče su Ordinu dėl Vyslos tėkmės, o Lietuva norėjo apsikrikštyti, įgyti kultūrinių vertybių ir, žinoma, susilaukti Lenkijos karinės paramos. Taigi Lenkijos karūna buvo ne vien blizgąs perlas, kuris viliojo Jogailą. Vargu ar Vytautas, kaip teigia autorius, unijos klausimu laikėsi nuošaly. Jis jei nebuvo vienas iš unijos iniciatorių, tai bent rėmė ją, siekdamas, išvykus Jogailai į Lenkiją, gauti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę.

1385 m. Krevo sutartį J. Pficneris vertina remdamasis daugumos lenkų teze apie Lietuvos inkorporaciją į Lenkijos sudėtį. Vienintelis jo argumentas kunigaikščių homogialinės (leninės) priesaikos karaliui. Tuo tarpu dabar viena dalis lenkų istorikų Krevo sutartį aiškina leniniu Lietuvos santykiu su Lenkija, o kita — personaline unija.

Ginčytinas dalykas, ar jaunavedys Jogaila dovanojo

žmonai Jadvygai Lietuvą ar tik jos sritis. Dėl lenkų istoriografijos įtakos autorius aiškiai pervertina 1387 ir 1413 metų aktų įtaką formuojant bajorų žemėvaldą, bajorų teises į žemę ir pereinant nuo militarinės į luominę valstybę. Lenkų įtaka buvo, bet ne ji formavo žemės nuosavybę Lietuvoje. Unijos aktas galėjo tik paspartinti nuosavybės santykių formavimąsi. Žemaičiai XV a. pradžioje tvirtino, jog jų nuosavybė buvo paveldima.

Man regis, kad autorius neatskleidė 1392 m. Vytauto pergalės priežasčių: sunkios Jogailos padėties Lenkijoje, besiformuojančios prieš jį koalicijos, Vytauto karinės pergalės 1390—1391 m. Lietuvoje, Skirgailos nesugebėjimo valdyti kraštą, žemaičių paramos Vytautui. Ne iš gero Jogaila pakvietė Vytautą grįžti į Lietuvą, atidavė jam tėviškę ir davė rusų žemių. Šiaip 1392 m. Astravos sutartį autorius vertina labai teigiamai — tai „svarbiausia Vytauto gyvenimo valanda", 42 metų Vytautas buvo pašauktas vadovauti Lietuvai. Įdomi autoriaus pastaba, kad Jogaila leido Vytautui veikti atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, nes, kadangi pats buvo bevaikis, galėjo tekti ja pasinaudoti.

Dėl rusų istorikų įtakos Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę autorius vadina lietuvių—rusų valstybe. Tačiau tai ne vien termino reikalas. Kitaip negu daugelis rusų istorikų, autorius neneigė lietuvių prioriteto rusų žemėse. Priešingai, autorius teigia, kad rusų žemės pripažino Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdžią, kad valstybės branduolį, arba pagrindą, sudarė lietuvių žemės Nemuno baseine, t. y. Vilniaus, Trakų vaivadijų ir Žemaičių seniūnijos teritorija buvo lietuviška didžiojo kunigaikščio dinastija, vyriausybės vieta Lietuvoje ir buvo „branduolio krašto persvara" visoje valstybėje. Jis mini ir lietuvių masinę kolonizaciją. Anot autoriaus, buvusios net trys Lietuvos teritorijos grupės: Lietuvos branduolys, rusų kunigaikštystės ir periferinės teritorijos, pasienio su Maskvos kunigaikštyste sritys. Žymiausias Vytauto politikos poslinkis 1392—1393 m. buvo dalinių kunigaikščių naikinimas rusų žemėse ir savo vietininkų jose iškėlimas. Šituos dalykus autorius gal kiek ir hipertrofavo, nes jis kalba jau apie

Vytauto absoliutizmo veiksmus. Tačiau su teiginiu, kad tai buvo Lietuvos „valstybės modernizacija" jos centralizacijos prasme ir tuo pasipriešinta Lenkijai, galime sutikti. Iki tol Lietuvos kunigaikščių vykdyta užimtose rusų žemėse politika „negriauti seno ir naujo neįgyvendinti" Vytauto buvo pakeista. Netvirtas žemių federacinis junginys, toli nuo centro esančios sritys vertė Vytautą keisti šią politiką. Galime tik pritarti autoriui, kad „lietuviai rusų kraštus vienus užėmė karu, o kitus taikiu būdu" ir kaip tik didesniąją dalį „ramiu būdu" ir „šeimos jungtimis". Kaip vertinti Vytauto rusų žemių valdymo reformas? Autorius sako, kad Vytautas naikino „patrimonialinę santvarką" (t. y. žemių paveldėjimą) ir kūrė Lietuvos monarchiją. Jis naikino „jus ducale" ir net „dominiam" ir padarė žemių vietininkus priklausomus nuo didžiojo kunigaikščio valios. Dėl „patrimonialinės valstybės" termino galima pasakyti, kad jis yra priimtas ir šiuolaikinėje valstybinėje teisėje. Jį vartoja žymus Lietuvos teisės istorikas Juliušas Bardachas. Tą terminą, matyt, buvo pavartojęs V. Antonovičius, o iš jo paėmė ir J. Pficneris. Terminas „patrimonialinė monarchija" taikomas ankstyvosioms monarchijoms iki luominės monarchijos susiformavimo.

Galima būtų ginčytis su autoriumi dėl to, kad rusų žemės kaip vienetas, nepriklausomai nuo jų padalijimo į sritis, įėjo 1386 m. į Lietuvos karūnos sudėtį. Bet rusų žemės nebuvo laikomos tolygiomis Lietuvos centrui. Jogaila save titulavo taip: „iš dievo malonės Lenkijos karalius, vyriausias (supremus) Lietuvos kunigaikštis ir Rusios viešpats". Taigi šis titulas rodė trejopą jam pavaldžių žemių gradaciją. Jis neatsitiktinai vengė (ir ilgą laiką) vadinti Vytautą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Taip netitulavo ir brolio Skirgailos, kurį išskyrė tik „aukščiau kitų brolių". Tad abejotina, ar Jogaila neteikė Lietuvos valdovo titului reikšmės.

Vytauto rusų žemėse vykdoma politika vadinama taip: „tolimųjų erdvių siekianti politika". Jis puoselėjęs „kryžiaus karų mintį" prieš totorius ir rusus ir būtent

savo „politinės galybės tikslais", lygiai taip kaip Ordinas XII a. prieš pagonis.

Vytauto bažnytinę politiką ir jo santykius su Vakarais autorius aptaria pabaigoj. Anot autoriaus, Vytautas siekė bažnyčią pajungti valstybės reikalams: per savo skiriamus vyskupus, per bažnyčios organizaciją, vengiant priklausomumo nuo Gnezno arkivyskupijos, veikiant pravoslavų kraštuose per sau palankų vyskupą G. Camblaką ir prieš Maskvos metropolitą Fotijų. Čia nieko nuostabaus. Valstybės valdžia siekė visur pajungti sau bažnytinę valdžią. Lenkų istorikas F. Konečnis daro mūsų autoriui priekaištą, jog šis pamiršęs, kad tautų pagrindinė jėga yra jų civilizacija, o ne politinis gyvenimas — valstybė. Čia atsiskleidžia visai skirtingas lenkų ir vokiečių istorikų požiūris į istoriją. Kalbant apie Lietuvą, anot F. Konečnio, svarbu dar ir tai, kad pats Vytautas ir jo tauta buvo katalikiškos civilizacijos, o valstybė — bizantiškos. J. Pficneris pabrėžė paties Vytauto pažiūrą į religiją ir jo krikštą. Jis aiškina, kad 1383 m. Vytautą vokiečiai pakrikštijo katalikišku Vygando vardu, gavęs rusų žemes Vytautas 1384 m. pravoslavų buvo pakrikštytas Aleksandru. Tik kažin, kaip teigia J. Pficneris, ar Vytautas buvo vėl krikštijamas Krokuvoje 1386 m., nes 1390 m. atsidūręs pas kryžiuočius jis turėjo vėl Vygando vardą. Įdomūs yra ir Vytauto santykiai su šv. Romos imperija. Beje, čia autorius pateikė žinomus įvykius dėl pastangų karūnuoti Vytautą karaliaus vainiku. Anot jo, imperija ir popiežius — Vakarų pasaulio universumas — „krikščioniškosios vakarų pajėgos" kėlė Vytauto karūnos klausimą. Tai buvo neatsitiktinis Lucko suvažiavime vaišingo šeimininko pagerbimas. Unija nepritarė Lietuvos karūnavimui ir labai dar abejotina, ar tai buvo paties Jogailos valia.

J. Pficneris kiekviena pasitaikiusia proga Vytautą charakterizuoja. Jis vadina jį „griežtu, šaltu ir sąmoningu politiku", kuris išmoko tų dalykų būdamas pas kryžiuočius. Jis išmokęs iš kryžiuočių veidmainystės —„slopinti keršta ir kartu šypsotis" ir apskritai elgtis „makiaveliškai". Jo diplomatinis talentas susilaukė didelio triumfo.

Pašauktas vadovauti Lietuvai (1392 m.), jis „sužadino lietuvių tautinę sąmonę". Čia turima mintyje faktas, kad 1398 m. Lietuvos bajorai apšaukė jį Lietuvos karalium. J. Pficneris eina dar toliau. Jis vadina Vytautą „Lietuvos genialiu vadu", kurio pasirodymas Žemaičiuose darė stebuklus. Jis dirbo tiek, kiek „galėjo žmogus dirbti", ir sulaukė „milžiniškų vaisių". „Vytautas gyveno tik savo šalies gerovei, darė ir ardė sutartis, žiūrėdamas tik naudos savo valstybei". Taigi vargu ar apie Vytautą kas nors iš užsieniečių galėjo pasakyti daugiau.

Galima būtų ginčytis su autoriumi dėl kai kurių menkesnių dalykų: ar neperdėtai kalbama apie Mindaugo nukariavimus Dnepro vidurio srityje; rašoma, kad 1379 m. Trakų sutartimi buvo „baigtas karas" su Ordinu. Tuo tarpu ta sutartimi iš karo iškrito tik Kęstučio valdomos pasienio rusų sritys Nemuno aukštupyje; negalima sutikti, kad sudarant Dovydiškių sutartį dalyvavo Vytautas, nes iš Kęstučio Vytautas esą galėjęs negauti palikimo, o čia jam buvo pažadėta; Dubysos sutartis 1382 m. lapkričio 1 d. nebuvo vien Ordino laimėjimas, kaip vaizduoja autorius. Jogaila gavo iš Ordino paramą (už Žemaitiją), buvo pripažinta Trakų kunigaikštystė ir kartu panaikinta dviguba valdžia Lietuvoje; negalima teigti, remiantis vien J. Dlugošu, kad Vytautas „pasitraukė iš kautynių (turima omenyje momentas nuo Marienburgo apgulimo po Žalgirio mūšio.— M. J.) anksčiau, negu karas tai būtų leidęs"; perdėtas teiginys, kad po Kulikovo mūšio 1380 m. ir metropolito Kiprijono persikėlimo į Maskvą Lietuva „braškėjo iš pagrindų".

Mečislovas Jučas

Rengiant antrąjį leidimą, taisyti buvo tik patys būtiniausi ir nekeliantys abejonių dalykai. Leid. past.

Autoriaus žodis lietuviškajam vertimui

Einem glücklichen Zufalle ist es zuzuschreiben, daß mein Buch über den Großfürsten von Litauen just in dem Jahre erschien, in dem sich die litauische Nation rustet, die 500. Wiederkehr des Todestages seines großen Fürsten geziemend zu feiern. Freudig begrüßte ich daher die Absicht der litauischen Regierung, mein Buch durch eine Uebersetzung ins Litauische weiteren Volksschichten zugänglich zu machen. Hat doch das wieder zu politischer Selbständigkeit gelangte litauische Volk allen Anlaß, gerade in diesem Jahre in seine mittelalterliche politische Glanzzeit zurückzuschaun und dabei vor allem Witolds zu gedenken, der sein gesamtes Lebenswerk der litauischen Selbständigkeit gewidmet hat. Tausendfalte Fäden verbinden Witolds Zeitalter mit der Gegenwart. Und immer noch hat es sich verlohnt, daß sich die Völker ihre Vergangenheit besonnen und aus ihr neune Kraft und Zuversicht gezogen haben. Sollte es mir gelungen sein, dem litauischen Volke den Weg zum Verständnis des Lebenswerkes seines großen Helden Witold einigermaßen zu bahnen, dann wäre es Lohnes genug für mich und meine Arbeit.

Prag, im Juni 1930.

Prof. Dr. Josef Pfitzner.

Reikia laimingu atsitikimu palaikyti tai, kad mano knyga apie didįjį Lietuvos kunigaikštį Vytautą išėjo kaip tik tais metais, kada lietuvių tauta ruošiasi iškilmingai minėti 500 metų didžiojo savo kunigaikščio mirties su-

kaktuves. Todėl su džiaugsmu sveikinu lietuvių vyriausybės pasiryžimą mano knygą, išversdintą į lietuvių kalbą, padaryti prieinamą platesnei visuomenei. Lietuvių tauta, pasiekusi savo nepriklausomybę, turi juk puikiausią progą kaip tiktai šiais metais pažvelgti į politinio savo švytėjimo laikus viduramžiais ir čia pirmų pirmiausia atsiminti Vytautą, kurio visas gyvenimo darbas buvo skirtas Lietuvos nepriklausomybei. Tūkstančiai ryšių jungia Vytauto laikus su šiais laikais. Ir visada naudinga, kad tautos prisimintų savo praeitį ir iš jos čiulptų sau naujų jėgų ir pasitikėjimo. Jeigu man būtų pavykę lietuvių tautai praskinti kelią, kuriuo einant būtų suprastas didžiausias jos didvyrio Vytauto gyvenimo darbas, tai būtų man ir už mano darbą pakankamas moralinis atlyginimas.

Praha, 1930 m. birželio 1 d.

Prof. dr. Josef Pfitzner

Tyrimai ir metodai

Lietuva, kaip retai kuri šalis, galėjo džiaugtis kitų tautų mokslininkų tyrinėjama. Ypač tyrinėjama buvo jos istorija. Tas dalykas yra aiškinamas šalies padėtimi, politiniu likimu, labai reikšmingu politiniu vaidmeniu, kurį Lietuva vaidino viduramžiais. Senovės ir dabartinių lietuvių gyvenamoji sritis, esanti didžiajame kelyje tarp Europos Rytų ir Vakarų, traukė ir traukia vienodai vienų ir antrų dėmesį [1]. Be abejo, Lietuvos valstybės sritis praeityje [2], ypač didžiausio išsiplėtimo metu, pirmame XV šimtmečio trečdaly, nusitiesusi į Europos Rytų širdį, buvo separatinės Pabaltijo valstybių, neišskiriant ir Kryžiuočių ordino, politikos sąlyga ir performavo pagaliau lenkų karalystę iš pagrindų. Dėl to tos valstybės gyvenimą imasi tirti trys didelės tyrėjų grupės: rusai, lenkai, vokiečiai; be to, rusų mokslininkų reikia skirti tris savarankiškas grupes: didžiarusius, mažarusius (ukrainus)

---

[1] Plg. kad ir *J. Rozwadowski.* Mapa językowego obszaru litewskiego, kuri įdėta į rinkinį Polska i Litwa w dziejowym rozwoju (1914), 337 ir kt., su žemėlapiu; *L. Wasilewski.* Litwa i Białoruś (o. J.). 1 ir kt.; *J. Ehret.* Litauen in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft (1919), 20 ir kt.; *И. И. Лаппо.* Западная Россія и ея соединеніе съ Польшею въ ихъ историческомъ прошломъ (1924), 11 ir kt.; *H. Mortensen.* Litauen. Grundzüge einer Landeskunde (1926), passim; *E. J. Harrison.* Lithuania (1928).

[2] Plg. *Caro* nubrėžtus žemėlapius leidinyje *Spruner-Menkes.* Histor. Handatlas; geri žemėlapiai taip pat *Ehreto* k. v.; *J. Natanson Leski.* Dzieje granicy wschodniej rzeczy pospolitej, I. Granica moskiewska w epoce Jagiellońskiej, Rozprawy hist. towarz. nauk. Warszawskiego I, 3 (1922), su žemėlapiu; tas pats: Polska w epoce mocarstwowej w. XIV—XVIII. (Sieninis žemėlapis 1 : 1.000.000); *F. Papée.* Polska i Litwa na przełomie wieków średnich I (1904), 9 ir kt.

ir baltarusius (gudus), kurių indėlis, žinomas daiktas, yra nevienodai didelis — tai dvasios lavėjimo vaisius Rusioje paskutiniame amžiuje; didžiarusių ir ukrainiečių indėlis gerokai persveria vos paskutiniais laikais pasirodančių baltarusių indėlį [1]. Ir pagaliau norint parodyti, kodėl patys lietuviai istorijos tyrėjai taip maža tėra padėję praskaidrinti didžią savo praeitį, reiktų taip pat paaiškinti pastarųjų šimtmečių Lietuvos istorijos dalį [2]; todėl šioj vertinamojoj apžvalgoj lietuviai tenusipelno paskutinę vietą *, kuri netolimoj ateity įgis daugiau svarbumo.

Tie atskirų tautų indėliai, kuriais remiantis galima tirti Lietuvos istoriją, saviti yra dėl to, kad atskiri tyrėjai dažnai tai darė būdami šališkai nusistatę, turėdami iš anksto tam tikrų norų ir vilčių; kartais ėjo tirti šios šalies, tautos ir valstybės istorijos, turėdami net visai blogai užmaskuotas tendencijas, ir todėl labai dažnai matė ir tenorėjo matyti vieną jiems patinkamą pusę; numanu, kad, ypač čia, ir įvertinimai buvo labai skirtingi, net daž-

---

[1] Duomenų apie tai pateikia Finkel, Kwart. historyczny. Извѣстя отд. русск. языка и слов. имп. акад. наукъ, Записки Тов. Шевченка, daugiausia О. И. Леонтовичъ: Очерки исторіи литовско-русскаго права. Образованіе территоріи Литовскаго государства (Журналъ мин. Народ. просв. (1883—1884); tas pats: Исторія русскаго права I (1902), 40 ir t.t.: М. Грушевський: Історія України—Руси IV, V, VI; М. К. Любавскій: Очеркъ исторіи St. Kutrzeba; Historja ustroju Polski II [2] (1921), 161—170, ypač teisės istorijai; *М. К. Любавскій*: Очеркъ исторіи литовско-русскаго государства до Люблинской уніи [2] (1915); Лаппо а. а. О. 207—225.

[2] Plg. *M. Römer:* Litwa. Studyum o odrodzeniu narodu litewskiego (1908), 38 ir kt.

* Analogiškas kitas vokiečių mokslo atstovas (H. Zeißberg. Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters. Leipzig. 1873. Preisschriften gekrönt und herausgegeben von der fürstlich Jablonowskischen Gesellschaft in Lpz.) sako apie lenkų istoriją (psl. 1): „Es dürfte wenige Länder in Europa geben, deren ältere Geschichte von den Angehörigen des eigenen Stammes zu jeder Zeit so vernachlässigt wurde, als dies von Polen gilt... Darf man behaupten, daß es auch hier vorzugsweise Deutsche gewesen sind, die mit der ihnen cigentumlichen Universalität sich liebevoll in den fremden Stoff versenkten und denselben sich und jenem Lande erobert haben... Die einzige brauchbare Geschichte Polens aus Mittelalter aus deutscher Feder stammt". *(Red.)*

nai visai priešingi, o juos apibendrinti yra vienas didžiausių ir todėl būtiniausių istoriko uždavinių.

Vokiečių mokslas priėjo prie Lietuvos istorijos šunkeliais, tirdamas istoriją savo tautos ypatingosios dalies, Baltijos vokietybės ir jos dirbtinių vokiečių valstybių prie Baltijos jūros krantų; be to, taip pat įsigilinęs į vieno galingiausių viduramžiais miestelėnų luomo kūrinio — Hanzos — esmę ir veiklą. Lietuvos vakarų reikalai iškildavo tokiu būdu, ir čia vokiečiams, suprantama, pirmas klausimas buvo, kiek daug nuo Lietuvos priderėjo vokiečių likimas ir kiek ji pakenkė jam. Rečiau arba ir niekuomet nebuvo kelta klausimo, kaip toli Lietuva buvo nukrypusi į nepaprastus kelius susidariusiomis naujomis sąlygomis, XIII šimtmečio pradžioj ir per jį visą, prie Baltijos jūros kranto.

O lenkų tyrimams įspaudė svarbiausią žymę Lietuvos ir Lenkijos unija. Šiuo požiūriu daugiausia jie ir stebėjo Lietuvos istoriją. Suprantama, kad lenkams labiausiai buvo svarbu parodyti, kiek didelis buvo lenkų tautos ir kultūros veiksnys lietuvių tautai ir valstybei kilti bei vešėti, ir jie buvo dažnai linkę šį savo nuopelną kuo labiausiai vertinti, net kartais jį kaip vienintelį įtakos teturintį laikyti [1]. Lenkų ir lietuvių tyrimuose per dažnai prasiskverbia į paviršių kaip pagrindinis motyvas noras parodyti, kad pati lietuvių—rusų valstybė yra tiktai priedėlis lenkų rodomos politikos ir kultūros požiūriu aukštai stovinčios Lenkijos. Iš Lietuvos su Lenkija susijungimo prigimties kilo tai, kad konstituciniai istoriniai sumetimai buvo per daug vertinami. Formalusis teisinis vertinimas apskritai ne visai atitiko gyvenimą ir tikrybę todėl, kad tai, kas turėtų būti, dažnai buvo laikoma jau esančiu. Lengva suprasti, kad lenkų istorikai gana anksti ėmė tirti glaudžiai su Lenkija susijusią Lietuvos istoriją, todėl ypač jie yra davę plačių ir brangintinų žinių [2].

---

[1] Garbingą išimtį čia sudaro W. *Kamieniecki*. Wpływy zakonne na ustrój litewski, Przegląd historyczny 25 (1925), 160 ir kt., nors kritiškų pastabų yra padaręs *Zajączkowski*. Kwart. hist. 41 (1927), 343 ir kt.

[2] Plg. apie tai bendrus lenkų istorijos veikalus, kurie visi kreipia daug dėmesio į Lietuvos istoriją: Historya polityczna Polski I (1920),

Priešingas dalykas lenkų tyrimo būdui — ne metodais, bet rezultatais — atsispindi rusų istorijos moksle. Apie jį pirmiau reikia pasakyti, kad tik labai vėlai tepasiryžo pažvelgti toliau už didžiarusių Maskvos valstybės ribų [1] ir imtis tokių Rusios istorijos skyrių, kurie negali būti priskiriami tos valstybės žydėjimo laikui, o šiuos vis dėlto reikia kruopščiai tirti [2] kaip pereinamuosius šimtmečius, kuriuose Lietuvos sukurta lietuvių—rusų valstybė kaip tik gyveno didžiausios savo galybės laikus. Lietuvių—rusų valstybė [3] turi būti laikoma ta toli į Europos Rytų lygumas įsiterpusia valstybe, kuri todėl ir gali rei-

išspausdinta veikale Encyklopedya Polska, t. V, 1 (1920); *St. Zachorowski, O. Halecki, J. Dąbrowski, St. Smolka, F. Papée* buvo šio veikalo skyrių autoriai; *R. Grodecki, St. Zachorowski, J. Dąbrowski*. Dzieje Polski średniowiecznej I, II (1926); *M. Bobrzyński*. Dzieje Polski w zarysie I[4] (1927). Polska. Jej dzieje i kultura od czasów najdawnieszych aż do chwili obecnej I (1928 ir kt.). *O. Halecki*. Dzieje unii Jagiellońskiej I (1919); *St. Kutrzeba*. Historja ustroju Polski x zarysie I[6] (1925), II[2] (1921); tas pats: Historja źrodel dawnego prawa polskiego I, II (1925—1926).

[1] Išimtį sudaro *К. Н. Бестужевъ-Рюминъ*. Русская Исторія II (1885); *Д. И. Иловайскій:* Исторія Россіи II (1884), kuris visai skilčiai duoda antraštę: Maskvos—Lietuvos perijodas. Smulkmeniškai nagrinėja rusų—lietuvių santykius jau *Карамзинъ*. Исторія государства Россійскаго V[2] (1819); *С. Соловьевъ:* Исторія Россіи III, IV. Atvirkščiai, *Kliučevskis* beveik visiškai į tai dėmesio nekreipė, mažai — ir Platonovas. Tiktai naujaisiais laikais Rusijos istorijoj sąmoningai duodama tinkama vieta ir lietuvių—rusų valstybės istorijai. Pal. kad ir *Е. Шмурло*. Исторія Россіи 862—1917 (1922), 63 ir t. t.; taip pat Введение въ русскую исторію (1924) 176 ir kt.; *Г. Вернадский*. Начертание русской истории I (1927). Kad sociologiniu lyginamuoju stebėjimu tinkamai kreipta dėmesio ir į Lietuvą, įrodo *Н. Рожков*. Русская история II (1922), 108—138. Kaip šlykštus seno nusistatymo pavyzdys yra pažymėtinas veikalas *N. Brian-Chaninov*. Histoire de Russie (1929).

[2] Apie tai geriausiai dabar informuoja *А. Е. Прѣсняковъ*. Образованіе велико-русскаго государства. Очерки по исторіи XIII.— XV ст. (1918), tam dalykui jau padėjo didelės apimties pagrindus *А. В. Экземплярскій*. Великіе и удѣльные князья сѣв. Руси въ татарскій періодъ съ 1238—1505 I/II (1889/1891); plg. t. p. *А. А. Спицынъ:* Русская историческая географія (1917), p. 25 ir k.

[3] Carų Rusijos duotas pavadinimas „Vakarų Rusia", pagaliau dar vartotas Лаппо k. k. v., mažai yra tinkamas.

kalauti Rusios istorijoje sau tinkamos vietos šalia Maskvos valstybės istorijos, kaip lygiai teisėta senosios Kijevo valstybės įpėdinė. Bet kai vėliau Rusioje atgijo istoriniai interesai ir dėl imperijos provincijų vakaruose, tada tiesiog buvo nustebta, koks turtingas buvęs sukauptas ir lig šiol išsaugotas rusiškas gyvenimas šituose kraštuose, kurie lig naujesnių laikų buvo laikomi tiktai kaip Lenkijos priedėlis. Pamaži ir dalimis sužinota, kad Kijevas, praradęs savo žibėjimą, nors suskilo dalimis, bet tos dalys ir toliau gyveno savarankiškai; įsitikinta, kad Maskva tik pamažu yra nugalėjusi ir palenkusi šį svarbų Rusios istorijos reiškėją. XIII, XIV ir XV šimtmečiai vienos rusų istorikų grupės imta gerbti [1]. Tačiau ir čia nueita tais pačiais keliais kaip lenkų. Buvo be galo norima parodyti, kad ta didžioji lietuvių—rusų valstybė yra buvusi tik rusų, kad rusų—lietuvių, arba rusų, valstybę galima pavadinti tiesiog rusų valstybe. Su tikrai rusiška aistra buvo stengiamasi parodyti rusų veiksnį, nuolat pasiruošus atremti prieštaraujančius lenkus. Čia tarė pirmą savo žodį teisės, ūkio ir kultūros istorija. Buvo ginčijamasi, lenkų ar rusų buvo didesnis veiksnys politinėms valstybės vertybėms, teisės ir kultūros lobiui ir kuri iš tų dviejų valstybių davė pamatą bendrai valstybei. Kad ta valstybė turėjo daugiausia rusiškų bruožų, buvo rusų tyrimų išvada [2]. Todėl vėl tebuvo apibūdinta viena šios didžiosios valstybės pusė.

Daug mažiau stebėtas ir vertintas buvo lietuviškasis komponentas, kuris šitos valstybės politiką tiriant turėtų pirmauti. Lietuviškas požiūris, iš kurio tiktai visapusiškas lietuvių—rusų valstybės praeities įvertinimas buvo galimas, rečiau tebuvo panaudojamas, o jeigu ir buvo,

---

[1] Ir daugiausia yra tų istorijos rašytojų, kurie į geografiją kreipė dėmesį.

[2] Visada rusų atkakliai tvirtinta, kad lietuvių—rusų valstybėje yra 9/10 rusų žemių, ir tokiu būdu sudaryta nuomonė, jog ir gyventojų buvęs panašus santykis; nuomonė, kuri kartais patekdavo ir į vokiečių raštus.

tai, kaip ir publicistinėj lietuvių raštijoj,— su perdėtų panegyrišku, visa kita nustelbiančiu savumu [1].

Tik visi tie keturi komponentai — lietuvių, rusų, lenkų ir vokiečių,— imami kartu be neapykantos ir meilės, leidžia nupiešti lietuvių—rusų valstybės augimo kiekvienu laikotarpiu paveikslą, bet čia nereikia sau slėpti įvairios ir, suprantamas daiktas, kintančios atskirų faktorių jėgos. Pirmiausia pasidarys aišku tai, kad ši valstybė sudaro tam tikrą visumą, esančią kažkuo kitu ir daugiau negu suma jos dalių, kurių savotiška teisė šiuo požiūriu daugiausia lieka nepaliesta.

Susidaryti šitoms natūralioms pažiūroms į lietuvių—rusų istoriją, norint ją labiau suprasti, padeda tiktai paskutiniuoju laiku daugiau įvertinti stebėjimo būdai, kuriems naudoti šios valstybės santvarka kaip tik atrodo labai tinkama.

Devynioliktajame šimtmety, kai Europos Vakaruose, o dėl jų įtakos taip pat ir Europos Rytuose pradėjo kurtis ir įgyti reikšmės istorijos mokslo metodiniai nuostatai, dvasinės kovos ir to laiko pažiūros vis metė savo šešėlį bei savo šviesą ir į istorijos sritį. Naujos idėjos pagimdė naujų metodų. Labiausiai stojo prieš vienas kitą individualizmas ir kolektyvizmas, jų kova, ypač Rytuose, tebevyksta iki paskutinių laikų [2]. Asmenybė arba masė — taip vadinasi priešingumai, kurių panaikinimas, be abejo,

---

[1] Plg. kad ir *W. St. Vîdûnas.* Litauen in Vergangenheit und Gegenwart (1916), 32 ir kt.; paskui *Ehreto* k. v. 59 ir kt.; *E J. Harrison* k. v. 23 ir kt.

[2] Plg. Eur. Vakarams kad ir *G. v. Belov.* Die deutsche Geschichtsschreibung von den Befreiungskriegen bis zu unseren Tagen [2] (1924); *K. Breysig:* Die Macht des Gedankens in der Geschichte (1926); Rusijai *В. С. Иконниковъ:* Опытъ русской исторіографіи (1891—1908); *А. И. Багалѣй;* Русская історіографія II (1911); *П. Милюковъ:* Главныя теченія русской исторической мысли I[3] (1913); А. С. Лаппо-Данилевскій: Методологія исторіи (1923); nereikia plačiau dėstyti, kad dabar Rusioj viešpatauja materialistinis istorijos aiškinimas, kurį Rusų istorijai jau prieš karą taikė *Pokrovskis* ir *Rožkovas;* plg. kad ir Русская историческая литература в классовом освещении. Сборник статей I (1927).

glūdi sunkiai įgyvendinamoje formulėje — asmenybė ir masė.

Gamtos mokslų sužydimas pasidarė naudingas ir geografijai, kuri kaip antropogeografija, politinė geografija ir paskutiniais laikais kaip geopolitika [1] istorijos mokslui turėjo didžiausią reikšmę, ir jos paskutinis reikalavimas buvo ištirti santykius tarp žmogaus ir gamtos, valstybės ir žemės, kultūros ir gamtos. Bet kolektyvinis stebėjimo būdas, per kurį mokslo šakos — sociologija, kultūros istorija ir kitos — įgijo tokią didelę jėgą ir reikšmę, istorijos mokslą labai praturtino; nors tas stebėjimo būdas negalėjo paneigti individo veikimo masėje ir prieš masę, vis dėlto kilo istorijos mokslui pagrįsta prielaida pasinaudoti ir naujaisiais geografijos ir geopolitikos sukurtais metodais todėl, kad jais naudojantis istorinis gyvenimas, kuris kitaip atrodo labai atsitiktinis ir nežemiškas, kuris, daugybės asmenybių vedamas ir abstraktus, atsistoja ant pastovaus pagrindo: žemės, kurios jėgų žaidimas atsispindi istorijoje. Nuo Riterio, bet labiausia nuo Ratzelio [2] laikų šie geografiniai-istoriniai tyrimo būdai vis labiau plinta, o nuo Kjeleno [3] laikų sulūžo iki to laiko dar buvusios užtvaros tarp istorijos, valstybės ir geografijos mokslų. Pagaliau pasaulinis karas, jo padariniai ir potyriai davė paskutinį akstiną laimėti ypač geopolitikai, kuri tada irgi pamaži gavo progos įeiti į istorijos mokslą. Nors kai kurios istorinės dvasios mokslų šakos, pavyzdžiui, vokiečių literatūros istorija, jau prieš karą Augusto Sauerio [4] dėka yra pasinaudojusios ūkiškuoju,

---

[1] Plg. dabar kaip vėliausią santrauką *K. Haushofer, E. Obst, H. Lautensach, O. Maull.* Bausteine zur Geopolitik (1928) mit einer Reihe methodisch einführender Aufsätze.

[2] Politische Geographie [3] (1923) išl. *E. Oberhummer*, pirmą kartą pasirodžiusi 1897; *O. Maull.* Politische Geographie (1925), čia psl. 1 ir kt. apie mokslo šakos — politinės geografijos išsirutuliojimą.

[3] Der Staat als Lebensform (naujai išversta 1924).

[4] Plg. jo pagarsėjusią įžanginę rektoriaus kalbą 1907 m.: „Literaturgeschichte und Volkskunde"; plg. dabar dar J. Pfitzner. August Sauers kulturpolitische Reden und Schriften (1928) įvadą ir *J. Nadlerio* antrą leidimą Literaturgeschichte der deutschen Landschaften und Stämme.

vadinasi, pagaliau su žeme susijusiu stebėjimo būdu aiškinti dvasios reiškiniams, nors jos tą glaudų tarp žmogaus dvasios ir gamtos sąryšį pastebėjo ir pasinaudojo juo, bet Vakarų istorijoje, ir tai labai įdomu, praskynė kelią čia ne koks nors istorikas specialistas, o Albertas fon Hofmanas savo knyga „Vokiečių šalis ir vokiečių istorija", ir tiktai savo pirmame tome vertinga „Politine vokiečių istorija". Tai buvo pirmas didelis mėginimas. Jo aidas nebuvo be atgarsio.

Slavų tautos [1], pirmiausia lenkai, labai karštai sekė šiais naujais keliais. Ne tik geografai [2], bet ypač istorikai, tokie kaip Semkovičius [3], Bujakas [4], Haleckis [5], Šelagovskis [6] ir Arnoldas [7], sėkmingai bandė įvesti geografinį stebėjimo būdą į istorijos mokslą. Dėl Europos Rytų ypač dėkingas istorijos mokslas už vertingiausius rezultatus vokiečių geografams, kurie stengėsi panaudoti istoriją šalies tyrimo darbams. Čia aptinkami tokie skambūs vardai kaip Albrechto Penko [8], A. Hetnerio [9]. Bet ir toks didis geopolitikas kaip E. Obstas [10] tyrė Rusiją. Jokia ša-

---

[1] Gerą istorinį-geografinį Čekoslovakijos vaizdą *H. Hassinger* yra davęs, su metodiniu požiūriu pažymėtinais įvadiniais skyriais, plg. taip pat *Pfitzner:* Hist. Vierteljahrschrift 24 (1928—1929), 505 ir kt.

[2] *E. Römer.* Rola rzek w historji i geografji narodów, Przewod. nauk. i lit. 29 (1901), 61 ir kt.; tas pats: Przyrodzone podstawy Polski historycznej (1912); plg. čia poleminę studiją *T. Brzeski:* Zagadnienie geograficzne Polski, Kwart. hist. 31 (1917), 426 ir kt.

[3] Geograficzne podstawy Polski Chrobrego, Kwart. hist. 39 (1925), 258 ir kt.

[4] Dziejowe znaczenie morza, Przegl. hist. 23 (1922), 1 ir kt.; *tas pats:* Rola czynników geograficznych w rozwoju dziejów Polski, Ziemla (1927), H. 15/16.

[5] Dzieje unii Jagiellońskiej I (1919), passim; *tas pats:* Geografja polityczna ziem ruskich i Litwy 1340—1569, Sprawozd. tow. nauk. Warsz. 1917.

[6] Wróst panstwa polskiego w 15. i 16. w. (1904).

[7] Geografja Polski, išėjusi rinkiny Polska. Jej dzieje i kultura I (1928 ir kt.), 1 ir kt.

[8] Die natürlichen Grenzen Rußlands, Meereskunde H. 133 (1917).

[9] Rußland. Eine geographische Betrachtung von Volk, Staat und Kultur[4] (1921). Plg. taip pat *W. Tuckermann.* Osteuropa I/II (1922).

[10] Russische Skizzen (1925); *tas pats:* Die geopolitischen Leitlinien

lis negalėjo taip vilioti, kaip ši geografiškai savotiškoji. Todėl kad čia ryšys tarp žemės ir istorijos buvo gerai apčiuopiamas. Rusijos istorikai anksti pastebėjo pareinamumą rusų istorijos nuo žemės, daug anksčiau kaip Vakaruose. Nėra geresnio įrodymo čia, kaip monumentali Kliučevskio[1] „Rusijos istorija", kur autorius labai pui-

---

des europäischen Rußland, in Bausteine zur Geopolitik (1928), 81 ir kt.; *tas pats:* Das Raumschicksal des russischen Volkes, ten pat 201 ir kt. Apie lenkus šiek tiek duoda *F. Braun.* Polen. Das Land und die Leute (1927).

[1] **Курс русской истории** I³ (1923), 43 ir kt.; dabar į vokiečių kalbą išversta *W. Kliutschewskij:* Geschichte Rußlands, išl. F. Braun ir R. v. Walter I (1925), 35 ir kt., 51 ir kt. *А. П. Щаповъ:* О вліяніи горъ и моря на характеръ поселеній (išsp. 1864), dabar Сочиненія II (1906), 173 ir kiti; *tas pats:* Историко-географическое распредѣленіе русскаго народонаселенія, ten pat 182 ir kt. Panašiai kaip Kliučevskis, ir į geografijos sritį kreipia dėmesį *Д. И. Багалѣй.* Русская исторія I (1914). Gerą apžvalgą apie rusų krašto istorinius-geografinius darbus duoda aukščiau, psl. 3 past. 3 suminėtos istorinės geografijos, taip pat *Д. И. Багалѣй.* Русская исторіографія II (1911), 339 ir kt.; *С. М. Середонинъ.* Историческая географія (1916), 1—18, kuris Kijevo valstybės sudarymą vadina (psl. 153 ir kt.) „Kova su stepėmis". Energiškiausiai, nors, zonų mokslo įtakoj būdamas, per daug šališkai šia kryptimi ėjo Г. В. Вернадский. Начертание русской истории I (1927). Jam rusų (t. y. euraziastinės) istorijos eiga yra ne kas kita kaip didelė šen ir ten svyruojanti kova tarp miško ir stepių. Suskirstymas rodo jo įdomaus bandymo šviesias ir tamsias puses: nuo 1 lig 972. Bandymas sujungti mišką ir stepes. 2. 972—1238: Miško ir stepių kova. 3. 1238—1452: Stepių laimėjimas kovoje su mišku. 4. 1452—1696: Miško laimėjimas kovoje su stepėmis. 5. 1696—1917: Miško ir stepių susijungimas. Tiktai turi būti pažymėta, kad jis žiūri į rusų istoriją visai šališkai ir euraziškai, ir kad laikotarpio nuo 1238—1452 padalinimas turi šitokias antraštes: Mongolų nukariavimas, mongolų jungas, mongolų galybės smukimas. Visiškai eurazinės nuomonės viešpatauja čia įdėtame priede. *П. Н. Савицкий:* Геополитические заметки по русской истории p. 234—260. Moderniškas, ypač Rusijoj pražydęs, žemės mokslo tyrimas pradžioj nenori turėti reikalo su istorine-geografine sinteze, pasitenkina istorinio-geografinio paralelizmo nustatymu, kai istorikas daugiau ieško priežastinio ryšio. Plg. be ko kita *П. Н. Савицкий:* Россия особый географический мир (1927); *tas pats:* Географическ. особенности России I (1927); *tas pats:* Boden-und pflanzenkundliche Forschung in Rußland, Slavische Rundschau I (1928). *St. Rudnyckyj.* Ukraina. Land und Volk (1916) ir savo darbe apie Ukrainą *Ст. Рудницкий.* Основи семлезнания Украïни I/II (1923—1926) mažai į tai tekreipia dėmesio.

kiai panaudojo istorinį ir geografinį momentą ir jų įtaką vieno antram ir tuo padėjo pagrindą visiems kitiems tyrimams šia kryptimi. Neatsitiktinis dalykas, kad tuo pačiu laiku viena istorijos šaka — apsigyvenimo istorija — įgijo reikšmės ir savo metodus patobulino. Ir ji nusipelno įvedama į politinės istorijos sritį daugiau, negu tai buvo iki šiol dėl to, kad iki šiol istorikai leidosi vedami vadinamųjų politinių žemėlapių ir tuo buvo klaidinami, matė valstybes įsikuriant ir žūnant, vertino jų jėgą ir galybę, neturėdami gana aiškaus supratimo apie gamtos suteiktus galimumus, apie žemės įsikūrimo pagrindus [1]. Ištirti ryšį tarp apsigyvenimo ir konstitucijos yra labai rimtas politinės istorijos dabartinis reikalavimas [2].

Tiktai dabar, kada šitie žmonių ir tautų gyvenimu ir įsikūrimu pagrįsti metodai pradėta vartoti, turi būti laukiama istoriškai patikimesnio vaizdo ir teisingesnio vertinimo. Čia galbūt viena per mažai pastebėta šitų naujų mokslų kėlėjų geografų, būtent kad žmogaus ir taip pat istorinių įvykių pareinamumo nuotolis nuo gamtos nebūna visada vienodas, bet kad ypač technikos pažanga gali šitą pareinamumą sumažinti, kalnai ir upės kaip ribos gali būti padarytos nieko nereiškiančios. Betgi viduramžiams, ypač toms tautoms, kurios vėlai tėra pasiekusios savarankišką politinį gyvenimą, geografinis stebėjimo būdas turi didesnę reikšmę.

Šitie metodai taip pat duoda pagrindo griežčiau skirti ir iškelti istorijoje veikiančias dinamines ir statines jėgas, kurių įvertinimas iki šiol buvo per daug perleistas istorijos filosofijai ir jai artimoms disciplinoms. Dinaminės jėgos, kurias įkūnija žmogus ir tauta, nuolat grumiasi su statinėmis gamtos jėgomis.

Kad valstybės įvykiai turi būti teisingai suprasti, reikia iškelti dar vieną pagrindinę politinės geografijos są-

---

[1] Dėl tam dalykui tinkamų žemėlapių plg. O. *Maull*. Ueber politischgeographische-geopolitische Karten, in Bausteine zur Geopolitik (1928), 325 ir kt.

[2] Aš bandžiau tai parodyti Vokietijos rytų, slavų germanų susisiekimo srities pavyzdžiu; plg. J. *Pfitzner*. Besiedlungs-, Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Breslauer Bistumslandes I (1926).

lygą. Ir tai skamba taip: *kiekvieną valstybę* sudaro *vitalinės ir periferinės*[1], *politiškai pilnos* ir *politiškai tuščios* vietos bei šalys. Ne visos šalys yra politiškai lygiai vertingos, ne visos turi lygų turinį politinėse vertybėse, nelygią svarbą valstybės gyvenimui. Politiškai vadovaujančios ir visa lemiančios šalys ir šalys be politinės įtakos sudaro valstybę, ypač viduramžiais Europos Vakarų ir Rytų valstybės.

Dėl viso to *atskiros asmenybės* veikimas ir dvasia pasirodo aprėžta. Tačiau jai lieka neribojamas veikimo laukas toks didelis, kad teisūs yra tie, kurie stipriai gina dvasios pirmavimą, didžią istorinių asmenybių reikšmę istorijoj dėl to, jog visada pasirodo, kad visi didieji politiniai-dvasiniai sambrūzdžiai pagaliau kyla iš vieno žmogaus. Suprantama, kad kurianti asmenybė turi skaitytis su tuo, jog grynai dvasios dalykai gali apriboti grynai dvasios dalykus. Ribas nustato dvasinės srovės, laiko pažiūros, kuriose dvasios asmenybė yra gimusi ir išauklėta. Atskira asmenybė iš jų išsivaduos tik iki tam tikro laipsnio, pakeis jas naujus kelius rodančiomis mintimis ir tokiu būdu padarys įtaką visuomenei. Politiškai kurianti asmenybė visada turės skaitytis su palikimų, „laiko dvasios" faktais, su kompetencija, nors šalia to bus galima kurti naujus planus, kelti naujus tikslus, rasti naujų priemonių ir būdų. Bet tai visada sudarys tik vieną, turbūt mažesnę jo gyvenimo ir veiklos darbų dalį; pagrindą ir svarbiausią dalį sudaro tas dvasios turtas, kurį jis jau atrado; ne mažiau sudaro tos didelės šimtmečius apimančio laiko tendencijos. Pribrandinti didelėms politinėms idėjoms reikia šimtmečių, joms nugalėti ir sunaikinti reikia tiek pat laiko. Todėl kiekvienai politinei asmenybei kyla sunkumų, iš kurių jos politinis talentas gali padaryti didžiausių ir amžiams reikšmingų dalykų. Betgi vieno žmogaus gyvenimas yra per trumpas, kad jis galėtų pakeisti ir nugalėti didžias tautų gyvenimo linijas, kuriomis slenka šimtmečiai.

---

[1] Tas formulavimas yra duotas *Ratzel.* Politische Geographie[3] (1923), 79 ir kt. 438. Nors tas pavadinimas periferiškai per mažai išreiškia.

Tas ribas aiškiai turėti prieš akis, norint suprasti politinę asmenybę, yra rimtas įsakymas, jeigu nenorima būtinai klaidingo jėgų matavimo ir vertinimo rezultato, kurio ir be to niekuomet negalima visiškai išvengti, turint galvoj šaltinių ir priemonių netobulumą.

Didysis *Lietuvos* kunigaikštis *Vytautas*[1] yra apskritai svarbiausia asmenybė visoj Lietuvos istorijoj ir ypač viduramžių lietuvių—rusų valstybėj. Kad galėtume visiškai įvertinti politinį šito vyro vaidmenį, turime pavartoti visus nurodytus metodus ir samprotavimus. Negalima tvirtinti, kad tyrėjų buvo nepastebėta Vytauto reikšmė Lietuvos istorijai, net ir Europos Rytų istorijai. Monografijos ir iš dalies darbai apie jį ir iš jo laikų istorijos rodo, kad tyrėjai buvo pažinę jo didybę. Be abejo, apibūdinant ir įvertinant čia vieną kitą pagrindinį jo bruožą dėl aukščiau minėto tyrėjų nusistatymo, labai skyrėsi nuomonės, ir pagaliau jo, kaip kiekvieno didvyrio, charakterio vaizdas svyravo istorijos kaitose. Bet išaiškinimas didžios problemos[2], dėl kurios jis ilgą savo gyvenimą nuolat dirbo, buvo beveik visiškai nuslopintas gausumo medžiagos ir smulkmenų, kurios surinktos atskiruose darbuose, ypač biografijose, daugiau ar mažiau yra tinkamos ir patikimos.

Jau pradžia, padaryta 1885—1891 m. ruso Barbaševo[3], kuris pirmas skyrė Vytautui didesnę monografiją, nebuvo nieko gera žadanti, nes Barbaševas liko paviršutiniškas dėl to, kad jis buvo šališkai, rusiškai nusistatęs ir, teisybę sakant, tesurinko daugybę datų, kaip teisingai buvo kalbama, kad vertingiausia jo darbe — plačios pastabos.

---

[1] Witold vardo lytis įsigalėjo vokiečių kalboje, nors jos lotyniškoji lytis Vitoldus yra pagrindas, kurį lenkai kaip Witołd paėmė, tuo tarpu rusai vartoja Vitavt (Витавтъ). Lietuviškai tas vardas — Vitautas (taip pat Vytautas). Todėl kartais ir vokiečių kalboje yra vartojamas Witowt.

[2] Kad probleminis istorinis stebėjimo būdas ir politinėj istorijoj turi pasisekimą, rodo bandymas. *St. Arnold-Cz. Leśniewski-H. Pohoska.* Polska w rozwoju dziejowym (1929).

[3] *А. И. Барбашевъ.* Витольдъ и его политика до Грюнвальденской битвы (1885); *tas pats:* Витольдъ, последнія двадцать лѣтъ княженія (1891). Trumpas Vytauto įvertinimas yra ir *Брокгаузъ—Ефронъ.* Енциклопедическій словарь VI (1892) 574, ir kt. irgi antrame leidime.

Lenkija neatsiliko nuo Rusios. 1893 m. Konečnis [1] išleido pirmą dalį apie Jogailą ir Vytautą beveik tiktai analizei skirtos monografijos, kurios netobulumą reikia labai apgailėti turint galvoj autoriaus kritišką ir toli siekiančią dvasią, kurią jis yra išsaugojęs per pirmą dešimtį metų. Tuštumą sintetinio stebėjimo požiūriu, matyt, norėjo užpildyti Kochanovskis [2], kuris 1900 m. išleido savo monografiją apie Vytautą; ji duoda nemaža vertingų pastabų, bet vis dėlto bendra kryptimi ir linkme yra nepatenkinama. Šitą ypač gerai jautė tas tyrėjas, kuris viso savo gyvenimo darbą skiria Vytauto ir Jogailos istorijai tirti. Tai Prochaska, kuriam mokslas yra dėkingas už plačią Vladislovo Jogailos (1903) [3] biografiją; joje jis jau iš pagrindų palietė Vytautą, bet prie to dar kartą sugrįžo 1914 m. ir nemažame tome davė labai daug vertingos medžiagos apie Vytautą [4], gausybę faktų, kuriuos pats išaiškino daugeliu paruošiamųjų darbų. Be abejo, jei norėtume Prochaskos darbą nuo 17 metų iki šiol įvertinti pagal tai, koks buvo kintąs jo nusistatymas Vytauto atžvilgiu, tada bendra išvada apie Prochaską kaip istoriką negalėtų būti puiki, nes jis per daug ir per ilgai buvo vedamas šališkų lenkiškų katalikiškų savo įsitikinimų ir per daug leidžia atsispindėti savo darbuose dabarties norams. Be to, jis beveik be išimties turi savumų analitiko, ne sintetiko, kurio sunkiausias ir svarbiausias uždavinys yra viską sutvarkyti ir įvertinti. Ir tik sintetikas būtų galėjęs kitaip išnarplioti glaudesnius ryšius, aiškiau atskirti vieną nuo kito: tai, kas tebėra, nuo to, kas praėjo, tai, kas bendra, nuo to, kas kartą teatsitinka, žodžiu, būtų galėjęs padaryti aiškiau [5]. Ypač pastebimi

---

[1] *F. Koneczny.* Jagiełło i Witołd. I. Podczas unii krewskiej (1382—1392), (1893).

[2] *J. K. Kochanowski.* Witołd, Wielki książe litewski (1900), 207 p.

[3] *A. Prochaska.* Król Władysław Jagiełło I/II (1908); neturime užmiršti, kad K. Szajnocha. Jadwiga i Jagiełło² (1861) dar šiandien galima panaudoti.

[4] Dzieje Witołda, W. księcia Litwy (Wilna, Rutkowski 1914), 420 p. Man nesuprantama, kodėl tyrėjai, net ir lenkų, beveik be išimties tos monografijos nepanaudojo.

[5] Vien 21 sk. antraštės leidžia taip spręsti: 1. Lietuva. 2. Vy-

pasidaro Prochaskos darbo trūkumai, neišskiriant Vytauto biografijos, lyginant jį su Smolka, kuris yra Lietuvos istorijai davęs labai vertingų dalykų, sumaniai sujungęs sintezę su analize ir kuris aiškiausiai juto ir žodžiais išreiškė nuotolį, jį skyrusį nuo Prochaskos ir jo darbo būdo [1].

Visus gausius darbus iš rusų ir lenkų pusės išskaičiuoti reikštų išvardinti didžiausią skaičių lenkų ir didelį skaičių rusų žmonių, žymiausių istorikų. Yra savaime suprantama, kad ir atskirų lietuvių—rusų valstybės sričių [2] istorijai skirti veikalai, kaip ir šios šalies kaimyninių valstybių istorijos rinkiniai, visada lietė ir Vytauto asmenį.

Dėl suprantamų priežasčių iš vokiečių pusės daug mažiau tegalime duoti medžiagos. Tik savo trumpame pranešime Lohmejeris [3] 1885 m. stengėsi teisingai spręsti apie Vytauto asmenybę. Tenai jis rėmėsi labiausiai Šie-

---

tauto jaunystė. 3. Du kartu bėgta į Prūsus. 4. Kariškųjų darbų metai. 5. Vytauto bičiuliavimasis su Ordinu. 6. Vytautas rytuose. 7. Nutrūkimas santykių su Kryžiuočiais. 8. Lietuvos apgynimas karūnos diplomatų. 9. Didysis karas. 10. Gardelio unija. 11. Santykiai su Kryžiuočiais. 12. Darbai Lietuvoje. 13. Kerštas už Breslau sprendimą. 14. Vytautas ir Rusdorfo delsimas. 15. Veikla rytuose. 16. Sumanymas vainikuotas. 17. Vytauto santykiai su Kurija. 18. Vytauto santykiai su lenkų didikais ir karaliumi. 19. Visuomeninis ir teritorinis išsirutuliojimas. 20. Lietuvos prekyba. 21. Vytauto charakteristika.

[1] Szkice historyczne I (1882), 139 ir kt.

[2] Kaip svarbiausias pirma turi būti paminėtas monumentalus darbas: *М. С. Грушевський.* Історія України—Руси IV² (1907), V (1905), VI (1907); *A. Jabłonowski.* Historya Rusi południowej do upadku Rzeczypospolitej Polskiej (1912); *П. Г. Клепатскій.* Очерки по исторіи Кіевской земли I (1912); *Я. Ефименко.* Історія українського народу (1922); Р. Лащенко: Лекціі по исторіі українського права II, 1: Литовсько польская доба (1924); *В. Пичета.* Гісторыя Беларусі (1924); *tas pats:* Исторические судьбы Западной Белоруссии, išėjusi rinkiny Западная Белоруссия. Сборник статей I (1927), 44 ir kt.; *Б. Игнатовский—А. Смолич.* Белоруссия (1926); 25 ir kt.; *У. Ігнатоускі.* Кароткі нарыс гисторыі Беларусі [4]; (1926); *Pičeta V.* Die weißrussische Geschichtsforschung 1922—1928, Slavische Rundschau I (1929), 661 ir kt.; *tas pats:* Введение в русскую историю (1923), 178 ir kt.

[3] *K. Lohmeyer.* Witowt, Goßfürst von Litauen († 1430), Mitt. d. litauischen lit. Gesellsch. II, 4 (10. H., 1885), 203—230; juo remiasi

mano[1] ir Caro[2] duotu vaizdu, kuris iš tikrųjų puikiai nušviečia kai kurias Vytauto puses, ir tai papildė neseniai pasirodžiusiu codex epistolaris Vitoldi, išleistu Prochaskos. Kad bendruose ir atskiruose Vokiečių ordino istorijos darbuose buvo liečiamas ir Vytautas[3] — aišku. Lietuvių parašytos monografijos nėra jokios[4].

Šio darbo tikslas atvaizduoti Vytauto veikimą kaip politiko ir todėl daugiau įvertinti jo užsienio politiką. Tik ten, kur užsienio politika buvo glaudžiai susijusi su vidaus politika, buvo paliečiama ir ji.

Tenebūnie nutylėtas nusiskundimas, kiek sunkiau yra rašyti monografiją apie asmenybę, naudojantis šaltiniais, kurie dabartiniais laikais visiškai kiti ir kurie iš vi-

---

atsakančiomis istorinėmis dalimis taip pat ir *A. Bezzenberger.* Der Werdegang des litauischen Volkes, Vierteljahrschrift f. Soz. u. Wirtschaftsgesch. 13 (1916), 1 ir kt.

[1] *Th. Schiemann.* Rußland, Polen und Livland bis ins 17. Jahrh. I (1885), 210 ir kt.

[2] *J. Caro.* Geschichte Polens III (1869); *E. Hanisch.* Die Geschichte Polens (1923) neduoda nieko savarankiško.

[3] Plg. *J. Voigt.* Geschichte Preußens V, VI, VII (1832—1836); *K. Lohmeyer.* Geschichte von Ost- und Westpreußen I (1908); *E. Seraphim.* Geschichte Liv-, Est- und Kurlands[2] (1897 ir kt.); *P. v. Osten-Sacken.* Livländisch-russische Bezichungen während der Regierungszeit des Großfürsten Witowt von Litauen (1392—1430), Berlin, Dissert. (1908); *H. Sarnes.* Witold und Polen in den Jahren 1427—1431, Altpreuß. Monatsschr. N. F. 30 (1893), 101 ir kt.; *R. Krumbholtz.* Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melnosee, ten pat 26 (1889), 193 ir kt.; *L. Arbusow.* Grundriß der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands[3] (1908); pagaliau *K. Heinl.* Furst Witold von Litauen in seinem Verhältnis zum Deutschen Orden während der Zeit seines Kampfes um sein litauisches Erbe 1382—1401, Hist. Studien v. Ebering 165 (1925). Be abejo, tai yra neatleistinas dalykas, kad šitas autorius — be to, neišskiriant ir daugumos kitų — šia tema rašė nepanaudojęs nė vienos eilutės lenkiškai arba rusiškai rašytos literatūros. Vis dėlto *Chodynickio* Ateneum Wileńskie IV (1927) 220 ir kt. psl. sprendimas nevisiškai teisingas todėl, kad Heinė vis dėlto, nors tam tikroj ribotoj srity sukūrė, kas buvo galima sukurti, ir nepareinamai nuo lenkų—rusų tyrėjų rado tai, ką tie jau seniai žinojo, bet kas šiems mažiausia galėjo tikti kaip teisybės patvirtinimas.— Kiti darbai bus vėliau suminėti.

[4] *A. Viskontas.* Vytautas, didysis liet. kunig., ir Gardelio unija. Lietuvių Tauta IV, 51—58, buvo man neprieinama.

duramžių šykščiai žinių teduoda; rašyti apie asmenybę, kurios mums būtų įdomiausia asmeniška su politiniu veikimu glaudžiai susijusi, ypač jos minčių, sritis, kaip ta sritis dabartiniam istorikui laiškais, dienoraščiais, atsiminimais ir t. t. plačiausiai yra prieinama, bet, deja, senovės istorikui beveik visada liks nežinoma.

Lietuvių-rusų valstybė

Pagrindai ir išsirutuliojimas

Kęstutis, Vytauto tėvas, pažino, be abejo, dar tokių žmonių, kurie iš savo patyrimo galėjo daug papasakoti apie karalių Mindaugą, įkūrusį Lietuvos valstybę [1]. Labai jaunutė buvo toji valstybė, labai netoli Vytautas buvo nuo jos užuomazgos. Kai Vytautas 1350 metais gimė [2],

---

[1] Visos atskirų santykių istorijos ir monografijos liečia taip pat ir šio darbo dalykus. Nors toliau yra visada jos lyginamos, vis dėlto čia vieną sykį paminėsiu. Tiktai kur jos ypatingai ką remia, dar bus minimos. *T. Narbutt.* Dzieje narodu litewskiego (1874); *М. О. Кояловичъ.* Чтенія по исторіи Западной Россіи (pirmas leidimas 1864, 4 leidimas (1884). *В. Б. Антоновичъ.* Монографіи по исторіи западной и югозападной Россіи I (1885); *Н. П. Дашкевичъ.* Заметки по исторіи Литовско-Русяскаго государства (1885); *В. Антоновичъ—Д. Иловайскій.* Исторія вел. княжества Литовского (1887); *П. Дм. Брянцевъ.* Исторія литовскаго государства съ древнѣйшихъ временъ (1889); *П. Н. Батюшковъ.* Бѣлоруссія и Литва (1890); *М. К. Любавскій.* Областное дѣленіе и мѣстное управленіе Литовско-Русскаго государства (1892), Чтенія въ имп. общ. истор. и древн. 1892—1893; *О. И. Леонтовичъ.* Очерки исторіи литовско-русскаго права. Образованіе территоріи Литовскаго государства (1894) atspausdinta Журн. мин. нар. просв. 1893—1894; *М. В. Довнаръ-Запольскій;* Государственное хозяйство Вел. Княж. Литовскаго при Ягеллонахъ (1901); *В. Пичета.* Литовско-русское государство išėjusi veik. Русская исторія въ очеркахъ и статьяхъ išleist. Довнаръ-Запольскій II (1912), 337 ir kt.; *A. Prochaska.* Od Mendoga do Jagiełły. Litwa i Ruś IV (1912); *J. Jakubowski.* Dzieje Litwy w zarysie [2] (1912); *S. Storost.* Litauische Geschichte (1921). *М. К. Любавскій:* Очеркъ исторіи Литовско-Русскаго государства [2] (1915), trečias, 1923 m. išėjęs leidimas man buvo neprieinamas; *A. Alekna.* Historija Litwy, išversta iš liet. kalbos Kaune 1923 m., buvo man neprieinama; *И. И. Лаппо.* Западн. Россія (1924).

[2] Script. rer. Pruss. III, 480.

Lietuvos valstybės vienetas turėjo ne kiek daugiau vieną šimtmetį amžiaus. Bet ką išgyveno šioji vals- per pirmą lemiamą šimtmetį, kaip iš pagrindų pa- itė jos pamatai! Daug kas naujo priaugo prie Min- go palikimo.

Teisybė, kraštas ir tauta liko nepakitę kaip tik todėl, nepakito lietuvių gyvenamųjų sričių būklė, įsigalėjo ia *istorinio rutuliojimosi eiga*[1], kurią visų pirma ga- me charakterizuoti kaip separatinį išsirutuliojimą. tuvių giminės — prūsai, žemaičiai, žemgaliai, aukštai- , jotvingiai — kadaise turėjo didesnę gyvenamąją ir džiojamąją sritį[2], bet pokrikščioniškasis tautų kraus- nasis šį gyvenamąjį plotą susiaurino ir iš Dnepro upės čių nustūmė juos prie Baltijos jūros kranto. Europos tuose, kur buvo ir lietuvių gyvenamųjų vietų, upės vo lyg gyvos būtybės, dalyvaujančios tautų likimui muojantis ir vienoms duodančios gyvybės jėgų, ki- ms nutraukiančios gyvenimo siūlą. Kaip visame pasau- , taip ir Europos Rytuose istorinis gyvenimas pirmiau- a pražydo prie upių, kurios tapo visos Europos Rytų, pač slavų tautų, lopšiu; jos nurodė joms žygių, gyve- mo, plėtojimosi ir nukariavimų kelią.

Ta Europos Rytų upė, kuriai teko vaidinti tokį svarbų kimo vaidmenį, būti tautų vadu, valstybių įkūrėju ir alaikytoju, tautų maitintoju ir kultūros pasaulių tar- ininku, yra vardu *Dnepras*[3], savo didžiule 2100 km tėk- ne jungęs šiaurę su pietų šalimis, apimdamas 527 000 kv. m plotą, kurio tęsinį susisiekti su Baltijos jūra sudaro patogi ežerų ir mažesnių upių sistema. Tai didžioji *Euro- pos Rytų ašis*, jungusi šiaurės ir pietų viduržemių jūrą, suartindama jų aukštų kultūrų santykius.

---

[1] *W. Kamieniecki.* Geneza państwa litewskiego. Przegl. hist. 19 (1915); *F. Papee.* Początki Litwy, Kwart. hist. 41 (1927), 465 ir kt.

[2] *А. А. Шахматовъ.* Древнѣйшія судьбы русскаго племени (1919), 40 ir kt.

[3] Statistikos žinios *Rudnyćkio* Ukraina, 14 ir kt., 79. Apie istorinę Dnepro reikšmę plg. *J. T. Baranowski.* Rzut oka na znaczenie Dniepru w dziejach gospodarczych Polski, Przegl. hist. 20 (1916), 269 ir kt.; *A. Szelągowski.* Najstarsze drogi z Polski na wschod (1909).

Istoriniais laikais tuo daugiausia pasinaudojo *rytų slavai*, kurių protėvynė pasiekė kairįjį vidurinio Dnepro krantą; čia jie šimtmečius gyveno kontinento gyvenimą, lig pagaliau prityrę šiaurės jūreiviai, gerai pažindami ir naudodami jūrų bei upių jėgas, į primityviame kultūros laipsny sustingusių slavų giminių gyvenimą įnešė naują judėjimą [1]. Dėl to pirmą sykį *Dnepro kelias* įgijo pasaulinę istorinę reikšmę, nes *variagai* nesitenkino vien kelionėmis į tolimą, kultūros sočią Bizantiją, bet patys pamilo Dnepro upės kraštus ir čia atidavė savo valstybinius ir kūrybinius gabumus slavams, kurie savo miškingoj ir balingoj protėvynėj į aukštesnes bendruomenės gyvenimo formas kilo labai iš lėto [2]. Drąsiais šuoliais iš šiaurės vyko išsirutuliojimas; jūrų kultūros veikia Rytų Europos kontinentą, didėja Dnepro reikšmė, jis mato dabar savo krantuose augant greit suslavintų variagų, slavų valstybes, kurios nuolat rėmėsi Dnepru; taigi ši upė tapo svarbiausia Europos Rytų gyvybės arterija ir apskritai svarbiu tautų tiltu Europoj greta Reino—Ronos ir Dunojaus linijos. Jauna, natūraliai auganti valstybė, kurios centras buvo Kijevas ir Didysis Naugardas, galingai traukė į save kitas pagal Dneprą gyvenančias tautas arba, šioms pasipriešinus, atstūmė jas nuo Dnepro ir iki XIII šimtmečio lėmė Europos Rytų likimą. Slavų gyvenamosios vietos didėjo, gyventojų perteklius skverbėsi ramiai kolonizuodamas Dnepro prieupius ir prieš jo srovę slopindamas, stumdamas ir pralenkdamas vietinius, dar pirmykštėj valstybės ir kultūros būklėj vegetuojančius

---

[1] Visi slavų, kartais ir vokiečių bandymai tvirtinti, kad slavai, ypač tie, kurie gyveno vakaruose, prieš 12-ojo amžiaus galą buvo ypatingai aukštos kultūros ir varė reikšmingą prekybą ir t. t., man atrodo klaidingi. Plg. mano pagrįstas pastabas referate Der Kampf zwischen Ost- und West- europa, Zeitschr. f. d. Gesch. Schlesiens 62 (1928), 219 ir kt.

[2] Plg. kad ir *K. Kadlec'o*. O politycznym ustroju Słowian, zwlaszcza zachodnich, przed. X w. ir *to paties:* O związkach państw a ludów zachodnio-słowiańskich przed X. w., Encykl. polska IV, 2 (1912); *L. Niederle*. Slovanske starožitnosti I, 4 (1924), 86 ir kt.; 127 ir kt.; plg. taip pat *F. Bujak'o* Politicko-administrativni jednotka u západnich Slovanů od X. do XII. stol., išėjusį rinkiny Z dějin východuí Evropy a Slovanstva, Sborník věn. J. Bidlovi (1928), 188 ir kt.

gyventojus. Tačiau Kijevo valstybė juos pavergė. Toks likimas ištiko ir lietuvių gimines, jos grįžo į savo ankstesnę gyvenimo sritį. Ir šios sritys, labiau gamtos apdovanotos negu kiti Europos Rytų kraštai, kaip tik daug žadėjo ir lėmė gražią ateitį.

Variagų pasienio ruožas[1] dėl smarkaus puolimo iš šiaurės pateko į rytų slavų rankas. Dnepro vandens siena nuo jų atskyrė svarbiausią vakarų šaką — lenkus, kurių gyvenimas formavosi Vyslos upės krantuose, jos vidurinėj ir aukštutinėj tėkmėj, pereidamas ir į Oderio upės sritis. Visur, taip pat ir Čekuose, *upės buvo širdies ir gyvybės arterijos, bet niekuomet nebuvo tautų sienos.* Tačiau *lietuvių giminės,* kurių išsirutuliojimas daug kuo panašus į kaimynų slavų, kurdamos savo sodybas, saugodamosios nuo pavojaus, pasinaudoja tokiomis pat priemonėmis kaip ir kitos primityvios tautos. Jos nenutolo nuo upių, būtent nuo *Nemuno* ir *Dauguvos*. Teisybė, jos neįsitvirtino visoj tėkmėj, bet turėjo užleisti besiveržiantiems slavams aukštutinę dalį, pačios labiau artėdamos prie Dnepro. Čia apsigyveno juodarusiai ir baltarusiai[2]. Bet baltų aukštuma ir baltų ežerų juosta saugojo lietuvius nuo pavojaus. Jie liko nuošaliai nuo visų tais laikais svarbių susisiekimo centrų ir kelių, kultūra ir politinės audros praūžė nepalikusios jokių pėdsakų, ne kaip kad jų kaimynams slavams. Be abejo, jie būtų galėję gausiai išlyginti vakarų fronte tai, kas jiems rytuose nebuvo galima dėl ankstyvo rytų slavų įsibrovimo. Lietuviai tada gyveno prie tos jūros, kuri viduramžiais turėjo tokią pat reikšmę[3] kaip ir Viduržemio jūra. Teisybė, *nors jūra turi auklėjamąją įtaką, tačiau reikia žmonių ir tautų, kurios duotųsi auklėjamos arba būtų auklėti pribrendusios.* Reikalinga tam tikro išsirutuliojimo laips-

---

[1] Šitą pavadinimą sudarė ir parėmė gamtiškai bei kultūrmorfologiškai Penck'as. Die natürlichen Grenzen Rußlands (1917).

[2] Plg. Niederle ir k. v. I, 4 (1924), žemėlapis.

[3] Čia priklauso visa, kas yra parašyta apie variagus ir Hanzą. Plg. taip pat *A. Szelągowskio* Walka o Baltyku[2] (1921), 42 ir kt.; *W. Konopczyński.* Le probleme baltique dans l'histoire moderne (XII.—XVII s.), Resumés des communuc. pres. au VI. Congr. Intern. scient. hist. Oslo. 1928, 393 ir kt.

nio technika, kurios padedamas žmogus valdo jūrą, naudoja savo jėgas. Šiaip jūra tampa siena kultūrai, pirmojo laipsnio išsirutuliojimo kliūtim, siena, trukdančia pažangą primityvioms tautoms, kurios jūroje mato greičiau gąsdinančių elementų negu naudos ir kurios neturi nujautimo, kad jūra — tautų galios šaltinis [1].

Ankstyvaisiais istoriniais laikais ir į lietuvių gyvenamus kraštus atvyko *šiaurės vyrų* [2], bet jų įtaka, kurią labai sunku ištirti, be abejo, nebuvo tokia stipri, kad įdiegtų šioms tautoms jūrų vertybių supratimą. Pagaliau ilgai rytų slavams paliko svetimas anas veržimasis, siekiąs ko naujo, įstumiąs į jūrą ir dar toliau. Ilgai buvo tatai svetimšalių privilegija. Tad ir lietuvių giminės, kaip ir kitos Europos Rytų tautos, savo pirmykštėj stadijoj daugiau pažengė žemdirbystėj, gyvulininkystėj, žvėrių medžioklėj ir bitininkystėj [3].

Šį primityvų ūkį atitiko ir tam tikra visuomenės sutvarkymo forma, nes ir šioji kyla tik pamažu, jai dažnai reikia šimtmečių iki savaiminis išsirutuliojimas pasiekia artimesnę aukštesnę formą [4]. Giminės ir šeimos sutvarkymas atitiko šią ūkio būklę, kuri nesusilpnėjusi išsilaikė lig XIII šimtmečio. Atskiros tautos bei giminės nesudarė aprėžto politinio vieneto, bet buvo greičiau vieno kulto atstovės, bendros kilmės atsiminimas, geografiniais faktais pagrįstas vienetas. Ypač prigimties duomenys veikė giminės sąjungų sudarymą, ir jos ilgą laiką išbuvo suskaldytos daugybės savarankiškų giminės ir šeimų sąjungų, kurių vieningumas išryškėdavo tik didžiausiame pavojuje. Todėl nebuvo vaisingas valstybinis ir kultūrinis gyvenimas, kurio žydėjimui visuomet reikia didesnių valstybinių kūrinių. Savotiškas išsirutuliojimas mažų

---

[1] Tai buvo antraštė žinomo Ratzelio rašto.

[2] Vikingų klausimas Baltijos Rytų vokiečių kraštuose reikalingas gilesnio aiškinimo. Plg. taip pat M. Vasmer'o Wikingisches am Südufer der Ostsee, Z. f. slav. Philologie (1929), 151 ir kt.

[3] Plg. *Niederle* ir k. v. III, 1, 2 (1921—1925).

[4] Plg. *M. Hoernes.* Natur- und Urgeschichte des Menschen II (1909), 366 ir kt.; *Schreuers.* Artikel Familie, Sippe, Stamm in der Realenzyklopädie von *Hoops: O. Hintze.* Staatenbildung und Verfassungsentwicklung, Hist. Z. 88 (1902), 1 ir kt.

ir ankstyvųjų valstybės formų, valstybinių narvelių, jų susijungimas į darnų plataus masto vienetą parėjo nuo geografinių sąlygų, kurių pažinimą pamažu stiprina kolonizacijos istorija [1]. Vėlyvesnis, siaurąja to žodžio prasme, Lietuvos, aukštaičių ir žemaičių kraštų, t. y. Nemuno sričių, pažinimas nuėjo taip toli, jog jis leidžia paneigti tą scheminį paveikslą, kurį galėtų duoti etnografinis ar politinis žemėlapis pažinti tikrajai, ypač ankstyvesnių laikų, krašto padėčiai ir reikšmei; o tatai, sprendžiant apie lietuvių—rusų valstybę, kaip tik visose šalyse sukėlė daug painiavų.

Kaip visur, taip lygiai ir tarp lietuvių giminių aptinkame tą faktą, kad jie, ypač pavasario metu, priklausė ne tik nuo upių, bet ir nuo augmenijos. Labiausiai miškas veikė atskirdamas ir rūšiuodamas, taip pat jungdamas ir saugodamas. Didelės, plačios miškų juostos, dažnai daug didesnės už gyvenamųjų vietų vaizdus, juosdamos raistus, gyvenamųjų vietų branduolius, uždėdavo joms iš anksto antspaudus savarankiškų socialių būtybių, neturinčių tiesiog nieko bendro su savo kaimynu. Todėl ir yra toks ilgas gamtos tautų gyvenimas be istorijos. Miškų juostos ir dykumos buvo iš dalies Europos vasaros rytų žemumoj esančių tautų ir giminių bei valstybių sienos, ypač slavų ir jų artimiausių kaimynų gyvenamųjų vietų. Taigi istorinis Lietuvos gamtovaizdis parodo anuomet labai įprastą atvaizdą miško rūbų, plačių girių sienos juostų tarp prūsų ir latvių, taip pat tarp žemaičių ir aukštaičių ir ne mažiau tarp rusų gyvenamų kraštų šiaurėje ir rytuose. Ir kaip tik šie miškai sudarė geriausią lietuvių apsaugą nuo rusų. Miškas taip pat buvo valstybės ir bendruomenės jėga ir tikrosios Lietuvos vidaus

---

[1] Rezultatai geriausiai galima matyti iš *J. Jakubowski'o* Mapa wielkiego księstwa litewsk. w pol. XVI. w. (1928). Kad krašto ribos juosta vietomis seniau buvo dar platesnė, aiškėja iš *St. Zajaczkowski'o* Studya nad dziejami Żmudzi w. XIII (1925) ir iš *H. Mortensen'o* Litauen (1926), 59 ir kt., iš dalies iš nespausdintos disertacijos *S. Mortensen-Heinrich'o*. Beitrage zu den Siedlungs- und Nationalitatenverhältnissen von Pr. Litauen (1921); dabar išspausdintos (1927). Daug įdomaus duoda dar ir dabar Aenėjo Silvijo, Herberšteino ir kt. raštai apie Lietuvos kultūros būklę.

žemėse. Čia miškų juostos buvo mažos ir išskyrė bendruomenes, kurios tada susijungdavo valsčiais ir pavietais ir taip pat išlaikė sujungtoj valstybėj savo ypatingumą [1].

XIII šimtmety prasideda Lietuvos istoriją nulemiąs periodas, kuris veda tiesiog prie to, ką Vytautas iš Lietuvos paveldėjo. Galiausiai buvo pasiekta tai, kas iš tikrųjų valstybę sudaro: sujungimas atskirų mažų valstybės elementų į *vieningą valstybę* [2], faktas, labiausiai pribrendęs dėl XII šimtmety prasidedančių lietuvių karų su rusais. Mindaugas [3] buvo Lietuvos jungėjas, jis ir jo veiksmai šio krašto istorijoj iškyla kaip pirmas labai svarbus reiškinys. Pagaliau šį gelbimąjį darbą įvykdyti jam palengvino didelis išorinis vargas. Šitame XIII šimtmety smarkiai paveikė lietuvių giminių gyvenimo nervą lig šiol nežinoma politinė jėga: XIII šimtmečio pradžioj Baltijos pajūry sukurta Vokiečių *ordino valstybė* [4].

Tai buvo pasaulinės reikšmės įvykis Europos Rytams, visoms artimesnėms ir tolimesnėms valstybėms. Ir vis dėlto tas įkūrimas labiau atsitiktinis. Tai buvo dirbtinės valstybės, kurias sudarė Vokiečių riterių ordinas Prūsuose ir anksčiau Kalavijuočių ordinas Livonijoj. Koks gi buvo jų tikslas? Šį kartą tikslas buvo kitais atvejais pasaulio įvykių ir vakarų kraštų mažiau teminimos ir težinomos

---

[1] Vietinei valdymo organizacijai ir jos išsirutuliojimui yra skirta *Любавскій.* Областное дѣленіе; plg. apie ypatingus žemaičių santykius *St. Zajączkowski.* Przyczynki do hipotezy o pochodzeniu dynastji Giedymina ze Żmudzi, Aten. Wileńskie IV (1927), 393 ir kt.

[2] Turint galvoj vieningą valstybę, čia ir toliau yra imamas tiktai tas vienas faktas, kad valstybei vadovauja vienas valdovas, o tuo tarpu šalia jo viduj būdavo palyginti daug valdovų, kuriuos pašalinti tepavyko daug vėliau.

[3] Plg. apie jį *J. Latkowski.* Mendog król litewski. Rozpr. akad. umiejęt. w Krakowie wydz. hist. fil. ser. II, 2 (1892); paskui *J. Totoraitis.* Die Litauer unter dem König Mindowe bis zum Jahre 1263 (1905).

[4] Plg. pagaliau *E. Caspar'o* Hermann von Salza und die Gründung des Deutschordensstaates in Preußen (1924); *to paties:* Vom Wesen des Deutschen Ordensstaates (1928); *C. Krollmann.* Die Politik des Deutschen Ordens, išėjusį rinkiny Der ostdeutsche Volksboden, išl. Volz (1926), 206 ir kt.; *E. Maschke.* Der Deutsche Orden und die Preußen. Bekehrung und Unterwerfung in der preußisch-baltischen Mission des 13. Ihs., Hist. Studien v. Ebering 176 (1928).

lietuvių—latvių giminės. Jos mat tuo tarpu, kai visi vakarų kraštai nuo seniai buvo kad ir sunkiomis kovomis laimėti, krikščionybei tebebuvo žiaurios pagonės, aistringai prisirišusios prie savo šventos ugnies, giraičių, prie savo dievų dangaus [1], nepaliestos krikščioniškos kultūros lig XIII šimtmečio. Kaimyninėms, uoliai religija susirūpinusioms ir kartu politiškai į visas šalis besiplečiančioms valstybėms, kaip antai lenkams, lietuviai ir ypač prūsai jau seniai buvo kaip dyglys akyje. Visos vakarų šalys jautė lyg gėdos dėmę, kad jų srityje dar buvo kampas, kuriame pagonybė stipriai laikėsi ir žydėjo. Ir tada tapo vakarų šalių religine pareiga ir *vakarų krikščionių solidarumo jausmo uždaviniu* Europoj išnaikinti paskutinius pagonybės likučius, nors tie pagonys laikėsi visai ramiai ir taikingai *. Bet taip pat ir šiais laikais sukiltų visas civilizuotas pasaulis, jeigų jų krašte gyventų, pavyzdžiui, kanibalai, nors tie vienas kitą teėstų ir nė vienam kaimynui nedarytų žalos. Tuo solidarumo jausmų remdamies, bandė lenkai varyti krikščioninimo politiką ir dėl to pasišaukė kovose su pagonimis išmėgintą Vokiečių riterių ordiną. Nes kova su ugnimi ir kalaviju buvo visuomenės pripažinta ir bažnyčios toleruojama krikštijimo priemonė [2]. Tą patį tikslą turėdami, įsikūrė ir broliai kalavijuočiai lyvių šalyje. Bet kruvinoji kova, net ir šventais sumetimais, visada yra pasaulinis dalykas ir visada duoda ne tiktai bažnytinės, bet taip pat ir pasaulinės naudos. Tas vokiečių prie Baltijos jūros ordinuose per daug glaudus pasaulinių ir bažnytinių dalykų jungimas tapo pagaliau svarbiausiu pavojumi visiems kaimynams, sukūrė tą naują situaciją, kuri išjudino per šimtmečius tingų Baltijos pajūry gyvenančių tautų vegetavimą. Nes

---

[1] *A. Brückner.* Starożytna Litwa (1904), 139 ir kt.

* Tas atrodo mums ne visai teisinga. *(Red.)*

[2] Tik jeigu turėsime šį faktą prieš akis, tai misijų pobūdis ir darbai, atlikti Frankų ir Vokiečių valstybių, nebus kaip žmonių skerdynės ir naikinimo žygiai, padaryti iš giliausios tautinės neapykantos, trokštant žiaurios kruvinos kovos, kaip per dažnai aiškinta slavų, kartais ir vokiečių. Plg. taip pat *R. Wallach'o* Das abendländische Gemeinschaftsbewußtsein im Mittelalter, Beiträge zur Kulturgesch. d. Mittelalters u. d. Renaissance 34.

dabar kilo kova, kuri siekė visiškai pavergti pagonis prūsus, lietuvius *, latvius; kiekviena priemonė, kuri tik vedė į tikslą, buvo noriai priimama, ir tos kovos rezultatas buvo Ordino valstybių šalyse jėga vergiamųjų giminių iškilimas ir plėtojimasis. Be galo daug tose kovose buvo išlieta pagonių ir krikščionių kraujo; viena tikslo dalis buvo pasiekta: pagonys buvo galutinai pavergti ir tapo krikščionimis, nors priversti ir iš pradžių, suprantama, tik paviršutiniški. Abi į priekį besiveržiančios galybės apniko pagonis iš šono: Vokiečių ordinas nugalėjo prūsus, Kalavijuočių ordinas — lyvius. Bet toliausiai esantieji žemaičiai ir aukštaičiai (tikrieji lietuviai) gyveno ranka pasiekiami ir buvo abiejų ordinų programoje. Mat šitie norėjo visiškai užbaigti darbą ir nurimti ne anksčiau, kol bus pakrikštytas paskutinis pagonis. Kaip moraliai remiančios galybės už jų stovėjo imperatorius ir popiežius, stovėjo vakarų šalių krikščioniškasis pasaulis.

Koks buvo Lietuvos atsakymas? Jis Mindaugo vardu jau yra pažymėtas. Mindaugas buvo sukūręs vieningą lietuvių valstybę gintis nuo gresiančio išorės pavojaus; bet Lietuva brangiai mokėjo už savo laisvę. Tolimesnės tautos dalys, kurios jai buvo giminiškos, kaip kad prūsai, negrąžinamai prarasta. Ir be to, *lietuviai sukūrė vieningą valstybę daug vėliau negu kad kitos tautos pasiekė savo tautinę ir valstybinę vienybę.* Kokia marga buvo germanų, taip pat ir slavų tautų praeitis! Mindaugas visada turėjo atsiminti valstybę kurti pavėlavęs palyginti su kaimynų slavų išsirutuliojimu mažiausiai pora šimtų metų [1], ir tai kiekvienas valdovas tą pagrindinį dalyką turėjo atsiminti; lietuvių valstybė galėjo nusikratyti, galėjo jį nugalėti tiktai tolimesnio išsirutuliojimo šimtmečiais.

Todėl Lietuva tapo pamokomu pavyzdžiu visoms tautoms, kuriose, kaip kad slavų, valstybės buvo jungiamos

---

* Kad tas pavojus lietuvių neveikė, yra, rodos, pakankamai parodyta Witold'o straipsny Jak powstała monarchja litewska (žr. „Prawda" rok 23 Nr. 1, 1903 styczien. *(Red.)*.

[1] Plg. A. Prochaskos: Dwie koronacye, Przegl. hist. I (1905), 184 ir kt.

daugiau istorijos prietemoj arba dienos šviesą išvysdavo jau susiformavusios. Jėga, sutartimi bei gera valia pasidavė atskiri reguliai, kunigai ir senieji giminės. Tačiau jaunai lietuvių valstybei buvo duotas sunkus uždavinys, kuriuo ji galėjo remtis ir iškilti: ginti žemę ir tikybą, pasipriešinti taip atkakliai besiveržiančiai Europos Vakarų kultūrai ir politiniam pasauliui. *Šitas pagrindinis dalykas — kova su Vokiečių ordino riteriais, pagrindinė jėga — lietuvių gynimosi dvasia nuo tų laikų nenyko iš Lietuvos istorijos,* išliko gyva tol, kol Ordinas laikėsi senosios savo formos.

Mindaugas visomis savo jėgomis bandė išlyginti Lietuvos plėtojimąsi sunkinantį susivėlavimą. Sunkią naštą, kurią Lietuvai uždėjo jos padėtis,— įsiterpimas tarp dviejų svetimų, pilnų grobiamųjų aistrų galybių,— jis stengėsi numesti rūpindamasis atimti iš Ordino riterių moralinę priežastį kovoti. Mindaugas veikė taip, kaip lig šiol veikdavo į panašią būklę patekę ir kiti kunigaikščiai: *jis davėsi krikštijamas* ir buvo net krikščionių karaliumi pateptas [1]. Jeigu jis ir nieko nebūtų daugiau nuveikęs, šis vienas darbas uždėtų jam antspaudą toli matančio, apsukraus politiko, sugebėjusio ramiai atimti ginklą iš savo priešų rankos ir taip apsaugoti savo tautą, savo nelabai sutvirtėjusią valstybę. Taip įvyko kadaise Bohemijoj, taip darė Lenkijos jungėjas. Tai buvo iš dalies toji priežastis, kad šimtmečius išsilaikė tos valstybės, centralizuoti vienetai, kurių, kaip tat atsitiko su Elbės slavais, nutautintais ir inkorporuotais, nesuskaldė Frankų—vokiečių monarchija. Teisybė, Mindaugo darbas, Lietuvos nelaimei, buvo tik epizodas. Lietuva turbūt grįžo po jo ir su juo atgal į pagonybę. Taip vėl savaime su-

---

[1] Ir kitais atvejais galime pastebėti panašių išsirutuliojimo skirtumų visuomenės ir ūkio gyvenime. Plg. kad ir W. *Kamieniecklo* Rozwój własności na Litwie w dobie przed I statutem, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 32 (1914), 96. O. *Halecki.* Od Polski piastowskiej do jagiellońskiej, Przegl. hist. 25 (1925), 225 taip pat randa Smolkos nuopelnus ir pasisekimus tuo paremtus, kad tasai aiškiai žinojo lietuvių ir lenkų išsirutuliojimo eigos skirtumą. Labai perdėjo *F. Papee.* Polska i Litwa I (1904), 17.

sidarė tokia pradinė būklė, kada galėjo prasidėti negailestinga kova su Ordinu.

Bet dar vienas *pasaulinės reikšmės* įvykis tame pat XIII šimtmety nepraėjo nepalikęs Lietuvoj pėdsakų: *mongolų* (totorių), anos paskutinės iš Vidurinės Azijos lygumų, Europon, ypač Europos Rytų žemumon, besiveržiančių raitelių tautós, puolimas sudavė mirties smūgį atskiroms kunigaikštystėms skilstančioje Kijevo valstybėje, nors jau ir prieš tai baisūs puolimai įspėjo apie gresiantį pavojų. Pirmojoj XIII šimtmečio pusėj Kijevas pasidavė; senovės Rusia sugriuvo, variagų kūrinys nustojo prasmės ir reikšmės.

Taip pat reikšmės ir prasmės nustojo variagų pasienio ruožas, Dnepro kelias, nes totoriams pulti pasidarė sunkiau, iš jų buvo atimta svarbiausia žemutinė upės dalis. Kaip lig šiol, taip ir dabar geografinės jėgos vaidino lemiamą vaidmenį. Tokiais išorinio pavojaus momentais Rusios istorijoj vėl su baisia pirmykšte jėga nemaloniai iškilo ana didelė, Rusios žemes perskverbianti, jos politinį likimą dvejopa linkme kreipianti *miško ir stepių priešingybė* [1]. Miško gyventojas — stepių gyventojas, žemdirbys — skerdžius, sėslys ir klajoklis — tai buvo ana didžioji priešingybė, lig šiol dar vis lemianti visą žmonijos kultūros ir politikos gyvenimo pažangą. Stepės — neapmatomi laisvi plotai, kur klaidžiodavo nomadai, miškas — gyvenimo ir saugumo vieta nuolatiniam žemdirbystės, gyvulininkystės, medžioklės ir bitininkystės kilimui. Stepės — tai ekstensyvių despotiško charakterio valstybių kūrimosi sritis, miškų žemės — intensyvių valstybių globėjos. Kijevo ir slavų protėvynė buvo labai derlinga pereinama miško ir stepių sritis, vadinasi, miškų stepės, neduodančios jokios apsaugos nuo klajoklių. Nuo raitelių tautų saugojo tik kraštai tankaus miško, trukdančio laisvai judėti ristais žirgais keliaujančioms ir užkariauti bei pavergti norinčioms tautoms. Todėl atsitiko taip, kad žemutinė Dnepro sritis, Podolė ir didesnė Voluinės dalis buvo apiplėštos ir sunaikintos, bet svarbiausioji Rusios miškų žemių sritis, kur įterpta ir Lietuva,

---

[1] Žemėlapis: *Савицкій* Географическіе особенности Россіи I (1927).

išvengė didesnio sunaikinimo. Todėl Lietuva tiesiog mažiau pajuto totorių viešpatavimą, o apie politinę priklausomybę, kuri užtat juo labiau slėgė rusų kunigaikštystes, ir kalbos negalėjo būti. *Lietuvos padėtis mišriųjų miškų zonoj*, toli esančios stepės *pasirodė svarbus geografinis ir politinis faktorius*, su kuriuo ir ateity visuomet galima buvo skaitytis.

Senoji Kijevo valstybės organizacija buvo sugriuvusi, žydėjo atskiros kunigaikštystės, nebuvo jokios centrinės valdžios, bet užtai tvirčiau stovėjo vienas dalykas: žeminanti priklausomybės nuo totorių gaujų forma. Pietų Rusios, ypač Kijevo, turtas ir kultūra buvo sunaikinti [1], naudingi prekybos keliai pirmiausia nustojo savo reikšmės. Paskutinės kultūros ir politikos jėgos rinkosi *Haličo—Vladimiro valstybėje*, Raudonojoj Rusioj, kur buvo pasitraukęs ir Kijevo metropolitas. Tačiau žiemos vakarų Rusios kunigaikštystei trūko jėgų nuo tos gaujos išsivaduoti. Vis dėlto buvo rimtai mėginta. Karalius *Danielius* ieškojo vakarų krikščionių paramos, nes totorių pavojus, taip pat lietuvių pagonių bei netikėlių dalykai buvo kartu viso vakarų krikščionių pasaulio dalykai. Ir krikšto ir apsigynimo mintis gyvai ir stipriai suliepsnojo popiežių Inocento III ir IV bei Aleksandro IV širdyse. Todėl daugeliu požiūrių *lygiagrečiai eina Lietuvos Haličo* [2] *likimas*, veikimas Mindaugo ir Danieliaus, kurių padėtis dar labiau supanašėjo dėl to, kad ir rytų bažnyčios nariai, atskalūnai, Romos bažnyčios nuomone, taip pat buvo reikalingi krikšto. Todėl rytų bažnyčia skaudžiai atjautė tą didelę priešingybę, skiriančią ją nuo totorių pasaulio, nes ji matė juose pagonis ir politinius priešus bei viešpačius, reikalaujančius didelių mokesčių iš kadais gyvenusių Kijevo valstybės sąjungoj rusų kunigaikštysčių bei Okos ir Volgos upių naujakurių. Šiaip visos kunigaikštystės liko lygiateisės, išlaikė savo vidaus tvarką,

---

[1] Apie tai geriausia rašo *Грушевскій.* Исторія України Руси VI (1907).

[2] Plg. *Prochaska* k. v.; *М. Чубатій.* Західна Україна і Рим у XIII в. у своїх змаганях до церковної унії, Зап. тов. ім. Шевченка 123/4 (1917), 57 ir kt.

kurią pakeisti mokesčių tereikalaują totoriai nesirūpino. Taigi senoji rusų valstybės ir kultūros idėja tūnojo dabar daugely kunigaikštysčių; ji buvo išdalinta ir laukė tų laikų, kada nauja ir jungianti galia realizuos senos ir bendros Rusios idealus. Visos atskiros Rusios kunigaikštystės visuomet buvo pasiruošusios pakeisti valdžią, jei tiktai tuo išsivaduotų iš totorių, kurių valdžią jautė su baisia gėda.

Tokie tad buvo politikos duomenys, kai Mindaugas pradėjo statyti savo Lietuvos kūrinį. Greit paaiškėjo, kad nuolat Lietuvoj besirenkančios, reiklioj Ordino mokykloj sustiprėjusios jėgos išugdė *kiekvienos jaunos valstybės siekimą: išsiplėsti,* augti ir kaip *tik ta linkme, kur mažiausia pasipriešinimo.* Su šiuo bendru Lietuvos istorijos dėsniu reikia skaitytis nuo Mindaugo laikų. Čia patartina skirti *politinius ir kultūrinius veiksnius,* nes ne visada abu turi sutapti, o tatai kaip tik parodo Lietuvos istorija. Tačiau visuomet pasirodys nulemiąs politinis veiksnys. Tarp jaunos lietuvių valstybės ir Rusios kunigaikštysčių, kurios turėjo labai tvirtas daugelio amžių politines ir kultūrines tradicijas, veikė politinių jėgų veiksnys iš vakarų į rytus ir pietus, veiksnys, labiausiai nulėmęs lietuvių valstybės istoriją. Lietuva neatsisakė nuo šio palankiomis aplinkybėmis susidariusio svarbaus politinio uždavinio. Šis dinamiškas momentas, sudarąs didelį kontrastą su ligšioliniu Lietuvos vaidmeniu, buvo antra gyvybę ir vertybes gaminanti priemonė, einanti greta vokiečių sukeltos neigiamosios. Ką Lietuva prakišo kovodama vakaruose — neigiamosios politinės vertybės,— tą ji galėjo laimėti puldama pietus ir rytus,— tai teigiamos politinės vertybės. Tatai vargu būtų pavykę, jei nebūtų kartu veikusios palankios aplinkybės tarp tolimesnių kaimynų.

Rusia buvo silpna. Ji dar nemanė, kad Lietuva nukariautų rytų slavų kraštus. Be abejo, reikšminga, jog dėl panašių kaip Rusioj priežasčių tuomet sujungta *lenkų* valstybė pateko į panašią beviltišką XIII šimtmečio *politinę būklę.* Ir čia šio šimtmečio svarbiausias politinės

struktūros požymis buvo atskiros kunigaikštystės[1], jau ilgesnį laiką griaunančios sujungtą lenkų galią, atveriančios vartus ir duris separatinei teritorijų ir atskirų kraštų dvasiai; o jos be pasigailėjimo griovė centralizuotą valdžią; išsemdamos jos esmę, sudarė rimtą pavojų lenkų tautai, kuri dėl jų nustojo tautos ir valstybės žemių ir tai vėliau turėjo taip skaudžiai išgyventi. Todėl kaip tik Mindaugo laikais Vyslos ir Oderio kraštuose trūko vieningų politinių jėgų, lemiančių valstybės augimą, sugebančių panaudoti užsienio politikos palankias aplinkybes. Tačiau kokie galimumai buvo susidarę ištikimiems popiežiui lenkams prie jų gyvenamų sričių sienos[2] rytuose kaip tik tada, kai merdėjo nugalėtas Kijevas, stiprus ankstesnių laikų konkurentas! Šalia krikšto ir su juo susijusio pasaulinio autoriteto pakilimo, tokia stipri Lenkija XIII šimtmety būtų galėjusi grąžinti Boleslovo Narsiojo laikus, į kurį šio šimtmečio pabaigoj jos žiūrėta su didžiausiu ilgesiu, iš kurio kūrinių, viduj stiprėdama, sėmė naujų tautinių, politinių jėgų ir galėjo, pati nejausdama, panaudoti politinių jėgų veiksnį rytuose, išilgai upių, kurios kaip tik iš savo pusės ragino keliauti prie Juodosios jūros. Vis dėlto ji džiaugėsi, kad išsigelbėjo nors nuo totorių priespaudos. Apie energingą gynimosi kovą su šia galia ir kalbos būti negalėjo. Silpna lenkų politikos būklė taip pat buvo priežastis to, kad vokiečių ordinas, niekieno netrukdomas, galėjo įkurti savo valstybę tokiose geopolitiškai svarbiose lenkų galybės įtakos vietose — žemutinėj Vyslos tėkmėj, lenkų gyvybės arterijoj. Vienas Mozūrų kunigaikštis negalėjo atsispirti prieš Prūsų ordino valstybę, lenkus toli pranešantį riterių ordino kūrinį, nei tobula ginklų technika, nei valstybės organizavimo gabumais, nei pažangos kryptimi pagrįsta valstybe ir jos sutvarkymu. Tiek šiaurėje, tiek rytuose neveikia lenkų jėga, nes atskirų kunigaikštysčių laikai

---

[1] Plg. *J. Pfitzner'io* Besiedlungs-, Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte I (1926), 167 ir kt.

[2] Vengrija galėjo čia daug daugiau pasiekti; plg. *B. Włodarski.* Polityka ruska Leszka Bialego, Archiw. tow. nauk. we Lwowie dz. II, t. III, 3 (1925), 47 ir kt.

visuomet reiškia visų iš panašių šaknų kilusių valstybių silpnybę.

Teisybė, Lietuvos istorijoj paminėtos dinamiškos jėgos — Ordino valstybė, rusų ir lenkų politinis nusmukimas, pagonybė ir su tuo susijęs dvasinis politinis įtempimas,— pačioj Lietuvoj buvo kintamieji dydžiai, su kuriais turėjo skaitytis Lietuvos užsienio politika, tuo tarpu natūraliai sąlygoją pagrindai buvo pastovūs elementai. Tačiau ir geriausieji statiški pagrindai būtų buvę nenaudingi, jei minėtos judinančios jėgos nebūtų jų pakeitusios į politiškas vertybes ir jų išnaudojusios. Politikos uždavinys buvo toks: surasti Lietuvos naudai išlyginimą tarp pastovaus ir kintamo, tarp stovinčio ir judančio.

Mindaugas, kaip rodo aukščiau išdėstytos mintys, tokiam išlyginimui turėjo daugiausia politinių gabumų. Jau XII šimtmečio pabaiga įrodo, kad kovose subrendusi Lietuva eina prie vieningos valstybės, kuriai tais laikais lemta *plėtotis į rytus* baltarusių ir juodarusių kraštų kryptimi. Nukariavimas ir plėtojimasis vyko ypatingu būdu, prieš srovę. Ir Mindaugas *visų pirma laikėsi Nemuno,* įsitvirtino jau upe su Lietuva susijusiose Gardino, Volkovysko ir Slonsko * apylinkėse, taip pat galutinai prijungė Naugarduką ir Minską prie jaunos vieningos valstybės. Taigi Lietuvai priklausė visas Nemuno baseino plotas, ir Mindaugas jau siekė Berezinos versmių ir baseino kraštų, nesilaikydamas natūralių vienetų, kokius galėjo sudaryti Nemuno upės tinklas su savo vandens sienomis, nes politinis veiksnys pietų rytuose, ypač vidurinio Dnepro srityse, dar tebeveikė traukdamas į save Mindaugo nukariautojo žvilgsnį. Tik „už miško" pradėjo kurtis, su centru Maskvoj, nauja didžiarusių valstybė, jungianti savy daugiau politinių jėgų, negu jų turėjo atskiros kunigaikštystės. Todėl *Mindaugas* savo toli einančiais planais *siekė Maskvos veikiamų* kraštų, užimdamas svarbų *Polocką.* Pasodindamas ten lietuvių kunigaikštį, galvojo net apie *Smolenską* ir *Brianską* ir ruošė tenai žygius **. Taip lietuvių pretenzijos pasiekė svarbią senųjų

---

* Manoma, Slonimas. *(Red.).*

** Čia autoriaus nėra nurodyta duomenų. *(Red.)*

laikų Dnepro upę, aukštąją Dauguvą su prekybai svarbiu Polocku. Mindaugas dėl ryšių ir jėgų santykių nustatė ribas plačios srities, ypač esančios rytuose, kur būta mažiau politinio pasipriešinimo, tuo tarpu politinė padėtis pietuose dėl Galičo—Vladimiro sustingo.

Jau pati didžioji pradžia rodo, kad *Lietuva įgavo dvejopą tautinių ir kultūrinių santykių veidą,* nes nukariavimais įgytas išplito rusiškas elementas, kartu sudarydamas ortodoksijai lengvesnį kelią į Lietuvą. Tuo įtempimo momentas, buvęs tarp Lietuvos ir Rusios, persikėlė dabar į pačią lietuvių valstybę. Dėl politinių jėgų trupėjimo Lietuva gerokai padidino savo žemes rytuose, tačiau kultūrinis veiksnys buvo naudingas rusams ir plėtojosi dabar pačioj Mindaugo valdomoj Lietuvoj. Todėl lietuvių tautai ir valstybei iškilo rimtas klausimas, įgavęs ateity vis daugiau ir daugiau svarbos.

Taip susibūrė visas pluoštas pagrindinių išsirutuliojimo linijų, kurių kelias, teisybė, iki atėjo Vytauto gimimo valanda, dar labai pasikeitė. Anasai nuolat kintąs jėgų žaidimas istorijoj, kritimas ir kilimas, jungimasis ir skaldymasis valstybių gyvenime, kilimas naujų ir merdėjimas senų idėjų, bangavo šen ir ten per Lietuvos valstybės kūną, su kuriuo nuo tų laikų turėjo skaitytis Europos Rytai.

Iki XV šimtmečio vidurio Lietuvai į akis krito svarbiausias Europos Rytų politikos faktas: įkūrimas *vieningos lenkų valstybės* ir karalystės [1]. Dėl to labai pablogėja lenkų, kartu ir pietų rusų frontas. XIII šimtmetyje, antrojoj pusėj, ryškus lenkų atbudimas ir jungimasis, siekiai sudaryti lenkų karalystę, panašią į Boleslavo Narsiojo. Religiniai, istoriniai ir nepaskutinėj vietoj tautiniai sumetimai buvo sujungti siekiant sukelti Lenkijoj galingą patriotišką nusistatymą, ypač vadovaujančių sluoksnių, kurie pasisakytų už griežtą kovą su atskiromis kunigaikštystėmis, ne separatizme, bet vienybėj matytų tvirčiausią lenkų likimo apsaugą. Kaip visuomet, taip ir šį sykį lenkų gyvenime iškilo stiprūs bažnytiniai motyvai, pasireiškę

---

[1] Geriausiai apie tai rašo *O. Balzer.* Królestwo polskie I/III (1919/20).

net politiškomis formomis, būtent: prisijungti, perduoti Lenkiją popiežiaus apsaugai. Dėl to kartu padidėjo priešingumas vis dar pagonybėj esantiems lietuviams. Vladislovo Uolektėlės ir Kazimiero Didžiojo vardai reiškė rimtą, palyginti su XIII šimtmečiu, ir Lietuvos istorijoj santykių pasikeitimą, kuris dar stiprėjo dėl vengrų—lenkų bičiulystės ir valstybiškai gabaus vengrų valdovo Liudviko [1]. Lietuva turėjo rimčiausiai skaitytis ir su lenkais—vengrais. Jos politinė įtaka ir atgarsis pritraukė vis daugiau sluoksnių, tai aiškiausias įrodymas politinio Lietuvos augimo ir to fakto, kad Lietuva susilaukė labai stropios *Gediminų* [2] giminės valdovų; ir čia dažnai istorijoj grįžtąs likimo žaidimas nulėmė, kad XIV šimtmetyje po vieno gabaus valdovo tuoj ėjo kiti, kurie sukūrė šimtmečio kūrinį, toli pralenkiantį atskiro žmogaus gyvenimą, tačiau turintį asmeninį pobūdį dėl to, kad buvo įkvėptas ir formuotas vadovaujančios galios. Iš tos laimės, prieinamos tik monarchų valstybėms, daug naudos sėmėsi Lietuva.

Po Mindaugo sostas per tris dešimtmečius dažnai ėjo iš vieno įpėdinio į kito rankas, iki pagaliau 1293 m. vadovybė pasidarė pastovi. Tai lėmė politinį Lietuvos kilimą. Teisybė, greit paaiškėjo, kad Mindaugas valstybės branduolį buvo gerai sustiprinęs, bet laisvai prijungti kraštai, pavyzdžiui, Polockas, iš prigimties turįs labai gerą savarankišką formą, greit pradėjo eiti savo keliais, kai tik susilpnėjo jungiančios Lietuvos valstybės jėgos. Polocką jos nuvedė — tai labai charakterizuoja jėgų santykius — į Rygos arkivyskupo įtakos sritį. Tik Vytenis (1293—1316) vėl nukariavo šią sritį; taikiai tatai pavyko padaryti Gediminui (1316—1341) ir su Vitebsku. Vytenio laikais jau paaiškėjo valstybės, esančios pietuose, vidury Pripetės upės sričių, Pinsko—Turovo srities, dėl kurios Lietuva labiausiai kovojo su stipria pietų rusų Galičo—

[1] Plg. *J. Dąbrowski'o* Ostatnie lata Ludwika Węgersk. (1918), 78 ir kt.

[2] Plg. *J. Wolff'o* Rod Gedimina (1886); *K. Chodynicki.* Geneza dynastji Giedymina, Kwart. hist. 40 (1926), 541 ir kt.; *St. Zajączkowski.* Przyczynki do hipotezy o pochodzeniu dynastji Giedymina na Żmudzi. Aten. Wiłenskie IV (1927), 392 ir kt.

Vladimiro galybe, teisinė priklausomybė. Tačiau kaip tik šio valstybės kūrinio galybė težydėjo trumpą laiką. Dinastinė paveldėjimui dalinti sistema, kuri jau buvo suskaldžiusi senąją rusų valstybę, griovė ir šią paskutinę rytų rusų tautų vienybės tvirtovę. Ji suskilo į Galičą ir Vladimirą.

Dabar už sujungtą valstybę prasidėjo karštas meilavimasis trijų valstybių — *Lietuvos, Lenkijos ir Vengrijos*[1] — ir tokiu būdu buvo nulemta *Galičo—Vladimiro* padėtis. Pagaliau visos trys siekė paimti laisvą palikimą. Gediminas nugalėjo vis daugiau gamtinių kliūčių vasaros rytų fronte, ir jau iškilo toli siekiąs politinis projektas užgrobti visą dabar be valdovo esančią senojo Kijevo valstybę. Ir jis jau rimtai pradėjo pirmus mėginimus. Be to, tvirtai rankose laikė kelyje į Voluinę paimtą mozūrų gyvenamą sritį: Dragičiną ir Brestą Bugo upės srityje. Tačiau svarbiausias siekimas politikos sumetimais buvo Voluinės kraštas, kuris, Mozūrų kunigaikščiui Boleslovui valdant, tik iš dalies tebuvo laimėtas. O vis dėlto Gediminas buvo gana atsargus ir jį prijungti ruošėsi iš lėto. Jis stengėsi geruoju gyventi su Lenkijos Vladislovu, abu bendrai kovojo su Vokiečių ordinu. Nors vadovautasi sąmoninga, iš taikos pozicijų išeinančia politika, Galičo—Vladimiro svarbumas privedė dar jo laikais prie pirmųjų susirėmimų su lenkų—vengrų valstybe. Jie prasidėjo 1340 metais. Kazimieras buvo pasiryžęs dėl šio krašto su lietuviais kovoti iki paskutinio. Bet Gediminas, būdamas daugiau diplomatas negu kariautojas, kiek galėdamas vengė kariškų painiavų, puikiai vartojo konstitucinėj monarchijoj ir absoliutinių formų valstybėj tinkančią priemonę: sumanią *vedybų politiką,* slepiančią savy daug ateities galimumų. Šią priemonę Gediminas pavartojo kurti politinei sistemai,

[1] *И. П. Филевичъ:* Борьба Польши и Литвы—Руси за Гапийко-Владимирское наследie (1890); *О. Гонсiоровскiй, А. А. Киникъ* ir t. t. Болеславъ-Юрiй II, князь всей Малой Руси (1907); *O. Halecki.* Dzieje unii Jagiellońskiej I (1919); *H. Paszkiewicz.* Polityka ruska Kazimierza W. (1925); Natanson *Leski.* Dzieje granicy wschodniej I (1922), 8 ir kt.; *St. Zajączkowski.* Prymierze polsko-litewskie 1325. Kwart. hist. 40 (1926), 567 ir kt.

kur Lietuva vaidina svarbiausią vaidmenį. Planingumas aiškiai iškyla, kai apskaičiuojame jo sudarytas kunigaikščių vedybas. Liubartas vedė Voluinės, Algirdas — Vitebsko įpėdinę. Vienos dukters jungtuvės su Mozūrijos Boleslovu turėjo Lietuvos naudai užtikrinti svarbią sritį, esančią tarp ordinų žemių ir Lietuvos. Kitos dukters vedybos su Lenkijos Kazimieru galėjo tik sustiprinti draugiškus ryšius su labai svarbiu kaimynu. Kitų dukterų vedybos turėjo Lietuvos valstybei sudaryti simpatijų ir politinę įtaką rytuose — vienos Maskvoj, kitos Tverės kunigaikštystėj. Toli sklido Gedimino žvilgsnis pro didžrusius skiriantį mišką; čia išryškėja šio valdovo, visą Rusią nukariauti siekiančio, planų pirmieji bruožai. Teisingai galėjo jis pasivadinti: Rex Lithuanorum et multorum Ruthenorum *, nes tai atitiko tikrą dalykų padėjimą. Gediminas padarė Lietuvą galinga Europos Rytų valstybe, kurią prijungti prie krikščioniško vakarų pasaulio stengėsi ne tik popiežiaus dvaras, bet ir kaimynai lenkai [1]. Šiuo atveju, nepaisant daug žadančių perspektyvų, Mindaugo laikų padėtis pasiekta nebuvo.

Dar lieka pažymėti svarbiausią reikšmingos *Gedimino valdžios* rezultatą: kad daugiausia dėl to politinio rytų slavų bejėgiškumo *politinė Lietuvos erdvės mintis* pasirinko naują Europos Rytų kryptį. Vienodo laikotarpio, vienodo sunkumo jau Mindaugo laikais buvo besireiškiąs, bet dabar gryniausia forma iškilęs faktorius — etninis ir kultūrinis dualizmas, susidaręs dėl įtraukimo rusų žemių ir pažangesnės bizantiškosios rusų kultūros. Su tuo buvo susijęs naujas lietuvių—rusų valstybę sudarančio kūrinio, jau tuomet padalinto į valstybės branduolį ir šalutines žemes (anexus), konstitucijos formavimas. Geografiniai faktoriai kartu nulėmė valstybės kūrimą federacijos pagrindais, bet tuo dar nieko nepasakoma apie didžiojo kunigaikščio galybės pobūdį. Visi šie pagrindiniai santykiai išsilaikė iki Vytauto laikų, kada pradėjo senas nuo naujo skirtis, vienas prieš antrą stoti.

* Karalius lietuvių ir daugelio rusų. *(Red.)*.

[1] Plg. galiausiai *K. Forstreuter*. Die Bekehrung Gedimins und der Deutsche Orden, Altpreuß. Forsch. 5 (1928), 239 ir kt.; plg. Theiner. Vet. Monumenta Poloniae et Lithuaniae I n. 290—296 (1324).

Vytauto mokytojai ir mokslo metai

Vytauto jaunystės metai sutampa su svarbiu Lietuvos valstybės istorijos periodu. Tuo laikotarpiu lietuvių—rusų valstybė pasiekė didžiausią žemių ir galybės prieaugį. Tokio prieaugio nė vieno valdovo laikais ji nebuvo pasiekusi. Vytautas augo karų audrų ir laimėjimų laikais, išmoko įžvalgiai žiūrėti į politiką ir pagaliau pats vadovauti. Tam reikalui jis negalėjo gauti geresnių mokytojų ir auklėtojų už tėvą *Kęstutį* ir dėdę *Algirdą*[1]. Jie abu Gedimino, palikusio savo įpėdiniams kupiną garbės ir pagarsėjimo saiką, sūnūs. Drąsiais laikais, kai karžygiai Kęstutis ir Algirdas lėmė Lietuvos likimą, Vytautas savo jaunystę praleido Trakų dvare. Visus įvykius nuo 1341 metų, kai Didysis Gediminas — tais pačiais metais mirė ir Maskvos Ivanas Kalita[2]— savo akis užmerkė, iki Algirdo mirties 1377 metais galima drąsiai tvirtinti sudarius mokslo turinį, vaizdingą mokymo medžiagą Vytautui, nes ir pagonių tikėjimu gyvenančiai, krikščioniškos kultūros ir vakarų švietimo mažai paliestai giminei negalima taikyti primityvios politikos vaizdo. Tikslingu gamtos ir realybės prieglobsty išaugusių tautų instinktu lietuvių—rusų valstybės vadai pagavo XIV šimtmečio būtinybių momentus, ateities galimumus, užbrėžė toli sie-

---

[1] *K. Stadnicki.* Olgierd i Kiejstut (1870); *J. Wolff.* Ród Gedimina (1886); *S. Smolka.* Kiejstut i Jagiełło, Pamiętnik akad. um. wydz. fil. et fil.-hist. 7 (1888); *tas pats:* Rok 1386, Rocznik zarządu akad. um. 1885, 88—110; *tas pats:* Die Reußische Welt (1916) 236 ir kt.

[2] Į šitą dalyką ypatingą dėmesį kreipė Прѣсняковъ: Образованiе Вел.-русск. гос., 160.

kiančius ir kartoms numatytus tikslus, nenuilsdami dirbo politinį dienos darbą. Tikram politikui reikia ne vien genialumo ir toli siekiančio žvilgsnio, bet ir kantrumo bei patvarumo vykdyti savo planams. Tam Vilnius ir Trakai buvo gera mokykla. Čia skirtingo būdo broliai skirtingai vedė taikią politiką, į kurios pagrindų gelmes ir tikslus Vytautą, kai tik jis suvyrėjo, be abejo, įvedė tėvas ir dėdė — šaltinių tylėjimas dėl tokių paprastų žmonių gyvenimui dalykų dar neturi reikšmės.

Kiek daug vidaus ir užsienio politikos atsitikimų pagimdė daugiau kaip trijų dešimčių metų Algirdo viešpatavimo laikas! Ilgai ir gyviausiai Vytauto atminty išliko [1] vienas faktas iš labai toli siekiančių vaisių. Vytautas puikiai mokėjo jį įvertinti,— tatai lietė vidaus politiką,— būtent kad *Jaunutis*, nors ne seniausias Gedimino šeimos narys, bet tėvo paskirtas įpėdiniu, perėmė didžiojo kunigaikščio vardą ir Vilnių [2]. Jo broliams, be abejo, nebuvo paslaptis, kad Jaunutis nesugebės didį Gedimino palikimą valdyti ir saugoti. Patys pirmieji jo valdymo metai atnešė lietuvių užsienio politikai nepasisekimų. Be to, Lietuva nebuvo vienodai padalinta septyniems Gedimino sūnums. Daug didesnes dalis valdė Algirdas ir Kęstutis. Anam priklausė rytų, Vitebsko ir baltarusių kraštai, šitam — žemaičiai, Trakai, Gardinas ir Brestas. Iš čia aišku, kad svarbiausieji vaidmenys, pavojingiausieji kraštai teko jiemdviem, tuo tarpu kiti, gavę žemes pačioj Lietuvoj, buvo saugomi Kęstučio ir Algirdo, pasienio kunigaikščių. Todėl savaime aiškus jų nutarimas — panaikinti tariamąją Jaunučio galybę, ir tatai, kaip sakoma, Lietuvos naudai, įvyko 1345 metais.

Algirdas gavo didžiojo kunigaikščio titulą [3], kuris jau tuomet buvo susietas su Vilniaus valdymu [4]. Tada bendras valstybės plotas buvo padalintas į dvi dali: rytų ir vakarų. Pirmąją gavo Algirdas, antrąją — Kęstutis. Taigi

---

[1] Plg. Script. rer. Pruss. II, 712.

[2] Полн. собр. р. л. XVII, 71; Script. rer. Pruss. II, 712.

[3] Jis buvo vyresnysis iš jų dviejų Script. rer. Pruss. II, 712.

[4] Tai visiškai atitiko santykius, esančius rusuose (Kijeve), lenkuose (Krokuvoj), čekuose (Prahoj).

valstybės viduje buvo sudarytas dvilypumas, ir tai daugiau užsienio politikos negu administraciniais sumetimais. Niekas aiškiau negalėtų nusakyti šios valstybės užsienio politikos uždavinių[1] kaip 1345 metais įvykęs dalinimas: Vokiečių ordino problema — vakarų dalykas, plėtimosi į rusus klausimas lietė rytų kunigaikštystę. Taip buvo parodyta atskirų lietuvių—rusų valstybės dalių politinė reikšmė ir padėjimo santykiai.

Algirdas ir Kęstutis pasirodė esą gabūs erdvės politikai, mokėjo nugalėti arba apeiti krašto gamtą. Nederlingos vietos, miškai, balos su silpnomis susisiekimo bazėmis sudarė valstybę, sustingusį milžiną, kurį išjudinti buvo nelengva. Uždavinių, kartu ir kraštų padalinimas dar nereiškė dviejų savarankiškų valstybių arba didžių kunigaikštysčių įkūrimo, bet sudarė daug lengvatų. Rytai ir vakarai buvo atskirose rankose. Baisus nuotolis, nepatenkinamos susisiekimo sąlygos nesudarė galimybių valdžią atiduoti į vieno rankas, nes tais laikais valdovas, keliaudamas per kraštą, daugiausia pats turėjo rūpintis vyriausybės reikalais, vadovauti kariuomenei. Tas geriau užtikrino pasiruošimą ir greitą gynimąsi; atkrito iš dalies ir tas laikas, kuriuo pasinaudodavo priešai ir degindavo bei naikindavo kraštą iki atvykstant gynėjams. Šis vidaus dalykų sutvarkymas lig šiol neturėjo Lietuvos istorijoj pavyzdžio. Tai buvo kažkas naujo, tuo labiau pabrėžtino, kad Vytautas ir jo dvejeta metų vyresnis pusbrolis Jogaila į tai žiūrėjo visai paprastai, su tuo apsiprato nematydami tariamosios išimties, ypatingumo, kaip kad matė modernūs teisės istorikai[2]. Jiem tai buvo natūrali tvarka. Ar jiem galėjo dabartis būti išimtis, kada taisyklė, pagrįsta teisinga šeimos pažiūra, vos buvo senesnė negu šioji išimtis? Viduramžiais dalykas labai greit sendavo, virsdavo įpročiu[3]. O šis būdavo ge-

---

[1] P. v.: *Osten-Sacken.* Livländisch-russische Beziehungen (1908), 7 ir kt.

[2] Prie šio klausimo paskui grįšiu dar kartą. Ten bus nurodyta taip pat dalyką liečiančių raštų.

[3] Plg. kad ir *F. Kern.* Ueber die mittelalterliche Anschauung vom Recht, Hist. Z. 115 (1916), 496 ir kt.

ra, sena, šventa teisybė tol, kol išstumdavo jį kitas įprotis. Vis dėlto iš šalies *Lietuva* visuomet atrodė *monarchija,* ne diarchija, nors tūlas ir abejojo, kieno čia būta didžiojo kunigaikščio [1]. Tokia tvarka visuomet plačiuose sluoksniuose galėjo sukelti abejones, tačiau liko tiesa, kad Lietuva tebuvo viena didžioji kunigaikštystė. Taigi Lietuva 1345 metais pasuko nauja savo vidaus plėtimosi kryptimi, kuri ją, be abejo, po kelių kartų būtų nuvedusi beveik į pražūtį.

Užsienio politikoj Algirdas ir Kęstutis varė toliau tai. ką Gediminas paliko savo įpėdiniams. Be *Vokiečių ordino problemos,* Kęstučiui labiausiai rūpėjo *lenkų klausimas,* dėl kurio jau Gediminas rimtai darbavosi. Lenkijos *Kazimieras* pradėjo naują kelią savo užsienio politikoj, siekiančioj lenkų valstybės žemes padidinti, ypač tuomet, kai jam nepavyko nukariauti prarastos Silezijos ir Pamario žemės. Jis paliko kelią Uolektelės, ieškojusio taikos su lietuviais, kad tokiu būdu bendrai galėtų kovoti su Ordinu, su žvaigžde, kuriai likimas lėmė tokią ateitį. Kazimieras, vakarų fronte palikęs be vaisių, dabar uoliai įsigilino į artimųjų rytų planus, siekiančius valdyti Galičą ir Voluinę [2]. Nuo Kazimiero laikų lenkų užsienio politikos frontas persikėlė į rytus, kur lenkams brendo gerų vaisių. Kova su Galiču labiausiai pasmarkėjo tuomet, kai abu kariaują kaimynai vienodai buvo sustiprėję. Kiek aukščiau pakilo šių pietų vakarų rusų kunigaikštysčių vertė už kiekvieną kitą rusų žemę! Su kaimyno svarbumu augo ir jos vertė. Suinteresuoti buvo lenkai, vengrai, lietuviai ir totoriai. Iš užpakalio stovėjo Karolis IV, kurį Silezijos klausimas siejo su Kazimieru [3]. Lenkų politikos

---

[1] Kęstutis todėl dažnai minimas kaip didysis kunigaikštis. Bet tvirto titulavimo nebuvo nei pagoniškais Lietuvos laikais, taip pat nei paskiau. Svetimšalių, net ir kurijos nuomonei charakteringas yra dalykas, kad popiežius 1349 m. dėl ketinimo krikštytis rašė savo laišką: „nobilibus viris Keistuti eiusque germanis ducibus Litwanorum" ir kad jis jam pasiūlė karaliaus vainiką, kada Algirdas nuo jo atsisakė. *Theiner,* Mon. Pol. et Lith. I, n. 693.

[2] Plg. čia aukščiau, 26 psl., minėtus raštus.

[3] Plg. šalia *Werunskio* ir *Grünhageno* taip pat *J. Goll.* Čechy a Prusy ve středověku (1897), 69 ir kt.

priklausomybę nuo Bohemijos santykių Kazimieras pajuto kaip nepakenčiamą savo bendros užsienio politikas faktą. Pagaliau kaip tolimesnė galybė dar prisidėjo ir Ordinas.

Voluinės Raudonosios Rusios klausimas traukė Kazimierą visą jo valdymo laiką. Nuo šios srities nukariavimo Lenkijai parėjo kitos kontinento Lenkiją viliojančios perspektyvos [1] — išėjimas prie Juodosios jūros, kur ėjo svarbūs prekybos keliai iš Krokuvos ir Lembergo [2]. Be to, kelią šiam kraštui plėstis rodė tekančios į Juodąją jūrą Dnepro, Pruto, Bugo upės. Kas turėjo Galiciją ir Voluinę, tas valdė kartu ir Kijevą, visą pietų Rusią, turėjo kartu turtingiausią ateityje ir derlingiausią dabartyje žemę [3]. Ta viltis taip pat žavėjo ir kitus, turinčius pretenzijų.

Voluinės klausimo išsprendimas Lietuvos naudai buvo didelės vertės geopolitinis faktas. Nes jos keliai į šią šalį ėjo per pagarsėjusius Pripetės pelkynus, plačią nederlingos žemės juostą, skiriančią šiaurės vakarus ir pietus. Tačiau Lietuva žengė tą žingsnį, kuris geografiškai žiūrint jai daug sunkesnis buvo negu Kazimierui, ir tuo ji parodė, kad nenori laikytis siaurų, natūraliai nubrėžtų ribų — tokios būtų Pripetės pelkynas ir upių baseinas, — parodė, kad politinis jėgų veiksnys galingai sukėlė jos politinės erdvės mintis. Dėl to lenkai ir vengrai labai rimtai turėjo skaitytis su Lietuvos reikalavimais. Teisybė, tai buvo jiems, norintiems užgrobti, labai nemalonu. Tačiau Liubarto vedybos su Voluinės įpėdine davė lietuviams, trokštantiems politinių laimėjimų, net tam tikrų teisių. Negalėjo būti abejonės, kad lenkai—vengrai niekuomet tų teisių geruoju nepripažins. Vengrija ugdė, pradedant nuo XIII šimtmečio, istoriškai pagrįstas pretenzijas, kurių realizavimas atrodė taip arti. Tas pretenzijas ji gal būt ir būtų realizavusi, jei lenkų soste ne-

[1] Plg. *Szelągowski*. Wzróst państwa polskiego (1904), 34.

[2] Plg. galiausiai *L. Charewiczowa*. Handel Lwowa z Mołdawią i Multanami w wiekach średnich, Kwart. hist. 38 (1924), 37 ir kt.; galiausiai *J. Rutkowski*. Histoire économique de la Pologne avant les partages (1927), 53 ir kt.

[3] *Грушевський*. Историія VI (1907), 607 ir kt. apie tuos dalykus ne visai teisingai sprendžia.

būtų sėdėjęs apsukrus politikas Kazimieras. Dėl to Lietuva dažną sykį vaidino vaidmenį tertius gaudens *, kurio palankumo ieškojo ir lenkai, ir vengrai, nes lenkai ir vengrai, šiaip gerai susibičiuliavę, šituo klausimu jau ne taip atvirai su antru kalbėjo.

1349 m. Kazimieras suruošė pavykusį žygį į šį kraštą, 1350 m.— Vytauto gimimo metais — įvyko, Kęstučio vadovaujamas, lietuvių priešpuolimas, tačiau jis nepasisekė; todėl Kęstutis sudarė sąjungą su vakarų šalį gąsdinančiais totoriais, kad vis dėlto nukariautų Galičą ir Lembergą. Kęstutis, kuris vienas jautė ant savo pečių šio žygio sunkumus, ėjo painiausiais diplomatijos keliais, dėjosi esąs nugalėtas, kad kitu momentu vėl atsikeltų. Lenkai ir vengrai norėjo Lietuvą krikštu pagauti savo įtakon, padaryti politiškai priklausomą. Tas siekimas buvo glaudžiai susijęs su Voluinės—Galicijos klausimu. Pagaliau vengrai, bent iki Kazimiero mirties, atsisakė planų, susijusių su Raudonąja Rusia, lenkų naudai, o Kazimieras ją laikė Lenkijos organiškąja dalimi. 1352 m. buvo padaryta taika, kuri *davė lenkams Galičą, o lietuviams — Voluinę.*

Tačiau lietuviai nesitenkino pagal jų programą tik pusiau išspręstu klausimu, atnaujino karą, kuris privedė prie didelės Kazimiero sudarytos koalicijos: Bohemijos, Vengrijos, Totorijos, Avinjono, Brandenburgo ir Pamario, tuo tarpu Ordinas liko abejingas. Kryžiaus karų dvasia dvelkė vėl per vakarų šalį, pats popiežius pakėlė savo balsą. Daugiausia sunkenybių lenkams sudarė vėl Ordinas, o tai labai tiko Karoliui IV. Kazimieras daugiau nebesistengė laimėti, tačiau jis negalėjo būti patenkintas. Juk jis turėjo Raudonąją Rusią, tiesų kelią, vedantį į žiemos rytus. Po to taikos laikais jis tais galimumais labiausiai pasinaudojo 1359 m. prie Juodosios jūros. Moldavija čia sudarė žemyno tiltą. Kazimieras taip pat stengėsi savo įtakon patraukti Podolės kunigaikščius.

Su Lietuva dabar viskas buvo ko puikiausiai. Gerai buvo apgalvotas vedybų projektas: Kazimieras iš Pama-

---

* Trečiojo laimėjusio. *(Red.).*

rio vedė Joaną iš Lietuvos. Su šiomis vedybomis Kazimieras siejo naujos Pamario, Mozūrijos, Lietuvos ir Lenkijos sąjungos kūrimą prieš Ordiną. Tačiau nepasitikėjimas, žiaurumas ir klastingumas lietuvių fronte viešpatavo tol, kol jie buvo pagonys. Nors buvo sudaryta taika, Kazimieras lietuvius vadino savo „pikčiausiais priešais". Pagaliau 1366 m. bandyta švarinti lietuvių—lenkų klausimus, nes jie buvo virtę ginču dėl Voluinės ir Galičo paveldėjimo. Buvo sudaryta viena nauja sutartis, kuri, teisybę sakant, buvo labai nepalanki lietuviams, nes daugiausia vertybių liko Kazimiero rankose. Jam liko Galičas, taip pat vakarinės Voluinės dalys su centru Vladimiru, tuo tarpu Liubartas pasilaikė rytų Voluinę su Lucku. Aišku, kad Kazimieras siekė valdyti vakarinį Bugą, kurio aukštutinė tėkmė buvo lietuvių rankose; Liubartas turėjo Stiro sritį. Be to, Kazimierui pavyko Liubartą atitraukti nuo Gedimino politikos, sukiršinti Gediminaičius, ir čia labai padėjo geografinė Liubarto kunigaikštystės padėtis. Vis dėlto 1366 m. Voluinė Lietuvai priklausė tiek, kiek pats Liubartas jautėsi esąs Gediminaitis. Su savo pretenzijomis į rytų Voluinę Kazimieras nenurimo iki mirties, nors daugiau pasisekimų neturėjo. Lietuva taip pat neatsisakė savo planų. Vytautas, kuris vyrėjo, visa tai galėjo iš tolo matyti, išgyventi ir susijo jaunatvėj su šia problema bei su dauguma kitų.

Kęstutis įvedė savo sūnų dar į vieną ypatingą sritį, kurioj vėliau labiausiai Vytautas ir pasidarbavo,— į *Ordino problemą* [1], į Ordino karus, kurie taip ypatingai nudažo Lietuvos istoriją. Kaip slegiamai turėjo veikti Ordino ruošiami vieną arba du kartus per metus žygiai į pagonių žemes, kai Ordinas griovė ir naikino, nusivarydavo belaisvius, grįždavo namo ir laukdavo lietuvių keršto žygio. Kur buvo prasmė nuolatinių karų, tik naikinančių, tu-

---

[1] Plg. kad ir *K. Lohmeyer*. Geschichte von Ost- und Westpreußen I (1908), 269 ir kt., 292 ir kt.; *St. Smolka*. Kiejstut i Jagiełło, Pam. akad. um. w Krak. wydz. fil. hist. VII (1889), 87 ir kt.; *E. Caspar*. Das Wesen des Deutschen Ordenstaates (1928). Pagrindinis šaltinis pasilieka Vygando marburgiečio kronika, Script. rer. Pruss. II (1863), 662 ir kt.

rinčių tikslą sugriauti, pastatyti vieną arba kitą pasienio pilį, bet neturinčių apčiuopiamo laimėjimo, gal net rimtai to nesiekiančių? Čia ir glūdi Ordino tragizmas, kad šie karai nebeturėjo tos senosios gyvos prasmės, o kai Ordinas labiau nutolo nuo savo tikrosios esmės, jie ilgainiui virto riterių žaidimais, kuriais buvo vaišinami niekuomet nenugalimi iš vakarų einą nuotykių ir garbės trokštantys riterių būriai, kad jie, laimėjimais vainikuoti, gausingai prisirinkę karo atsiminimų, paskum grįžtų į savo tėvynę. Tie karai buvo panašūs į kruvinus medžioklės žygius, kuriuos ruošė Ordinas ne visuomet laisva valia, bet dažnai prestižo sumetimais. Lietuvos vakarų žemės nuolat gyveno neramiai ir pavojuje. Kaip dažnai Vilniaus—Trakų dvare kunigaikščiai, taip pat gal būt ir lietuvis kaimietis galvojo ir kalbėjo, kodėl Lietuva niekuomet negali ramiai gyventi, kad Ordinas, kurio istorijos bendrieji bruožai XIV amžiuje, be abejo, dar buvo visų atmintyje, tuo labiausiai kaltas, kad tai esanti niekuomet pirmiau negirdėta naujybė, kurią visais atvejais reikėtų pašalinti. Ir Vytautas buvo iš mažų dienų įpratintas taip žiūrėti į šią prigijusią gynimosi nuomonę.

Kęstučio ir Algirdo laikais Ordiną valdė Vinrichas fon Kniprodė, apie kurį galima pasakyti, kad jis buvo veiklus ir siekė sumažinti bei susiaurinti pagonių kovas, siekė žmoniškesnio kovos būdo, riteriškų taisyklių laikymosi ir lietuvio žmogaus vertinimo. Tačiau jam nepavyko sutrukdyti karų, visai atpratinti nuo žiaurumo tik todėl, kad visa tai priklausė nuo daugiau kaip per šimtmetį įsišaknijusių tradicijų ir pratybų. Labai reikšminga buvo Vytautui, kad Kęstutis, ypač vėlesniaisiais metais, beveik vienas turėjo rūpintis, kaip atsiginti nuo *Ordino*. Vytautas galbūt buvo gerai įsiminęs, kaip jo tėvas 1361 m.[1] pateko keliems mėnesiams į Ordino nelaisvę, o tai vakarų pasauly sukėlė didelį triumfą[2]. Septin-

---

[1] Script. rer. Pruss. II, 81, 528; III, 80, 593; *Dlugosz.* Historia IX, 285. 1362 m. buvo Kęstučio sūnus Vaidutis į nelaisvę paimtas, Script. rer. Pruss. III, 81.

[2] Dietrich von Niem apie tai sužinojo, Script. rer. Pruss. II, 736. Žinia nuėjo net į rytus, Полн. собр. р. л. XV, 72.

tąjį dešimtmetį, po trumpos taikos, iš naujo prasidėjo karai. Šiuose žygiuose žuvo ir Kaunas, vis dažniau prasiverdavo vidaus Lietuvos keliai Ordino riteriams. 1365 m.[1] tokia žygiuotė pasiekė Vilnių, Lietuvos širdį, kitą kartą kaimyninius Trakus. Tie įspūdžiai sustiprėjo 1370 m.[2] su pirmu *Vytauto dalyvavimu Ordino kovose.* Visa Lietuva tais metais ruošė galingą priešpuolimą, ir Ordinas labiausiai to bijojo, nes buvo sužinojęs apie lietuvių sumanymus. Iš tikrųjų milžiniška kariuomenė prasilaužė prie Ragainės ir žygiavo per užšalusią Kuršių įlanką į Samų žemę, susirinko prie Rūdavos, į šiaurę nuo Karaliaučiaus. Kęstutis ir Algirdas buvo kartu, susirėmime su baisiai galinga Ordino armija dalyvavo ir Vytautas. Lietuviai, norėdami išsigelbėti, turėjo skubiai bėgti. Nuo to laiko reikia skaitytis su *aktingu Lietuvos vadovybės nariu Vytautu* kare ir taikoj. Dabar, teisybė, tarp Ordino kovų buvo pertrauka, kuri užsibaigė 1375 m. naujais tolimais žygiais: 1375 m.[3] riteriai atėjo iki Trakų, 1377 m.[4]— iki Vilniaus. 1377 m. Vytautas gavo savarankišką uždavinį sunaikinti priešo užnugary esančius maisto sandėlius, ir grįžtanti Ordino kariuomenė pateko į baisų pavojų. Vytautas buvo išaugęs kovose su Ordinu gindamas senąją Lietuvą, Žemaičius, savo motinos Birutės gimtinę. Tačiau Ordino žygiuotės krypty įvyko tam tikrų atmainų: jie puldavo dažniau Kęstučio žemes, t. y. Juodąją Rusią. Su tuo prasideda dviejų pusbrolių — Jogailos, Algirdo sūnaus, ir Vytauto — laikai. Teisybė, Lietuvos Ordino politika, ir atvirkščiai, visus taip sujudino, taip skatino surasti ir nustatyti abiejų teisėtus reikalavimus, kad ir Lietuva, kaip atrodo, pasiremdama savo prigimties teise, į debatus įnešė svarbų sumanymą: siekti išėjimo į jūras, siekti, kad būtų grąžinta didesnė senoji prūsų, kuršių ir latvių dalis, nors nėra aišku, ar čia nulėmė tautiniai

[1] Script. rer. Pruss. II, 86, 550 ir kt.

[2] *C. Bujac.* Der Deutsche Orden und Herzog Witold von Litauen 1370—1386, Königsberg, Programm 1869; *F. Boldt.* Der Deutsche Orden und Litauen 1370—1386, Altpreuß. Monatsschr. 5/6 (1873). Script. rer. Pruss. II, 95 ir kt., 565 ir kt.; III, 89 ir kt., 480.

[3] Script. rer. Pruss. II, 106, 574.

[4] Ten pat II, 112, 589 ir kt.

sumetimai ar veržimasis į jūrą. Vis dėto lietuvių atstovai 1358 m.[1] imperatoriaus pasiuntiniams, kurie iš imperatoriaus pusės turėjo aptarti krikšto sąlygas, pateikė tam tikrus pageidavimus ir reikalavimus. Jie daugiausia lietė grąžinimą srities, einančios nuo Mozūrijos sienos palei Alę, pavandeniui Priegliu iki Aistmarių vakaruose, kuri toliau Baltijos jūra apribota tęsėsi iki Dauguvos įtakos šiaurėje, ir turėjo apimti tokius svarbius punktus kaip Karaliaučius, Klaipėda, Ryga. Anos problemos, aiškiausiai iškylančios Vytauto laikais, jau turėjo ryškius bruožus.

Lenkų ir Ordino politikos srityse Kęstutis buvo Vytauto mokytojas, o *Algirdo gyvenimo darbai*, labiausiai liečią rytus, atitiko planus ir nusistatymus senelio Gedimino, kurio pavyzdžiu Algirdas *rytuose ir žiemos rytuose didino savo žemes* ir tiek pasiekė, kad jaunųjų Vilniaus ir Trakų dvare gyvenančių kunigaikščių žvilgsnis tobulėjo, nes valstybė, kur jie augo, artinosi prie gigantiškų formų. Ir dar nebuvo matyti galo. Politiniai rusų santykiai, taip pat ir orda, kurios smukimas kaip tik sutampa su XIV a. antrąja puse ir iš dalies lėmė Algirdo laimėjimus, buvo jėgos, skatinančios vis į rytus. Politinės jėgos labiausiai liko nukreiptos į šią pusę, nes vis sparčiau auganti tarp Okos ir Volgos valstybė dar nebuvo taip toli išsiplėtojusi, kad galėtų žengti ir galutinai išnaikinti atskiras kunigaikštystes. Taigi nuo Mindaugo, jungusio atskiras Rusios kunigaikštystes prie lietuvių valstybės, laikų buvo įvykusių šiuo požiūriu didelių permainų: Maskva buvo užėmusi toli pranešančią atskiras Zalesės kunigaikštystes vietą[2], nepaskutinėj vietoj rei-

---

[1] Script. rer. Pruss. II, 80. Tiems lietuvių valstybės planams visiškai pritinka pasididžiavimas lietuvių didiko, kuris 1360 metais pareiškė galįs ir norįs visus krikščionis ir vokiečius iš Lyvų žemės išvyti.

[2] Plg. Любавскій. Возвышеніе Москвы, išėjo rinkiny Москва въ его прошломъ и настоящемъ I (1909); *П. Смирнэвъ.* Москва въ XIV и XV *tas pats:* Движеніе населенія Московскаго государства, išėjo Русская исторія hg. von *Довнаръ-Запольскій* II (1912), 1 ir kt., arba 62 ir kt.; *В. И. Пичета.* Образованіе территоріи Московск. гос., ten pat 81 ir kt.; Прѣсняковъ. Образование великорусскаго государства

kia laikyti gudrią politiką su ordos valdovais, kuriems ji nusileido arba nusižemino ir taip laimėjo totorių palankumą, o gaudama viešas teises, kad ir mokesčių rinkliavą, paėmė savo žinion ir kitas kunigaikštystes. Be to, Kijevo Metropolito persikėlimas kėlė jos moralinį autoritetą, todėl ir Algirdas, įsikišdamas į rusų politiką, jau turėjo skaitytis su aiškiais jėgų pasikeitimais. Jo programai, kuri buvo visai panaši į Gedimino, buvo labai pasipriešinta. Su ypatingu ryškumu jis 1358 m. prabilo: *„Visa Rusia turi priklausyti lietuviams"* [1]. Taip buvo nukaltas posakis, kuris šimtmečius švietė kaip tikslas ir šūkis, jam realizuoti nepakako vieno žmogaus jėgų. Šis posakis skatino dirbti ateičiai, turėjo savy labai daug politinių planų ir troškimų, kuriuos Vytautas taip puikiai pasisavino. Tada buvo pranašaujamas karas [2], kuriuo lietuvių—rusų istorija kvėpavo dar šimtmečius. Tai buvo pirmojo laipsnio idėjinis-politinis karas. *Algirdas nemažiau svajojo atstatyti senąją Rusią*, t. y. *visą Rusią*, ir tatai, Algirdo tvirtu įsitikinimu ir valia, galėjo, *„rinkdama rusų žemes"* [3], padaryti tik Lietuva, Europos Rytų galybė, kuri drąsiai kilo ir veržėsi į priekį.

Vis dėlto Algirdas turėjo rimtai skaitytis su dviem galiom: Maskva ir totoriais. Glaudūs interesai siejo jas abi. Priklausyti Lietuvai reiškė būti laisvai nuo totorių valdžios, nepriklausyti — pasirinkti totorių valdžią. Pasirinkti aukso vidurį to meto Europos Rytuose nebuvo galima. Totoriai ir lietuviai, abeji siekią valdyti visą Rusią, vieni kitus būtinai turėjo pašalinti. Tai charakteringa rusų tautos būklė, kad ne rusai, bet svetimieji taip aiš-

---

(1918), 102 ir kt.; *H. Paszkiewicz.* U podstaw potęgi Moskiewskiej, Aten. Wileńskie V (H. 14), 1928, 1 ir kt.;

М. Дьяконовъ. Власть Московскихъ государей (1889); *Прѣсняковъ.* Московское царство (1918); *М. Н. Ковалевский.* Происхождение царской власти (1922), 6 ir kt.

[1] „Omnis Russia ad Litwinos deberet pertinere", Script. rer. Prussic. II, 79; plg. čia *Smolka.* Kiejstut 102 ir kt.

[2] Plg. taip pat *F. Papée:* Jagiellonoįie a Moskwa. Kwart, hist. 36 (1922), 41 ir kt.

[3] Plg. apie tai урač Прѣсняковъ: Образование, 284 ir kt.

kiai savo programoj buvo įsirašę šūkį užvaldyti visą Rusią.

Kiek Algirdas pajėgė realizuoti savo programą? Galima tuoj pasakyti, kad jis turėjo visiems *netikėtų pasisekimų* [1]. Jau jo giminės santykiai stūmė jį į anapus miško esančią Tverę [2], su kuria Gediminas kraujo ryšius jau buvo pradėjęs. Algirdas greit pasiruošęs pasiimti sau iš to gryną pelną. Tačiau Maskva greit pareiškė veto. Iki Algirdas galėjo pasiekti Tverę, Lietuvai reikėjo paimti du dideliu kraštu, esančiu pakely į Maskvą bei Tverę: *Smolensko* [3] ir *Černigovo* kraštą. Tai buvo branduoliai senųjų Rusios žemių. Ypač Smolenskas buvo tas Rusios punktas — galima buvo jį pavadinti Rusios centru,— iš kurio pradėjo šakotis į visas puses didžiosios rusų upės, pažyminčios rusų tautos plėtojimosi ir judėjimo linijas. Nemunas, Dauguva, Lovatė, Dnepras, Oka — garsas tų vardų primena svarbius rusų istorijos laikus. Smolensko krašte lengvai buvo galima pereiti iš vienos upių sistemos į kitą, iš vieno krašto į kitą. Čia susidūrė viduržemio ir šiaurės pasaulis, čia vyko krovinių mainai, čia kalnų žmonės tapo slėnių gyventojais ir atvirkščiai. Jei kada nors landšafto padėtis turėjo didelę reikšmę, tai ypač ji matyti Smolensko kunigaikštystėje, kuria dabar susirūpino Algirdas. Lietuvių tradicijos siekė Gedimino laikus, jas Algirdas, tiesioginis kaimynas, galėjo iš Vitebsko stebėti ir pasilaikyti. Algirdas padėjo Smolenskui kovoti su Maskva ir totoriais, nenorinčiais be kovos atiduoti tokį svarbų rusų kunigaikštysčių narį, ir taip patraukė Smolenską savo įtakon. 1355 m.[4] paėmė jis Belą prie Obšos ir Rževą prie Volgos įtakų, bet dėl tų žemių dar nebuvo garantijos ir tuomet pietuose buvo paimtas Brianskas. Dar Algirdui gyvenant, įvyko atsiskyrimas

---

[1] Plg. J. Natanson *Leski*. Dzieje granicy wschodniej I (1922), 12 ir kt.

[2] Plg. **Прѣсняковъ: Образованіе**, 199 ir kt.

[3] Plg. *П. В. Голубовскій*. Исторія Смоленской земли до начала XV. ст. (1895).

[4] **Полн. собр. р. л. XV**, 65, 68. Taipgi Tvėrės sritis buvo užkariauta. Ten pat 72.

Maskvos[1] naudai, jam mirus politinės priklausomybės santykiai šios tvirtai savarankiškai galvojančios kunigaikštystės visai nutrūko.

Iš Smolensko Algirdo *nukariavimai* toliau ėjo Dnepru, nes užimti Dnepro upės baseino kraštus reiškė turėti savo rankose didžiausią dalį visos Rusios, taip pat ir svarbiausią susisiekimo liniją Europos Rytuose. Černigovas apėmė didžiausios iš kairės pusės į Dneprą įtekančios Desnos[2] upės plotus. Čia Algirdas turėjo pasisekimą. Jis labai greit nukariavo šias suskaldytas Rurikiečių valdomas kunigaikštystes maždaug iki Putivlio ir Rilsko sričių, o gal ir iki Kursko prie Seino. Be to, politinės priklausomybės ryšiams sustiprinti jam kai kuriose kunigaikštystėse pavyko pasodinti savo sūnus kaip kunigaikščius. Tačiau jo veržimasis į bendrą Rusią nuvedė jį taip pat į vidurinės Okos ir aukštutiniojo Dono baseino sritis, kur lietuvių valdžion pateko ir vadinamieji Viršupio kunigaikščiai[3]. Taigi Algirdas iš pietų ir vakarų jau labai prisiartino prie Maskvos.

Su antru didžiuoju priešu, totoriais, Algirdas rungėsi pietų Rusioj, tikrojoj šios raitelių tautos žemėj. Savo laimėjimu prie Mėlynųjų Vandenų upės 1362 m.[4] palaužė totorių galybę *Kijeve* ir *Podolėj*[5] ir taip galėjo pastūmėti į priekį jau tėvo pradėtą nukariavimo darbą, net užbaigti jį iki tam tikro laipsnio. Kijeve pasodino jis savo sūnų Vladimirą, Podolėj paėmė valdžią Karijotaičiai, kurie glaudžiau prie Lietuvos prijungti galėjo būti tik atstūmus lenkus.

Tuo Algirdas buvo užbaigęs milžinišką darbą, nors daugelyje vietų jį dar reikėjo sustiprinti ir išlyginti. Vis dėlto nesuskaitomų vertybių Lietuva jau turėjo. Laimėjęs Kijevą, Algirdas laimėjo tą žemę, su kuria dar vis buvo susiję slapčiausi rusų politikos lūkuriavimai. Kijevas ir

---

[1] Ten pat XV, 111, 113.

[2] Plg. apie tai ir О. *Андріяшев.* Нарис історії Сіверськоїземлі до поч. XVI. в. Зап. іст. фил. відд. всеукр. акад наук (20) (1928), op 116 ir kt.

[3] Полн. собр. р. л. XV, 99 ir kt.

[4] Ten pat XV, 75.

[5] Ten pat II, 350.

toliau buvo laikomas Rusios miestų tėvu, nes jis turėjo praeitį, iš kurios stengėsi sukurti ateities vertybių, be to, pradėjo vertis Dnepro kelias į Juodąją jūrą.

Tai buvo laikoma bemaž vertybėmis, tai buvo tiesiog tautas judinančios jėgos, svarbios geopolitinės ateities galimumai prie jūros neprieinančiai Lietuvos valstybei. Kartu su tuo atėjo kitas labai vertintinas geografinis momentas: *Lietuva išėjo į stepes* ir gavo iš to sau naudos ir nenaudos. Naudą teikė ypatingai derlingas pietų Rusios juodžemis, nenaudos turėjo kiekvienas tyrųjų stepių, kur klajojo neramios raitelių tautos, kaimynas. Tik kruvinas karas galėjo duoti naudos, slypinčios Kijevo žemėj. Lig šiol Lietuva neturėjo tiesioginių santykių su totoriais, o susisiekti su jais galėjo tik per totorių užgrobtus Rusios kunigaikščių, vasalų kraštus. Taigi dabar ji tapo užimtų kraštų ir totorių ordos, valstybės branduolio, kaimyne, nors juos ir dabar skyrė platus, palei kairįjį Dnepro krantą įsiterpęs, rytų siekiąs pasienio ruožas, negyvenamų, nekultivuotų stepių kraštas, svarbus dėl jame esančių pietų Rusios prekybos kelių. Toji kaimynystė apkrovė Lietuvą ypatingomis pareigomis. Reikėjo vakarų—rytų kraštus jungiančius kelius saugoti, paimti lietuvių valstybės globon, kad materialiai ir kultūros požiūriu merdintis Kijevas pražystų iš naujo. Lietuvos karo ir vidaus uždavinys — stiprinti pasienio sargybą bei strateginius karo punktus. Tas uždavinys Lietuvai kiek palengvėjo, kai toji *orda*, panaši į slavus, vienam valdovui kiek valdžius, *nusmuko į atskirų kunigaikščių laikus* [1], suskilo į daug atskirų tarp savęs kovojančių gaujų ir nustojo puolimo jėgų dėl susilpnėjusio ryšio, jungiančio atskiras kunigaikštystes. Kad atskirų kunigaikščių laikai yra prakeikimas, slegiąs kiekvieną valstybę, kiekvieną tautą, tikriausiai parodė, šiuo atveju Lietuvos valstybės naudai, smukimas ordos, dėl kurios kadaise drebėjo žmonės vakarų šalyse.

Tačiau tuo dar nesibaigė Algirdo gyvenimo darbai. Juk Gediminas Lietuvos galybei buvo parodęs palei va-

---

[1] *Hammer-Purgstall.* Geschichte der goldenen Horde in Kiptschak (1840), 315 ir kt. Полн. собр. р. л. VIII, XV, 69, 71, 73.

riagų pasienio ruožą kelią į šiaurę, į *Didžiojo Naugardo* ir *Pliskavos* miestų respublikų žemes[1]. Iš dalies to kelio buvo siekta ir pirmiau. Šioji įtaka labiausiai išryškėjo tada, kada abi vien prekyba užsiėmusios bendruomenės būtybės „ėmė mitybon", samdė kunigaikštį, kuris turėjo rūpintis karo, teismo ir mokesčių dalykais ir buvo tarsi tų miestų valdininkas. Dėl to, kad buvo kviesti tai Maskvos, tai Lietuvos kunigaikščiai, susidarė svarbus ir reikšmingas faktas, duodąs galios stiprėti Maskvos arba Lietuvos įtakai. Tačiau ir šios Rusios dalys taip pat tvirtai laikėsi savo — nenorėjo atsižadėti laisvės ir prisijungti prie vienos ar kitos valstybės, nors jų žemės iš dalies buvo geografiškai įterptos šių valstybių tarpan. Jų priklausomybė rėmėsi stipria prekyba; jos varė savaimingą prekybos, taip pat ir kolonizacijos politiką šiaurės Rusios miškų žemėse. Vis dėlto Algirdas turėjo gana gerų pasisekimų[2] ir šiose šiaurėj augančiose valstybėse, kurios labai skyrėsi nuo senojo Kijevo, nors čia labai didelę įtaką darė stiprėjanti Maskvos konkurencija. Jau 1346 m. Algirdas pasiekė Šelonės ir Lugos upes[3], privertė mokėti šių vietovių gyventojus mokesčius Lietuvai ir pasiekė tam tikros rūšies kondominiumą plačioj, nuo Volgos versmių iki Velikajos baseino, krašto juostoj. Tai galima vertinti kaip geromis aplinkybėmis gyvenančio valstybės nario pradžią, kaip užuomazgos santykius, apie kuriuos Lietuva visuomet galvojo ir mieliausiai būtų praplėtusi visai Pliskavos ir Naugardo apygardai.

Iš šio pasienio ruožo Volgos pavandeniui ėjo kelias į Tverę[4] ir atvirkščiai — į Lietuvą. Jau Gedimino laikais tarp šių kraštų buvo prasidėję vedybų santykiai, kuriuos sustiprino ir Algirdas, paėmęs antrąją žmoną, didžiojo Tverės kunigaikščio dukterį, būsimų Jogailaičių motiną. Palietusi Tverę, Lietuva palietė tokį kraštą, kuris buvo Maskvos veikiamas, nes Tverė ir Maskva ilgą

---

[1] Natanson *Leski*. Dzieje granicy wschodniej, I, 12 ir kt.

[2] Полн. собр. р. л. IV, 190.

[3] Ten pat III, 83, IV, 58, VII, 210.

[4] Plg. *Smolka:* Kiejstut, 101 ir kt.; Прѣсняковъ. Образованiе, 102 ir kt.; plg. taip pat aukščiau, 35 psl. 2 pat. suminėtą literatūrą.

laiką rungėsi dėl Vladimiro. Teisybė, Maskva laimėjo šią griežtą kovą, kurią stiprino atskirų kunigaikščių viešpatavimas. Vis dėlto Tverė buvo svarbiausias akstinas Lietuvos ir Maskvos ginčams, nors šių priežastis buvo svarbesnė. Tverė nuolat prašė lietuvių apsaugos, ir tai šiems labai patiko, nes Tverė turėjo daug pretenzijų kovoti su Maskva, glūdinčių Lietuvos, siekiančios nukariauti Rusią, programoj. Šioji Lietuvos programa labiausiai lietė Zalesę, kurią 1360 m. puolė Algirdas, gindamas Tverę [1]. Maskvos sostą paėmė Dmitrijus, XV ir XVI a. didžiųjų Rusijos kunigaikščių ir caro pirmtakūnas, kuris pirmas sąmoningai ir tikslingai rūpinosi Maskvos užsienio politikos dalykais, dėl kurių išsprendimo po paskutiniojo mongolų puolimo pradėta abejoti. Ne paskutinis ir Tverės klausimas [2]. Tačiau tada jis susidūrė su stipria galybe Algirdo, kuris rėmė savo svainį Mykalojų. 1367—1368 m. jis suruošė didelį žygį prieš Maskvą [3], nugalėjo jos kariuomenę ir artėjo prie vartų šio miesto, kuris išsigelbėjo mokėdamas duoklę ir pripažindamas Tverės kunigaikščius. Tuo Algirdas atliko tokį žygį, kuris nors ir nebuvo lemiamas, tačiau švietė toli. Lietuvos valstybė lietuvių dvasios niekuomet neužmiršo, neužmiršo, kad Lietuvos didysis kunigaikštis grasydamas ir reikalaudamas beldėsi į vartus to miesto, kuris nuo to laiko labiausiai ir sėkmingiausiai rūpinosi jungimo darbais, „rinkimu Rusios žemių", pirmiausia, žinoma, tik Zalesėje *. Taigi Algirdas savo akimis matė tolimiausias ribas politiškosios, iš tėvo paveldėtosios programos, kurią jis buvo pats toliau praplėtęs. 1367—1368 m. žygis amžiams paliko lietuvių galybės ir ribų stulpus. Taip pat ir Vytauto jaunystės atsiminimuose paliko anasai ribų stulpas, nes šiame žygyje dalyvavo [4] ir jis, 17 metų jaunuo-

---

[1] Полн. собр. р. л., XV, 72.

[2] Ten pat XI, 8, XV, 84.

[3] Ten pat XI, 10 ir kt., XV, 88 ir kt. Rusų analitikai gerai suprato didelę šio įvykio reikšmę, plg. ten pat VIII, 16, XV, 90.

* Reiškia už miškų nuo Lietuvos.

[4] Воскрес. лѣт, Полн. собр. русск. лѣт. VIII, 15: «Послушавъ же его Олгирд, и събра силу многу, и поиде къ Москвѣ въ силѣ тяжцѣ на великого князя Дмитрея Ивановича, а съ нимъ братъ его

lis, pažino ir įsisąmonino visus tolimojo Trakų ir Maskvos kelio įspūdžius per žygiams nepalankų kraštą [1].

Paskutiniame gyvenimo dešimtmety Algirdas tęsė karus rytų fronte, 1370—1371 m.[2] iš naujo nuvyko iki Maskvos vartų, išleido, elgdamasis kaip tikras Gedimino sūnus, savo dukterį Dmitrijaus pusbroliui į žmonas [3]. Tačiau po 1372 m.[4] radikaliai pasikeitė santykiai su Maskva. Šioji gauna pirmenybę [5]. Dabar Maskvos įtaka pradėjo veikti ne taip stipriai su Lietuva susijusius Rusios kraštus [6], tarp jų buvo Smolenskas [7] ir Tverė. Maskvos įtakai [8] pasidavė ir Naugardas. Taip baigėsi didžiųjų Lietuvos ir Maskvos rungtynių periodo pirmoji dalis, kada lietuvių dar pirmauta.

Tačiau ir Vytauto jaunystėj vakarams paliko įdomiausia Lietuvos pusė — pagonybė, skatinanti vis iš naujo mėginti ją apkrikštydinti [9]. Lietuvai pagonybė buvo svarbus politinių rungtynių laidas, nes šių laikų svarbiausias požymis buvo glaudūs krikšto ir politikos, politikos ir bažnyčios ryšiai. Be abejo, Lietuvos krikštas, be

---

Кестутей съ сыномъ Витофтомъ, и Сынове Олгирдови и вси князя Литовстіи».
Plg. taip pat XV, 88, 2372 yra jo dalyvavimas rusų žygyje vėl nurodomas, ten pat VIII, 19.

[1] Tiksliai nurodo tą kelią ordino komtūras, kuris 1406 metais su ordino kariuomenės būriu traukė Vytautui į pagalbą prieš Maskvą. Jis rašė maršalui iš Briansko: „haben gehat gar sweren tifen weg und sunderlich XVII tage heide, daz wir nort dri nacht in dorffen haben gelegen". Cod. Vit. n. 347.

[2] Полн. собр. р. л. IV, 67, VIII, 17, XI, 13 kt., XV, 94 ir kt.

[3] Ten pat IV, 67, XI, 3 ir kt.

[4] Ten pat VIII, 19. Dar kartą laimingas lietuvių žygis.

[5] Ten pat IV, 69, VIII, 20, 23, XI, 19.

[6] Ten pat XI, 22 ir kt., 45.

[7] 1376 Algirdas dar kartą padarė prieš jį žygį, kad nubaustų už atkritimą prie Maskvos, ten pat XI, 24.

[8] Bendram vaizdui gauti plg. *K. Chodynicki.* Próby zaprowadzenia chrześcijanstwa na Litwie, Przegl. hist. 18 (1914), 219 ir kt., 257 ir kt.; *W. Abraham.* Polska i chrzest Litwy išėjo rinkiny Polska i Litwa (1914), 3 ir kt.; *J. Fijalek.* Kościół rzymsko-katolicki na Litwie. Uchrześcijanenie Litwy prez Polskę i zachowanie w niej języka ludu, ten pat 37 ir kt.; *H. Paszkievic.* Polityka ruska Kazimierza W. (1925), passim.

[9] Ten pat IV, 70.

politinės naudos, galėjo duoti ir moralinės, nes būtų pakilęs autoritetas kiekvieno valdovo, kuris būtų užbaigęs bendrą krikščionių pradėtą darbą. Tais laikais politiškai lenktyniavusios su Lietuva valstybės stengėsi kartu, kiekviena sau, ypač lenkai, vengrai, ne mažiau ir pati krikščionybės pasaulinė galva, Romos imperatorius, pasiimti garbę būti Lietuvos apaštalu. Visus ištikimai rėmė popiežius, šelpdamas morališkai, sveikindamas kiekvieną naują krikšto mėginimą. Lietuvos kaimynas, Vokiečių ordinas, pasirinkęs krikštą svarbiausiu uždaviniu, tuo tarpu buvo nepatenkintas konkurentais, kurie, jo nuomone, lenktyniaudami dėl Lietuvos krikšto, vartojo netikusią priemonę — derybas. Šiuo atveju nepaskutinį vaidmenį vaidino nusistatymas politiškai kitus pralenkti. Beveik visi šitie mėginimai turi kažką bendro, nes visi Lietuvai žadėjo karaliaus vainiką. Lietuvą apkrikštyti tikėjosi tik tie, kurie jai galėjo pasiūlyti tokį viliojantį kąsnį.

Dar nebuvo užmiršti Mindaugo ir Gedimino laikų pirmtakūnai, kurie Algirdo ir Kęstučio laikais susilaukė sekėjų. Jau 1349 m. *Lenkijos Kazimieras,* kuris buvo užsibrėžęs platų nukariavimo planą, taip pat ir Lietuvos krikštą, kurį mielai rėmė popiežius [1], pareiškė Kęstučiui savo nepaprastą džiaugsmą sutinkant apsikrikštyti ir dar pažadėjo gerą atlyginimą — karaliaus vainiką. Politiniai tikslai aiškėjo jau iš to, kad Gnezno arkivyskupas turėjo vadovauti krikšto darbams ir todėl iš anksto buvo nulemta Lietuvos bažnytinė priklausomybė nuo Gnezno, taip pat ir politinė priklausomybė nuo Lenkijos. Tačiau tatai neįvyko.

Po dvejų metų *Vengrijos Liudvikas,* remdamasis tokiais pat sumetimais kaip ir Kazimieras, stengėsi pasiekti tą patį tikslą, nors jis Lietuvai žadėjo savarankišką bažnyčios organizaciją. Bet Lietuva jau tais laikais, ypač Kęstučio veikiama, prašė didelės kainos, kuriai vengrų krašto mėginimo proga buvo taip gyvai pritarta — grąžinti Ordino užgrobtus kraštus, ginti nuo jo ir totorių puolimo, nes Lietuvai abu buvo vienodai pavojingi. Rem-

[1] *Theiner.* Mon. Pol. et Lithuanieae I, n. 691/2.

damasi savo rankoj esančia garantija, Lietuva, brangiai parduodama pagonybę, norėjo atsikratyti politinių priešų. Žinoma, už tai savo sąskaiton būtų perėmusi politinę vengrų įtaką, būtų turėjusi visiškai atsižadėti Voluinės, Podolės ir Galičo. Tuo jau ir būtų buvusi nulemianti vengrų persvara rytų Rusioj. Kęstutis su Liudviku jau važiavo Budapeštan, kur pirmasis turėjo būti apkrikštytas; tačiau šis nakties metu slapta pasišalino, taip ir subiro Liudviko drąsūs sumanymai. Ir vėl apsukrus pagonis iš savo krašto išvežė priešą.

1354 m., Kazimiero paragintas, popiežius pagaliau paskelbė Lietuvai kryžiaus karą. Labai nuostabu — žygiuotėj dalyvavo ir septyni totorių kunigaikščiai. Tai puikiai nušviečia labai glaudų krikšto norų ir galybės troškimų suliejimą. Kaip lengvai tada lietuviai galėjo abejoti dėl teisingų krikšto norų tų, kurie patys jungėsi su pagonimis, krikščionių priešais. Taip ir šį sykį Kazimiero planai sugriuvo, nepavyko todėl, kad Ordinas, jausdamas susiaurintą savo krikšto monopolį, nekovojo kartu. Tačiau Kazimieras uoliai ir toliau darbavosi. Sudaręs sąjungą su Vengrija ir Karoliu IV, jis norėjo 1357 m. iš naujo pastūmėti krikšto darbus, tačiau ir šį kartą Gneznas turėjo gauti vadovaujamąją vietą. Bet šį sykį priekin[1] aiškiai išėjo imperatorius, nes lietuviai krikšto tikslais buvo atsiuntę pasiuntinius, kurie pakartojo anas jau Liudviko laikais iškeltas sąlygas ir reikalavo Ordiną visai išstumti[2]. Jie patarė Ordiną perkelti totorių pasienin, kur jis galėsiąs daug naudingesnį darbą dirbti. Vakarų krikščionybės galva, imperatorius, uoliai pradėjo ruošti krikšto darbus, siuntė tenai Prahos arkivyskupą ir kunigaikščius, kad jie viską paruoštų, nors tatai buvo aiški kryptis prieš Ordiną. Buvo sutarta Breslau susitikti. Tačiau politiniai lietuvių krikšto kompensacijų reikalavimai trukdė vaisingą suartėjimą. Nors ir šis mėginimas baigėsi be vaisių, tačiau nesukliudė naujų mėginimų. Vietoj to Kazimieras tarėsi aplinkiniais keliais, per vedybas, su Lietuva suartėsiąs. Paskutinis ir didžiausias

[1] *J. Goll.* Čechy a Prusy (1897), 81 ir kt.
[2] Script. rer. Pruss. II, 79 ir kt.

krikšto žygis į Lietuvą kilo iš taikingų pastangų Vengrijos Liudviko [1], kuris, gavęs Kazimiero palikimą, jautėsi dvigubai įpareigotas apkrikštydinti lietuvius. Kaip pirmieji, taip ir šis mėginimas, nors popiežius ir padėjo, nepavyko.

Vis dėlto šie žygiai buvo jau įnešę Lietuvon krikščioniškų minčių, ir lietuviai iš lėto prie jų priprato. Taigi, nepaisant pagonybės, jau tuomet prigijo *krikščionių tikėjimo žymės.* Jau Mindaugo ir Gedimino laikais svarbiuose centruose, pavyzdžiui, Vilniuje, buvo įsteigta vienuolynų. Tai įrodo, kad lietuviai *tikėjimo požiūriu* buvo *nuolaidūs.* Ir būtinai reikia iškelti aikštėn kaip tik šį lietuvių pagonių kunigaikščių savumą. Juk ir pačioj Lietuvoj buvo įvairių srovių, buvo karštų pagonybės šalininkų ir viešai išpažįstančių krikščionybės mokslus, nors tai buvo daroma dėl įvairių sumetimų. Kęstučio šeimoj, kur Vytautas augo ir kuriai priklausė, atsispindi tos dvasinės srovės: šeimos galva Kęstutis buvo uolus garbintojas ir gynėjas pagonybės, nemažesnė pagonių šalininkė atrodė ir šeimos motina Birutė, kilusi iš krikščionybės nepaliestų žemaičių [2], stipriausios Kęstučio tvirtovės. Tačiau Kęstučio sūnus Butautas 1365 metais sutiko iškilmingai Karaliaučiuje apsikrikštyti [3], tarnavo Ordinui, pagaliau apsigyveno ir paliko Karolio IV dvare. Jis buvo vienas pirmųjų lietuvių, kurie visai persiėmė vakarų kultūros dvasia ir rodė tą kryptį, kurią galėjo pasirinkti lietuvių tautos išsirutuliojimas. Dėl to ir kunigaikščio šeimoj Trakų dvare turėjo kilti abejingumo jausmas tikėjimo dalykuose. Žinoma, čia atsirado griežta priešingybė tarp tėvo ir sūnaus, senoji karta nesuprato jaunosios, vieninga pagonybė, senovės laikai tarsi suskilo, kad paruoštų kelią naujiems laikams. Jau pagoniškoji Lietuva buvo suėjusi į glaudų kontaktą, ar tai draugišku ar nedraugišku būdu, su Vokiečių ordino atstovaujama vakarų kultūra, tad tikrą savo prigimtį iš-

---

[1] Plg. *J. Dąbrowski.* Ostatnie lata Ludwika Węgersk. 1370—1382 (1918), 287 ir kt.

[2] Полн. собр. р. л. XVII, 262 ir kt.

[3] Script. rer. Pruss., II, 85, 550 ir kt.

laikyti buvo sunku. Lietuviai dėl tikėjimo pradėjo abejoti, o grynai išorinis pagonybės supratimas, kilęs iš krikšto politinių kompensacijų vertybių pakeitimo, buvo rimtas perspėjimo ženklas seniesiems, kuriems ne taip labai rūpėjo aktingoji pagonių politika. Net Kęstučio nusistatymas dažnai atrodė kaip dirbtinė vidaus demonstracija žemaičių požiūriu. Tad ir Vytautas augo religiškai suskaldytoj, galbūt abejingoj atmosferoj, kada religija buvo suprasta kaip tiesiogiai politikai padedąs tikslas. Tuo lietuviai buvo labai panašūs į kadaise apkrikštytas tautas. Teigiamas šių religinių santykių dalykas buvo nuolaidumas, pasireiškęs tada, kada lenkų karo belaisviai,— nuo XIII a. pradžios iki 1382 metų lietuviai buvo suruošę ne mažiau kaip 20 didesnių žygių Lenkijon — gavo žemių ir galėjo bendrai apsigyventi. Niekas netrukdė jų tikėjimo, jiems pastatydino net bažnyčių.

Tokie santykiai ir viliojąs faktas, kad aukštesnės kultūros tautos pripažino krikščionybę, sukėlė pagonių, ypač jaunųjų, abejingumą. O tą abejingumą dar labiau stiprino antras religijos ir kultūros faktas: kad Algirdo valstybės *rusų kraštuose* gyveno *ortodoksai*, krikščionys, nors ir vadinami Romos bažnyčios atskalūnais. Šioji aplinkybė dvigubai sunkino lietuvių bažnyčios politiką[1], sukėlė griežtą bažnyčios ir valstybės kovą. Algirdas, spręsdamas rusų bažnyčios politinius klausimus, galutinai nustatė pagrindinius dėsnius. Vėl reikėjo atskirti grynojo tikėjimo dalykus nuo bažnyčios politinių. Krikšto ir bažnyčios klausimus Kęstutis ir Algirdas suprato visuomet esant svarbiausius politinius dalykus. Rytuose bažnyčia ir valstybė buvo daug glaudžiau susijusi negu vakaruose, kur greitu laiku prasidėjo griežtos dviejų galybių kovos. Rytų bažnyčiose prigijo valstybinė bažnytinė, teo-

---

[1] *Е. Голубинскій.* Исторія русской церкви II, I (1900), 179 ir kt., 209 ir kt.; *Грушевський.* Історія Укр. Руси V (1905), 385 ir kt.; *Прѣсняковъ.* Образованіе, 290 ir kt., ger. 298 ir kt.; *J. Fijałek.* Srednowieczne biskupstwa kościoła wschodniego na Rusi i Litwie, Kwart. hist. 10 (1896), 487 ir kt., 11 (1897), I ir kt.; *Smolka.* Kiejstut i Jagiełło, 113 ir kt.; *K. Chodnycki.* Stosunek Rzeczypospolitej do wyznania grecko-wschodniego, Przegl. hist. 23 (1922), 122 ir kt.

kratinė minties išraiška. Algirdas, nenorėdamas nustoti užimtų naujų Rusios kunigaikštysčių, turėjo naudotis sūnų pagalba. Jis pasodino juos į atskiras kunigaikštystes, o natūralus išsirutuliojimas savaime vedė prie to, kad šie, nenorėdami išsiskirti iš rusų visuomenės, perėjo į rytų krikščionybę. Pagaliau daugumas Algirdo sūnų taip pat perėjo ortodoksų bažnyčion *. Pats Algirdas buvo vedęs dvi rusų kunigaikštytes, ir Vilniaus dvaras turėjo rusiškų bažnytiškų, iš dalies su tuo susijusių rusų kultūros bruožų, nors iš ortodoksų nebuvo ypatingų misijos bandymų, kuriais labiausiai pasižymi vakarų bažnyčia. Lietuva netrukdė ortodoksijai, nes kaip visur, taip ir čia lietuvių valdovai gerbė ir palaikė tautos teisingumo sąmonėj prigijusį pagrindinį dėsnį, kad senų dalykų nereikia judinti. Daug daugiau Algirdui teko darbuotis su bažnyčia kaip organizacija.

Algirdas nebuvo pirmasis, kuriam šiuo klausimu teko susirūpinti, nes šioji problema buvo sena kaip ir rusų kraštų Lietuvos valstybės sąjungon prijungimas. Rusų kraštai, prieš prijungiant juos prie Lietuvos, buvo įterpti į tam tikrą sistemą bažnyčios konstitucijos, kurios, nepaisant politiškųjų atmainų, niekas, remdamasis bažnyčios nuomone, ir dabar negalėjo griauti. Šią nuomonę ortodoksų bažnyčia teoriškai visuomet palaikė. Žinoma, valstybė kur kas daugiau iš bažnyčios reikalavo: prisitaikyti prie valstybės krašto. Iš senų Rusios laikų, nors politiškai nusmukusių ir nevieningų, išsilaikė Kijevo metropolija, kuri ir toliau paliko Bizantijos patriarcho žinioj. Ką reiškia šis faktas naujajai Rusiai, reikia dar įvertinti. Aišku, Lietuvos Gediminaičių valstybė nebuvo patenkinta įgaliojimais Kijevo metropolito, kuris, remdamasis vietos bažnyčios įstatymais, šiuos praplėtė ir Lietuvos valstybės žemėse esančiose eparchijose. Taigi į valstybės vidaus reikalus įsikišo svetimos valstybės, svetimas elementas, bet su tobulomis teisėmis ir galios stiprumu, suprantamu tik iš savotiško rusų liaudies religingumo. Todėl ir pirmojo naujosios dinastijos atstovo politinėj programoj

---

* Tai darė ne vien Algirdo sūnūs, bet jau nuo Mindaugo laikų lietuviai, patekę į rusų kunigaikštystes. *(Red.)*

buvo jau šie dalykai: pašalinti iš Lietuvos Kijevo įtaką, atskirti rusų—lietuvių vyskupystes nuo šios metropolijos ir *įsteigti savo metropoliją*. Vis labiau stiprėjanti valstybė reikalavo lietuvių metropolijos. Kova dėl jos prasidėjo jau XII šimtmečio pabaigoj ir baigėsi, atrodo, jos įsteigimu 1300 m. Lietuvos Naugarduke. Apskritai šiais laikais prasidėjo valstybiniai religiniai judėjimai, kuriems pavyzdį davė pati senoji Kijevo metropolija. 1303 m. Galičas stengėsi išsivaduoti iš Kijevo priklausomybės. Vadinasi, šiuo, kaip ir kitais atvejais, lietuvių ir Galičo politika sutapo.

Kaip Galičo, taip ir lietuvių metropolija 14 a. sukėlė ginčų, nes Bizantijos patriarchas, savaime aišku, rėmė Kijevo metropolitą, nors pastarasis jau seniai buvo išsikraustęs į Vladimirą prie Kliazmos upės. Dėl to metropolijos galia ir teisės pakito, nes už jos stovėjo nebe politiškai bejėgis Kijevas, bet stiprėjanti galia Maskvos, kuri iš metropolito įtakos Kijeve ir visoj Rusioj tikėjosi politiškai pasipelnyti, įgyti moralinį autoritetą. 1354 m.[1] lietuvių metropolija vėl pakilo. Tačiau ji turėjo veikti tik lietuvių valstybėje. Ir tuomet nepasisekė realizuoti to visai su Algirdo visos Rusios nukariavimo planu sutampančio siekimo, kad šioji metropolija taptų ir visos Rusios įstaiga, nes Kijevo metropolitas, kurį rėmė Maskva, nesileido išstumiamas iš savo vietos. Bizantija griežtai palaikė Maskvos, ortodoksų kunigaikštystės, pusę, o Algirdą pašiepė kaip „didįjį ugnies garbintojų karalių" [2]. Tikroji būklė ir teisės dalykai dar labiau pablogėjo, kai Algirdas sostą su Kijevu, kurio vardu vadinosi Maskvos metropolitas, užėmė ir prijungė prie savo valstybės. Šį kartą Algirdas turėjo moralinę teisę,— pietų Rusijos nukariavimas galingai pasireiškė ir šioje dirvoje,— reikalauti, kad metropolitas apsigyventų Kijeve. Tačiau kaip tik tuomet Bizantijos patriarchas sudavė jam baisų smūgį, panaikino jau veikiančią Lietuvos metropoliją. Apskritai toks bažnyčios atskyrimas vedė prie

[1] Plg. Полн. собр. р. л. XV, 63 ir kt.

[2] „ομεγας ϱηξ πωγ πυϱολοτεων" (Acta patriarchatus Constantinopolitani II, 117).

pražūties. Algirdas, paskatintas drąsių Lenkijos Kazimiero žygių dėl Galičo metropolijos, nenurimo, tarėsi su Konstantinopoliu ir pagaliau 1370—1371 m.[1] paskelbė viešai savo tikslą, pareikšdamas Bizantijos patriarchui raštu savo nepasitenkinimą dėl Maskvoj sėdinčio ir tik Maskvą remiančio metropolito: „Tokių metropolitų net protėvių laikais nebuvo! Jis laimina maskviečius skerdynėse, bet pas mus niekuomet neateina! Ir Kijevan jis neina... Metropolitas turėtų laiminti maskviečius, kad jie mums padėtų. Nes mes kovojame už juos su vokiečiais[2]... Mes prašome jį pas mus, bet jis neateina. Duok mums kitą metropolitą Kijevui, Smolenskui, Tverei, mažajai Rusiai, Novosiliui ir Žemajam Naugardui"[3]. Taigi bažnytiniais sumetimais Algirdas iš naujo prabilo dėl bendros Rusios, de omnis Rusia, πασα ρωσια. Maskvą, kuri su keliomis kitomis kunigaikštystėmis buvo prijungta, jis apėmė iš rytų per Žemąjį Naugardą,— taip toli, rodos, siekė politinė jo įtaka. Be poilsio dirbdamas, Algirdas prieš pat savo mirtį, 1376 m., galėjo pasodinti Kiprijoną „Kijevo ir visos Rusios" metropolito sostan[4], nors metropolitas Aleksejus dar gyveno Maskvoj. Dabar Lietuva turėjo vėl savo metropolitą, kuris turėjo vienodas teises su Algirdu, ir tai tuoj atsiliepė Didžiajam Naugardui. Vadinasi, šioj linijoj Algirdas nugalėjo.

Vytautas, kuris tuo tarpu suvyrėjo, dėdei 1377 metais mirus, galėjo, apžvelgdamas aukštąją politikos, ypač Algirdo gyvenimo darbų, mokyklą[5], būti patenkintas, nes šio rūpintasi daug Gedimino minčių realizuoti. Tai buvo glaudūs anūko ir senelio ryšiai. Lietuvos politika pasi-

---

[1] Ten pat I, 1 (1860), 581; plg. taip pat *Kruger*, Mitteilungen der Прѣсняковъ: litauisch-literarischen Gesellschaft, V, 5 (1907), 358 ir kt.; Образованіе, 310 ir kt.

[2] „επρεπε τον μητροπολιτην, ινα ευλογη τους Μοσχοβιωτας, οτι να εβοηθουσαν μας, διοτι ημεις μαχομεθα μετα των Αλαμανων δι εχεινους."

[3] „δος ημιν αλλον μητροπολιτην εις το Κυεβον, εις το Σμολενισκον, εις το Τυφεριν, εις τη Μικραν Ρωσιαν εις το Νοβοσιλιν, το χαμηλον Νοβογραδιν".

[4] Полн. собр. р. л. XI, 25, XV, 116.

[5] Net rusų istorijos šaltiniai, nors ir įpratę dėl politinių ir religinių sumetimų viską kritikuoti, negali jo galybės, kurią jis įgijo, ir gerų jo asmens ypatybių nepripažinę palikti. Ten pat IV, 72.

darė pastovi ir tiksli, ji savo įtakon galėjo patraukti turtingos prigimties Vytautą, paskatinti prie intensyvaus savarankiško darbo. Ypač politiniai visą Rusią apimantys planai buvo tinkama priemonė nejučiomis praplėsti Vytauto žvilgsnį, kad jis savaime žvelgtų į tas žemes, kurių apžvelgti nemėgino prieš Gediminą buvę lietuvių valdovai. Algirdo valstybė siekė plačius Dnepro baseino kraštus, jo rankose buvo variagų pasienio ruožas. Vienos valstybės buvo pramintas platus kelias, kuris jungė Juodosios ir Baltijos jūrų krantus.

Algirdas valdė lietuvių—rusų valstybę, taigi padalintą politikos, taip pat kultūros ir bažnyčios. Šioje valstybėje Vytautas galėjo puikiai išmokti nuolaidumo kaip vidaus politikos būtinumo, taip pat ir didžiausio nekantrumo išorės priešams, labiausiai Ordinui, Maskvai, totoriams ir iš dalies lenkams. Toks tatai buvo Algirdo, didžiojo valstybės vyro ir valdovo, geografinis ir politinis palikimas. Toks buvo fundamentas, kuriuo remtis turėjo Vytautas, papildęs ir baigęs pradėtą ir gairėmis nurodytą kūrybą. Tačiau praėjo dar 15 metų neramiausių laikų, iki baigęs mokslą Vytautas, kuris vis labiau brido į gelmes politikos, stiprinusios jo gabumus, galėjo tiesiogiai ir savarankiškai pradėti kūrybos darbus. Ir iki tikro savarankiškumo Vytautui tegalėjo būti tik vienas šūkis: kova.

Vytauto kova dėl savo tėvo palikimo

Kęstutis gyveno ilgiau už Algirdą penkeriais metais. Iš jų dviejų toliau numatąs yra buvęs Algirdas, kuris, kad jo mirties valandą Lietuvos nepaliktų laimė, būtų turėjęs atiduoti valdžią į Vytauto rankas. Tai buvo didžiausias smūgis Vytautui, kad jam dėl susidariusių aplinkybių kelias prie valdžios buvo tiek apsunkintas, jog geriausias jėgas, žydinčios jaunystės metus tesunaudojo pasiekti vienam tikslui: *atsiimti tėvo palikimui.* Apie viešpatavimą Lietuvai, lietuvių—rusų valstybei šis Gedimino ainis negalėjo galvoti. Tatai buvo Lietuvos ir Vytauto tragedija, kuri pagaliau gali būti laikoma likimo ir gamtos našta. Išsirutuliojimo linijos, kurios jau daugiau kaip šimtmetį pastoviai vedė Lietuvos likimą aukštyn, po Algirdo mirties buvo iškreiptos, suardytos. Negirdėtai daug nauja įvyko per trumpą dešimtmetį po 1377 metų, ir visa tai padarė Vytautas.

---

[1] Visos monografijos apie Vytautą nagrinėja šį laikotarpį. Plg. kad ir *Барбашевъ.* Витовтъ (1885); *Koneczny.* Jagiełło i Witold I (1893); *Kochanowski.* Witold (1900), 27 ir kt.; *Prochaska.* Władislaw Jagiełło I (1908), 50 ir kt.; *tas pats.* Witold (1914), 27 ir kt; *Smolka.* Jagiełło i Kiejstut, Pamiętnik VII (1889), 79 ir kt.; *K. Heinl.* Fürst Witold von Litauen in seinem Verhältnis zum Deutschen Orden in Preußen während der Zeit seines Kampfes um sein litauisches Erbe 1382—1401 (1925); *М. Чубатий.* Державно-правне становище украïнских земель литовсько держави під кінец XIV. в. Записки наук тов. ім. Шевченка 134/5 (1924), 19—65; 144/5 (1926), 1—108; *Прѣсняковъ.* Образованie. 317 ir kt. Pagrindinis šaltinis yra *Vigando* marburgiečio kronika, Script. rer. Pruss. II; *Posilge.* Thorner Annalen, *Detmar* von Lubeck, ten pat III; *Dlugosz.* Historia polonica IX, X, ed. A. Przezdziecki; paskui lietuvių—rusų istorijos šaltiniai Полн. собр. русск. лѣтоп. XVII (1908).

Tuoj po Algirdo mirties žiauri realybė į priekį iškėlė du *Lietuvos valstybės istorijos dalykus*, lėmusius Kęstučio žuvimą ir Vytauto karingus laikus iki 1392 metų: 1) *sosto paveldėjimo tvarkos ypatingumą*[1]; 2) *savotišką Algirdo ir Kęstučio santykį* valstybės konstitucijos požiūriu. Kadangi Lietuvos valstybė išsirutuliojo vėlai, galima manyti, jog nuo kitų valstybių ji atsilikusi šimtmečius, Tada turime būtinai pažymėti sosto paveldėjimo teisę, kuri 1377 m. buvo tokia, kokią net kaimyninė Lenkija jau seniai buvo panaikinusi[2]. Tačiau ji anksčiau buvo prigijusi visose slavų, net visose Vakarų Europos valstybėse[3] ir apskritai būdinga tautoms, sustingusioms išsirutuliojimo laipsny. Tai parėjo nuo to, kaip savotiškai *valdovų šeima suprato valstybę*. Valstybė buvo laikoma jiems priklausančiu privačiu arba tėvų turtu, patrimoniumu, kuris pagal privatinės teisės pagrindinius dėsnius būdavo paveldimas taip, kad kiekvienas šeimos narys (anksčiau tik vyrai, vėliau taip pat ir moterys), turėjo tam tikrą teisę į vieną patrimoniumo dalį. Aišku kaip ant delno, kad visoms tautoms, kurios šios teisės laikėsi, taip pat ir slavų, o jie čia galėjo būti Lietuvai tiesioginiu pavyzdžiu, iš to kilo būtinas *atskirų kunigaikščių* laikų padarinys, jei šioji tvarka išsilaikydavo per keletą kartų ir jei įpėdinių skaičius nesumažėdavo nuo jų didelio mirtingumo. Šis sosto paveldėjimo būdas buvo kiekvienos centrinės vieningos valstybės ardymo priemonė, kuri nuolat jos vieningumą graužė. Valstybės viršūnė paskendo gyvenimo šešėliuose. Iš čia visose valstybėse, kurios išgyveno atskirų kunigaikščių laikus, atsirado reikalas pirmiausia apsaugoti viršūnę ir sutrukdyti beribį dalinimą. Su tuo nyksta ir nesuskaitomi įvairių

---

[1] Plg. *St. Kutrzeba*. Unia Polski z Litwą, išėjo rinkiny Polska i Litwa (1914), 464 ir k: *Чубатий* k. v. 134/5, 58 ir kt.; 144/5 39 ir kt. O. Зап.

[2] Plg. O. Balzer. O następswie tronu w Polsce, Rozpr. akad. um. wydz. hist. fil. 36 (1897), 289 ir kt.

[3] Plg. pagaliau *E. Mayer*. Ursprung und Entwicklung des dynastischen Erbreshtes und seine geschichtliche Wirkung auf den Staat, vor allem auf die politische Gestaltung Deutschlands, Sitzungsber, d. preuß. Akad., phil.-hist. Kl., 1928, 144 ir kt.

rūšių ir labai žiaurūs dėl sosto mažos apimties karai, labai teršią atskirų kunigaikščių laikų vaizdą. Šis sosto paveldėjimo būdas tiko dar primityvesnių santykių valstybėms, nesugebančioms įvesti centralizuoto valdymo, taip pat nemokančioms valdyti nukariautų ar taikiu būdu paimtų kraštų. Čia jaunieji valdovų šeimų sūnūs buvo priemonė, palaikanti valstybių vidaus ryšį.

Tokios rūšies buvo ir *Lietuvos sosto paveldėjimo tvarka* dar XIV šimtmety. Juk visi septyni Gedimino sūnūs valdė atskiras kunigaikštystes [1]. Blogi vaisiai pasirodė veikiai po Gedimino mirties. Buvo įprasta, kad, esant daugiau sūnų, tėvas skyrė didžiojo kunigaikščio įpėdinį, kuris ne visuomet turėjo būti vyriausias. Vadinasi, primogenitūros ar senjorato nebuvo. Tačiau vis dėlto *skyrimas* buvo didžiųjų kunigaikščių giminei palanki [2], didžiojo kunigaikščio titulą lemianti ir senjoratą skelbianti paveldėjimo priemonė, kuri iš dalies vedė prie faktiškosios primagenitūros, nes dinastijos dalykuose *amžius* visuomet vaidino svarbiausią vaidmenį. Todėl Algirdas ir Kęstutis, pasodinti kaip atskirų kunigaikštysčių valdovai 1345 m., stojo prieš jaunesnį, bet tėvo paskirtą Jaunutį ir atėmė iš jo valdžią [3]. Tokia pat scena pasikartojo po Algirdo mirties, kuris paskyrė iš antros žmonos gimusį Jogailą ir tuo sukėlė pavydą vyresniųjų sūnų, labiausiai Andriaus Polockiečio [4]. Buvo aišku, kad, esant tokiai paveldėjimo teisei, ne Vytautas, šalutinės linijos sūnus, bet tik Jogaila, tiesioginis paskutiniojo didžiojo kunigaikščio įpėdinis, galėjo gauti valdžią.

Tokiu būdu Vytautas buvo priverstas eiti šalikeliais, negalėdamas čia teisiniu požiūriu nieko pešti. Dabar, teisybė, pradėta ieškoti teisių *remiantis amžium* [5]. Iš tų pa-

---

[1] Taip pat padalino kraštą ir Algirdas 12-kai savo sūnų Полн. собр. р. л. IV, 72 ir kt.

[2] Jogaila savo 1388 metų nusiskundime sako: „do wir ein erbeling worden des obersten furstentums czu Littowen". Script. rer. Pruss. II, 714.

[3] Script. rer. Pruss. III, 712.

[4] Apie sūnų eilę plg. Полн. собр. р. л. XI, 26, XVII, 377.

[5] Vertingiausias šaltinis viso sosto painiavų laikotarpiu yra 1390 metų Vytauto skundo raštas: „Das ist Witoldes sache wedir Jagaln

prastų ir aiškių pastangų kilo kai kurių Algirdo sūnų, ypač vyriausiojo Andriaus Polockiečio, pasipriešinimas tai tvarkai, kuri susidarė paskyrus valdyti Jogailą. Algirdo ir Kęstučio žygis 1345 m. davė geriausią pavyzdį nepatenkintiesiems. Jų sužadinta dvasia atsiliepė bent vienam iš jų. Tos aplinkybės jau Jogailai politiniame horizonte sukėlė didžiausių painiavų. Jų dar padaugėjo dėl Gedimino ainių skaičiaus. Bet Vytautas šiuo požiūriu Jogailai nebuvo pavojingas, nes negalėjo tikėtis jokios dalies.

Dėl to *Jogailai* buvo iš pat pradžių reikšmingas *Kęstutis,* ir visa tai, kas kėlė Kęstučio pretenzijas, jo tikrąją galią, buvo rimtas pavojus. Teisybė, tvarka arba būklė, kurią nustatė 1345 metais Algirdas ir Kęstutis, kai kuriais požiūriais atrodė naudinga. Tik viena ypatybė čia daug reiškė: ta tvarka buvo paremta tik Algirdu ir Kęstučiu bei nuolatiniu jų draugavimu [1]. Kiekvienas mažiausias nesusipratimas tarp jų būtų turėjęs didžiausių, visą valstybę sukrečiančių painiavų, nes tuomet labai greitai galėjo valstybė suskilti į dvi dalis. Algirdas mirė anksčiau už Kęstutį. Ar buvusioji paskutiniuoju laiku tvarka pasiliks ir toliau, ar iš vieno mėginimo,— nors buvo tik pirmą kartą,— išaugs nauja pastovi tvarka, sistema [2]? Viduramžių teisės ir pažiūros būtų buvusios tam palankios. Algirdui mirus, pasirodė, kad įpėdinystės klausimams tvarkyti tuojau atsirado du būdai: senoji dinastinė šeimos paveldėjimo teisė ir Algirdo bei Kęstučio susita-

---

und Skargaln", Script. rer. Pruss. II, 712 ir kt. Taip pasakoja Vytautas, turėdamas galvoj tai, kaip Kęstutis ir Algirdas ištrėmė Jaunutį, kuris buvo gavęs didžiąją kunigaikštystę ir Vilnių, „durch des alders wille, als her ein eldester bruder was". Plg. taip pat. Полн. собр. р. л. XVII, 72. Rusų šaltiniuose didžiojo kunigaikščio galybė, ypač Jogailos atžvilgiu, vadinama «старѣйшинство». Полн. собр. р. л. IV, 73: «а умирая приказалъ старѣйшинство сыну своему Ягайлу; того бо възлюби паче всѣхъ сыновъ своихъ, и того избравъ всей братьи его, ему же и княженіе великое поручи».

[1] Ypač Vytautas tai vėliau pabrėžė, Script rer. Pruss. II, 712; plg. taip pat Полн. собр. р. л. XVII, 712.

[2] *Smolka.* Kiejstut, 81 ir kt. kalba iš pat pradžios apie planuojamą sistemą. *Kutrzeba.* Unia Polski, 472, laiko tik išimtimi. Taip pat negalima sutikti su *Koneczny* kitose vietose, p. 11 ir kt.

rimas. Tačiau abi teisės buvo vienodos vertės tuo požiūriu, kad tai buvo nerašyti, papročių teisėmis pagrįsti įpratimai. Ar pritaikyti 1345 metų tvarką išimtinai, ar Kęstutį nustumti į paprastą atskirų kunigaikščių vietą? Kad jis buvo aukštesnis už atskirus kunigaikščius, kad jis užėmė panašią į didžiojo kunigaikščio vietą, jautė kiekvienas atskiras kunigaikštis, didysis kunigaikštis Vilniuje, taip pat ir užsienis, kuris juose abiejuose matė lygiateisius Lietuvos valdovus. Dėl to, kad Kęstučio padėtis nebuvo tiksliai išaiškinta ir nustatyta, daugėjo konfliktui medžiagos, nes viena ar kita pusė visuomet galėjo naudotis šiuo netikrumu. Argi Kęstutis neturėjo didžiojo kunigaikščio teisių? Argi jis nelėmė, lygiai kaip ir Algirdas, daugiau negu 30 metų lietuvių—rusų valstybės likimo? Be to, jis turėjo didelį lietuvių tautos pasitikėjimą, o šito negalima buvo tvirtinti apie gerokai rusiškos dvasios prisigėrusį Jogailą. Maža to, buvo dar ir žmogiška priešingybė: čia pribrendęs, užsitarnavęs vyras, ten jaunas žmogus [1], kuris turėjo gyvenime dar pasirodyti. Ir visais laikais priešingumas tarp jaunatvės ir senatvės sukelia plačias vilnis. Be to, dar antra: kova dviejų linijų, kurių viena, turėjusi didesnes paveldėjimo teises, buvo silpnesnė. Kęstutis kovojo dėl savo įpėdinių, Jogaila gynė savo, tuo tarpu ir Algirdaičių teises. Tuo kritišku momentu buvo labai daug priešingumų ir pavojų, nes 1377 m. ėmė kovoti du valstybės principai, čia visų pirma turėjo netekti savo reikšmės dviejų žmonių valdymas dėl susidariusios padėties. Nes, jei šie abu pagrindiniai dėsniai būtų galėję taikiai greta vienas antro būti, būtų buvę kalbama tik apie juridinio sprendimo meną ir formules, o ne apie gyvus žmones, kurie jiems atstovavo. Būtų galėję būti taip,— atrodo, taip manė ir Algirdas — kad, Algirdą pakeitus Jogaila, iki tol buvęs dalinimas viduj galėtų eiti toliau, ir tuo Vytautui būtų

---

[1] Vytautas savo skunde, Script. rer. Pruss. II, 712 ir kt., sako: „herczog Jagal der was jung, aber unser vater Kinstut was gewalding, wen her hette gewolt, so hette er die Wille genommen und herczog Jagal, wo er hette gewolt, hette im gegeben ein herczogtum, darumb das herczog Jagal gar jung was noch sinem fatere.

buvę galima užimti savo tėvo vietą [1]. Tuomet Algirdo ir Kęstučio santykiai būtų patyrę tik asmenų pasikeitimą ir nieko daugiau. Juo lengviau šitas formaliai teisinis sprendimas galėjo pavykti, juo painesnės ir priešingesnės valstybės tvarkai jėgos maišėsi į tikrąją konfliktų eigą. Tai buvo anie žmogiški, todėl nesuderinami priešingumai, nes dėdė ir brolvaikis nesuprato vienas antro, nors Kęstutis galėjo turėti dar tiek daug palankumo savo mirusiam broliui.

Be to, pati sosto *paveldėjimo teisė* sukėlė *abejonę*, kuri, teisybę sakant, ir Kęstučiui negalėjo nekilti. Juk jei tikrai valstybę valdė visa šeimyna bendrai, tai ir sosto paveldėjimo dalykus galėjo spręsti bendrai. Ir buvo visai neteisinga, jei didžiojo kunigaikščio valdžia buvo paveldima tik vienos linijos. Argi daugelis valstybių, kurios turėjo panašias paveldėjimo teises, nesiėmė senjorato [2]? Kodėl tai negalėtų būti ir Lietuvoj, juo labiau tuo momentu, kada amžius, darbai ir gabumai buvo tokie nevienodi? Argi ne dėl netinkamumo Algirdas ir Kęstutis pašalino Jaunutį? Taip pat dabar sprendimas Kęstučio naudai būtų turėjęs mažiausiai moralinį pateisinimą, galbūt jis būtų buvęs galimas ir nesulaužant papročių. Trukdė tik paskutinė Algirdo valia. Vytauto egzistencija visai priklausė nuo šito principinio ginčo išsprendimo. Senoji dinastinė paveldėjimo teisė jam galėjo suteikti tik atskiro kunigaikščio vaidmenį, tačiau ir antru atveju jis galėjo gauti tik tėvo vietą, nes jis, neturėdamas tvirtų pažadėjimų, visai priklausytų nuo valios pusbrolio, kuris, kaip didysis kunigaikštis, būtų turėjęs teisę aiškinti Kęstučio vietą kaip grynai asmenišką, nepaveldimą dalyką. Tiktai nuo didžiojo kunigaikščio norų Vytautas būtų priklausęs. Tačiau Kęstutis turėjo tiek galios, kad galėjo apsieiti be tokio nepastovaus pamato. Taigi paskutinieji ketveri Kęstučio gyvenimo metai buvo ištisai skirti šiam ginčui. Dėl jo Kęstutis pagaliau yra ir žuvęs.

Trumpas laikotarpis iki Kęstučio mirties, 1328 m., ne-

---

[1] Tai, rodos, turėta galvoj. Taip bent sako lietuvių kronikininkai, Полн. собр. р. л. XVII, 72.

[2] Taip buvo Lenkijoj, Bohemijoj, Rusioj.

sudaro jokio džiuginančio vaizdo Lietuvos istorijoj [1]. Ir daug labiau grėsė aiškus pavojus, kad puikių valdovų sukurtas valstybės kūrinys gali subyrėti. Taip pat per tuos ketverius metus, kada Vytautas aktyviai prisidėjo prie tos politinės kovos, viskas sukosi daugiau apie Vytautą negu Kęstutį — buvo pritaikytos visokios ir karo, ir diplomatinio žaidimo priemonės, kuriomis Vytautas dažnai naudojosi kovodamas dėl savo palikimo.

Lietuvių—rusų valstybės vidaus pertvarkymui daug reiškė *užsienio nusistatymas*, ypač artimiausių kaimynų, kurie dažniausiai su Lietuva gyveno nedraugiškai: labiausiai Ordinas ir Maskva. Abu turėjo vieną interesą — kuo labiausiai silpninti šią valstybę. Nesantaikos kėlimas čia buvo geriausia priemonė. Todėl jiems kuo labiausiai rūpėjo sunaikinti tokią svarbią ir gyvą vieningą paskutinės kartos dvasią. Ar galėjo tam tikslui atsirasti geresnė proga kaip dabar, kada senoji ir jaunoji giminė, įvairios valstybių pažiūros stojo prieš viena kitą?

Jogailos motina Julijona, Tverės didžiojo kunigaikščio duktė, drauge su sūnumi labai stipriai kreipė valdžios vairą, akylai sekė rytus, ypač Maskvą, Jogailą rėmė ir daugumas jo brolių, net ir ortodoksų. Tačiau *Andrius Polockietis* [2] 1378 m. paliko savo kraštą, buvo nuvykęs į Naugardą ir Pliskavą ir pagaliau nusikraustė į Maskvą, kad sudarytų rytuose didelę koaliciją prieš Lietuvą arba, geriau sakant, prieš Jogailą [3]. Didysis Maskvos kunigaištis Dmitrijus pradėjo pulti Lietuvą ir stengėsi visų pirma sukelti nesantaiką tarp atskirų rusų—lietuvių kunigaikščių, esančių arčiau Maskvos negu Vilniaus [4]. Taigi Maskva pasirodė savo mūruose su Algirdo sūnum Andrium kaip gynėja civilinių ir bažnytinių interesų rytuose. Tad Lietuva buvo labai gąsdinama rytuose, ir tatai Jogaila, Julijonos sūnus, dvigubai skaudžiai turėjo pajusti. Rytų ribos ėmė svyruoti.

Paisydamas šių aplinkybių, Jogaila turėjo ieškoti sau

---

[1] Plg. taip pat vaizdavimą Dlugosz'o. Historia X, 405 ir kt.
[2] Полн. собр. р. л. IV, 193.
[3] Ten pat IV, 75, 77, XI, 44 ir kt.
[4] Ten pat VIII, 34, XV, 138.

pasaulyje draugų, nes tuo pačiu laiku galėjo susidaryti Ordino ir Maskvos sąjunga, kuri norėtų galutinai Lietuvą sunaikinti. Vis dėlto Ordinas visą laiką vedė savotiškesnę negu Maskva politiką, kuri taip pat siekė kuo smarkiausiai pakenkti Lietuvai. Ordinas stojo net į Jogailos pusę, taigi prieš nepalaužiamąjį pagonį Kęstutį, kurį Ordinas prieš ir po to laikė savo pavojingiausiu priešu. Jį patraukti Ordino pusėn po ilgų tyrimų pasirodė negalimas dalykas. Tuo tarpu Jogaila Vilniuje jau buvo susipažinęs su krikščioniška kultūra — ir vakarietiška, ir dar daugiau rytietiška. Kad Jogaila rimtai stengėsi apsikrikštyti, neabejojamai įrodė jo brolio *Skirgailos*[1] kelionė pirmiausia į Ordino žemę — ir tai didžiausios Ordino ir Lietuvos kovos metu,— iš ten pas Bohemijos (kartu ir Romos) ir vengrų karalius ir galiausiai pas popiežių. Ši kelionė, matyt, turėjo aiškų tikslą — *apkrikštijus Lietuvą, susiartinti su vakarais.* Tai rodo, kad jaunoji karta pagaliau nutarė padaryti tą žingsnį, kurį kadaise Mindaugas mėgino ir kiti po to stengėsi žengti. Krikštas buvo tinkamiausia priemonė įgyti vakaruose draugų, palankumą popiežiaus ir imperatoriaus — Vaclovas buvo tada vokiečių karalius,— taip pat ir vengrų — lenkų. Jogaila pasiryžo tokiu būdu padaryti epochinį kultūros darbą, ir tai tik iš dalies dėl palankumo krikščionybei, o labiau dėl sumetimo, kad tai yra politinė būtinybė išsivaduoti iš tuomet susidariusios sunkios būklės, taip pat nuo nuolatinio Lietuvai grasymo, kuris kilo dėl jos pagoniškos tikybos. Lietuvos krikštas būtų laidavęs draugystę ir taiką su Ordinu, būtų sustiprinęs taip pat griežtą kovą su Kęstučiu ir jo pagoniška valstybės dalimi Ordino jau apkrikštytosios Lietuvos, kuri tada pati būtų virtusi Dievo žodį skelbiančia galybe. Tai buvo politinė programa, su kuria galima buvo drąsiai darbuotis ir atsikratyti dabar esančio pavojaus. Be to, Jogailos žygius rėmė jo motina.

Jogaila labai atsargiai siuntė savo žvalgus į vakarus, nes jis nenorėjo drumsti Kęstučio nuotaikos. Per ankstus

---

[1] Plg. apie tai ypač *Smolka.* Kiejstut, 92 ir kt.; Script. rer. Pruss. II, 594 ir kt.

puolimas galėjo juk viską sugadinti. 1379 m.[1] *Trakų sutartis*, kuri baigė sunkų Lietuvos ir Ordino karą, dar kartą suvedė Lietuvos vadus ten, kur jie padarė su Ordinu dešimties metų taiką; ta taika Kęstučiui laidavo prie Nemuno rusų sričių apsaugą ir buvo nemenkas jo laimėjimas. Taiką pasirašė lietuvių atstovai, Jogaila, kaip „vyriausias Lietuvos kunigaikštis", ir Kęstutis, kaip „Trakų kunigaikštis". Taip dar kartą Lietuvoje išryškėjo išorės dvilypumai. Dėl Jogailos pirmenybės negalėjo būti jokio abejojimo, taip pat ir dėl aukštesnės Kęstučio vietos, nes jis stojo kartu kaip atstovas didžiosios kunigaikštystės. Be to, šitoje sutarty, kaip kovų dalyviai ir laimėtojai, dalyvavo Vytautas[2] ir Lengvenis; tuo buvo aiškiai pripažintos Vytauto teisės. Tačiau ta sutartis parodė tik plokštumą, kurioje slypėjo dėl šių nuostatų kilusios kovos. Kęstutis, matyt, ypatingai vertino rusų srities saugumą todėl, kad po Algirdo mirties tos sritys buvo svarbiausieji Ordino puolimo punktai.

Tačiau kiti metai suteikia daugiau žinių apie tariamus draugiškus santykius, kuriuos Kęstutis, kaip vėliau tvirtina Vytautas[3], palaikė tik dėl didžiojo velionio atsiminimų. Jau 1380 metų pradžioj pasikeitė santykiai su prūsais. Jogaila stojo atvirai, tai parodė tik ką sudarytoji sutartis[4], kur — ir tatai svarbiausia,— dalyvavo Vytautas, bet ne Kęstutis. Čia sudarytoji sutartis buvo negirdėtas vieningoj valstybėj dalykas, reiškė atviro vidaus karo paskelbimą ir Kęstučio žlugimą. Visai nesuprantamas šiuo atveju lieka dalyvavimas Vytauto, kuris negalėjo nežinoti pasitarimų turinio, bet turėjo kokiu nors būdu jam pritarti[5]. Dėl to kilo *nesusipratimas tarp tėvo*

---

[1] *Raczyński*. Codex dipl. Lithuaniae, 53 ir kt.

[2] Jo antspaude buvo toks įrašas: „S. ducis Witaute", kuris rodė, kad jis tik priklausė valdovų šeimai, bet nebuvo dar gavęs kunigaikštystės. Plg. ir *K. Sachaniewicz*. Najdawniejsze dyplomy Witolda w ks. lit., Aten. Wilenskie III (1925/6), 374 ir kt.

[3] Script. rer. Pruss. II, 712 ir kt.

[4] *Raczyński*, 55.

[5] Script. rer. Pruss. II, 604 neleidžia dėl to abejoti. Teisybė, ir Vytautas tarėsi esąs Jogailos apgautas, lygiai kaip ir jo tėvas Kęstutis; ten pat II, 712.

ir sūnaus, Kęstučio ir Vytauto, kuris vėliau dar labiau sustiprėjo. Jei visa tai tiesa, tai Kęstučio namuose pasikartojo taip dažnai istorijoje pastebimas dalykas: kad tėvas ir sūnus svarbiuose politikos dalykuose vienas kito nesupranta, nors jie turėjo daug bendro, kad senatvė ir jaunatvė jų kelius ir tikslus išskyrė, kad su Vytautu ir Jogaila, kurie stojo prieš senųjų šimtmečių palikimą, prasidėjo Lietuvai nauji laikai. Vėlesnis išsirutuliojimas gausiai patvirtina spėliojimus, kad Vytautas ir Jogaila atsisakė nuo senųjų pagoniškų papročių ir prisitaikė prie kaimynų dvasios būklės. Tačiau 1380 m. Jogaila suteikė Vokiečių ordinui nei daugiau, nei mažiau — teisę visai laisvai elgtis su Kęstučio valdoma Lietuva. Tuo buvo pasiekti Ordino tikslai: suskaldyta Lietuva, laiduotas Ordino misijų darbas Lietuvos daly, ir visa tai — su kardu. Buvo susilpnintas priešas, nes jis buvo suskaldytas. Vytautas pritarė tam ir tylėjo turbūt todėl, kad jam buvo tikrai pažadėta kunigaikštystė, nes šiaip buvo pavojaus, kad jis, Kęstučio pusėje būdamas, galėjo visai netekti valdžios. Pagaliau Vytautas turėjo rūpintis savo ateitimi. Ir kiek atvejų, kai baimė dėl tėvo politikos netekti palikimo sūnus paskatino smarkiai kivirčytis su tėvu? Argi negalėjo artima bičiulystė Jogailos ir Vytauto, kurie buvo beveik vienamečiai, galbūt buvo vienodų įsitikinimų, nors ir nevienodų gabumų, padaryti taip, kad Vytautas nejaustų pavojaus.

Šią Lietuvos praeičiai visai prieštaraujančią Jogailos politiką Ordino atžvilgiu gerokai lėmė rytų fronto įvykiai, ypač *Maskvos nusistatymas* [1]. Čia tuo tarpu brendo Andriaus politikos vaisiai. Tačiau 1380 m. Dmitrijaus [2] prieš Lietuvą sudarytą sąjungą sujudino miklus lietuvių politikos žygis, kuris, kaip ir daug kas Vytauto ir Jogailos laikais, išėjo iš Algirdo politinių taisyklių lobyno. Jogaila sudarė sąjungą su totorių chanu Mamajum [3], ku-

---

[1] Tokią stiprią rusų santykių įtaką aprašo *Smolka* savo „Kiejstut i Jagiełło".

[2] Plg. apie jį kad ir *С. М. Соловьевъ*. Исторія Россіи съ древнѣйшихъ временъ (išl. Тов. «Обществ Польза») I, 957 ir kt., 994 ir kt.

[3] Полн. собр. р. л. IV, 75, VIII, 34.

ris iš naujo atkūrė totorių ordos vienybę, norėjo užimti Rusią, o tada visai krikščionybei grasinti, panašiai kaip Batijus. Toks baisus priešas pavojaus valandoj buvo vienintelis Lietuvos sąjungininkas rytuose. Tačiau šį kartą nepadėjo nei totorių skaičius, nei jų miklumas, pats Mamajus pralaimėjo [1] *Kulikovo laukuose,* nors Jogaila, būdamas netoli kovos lauko, vis dėlto negalėjo dalyvauti kautynėse. Rytų sienos būklė pasidarė dar komplikuotesnė, nes tas Dmitrijaus laimėjimas Rusiai reiškė tiek pat, kiek kitados kova prie Kalkos, nors šį sykį kova, laimėjimas skatino rusų *laisvės sambrūzdį* prieš totorius. Kiek daug tikėjosi Lietuva iš tos kovos, tiek ji pralaimėjo politiškai nusmukdama jai pasibaigus. Kas galėjo to smūgio sunkumą, jėgų santykių pasikeitimą geriau atvaizduoti kaip Kiprijono, Kijevo ir visos Rusios metropolito, kurį Algirdas po ilgos kovos čia buvo pasodinęs, persikėlimas į Maskvą? Kulikovo laukuose ortodoksinė Rusia nugalėjo pagonybę, su kuria Jogaila dabar buvo susijungęs. Todėl ir Lietuvos ortodoksai rusai negalėjo abejoti, ką pasirinkti,— Maskvą ar Lietuvą. Tai geriausiai įrodė pasielgimas Polocko, kitados buvusios Andriaus kunigaikštystės, kuri griežtai pasisakė prieš *pagonį Skirgailą* [2] — Jogaila buvo jį ten pasiuntęs — ir mieliau pasidavė Ordinui negu šiam pagoniui. Lietuvių—rusų valstybė braškėjo iš pagrindų. Klausimas, ar Jogaila išlaikys sunkiai žymiųjų valdovų, taigi ir Kęstučio, sukurtą Lietuvos valstybę, darėsi vis opesnis. Sprendimo valanda visiems tiems susipynusiems ir kylantiems iš paveldėjimo tvarkos ir vidaus dvilypumo, Kęstučio ir Jogailos priešingumo, pagonybės ir krikščionybės, senatvės ir ir jaunatvės, senosios ir naujosios Lietuvos klausimams buvo kuo greičiausiai reikalinga. Slaptosios politikos laikai jau praėjo.

1381 m. sužvangėjo ginklai. Prasidėjo *namų, vidaus karas.* Nelaimė paskui nelaimę slinko tais metais Kęstučio namuose. Ne tik kad Ordinas smarkiai iš naujo pradėjo kariauti dėl Kęstučio žemių, bet ir kitą skausmą jis

---

[1] Ten pat IV, 75 ir kt., IX, 46 ir kt.

[2] Script. rer. Pruss. II, 607; Полн. собр. р. л. XVII, 73.

turėjo iškęsti: vienas jo šeimos narys, Butauto sūnus Vaidutis, taip pat perėjo į Ordiną [1], kartu į krikščionybę ir paskui į imperatoriaus rūmus. Bet to negana. Jis turėjo anais metais iš paties Ordino [2] sužinoti, kad Jogaila sudaręs slaptą sutartį su Ordinu prieš jį. Ir dabar prieita Kęstučio namuose prie dramatinių scenų. Kęstutis smarkiai prikaišiojo Vytautui, kuris tuo laiku buvęs Jogailos bičiulis [3], kodėl nieko jam nepasakęs apie šitą slaptą ir taip esančią prieš Kęstučio šalį nukreiptą sutartį. Bet Vytautas prašė tėvą netikėti tomis žiniomis. Tačiau tėvas Vytautą padarė atsakingą, net kaltino bendrai dirbus šį darbą. Tais pačiais metais apgultas Polockas, čia didžiajam kunigaikščiui padėjo Livonijos ordinas. Vėl skundėsi Kęstutis skaudžiais žodžiais Vytautui. Tačiau šis nuvyko į toli nuo Vilniaus ir nuo Trakų esantį Drogičiną ir taip atrodė, kad jis nori būti kuo toliau nuo dabartinių įvykių centro. Kęstutis, turėdamas galvoj klastingą Jogailos politiką, be to, kentėdamas dėl 1380 m. pralaimėjimo ir nerasdamas kitos išeities, turėjo traukti kardą ir kovoti dėl savo ir senosios Lietuvos garbės.

Smarkiai ir greitai puolęs, kada Jogailos kariuomenė buvo apgulusi Polocką, Kęstutis užėmė Vilnių [4], paėmė į nelaisvę visą didžiojo kunigaikščio šeimą, atrado užgrobtame archyve slaptųjų Ordino sutarčių [5]. Tačiau, kai atėjo Vytautas, Kęstutis nebaudė Jogailos, bet tik pakardino galingąjį ir išdidų dvariškį Vaidilą [6]. Pats Kęstutis paėmė į savo rankas didžiojo kunigaikščio valdžią su Vilnium, o Jogailai davė kitados tėvo buvusią Vitebsko kunigaikštystę. *Kęstutis buvo užbaigęs valstybės perversmą.* Kas kitados atsitiko Jaunučiui, tai dabar pasikartojo iš naujo. Vis dėlto liko neaišku, ką Kęstutis galvojo apie tolesnę Lietuvos valdžią, labiausiai apie tai, ar jo ir Algirdo įvestoji tvarka galutinai turėtų būti sulaužyta.

---

[1] Script. rer. Pruss. III, 115.

[2] Vytautas sako: „von eczlichen synen vrunden", Script. II, 712. Полн. собр. р. л. XVII, 73 kalba tikrai apie vieną Ordino riterį.

[3] Полн. собр. р. л. XVII, 73.

[4] Script. rer. Pruss. III, 117.

[5] Полн. собр. р. л. XVII, 73 ir kt.

[6] Jis taip pat vadinamas svarbiausiu ragintoju derėtis su Ordinu. Ten pat XVII, 72 ir kt.

Kęstutis buvo labai nuolaidus. Net atleidžia Vytautui, kuris ir toliau laikė Jogailos pusę.

Iš vienos pusės dabar buvo išspręstos abi problemos, kurios 1377 m. buvo išdygusios kaip gresiančios šmėklos. Buvo sulaužytas designacijos dėsnis ir su juo susijusi paveldėjimo teisė. Taip pat atrodė sugriautas jaunas, šalutinis krašto valdžių dėsnis. Taigi turėjo būti panaikinti keturių dešimtmečių išsirutuliojimo vaisiai. Taip pat turėjo būti pašalintos vienos ir tos pačios valdovų šeimos dviejų linijų rungtynės, būtent Algirdo ir Kęstučio, paskutiniojo naudai. Kartu Vytautas atsistojo toj vietoj, kurioje paveldėjimo teisė turėjo paruošti laimę, pirmiau tekusią pusbroliui. Atrodo, kad Kęstutis, paisydamas nepalankių sosto paveldėjimo vaisių valstybei apskritai ryžtasi sugrįžti iš naujo prie vieno valdovo valdymo. Tačiau dar nebuvo galima spręsti apie karo pabaigą, nes negalima buvo laukti, kad Jogailos šalininkai būtų buvę patenkinti tuo atsitiktiniu sprendimu. Todėl kitais metais galėjo kilti pilietinis karas, kuriam davė pradžią Jogailos politika ir Kęstučio žygis.

Iš tikrųjų ūmai įvyko *priešpuolimas*. Jogaila ir jo šalininkai laukė patogių aplinkybių, panaudodami Vytauto nepasisaugojimą tuo momentu, kada Kęstutis turėjo žygiuoti į tolimuosius rytus; Vytautas, kuriam buvo pavesta Vilnių saugoti, tuo laiku, kada priešai puolė Vilnių, sėdėjo Trakuose [1]. Jogaila atsiskubino ir perėmė senąją valdžią. Nors Vytautas ir stengėsi, tačiau jau nebegalėjo atitaisyti savo apsileidimo [2]. Atrodo, tuo laiku baigėsi Vytauto ir Jogailos bičiulystė, nes Vytautas jau buvo nužiūrėjęs artėjantį paveldėtojo vaidmenį, tikėjosi užimsiąs svarbią vietą, tapsiąs didžiuoju kunigaikščiu. Taigi be kovos nenorėjo pasitenkinti atskiros kunigaikštystės valdymu. Nekalbama jau daugiau apie dviejų giminiečių bičiulystę, bet kalbama apie gryną egzistenciją kunigaikščio sūnaus, kuriam likimas visai arti buvo pakišęs didelį laimėjimą. Dabar dėl politinių inte-

---

[1] Script. rer. Pruss. III, 122, 602.
[2] Ten pat II, 611.

resų kilo tarp dviejų pusbrolių priešingumas, kuris truko ilgą laiką ir nulėmė ateinančių metų įvykius.

Pats Kęstutis sugrįžęs nebegalėjo įvykusio pikto atitaisyti, nors jis ruošė didelę kariuomenę. Betgi šiuo kartu Jogaila jį klasta paėmė į nelaisvę, jo žmoną ir Vytautą pasodino į kalėjimą, kur jis, kaip rodo kai kurie šaltiniai, greitai mirė nenatūralia mirtimi [1]. Tuo buvo pasiektas svarbus Lietuvos istorijos periodas, turįs daugiau konkrečių veiksnių. Senosios, pagoniškos Lietuvos atstovas didvyris [2] *Kęstutis mirė* savo tėvynės kalėjime. Čia išryškėja visas senosios Lietuvos tragizmas, kurį praneša naujasis. Dabar turėjo tarti savo žodį jaunieji.

Nuo 1382 m. įvykių išdavų labiausiai parėjo Lietuvos ateitis. Ką veiks Algirdo giminės galva Jogaila, kurį slėgė giminiečio nužudymo neapykanta? Kiek jis perims seno, kiek palaidos amžinai? Žuvus antrajam svarbiam valdovui, lietuvių—rusų valstybę reikėjo pertvarkyti iš naujo. Ar Jogaila ėjo valstybinės kūrybos keliu? Dar gyveno Vytautas, Jogailos belaisvis. Kam dabar ta bičiulystė, kuri Vytautą visuomet stūmė nuo tėvo ir traukė Jogailos pusėn? Nugalės žmonės ar aplinkybės? Aplinkybės buvo stipresnės už visus asmeniškus motyvus. Valstybė reikalavo naujos teisės, šalta ranka nutraukė broliško kraujo ir minties ryšius. Šaltas valstybės rezonansas iš Algirdaičių reikalavo kreipti valstybę šia linija, o ne nepakenčiamų Kęstutaičių, kurių galva dabar buvo Vytautas, linkui. Paskutinieji įvykiai jį privertė pasirinkti aiškų kelią. Tačiau Algirdaičių stovykla, ypač Skirgaila ir Koributas, aršiai rengė perversmą, pagal savo planus norėdami išstumti Kęstutaičius. Štai tas ypatingai pasunkino Jogailos ir Vytauto draugystės atnaujinimą, nes Jogaila turėjo skaitytis su šeimos narių, taip pat motinos Julijonos, balsais. Taigi didysis kunigaikštis nebuvo visagalis, bet buvo varžomas šeimos tarybos [3],

---

[1] Net senoji didžiųjų magistrų kronika vadina jį „eyn gar streithaftig man und worhaftig“, Script. rer. Pruss. III, 593.

[2] Visiškas šio ginčytino klausimo aiškumas niekuomet nebus pasiekiamas. Plg. jau dviprasmišką nuomonę Script rer. Pruss. II, 614, 620, III, 122, 603; Полн. собр. р. л. XVII, 76; Cod. Vit. pried. 6.

[3] Plg. pav. Cod. epist. saec. XV, II n. 1 (1382).

nes kiekvienas valdovų giminės šeimos narys, suprasdamas valstybę kaip privatinę savybę, valstybės laimėjimus ar pralaimėjimus vertino kaip savo paties dalyką. Vieša kova jungė visas jėgas į vieną. Vytautą, nors jis ir pritardavo Jogailai ir dažnai būdavo net per daug priešingas savo tėvui, tik aplinkybės nustūmė į Kęstučio stovyklą, ir būtent dėl to jis buvo net nelaisvėj laikomas. Maldaujamais žodžiais jis priminė Jogailai seną draugystę, prašė grąžinti tėvo palikimą, atsisakė nuo visų savo tėvo pretenzijų į didžiojo kunigaikščio sostą, pasižadėjo būti ištikimas ir paklusnus [1]. Tačiau viešpatavo visiškas nepasitikėjimas juo. Dabar nebebuvo kur grįžti. Apsaugoti tai, kas užimta, sustiprinti dabartinę būklę ir kuo labiausiai išnaudoti Vytauto prievartos būklę buvo Algirdaičių šūkis. Tuomet galbūt būtų buvę galima kalbėti apie taikymąsi.

Kaip visada, kada paskutiniais metais Lietuvoj prieita prie vidaus politikos perversmų, taip pat ir šį kartą įsikišo politiškai labai įtakingi kaimynai, ne tiek Maskva — nes ji buvo totorių ką tik iš pamatų išgriauta [2], — kiek Ordinas. Vadinasi, tada vedė politiką, kuri pagaliau turėjo jį patį pamažu pražudyti, jis kūrė politikos dėsnius ir rodė pavyzdžius, kurie rėmėsi brutaliu pagrindu: tikslas pateisina priemones. Ordinas nuolat kiršino partijas prieš viena kitą, vis remdamas silpnesniąją tol, kol ji laimėdavo, kad paskutiniuoju momentu ją iš naujo sugriautų. Toji tiktai krikščioniškų vakarų pasaulio savotišku pagonių vertinimu išaiškinama dvilypė politika, kurią Ordinas jau keletą metų vykdė ir kuriai Lietuvos valdžios dvilypumas buvo patogus įrankis, tuomet Ordinui jau nebeleido naudotis tomis priemonėmis, kurias Vytautas ateity Ordinui teikė, krauti ant tikslių moralės svarstyklių ir jas rimtai pavadinti klastingumu. Ordinas vedė čia politiką „iš rankos į burną" *. Kad šioje vietoje galėtų išlaikyti ir pateisinti savo egzistencijos teisę, jis būtinai turėjo griebtis pasaulinių uždavinių, nors jam

[1] Script. rer. Pruss. II, 620.
[2] Полн. собр. р. л. IV, 81 ir kt. XI, 71 ir kt.
* Vokiečių patarlė. *(Red.)*

buvo nelengva susilaikyti nuo tų nešvarių politinio žaidimo priemonių, nusileisti tikėjimo dalykuose valstybės idėjai. Ne dvasinėmis, bet tik pasaulinėmis priemonėmis galima buvo išlaikyti Ordino valstybę, nes ji buvo pasaulinė valstybė, nors pažiūrėti atrodė dvasinė. Kol jis galėjo drumsti kaimyno vandenis, jis tai darė, nes tuomet kuo puikiausiai atitolino nuo Ordino valstybės priešus, kurie norėdavo pradėti su ja draugiškos sąjungos santykius. Tokiu būdu Ordinas tapo nepatenkintų lietuvių pabėgėlių prieglauda, jie tada, be abejo, sužinodavo jo priemones ir sumanymus. Vytautas ypač puikiai permatė Ordiną ir vėliau, visai nesivaržydamas ir nesisielodamas dėl priesaikų ir pažadų, tuo pasinaudojo siekdamas savo planų.

Po Kęstučio mirties Jogaila, turėdamas galvoj didelę didžiojo vyro įtaką Lietuvoje, stengėsi duoti Lietuvai išorinę ramybę ir sustiprinti savo valdžią viduje. Todėl jis *1382 m. pabaigoj* sudarė *su Ordinu naują sutartį*[1], kuri aiškiai rodo, kokį smarkų spaudimą Ordinas darė Jogailai. Ta sąlyga, kad per šį laiką Jogaila nepradės karo be Ordino žinios, pirmiausia buvo įtvirtinta ketverių metų taika. Su tuo sutiko taip pat Jogailos broliai. Kaipgi pritaikyti šituos nuostatus tai Lietuvos daliai, kurią kitados valdė Gediminas ir abu jo sūnūs, dėl jos kovojo ir dirbo? Šiuo atveju Jogaila nupirko Ordino bičiulystę, pripažindamas *tam tikros rūšies Ordino viršenybę Lietuvai.* Tuo Ordino įtaka ypatingai pakilo, o Lietuvos užsienio politikos laisvas veikimas buvo, kad ir ketveriems metams, sustabdytas. Tačiau kiek daug reiškė šis laikas didžiausio užsienio ir vidaus politikos perversmo metu!

Tą pačią dieną buvo sudaryta ir antroji Jogailos ir Ordino sutartis[2], kuri aiškiausiai rodo *Ordino laimėjimą,* nes Jogaila ir jo broliai prižadėjo apsikrikštyti, taip pat per ketvertą metų apkrikštydinti visą Lietuvą[3]. Tuo Ordinas turėjo tokį pasižadėjimą, kokį lietuviai ankstesniais

---

[1] *Raczyński,* 56 ir kt.

[2] Ten pat, 57.

[3] Jau 1382 Jogaila vartojo antspaudą su įrašu: „Jagal dey gracia rex in lettow", atvaizduotą *Dzialyński'o.* Zbior praw lit., 24.

laikais mėginimais apsikrikštyti buvo davę ir kitoms valstybėms.

Trečias didelis Jogailos nusileidimas buvo tas, kad jis Ordinui norėjo atiduoti iki Dubysos *Žemaičius*, vadinasi, tvirčiausiai gyvenamą Žemaičių žemių branduolį. 1382 m. lapkričio 1 d. Lietuva Ordinui tiek daug davė, kiek jis niekuomet nebuvo pasiekęs per visą kovos su Lietuva laiką. Teisybė, kai kada jam pavykdavo pasiekti vaisių vienoje srityje. Tačiau visose trijose — krikšto, politikos ir Žemaičių dalykuose laimėti, turint galvoj visus praeities įvykius, buvo neįmanoma. Iš viso to aiškiai iškyla didelis Ordino projektas, kurio pagrindiniai bruožai buvo tokie: Lietuvos apkrikštijimas Ordinui vadovaujant, o tuomet jau politinė priklausomybė Ordino valstybei arba mažiausia politinė globa, kuri prasidėjo dabar, kada jam buvo duoti visais požiūriais svarbūs Žemaičiai.

Šitie nusileidimai buvo visai priešingi tam, ką savo laiku gynė Kęstutis: Lietuvos savarankiškumui, žemaičių nepriklausomybei ir pagonybei. Argi Lietuva paneš tą sunkią mėginimo naštą? Ar Jogaila rimtai manė tuos abejotinus nusileidimus įvykdyti? Ordino nusistatymas galėjo klaidinti. Matyt, Jogailai pačiam pasirodė, kad jis iš karto susilaukęs per daug palankumo, nes per daug nusileidęs šiaip labai kietas priešas. Todėl jis maloniai sutiko ką tik iš nelaisvės *pasprukusį Vytautą, suteikdamas apsaugą ir priežiūrą*. Pabėgimas, įvykęs dar 1382 m., yra baisiai juoda dėmė greta kitų Jogailos laimėjimų, kuriuos likimas jam netikėtai metė į skreitą. Dėl to Ordino įtaka dar labiau sustiprėjo, nors tuo tarpu smarkiai didėjo Jogailos nepasitikėjimas. Ar galėjo Ordinas priimti ir vaišinti Lietuvos emigrantą ir jo šalininkus, jei jis tuomet buvo sudaręs labai naudingą sutartį su Lietuva? Lietuva buvo užmiršusi arba nepajėgė paskelbti tokio sutarties punkto, kuris draustų Ordinui remti Jogailos vidaus priešus, vadinasi, Ordinas nesulaužė sutarties žodžių, bet baisiai nusikalto sutarties dvasiai. Aiškiai iškilo Ordino dvigubas vaidmuo. Ar jis iš tikrųjų gryna sąžine rūpinosi Lietuvos krikštu? Ar tik tuo momentu jo

egzistencijos tikslas nebuvo jau baigtas, egzistencijos teisės sugriautos? Juk jis turėjo ypatingą privilegiją — prievarta krikštyti pagonis. Todėl Ordino tolimesnis gyvenimas negalėjo apsieiti be pagonių žemių kaimynystėje. Dabar jo rankose buvo Vytautas, ir jis iš naujo galėjo pradėti pavojingą žaidimą. Ir šį kartą jis galėjo Vytautą kurstyti prieš Jogailą ir atvirkščiai. Tačiau Vytautas buvo *pradėjęs kovoti dėl savo palikimo*, o tam pasiekti tiko kiekviena priemonė. Prasidėjo laikas griežtų kovų, nulėmusių dešimtmetį Lietuvos ir Ordino santykių. Toji dešimtmečio kova nuo Vytauto bėgimo pas Ordiną paveikė pagaliau jį, ir jis tapo ir liko ligi mirties griežtu, šaltu ir sąmoningu politiku. Ordino mokykloj jis išmoko puikiai be jokių sąžinės graužimų politikuoti, laužyti savo pasižadėjimus. Su tuo sugriuvo visa politinė Jogailos koncepcija. Ir vėl grįžo Lietuvon neramūs vidaus laikai.

Dabar Jogaila buvo nusistatęs *Vytautą visai išstumti* iš savo žemių. Jo tėvo palikimas buvo padalintas. Tokia Jogailos pažiūra buvo reikšminga Lietuvos konstitucijai. Skirgaila, Jogailos brolis, kuris po Algirdo mirties ėmėsi labai vienpusiškos, Vytautui nedraugiškos politikos, dabar sėdėjo Trakuose, turėdamas tokią pat vietą kaip kadaise Kęstutis Algirdo laikais. Kaip tuomet, taip ir dabar Skirgaila pasirašydavo dokumentuose greta Jogailos[1]. Kiti broliai paliko ir toliau atstumti. Taigi dvigubas valdymas turėjo pereiti į nuolatinę sistemą. Todėl ne ją, bet Kęstutį pašalinti troško Jogaila. Galbūt šiuo atveju pats Skirgaila buvo lietuvių politikos vadas.

Dabar Ordinas turėjo *du atvirus kelius. Vienas*, duotas Vytauto užstatu, *spaudė Jogailą*, ir Ordinas, gavęs naujų aukų, būtų galėjęs Vytautą sulaikyti, sunaikinti ir atiduoti lenkams. Be abejo, šis kelias Ordinui būtų daugiausia naudos atnešęs. Liko tik tas pavojus, kad, Ordino apsaugoj lietuvių vyriausybei sustiprėjus, šioji savarankiškai stotų prieš patį Ordiną. *Antras kelias* — jį pasirinko Ordinas — ėjo prieš Lietuvą per Vytautą: *saugoti Vy-*

[1] Jau 1382 m. Ordinas sudarė paliaubas su „koning Jagal und koning Skirgal", jų motina ir „allen yren andirn gebruder", Cod. ep. saec. XV, II n. 1.

tautą ir jo šalininkus, padėti atgauti tėvo palikimą. Iš to išėjo štai kas: buvo sulaužytos Ordino ir Lietuvos sutartys, prasidėjo karas su Jogaila, kuris šį kartą, gindamas sulaužytas teises, jo nevengė, taip pat iš naujo atgimė Lietuvoj vidaus karai. Lietuva išgyveno savitarpio kovų būklę, kuri Ordinui davė progos įsikišti, be to, suteikė dar trečiųjų teismo teises. Pats Ordinas lėmė likimą. Be to, tokios aplinkybės ir toliau garantavo egzistencijos teises.

Ordinas žaidė Vytautu, nurodydamas didelius Jogailos pasižadėjimus. Tik tuomet, kada Vytautas daugiau siūlė, Ordinas sutiko rimtai su juo derėtis. Trečiojo asmens vaidmeny Ordinas galėjo spausti ir vieną, ir antrą pusę. Kur daugiau buvo laimėjimo šansų, ten Ordinas nesnaudė. Vytautas, nustojęs galios ir jėgų, visai priklausąs nuo Ordino, turėjo išgirsti nemaža pašiepiančių žodžių [1]. Bet jis labai puikiai mokėjo nusilenkti tais laikais, kada pats buvo per silpnas. Slopinti kerštą ir kartu šypsotis buvo Vytauto gabumai, kuriuos jis ir vėliau dar išmėgino, nes geras apsimetimas visais laikais buvo aukštos vertės diplomatiškas savumas. Šį kartą Vytautas į tokią būklę pateko ne dėl valdžios ir galios troškimo, bet reikalavo tik savo Lietuvos kunigaikščio egzistencijos teisių, kurių galėjo reikalauti kiekvienas valdovo šeimos narys. Tačiau jų nepripažino dėl viešo jo tėvo Kęstučio karo su didžiuoju kunigaikščiu Jogaila.

Kokie buvo Ordino ir Vytauto santykiai? Vytautas pažadėjo priklausomumą ir ištikimybę, tapo Ordino vasalu. Be to, pažadėjo tuojau apsikrikštyti. Tai buvo daugiau, negu buvo davęs ir siūlęs Jogaila. Ir iš to Ordinas jau galėjo spręsti apie palankią ateitį. Tuo momentu kunigaikščio, Europoj gerai žinomo Kęstučio sūnaus, krikštas buvo labai svarbus vakarų žmonėms, nes Ordinas galėjo įrodyti savo ištikimybę ir pasisekimą. Ordinas buvo pažadėjęs Vytautui padėti nukariauti tėvo palikimą. Taip pat jis tada stengėsi sutaikinti abu pusbroliu [2]. Trakai buvo kaina. Tačiau tuomet reikėjo panaikinti Jogailos

---

[1] Script. rer. Pruss. II, 622.

[2] Raczyński, 60.

ką tik nustatytą tvarką, suteikusią Skirgailai Trakus ir su tuo susietas teises; aišku, Jogaila galbūt būtų susilaukęs Vytauto bičiulystės, bet taip pat ir tikro nedraugiškumo iš Skirgailos. Jogaila labai karštai atsisakė nuo tokio prašymo, baisiai supykęs, kad Ordinas palaiko Lietuvos priešą. Argi Ordinas gali dabar reikalauti, kad jis, Jogaila, pasiimtų gyvatę savo užanty laikyti [1], mat Vytautas, viešosios Lietuvos, buvusio bičiulio Jogailos, ypač kitų Algirdaičių supratimu, buvo gyvatė, kurią reikėjo sumindžioti, nes šios gyvybė juos nuodijanti. Ir iš šio vieno viešame akte pažymėto sakinio plūsta aistringa neapykanta Vytautui ir jo nusižengimui. Algirdaičiai buvo įsitikinę, kad negali būti taikos su tuo, kuris pats buvo gyvatė, taip pat ir su tais, kurie ją užtaria. Todėl turėjo sugriūti sutartys, kurias pildyti Jogaila, atrodo, buvo pradėjęs. Rimčiausiai jis galvojo apie krikšto idėją, nes antspaudo įrašas pažymi jį kaip „nuo Dievo malonės pareinantį Lietuvos karalių" [2]. Taip pat reikšmingas paliko Vytauto ginče Skirgailos, kuris tikėjosi tuo įgysiąs didžiausios kunigaikštystės rusų teritorijų palankumą, perėjimas ortodoksų tikėjiman.

Žemaičių dalykuose Lietuva tuoj pakeitė savo nuomonę ir norėjo tą kraštą grąžinti iš naujo Lietuvai. Bet kaip tik šis kraštas buvo stipriausia tvirtovė Kęstutaičių, taigi ir Vytauto, kuriuo žemaičiai buvo nepatenkinti dėl to, kad pabėgo pas Ordiną, aršiausią jų priešą. Tačiau Vytautas žemaičius supažindino su savo būkle, ir vėl Žemaičiai pasidarė jam palankūs, o Jogaila iš tikrųjų bijojo, kad Vytautas iš čia pradės kovoti dėl savo palikimo. Todėl ir Jogaila nemanė pildyti sutarties punktų, susijusių su Žemaičiais, bet labai įsižeidė, kada Ordinas mėgino juos patraukti savo pusėn, „nes visi žemaičiai pasidavė mums ir mūsų mielam broliui Skirgailai" [3]. Maža tereiškė, jei Ordinas nurodė sutarties arba istorines savo teises, kad žemaičiai „prieš daug metų" priklausę Ordinui. Padėtis vis labiau komplikavosi, nors dar ne-

---

1 „Serpentem in sinum ponere", Raczynski, 60.
2 Ten pat, 60, 69.
3 Ten pat, 62.

buvo nutraukti santykiai, nepradėta kariauti. Tuo tarpu dar ėjo derybos ir ieškota taikos kelio. Bet skundų vis daugėjo. Taip Ordinas tarėsi turįs teisę lietuviams prikaišioti dėl lėto belaisvių pakeitimo, kad jie Ordino belaisvius parduodą rusams. Mozūrų vadai dar labiau sunkino tą būklę, kuri susidarė dėl keletą kartų atidėto Jogailos ir Ordino susitikimo. Lietuviai jokiu būdu nenorėjo nusileisti Ordinui, nes šis norėjęs Lietuvą pažeminti ir panaudoti savo tikslams. Tas nujautimas ypač žadino tautinę lietuvių samonę. Kai Ordino magistras 1383 metų vasarą dėl žemo vandens lygio Nemune negalėjo prieš vandenį toliau važiuoti, kad dalyvautų sutartu laiku įprastoj derybų vietoj prie Dubysos, tada jis Jogailos prašė pas jį atvykti [1], o tai lietuvių pusėj buvo vertinama kaip naujas žeminimas. Nors Jogaila mandagiai ir diplomatiškai pasakė, kad norėjęs mielu noru atvykti, bet tai daryti jam neleidę ponai tarėjai, tačiau čia aiškiai buvo matyti Algirdaičių stovykloj susidariusi nuomonė. Ir Ordinas manė, kad čia būta Jogailos išdidumo ir pasididžiavimo tono. Todėl buvo *nutraukti abiejų pusių ryšiai,* palaidoti daug ką pranašaują 1382 metų rudens planai.

Pradėjo kilti Vytauto žvaigždė. Pirmasis didysis žygis Lietuvon siekė Trakus, nors Vytautas žygiavo greta su Ordinu ir vadovavo žemaičiams. Jei prieš metus karstan padėtas Kęstutis būtų prisikėlęs, tada jis šio pasaulio nebūtų pažinęs. Lietuva buvo iš pagrindų performuota, pastūmėta į naujus politikos kelius. 1383 metų vaisiai — Vytautas, kaip Ordino lenininkas, gavo Trakus [2]— ilgai negalėjo tverti. Trakuose palikta Ordino įgula turėjo vėl pasiduoti. Tačiau ir tai nesutrukdė Ordino kovos troškimų. Įpratęs „žygiuoti Lietuvon", šis 1383 metų pabaigoj iš naujo pradėjo tam ruoštis.

Kad Ordino garbė nenukentėtų Europos Vakaruose, buvo kartu *apkrikštytas* ir *Vytautas* [3]. Mat Ordinas negalėjo nuolat remti, laikyti savo šaly pagonį ir reika-

---

[1] Ten pat, 64. Plg. taip pat Script. rer. Pruss. III, 604.
[2] Script. rer. Pruss. II, 622.
[3] Ten pat III, 127, 605.

lauti, kad Kryžiaus riteriai kovotų greta su pagonimis žemaičiais. Žinoma, krikštas — Vytautas gavo savo krikšto tėvo Vygando vardą — pirmiausia buvo laikomas paslapty, kad neatsimestų griežti pagonys žemaičiai. Bet ir čia jau tuomet vis labiau iškilo tikrieji Ordino sumanymai. Visai aiškus pasidarė faktas, kad Ordinas ne iš idėjinių sumetimų, teisingumo arba užuojautos jausmų rėmė nužudyto Kęstučio sūnų, bet vadovavosi istoriškai paremtais grynais galios ir politikos tikslais, ir visa tai Ordinui buvo geras biznis, varžytynės, duodančios, jo nuomone, istorinių teisių į Lietuvos žemes.

Jis brangiai įkainojo savo palankumą. Vytautas, visų aplinkybių verčiamas, ypač po paskutinio Trakų pralaimėjimo, siūlė tokią kainą, kokią tik siūlyti galėjo. Vytautas — jis vadinosi „Vygandas iš Dievo malonės, Trakų kunigaikštis"— raštu perleido Ordinui tai, ką anksčiau galbūt žodžiu buvo žadėjęs[1]. Jis paminėjo nužudyto tėvo vėlę, vaizdavo tą Gedimino ainiui padarytą skriaudą ir sutiko priimti iš *Ordino tėvo palikimą kaip lenininkas,* taigi būti Ordino vasalas. Su kuo Jogaila nenorėjo sutikti, tas dabar Ordinui puikiausiai pavyko. Vytautas teturėjo tik vieną sąlygą, kad Ordinas jam padėtų. Šiaip Vytautas perėmė vasalo pareigas ir kariniu požiūriu, sutiko būtinai duoti pagalbą Ordino reikalavimu, nors šis kad ir su Lietuva kariautų. Taip Vytautas ir jo palikimas, kurį reikėjo nukariauti, pakliuvo į didžiąją įtaką vakaruose. Rodos, kad ir čia, aplinkiniais keliais į Ordiną įsibrovė lenininkystė[2], kurios pagrindais rėmėsi vakarų lenininkų monarchijos, kuri turėjo išstumti senąją dinastijos paveldėjimo teisę, nes ir mirties atveju taikomi nuostatai visai atitiko vakarų lenininko teises. Vytautas pripažino tvirtas grąžinimo teises ir jas formulavo taip, kad jo, lenininko, žemės atitektų Ordinui tuomet, jei jis mirtų nepalikęs sūnų arba dukterų. Taigi Vytauto pali-

[1] Codex epistolaris Vitoldi ed. *Prochaska,* n. 13, 1384, 30. *I. Koneczny* aiškinimai, Rozpr. akad. um. hist. fil. 24 (1889), 280 ir kt. neįtikina.

[2] Man visai nerūpi kelti aktualų feodalizmo kilmės klausimą rytuose.

kimą galėjo paveldėti ir moteris, lenininkė, tai faktas, neturįs nieko bendro su visos šeimos senosiomis paveldėjimo teisėmis, kurios paveldėjimo teisę pripažino tik tiesioginiams Vytauto įpėdiniams [1], bet ne kitiems Kęstutaičiams. Sakoma, kad tai įvyko sutinkant Vytauto artimiausiems vyriškos ir moteriškos lyties giminaičiams.

Ordino magistro [2] dublikate šie nuostatai dar tiksliau apibrėžti, suderinti su tuomet įprastomis leno teisėmis bei lietuvių—rusų valstybės teisių įpročiais. Jei Vytautas arba jo įpėdiniai ir įstatymo teisėmis paveldėtojai negautų palikimo, turėjo grįžti lenas. Esant dukteriai, Ordinas, remdamasis įprastais dėsniais, turėjo rūpintis leno ir dukters teisių saugojimu. Gerai apsvarstęs, ponas ją galėjo išleisti už to paties luomo vyro [3]. Taigi ir čia įsibrovė svarbus leno teisių dalykas: vienoda kilmė, esminė vakarų ponų luomų žymė. Jei iš tokių vedybų, kur žmonai priklausė paveldėjimo teisė, nebuvo vaikų, tai ir visuomet lenas turėjo būti grąžinamas. Vis dėlto Ordinas, atsižvelgdamas į siaurą ir nepalankią Kęstučio šeimos struktūrą, dar numatė kitą galimumą, būtent lenininko įpėdinio teises paveldėtų, jei Vytautas nepalikęs vaikų mirtų, jo brolis Zigmantas ir jo įpėdiniai, bet jis turėtų prieš tai apsikrikštyti. Tuo pirmiausia išgriautas priešingumas, kuris Kęstutaičių šeimoj galėjo kilti prieš naują įpėdinystės principą,— šis siekė leno nedalinimo ir tuo griežtai stojo prieš ankstesnę atskirų kunigaikščių tvarką,— o be to, pašalintas įtarimas, kad Ordinas greitu laiku pretenduotų grąžinti teises. Tuo buvo išgriautas senosios Lietuvos konstitucijos kertinis akmuo, iš naujo sustiprintas tas priešingumas, kurį dar saugojo Jogaila.

Lietuva vis labiau iš visų pusių pateko į tą audringą krizę, kuri naujai sutvarkytą visuomenę, konstituciją ir kultūrą turėjo pritaikyti prie vakarų būklės. Vytautas buvo pasiryžęs šalutiniais keliais per Ordiną baigti tą

[1] Toji nuomonė sukėlė Jogailos ir Kęstučio nesantaiką.

[2] Cod. Vitoldi n. 15, 1384, 28. IV.

[3] Tokį pat leno teisių nuostatą aptinkame ir tarp paprastų lenininkų; plg. ten pat p. 14 (1384, 28. IV.: „so sal man de tochter mit demselbin guete czu mane beratin de en ewenburtich sin adir besser").

didelį *kultūros reformos darbą,* kuris iš tikrųjų vėliau kitais laikais vyko [1]. Tai buvo laimėjimas, kurį būtų galėjęs pasiekti tik atsižadėdamas savo politinio savarankiškumo.

Tačiau Ordinas dar labiau išnaudojo Vytauto *prievartos būklę* ir reikalavo tokių dalykų, kurie Kęstučio sūnui skaudžiai turėjo atsiliepti. Dinastinis pakeitimas ir laidavimas vieningos Trakų kunigaikštystės įpėdinio tiesioginei Vytauto įpėdinių linijai galėjo jam būti malonūs dalykai. Bet *Ordino pretenzijos Žemaičiams* ir jų pildymas buvo tiek pat kiek ir Lietuvos vivisekcija. Vytautas dabar atsisakė nuo visų Žemaičių iki Nevėžio, taigi daugiau negu buvo žadėjęs Jogaila, bet ir to negana — atidavė Ordinui net Lietuvos centrą, Kauną. Patį Kauną ir toliau saugojo tie nuostatai, kurie Ordinui davė žemes iki Rumšiškių apylinkės. Taigi, kaip aiškiai rodo gyvenamųjų vietų žemėlapis, Ordinas galutinai užėmė kelią, einantį tarp Kauno ir prie Rumšiškių esančio pasienio miško, be to, Kauną, svarbų Ordino atramos punktą prieš Lietuvos branduolį. Tai buvo Ordino politika, kuria jis norėjo užtvirtinti sau laisvą įėjimą į Lietuvą. Tačiau tai buvo labai nužeminąs ir užgaunąs dalykas, kai Vytautas prievarta pareiškė, kad visi atiduoti kraštai, taip pat ir Kaunas, „niekuomet nepriklausę mūsų tėvams", bet „iš senovės" buvę Ordino savybė, kad „neturįs jokių teisių". Vadinasi, Ordinas tai argumentavo istorijos teisėmis, kurių tikrybėj niekuomet nebuvo ir kurios galėjo būti paremtos tik jo misijų privilegijomis. Jis leido bejėgiam sutarties priešui pasakyt tokių dalykų, kurių šis nei pirmiau, nei vėliau niekuomet nepripažino. Tas Ordino sukurtos teisės pamatas paliko labai abejotinas. Tuo buvo pasiektas platus Vytauto patrimoniumo suskaldymas, senoji Lietuva subraškėjo. Ordinas, žinoma, galėjo pasakyti, kad, pavykus genialiam sumanymui,— nes sutartį pasirašant šis dar nieko nereiškė — esąs duotas ir galimumas krikščionių sienas nukelti iki stačiatikių kraštų.

---

[1] Plg. *W. Kamieniecki.* Wpływy zakonne na ustrój litewski, Przegl. hist. 25 (1925), 160 ir kt.

Tačiau Ordinas per stipriai buvo įtempęs lanką. Jis kėlė per daug reikalavimų nuolankiam politinių sumetimų lietuviui. Prasidėjo būtinas *regresyvinis judėjimas.* Jį pradėjo Jogaila, kuris turėjo nemaža nusigąsti, kai Ordino žmonės vakarų technikos priemonėmis staiga pradėjo statyti Lietuvos žemėse tvirtovių grandinę, kuri galėjo duoti pradžią nuolatinei tvirtovių linijai, skiriančiai Žemaičius nuo Lietuvos. Jogaila, rodos, suprato, kad jo politika prieš Vytautą buvo klaidinga, kad per mažai vertinęs Vytauto, Kęstučio sūnaus ir Gedimino ainio, pretenzijas ir tradicijas. Ne taip lengvai sekėsi panaikinti senas dinastinės šeimos paveldėjimo teises, kaip tat pavyko padaryti Ordinui; dėl Vytauto ir kitų Kęstučio įpėdinių norėjo padaryti tatai Jogaila, nors pats laikėsi šio principo. Kad lietuvių valstybės pagrindai nesugriūtų, kad kraštas nepasidalytų į dvi dalis, dabar, laukiant lemiamų Ordino smūgių, atėjo paskutinis momentas, kada Jogaila, gudriai nuolaidžiaudamas, dar kartą galėjo pasinaudoti tariamu jo pusėj esančiu teisingumu. Be to, pasirodė pirmosios *lenkų—lietuvių unijos „kregždės"*, nes lenkų bajorai jau ilgesnį laiką ieškojo tinkamo Lenkijos sostui kandidato ir vyro Jadvygai. Jogailai, turinčiam tiek daug žemių, buvo šansų laimėti, nes jo pusę palaikė pelno ir galios trokštą mažieji lenkų bajorai. Ar Jogailai tuo svarbiu momentu grasinąs Ordino pavojus, amžinas vidaus neramumo įkūnijimas, pagaliau nustojimas geopolitiškai svarbių Žemaičių žemių buvo pageidautinas? Daug, labai daug jėgų turėjo jis padėti ant lenkų sutarties stalo. Todėl jis ir skatino susitarti su Vytautu, kuris taip pat deryboms nesipriešino. Juk jis pats savo politika pasiekė tai, kad nusileido priešingoji pusė. Pirmą sykį diplomatinis Vytauto talentas susilaukė didelio triumfo. Taip pirmą kartą tapo jis Ordino „išdaviku" [1]. Tačiau šioje tarp Ordino ir Lietuvos banguojančioje politikos atmosferoje dingo ir nustojo prasmės išdaviko žodis. Savaime aišku, kad Vytauto padėtis Ordino žemėse buvo nepakenčiama.

Dabar *Vytautas* turėjo *du galimumus.* Įvairių įvykių

[1] Script. rer. Pruss. II, 627 ir kt.

sutapimas sustiprino jo būklę. Jis galėjo spręsti vienas. Jo asmens vertė pakilo, jis buvo būtinai reikalingas kiekvienai partijai. Jei politika pasiekė tai, jis sau yra geriausią politiką pavedęs. Tokie momentai išskiria kaltę bei klastą, pateisina tą dalį politinio žaidimo, kuriuo siekiama kažko aukštesnio. *Vytauto aukščiausias tikslas* buvo ir liko: *vėl laimėti savo tėvo palikimą*. Tas kelias, kuris nebrangiai vestų prie tikslo, buvo jam geriausias. Toks kelias mojo iš Jogailos, kuris keletą kartų pas Vytautą — jis vadovavo tuo tarpu pasienio kariuomenei, buvo užsiėmęs tvirtovių darbais — siuntė savo slaptus pasiuntinius, jam, be abejo, turėjusius pranešti apie Jogailos nuolaidumą ir savybės paskyrimo perspektyvas. Žinoma, viso tėvo palikimo jis neturėjo gauti [1], nes būtų kilę daug sunkenybių dėl Skirgailos, kuris valdė kitą dalį. Jau 1384 metų vasarą Vytautas perėjo pas Jogailą ir gavo gana gerą atlyginimą [2]: Brestą, Drogičiną, Melniką, Belską, Suražą, Kamenecą, Volkovyską ir Gardiną, taigi labiau rusų kraštus. Už tai pažadėjo būti ištikimas, taip pat davė dar du svarbius, jį patį labai varžančius pažadėjimus: be didžiojo kunigaikščio žinios nepriimti jokių pasiuntinių, nereikalauti grąžinti visos tėviškės. Nors tuo dar toli Vytautas buvo nuo savo tikslo, tačiau turėjo savo rankose gana daug jėgų ir priemonių, tinkančių galiai sustiprinti. Žinoma, kad į Vytautą dar 1383 metų pradžioje buvo žiūrima kaip į gyvatę, ir matome, kad jis jau laimėjo, nes Lietuvoj jau buvo pakenčiamas ateity. Jogaila vadovavosi ta nuomone, kad vis dėlto būtų geriau, jei ši „gyvatė" sėdėtų Lietuvoj, kur ją galima būtų saugoti, negu gyventų pasieny, iš kur visuomet galėjo puldinėti Lietuvą. Po tų įvairių įvykių ne

[1] Tiesa, lietuvių—rusų metraščiai sako, kad jis gavęs Lucką, visą Voluinę ir tėvų palikimą Lietuvoj. Полн. собр. р. л. XVII, 77. Ordino sluoksniuose taip pat buvo paplitusi nuomonė, kad Jogaila buvo jam pažadėjęs didžiojo kunigaikščio titulą, pal. Cod. Vit. pried. 6 ir *A. Prochaska.* Z archiwum Zakonu niemieckiego, Arch. kom. hist. Akad. um. w Krakowie, XI (1911), 252.

[2] *Danilowicz.* Skarbiec diplomatów I, p. 498 nurodo dokumentų sąrašą, tačiau geresnį duoda *A. Prochaska.* Nieznany akt homagialny Witolda, Kwart. hist. 9 (1895), 233 ir kt.

taip jau lengva buvo pasiekti būklę, buvusią po Algirdo mirties. Su juo, ir ypač su *Skirgaila,* turėjo skaitytis ir Vytautas, nors jis dėl to neatsižadėjo vidaus tikslo. Tačiau norėdamas jį pasiekti, turėjo aplenkti Skirgailą. *Vytauto* ir *Skirgailos priešingybė* kitais metais vis labiau didėjo, nes Jogaila atkakliai laikėsi Algirdo ir Kęstučio nustatytos tvarkos. Ir tas ėjo Skirgailos naudai. Šis nesileido išstumiamas iš savo vietos kad ir dėl Vytauto. Juk prieš trejus metus Vytautas sėdėjo kalėjime, bet dabar sugrįžo į senąją vietą ir buvo Lietuvos kunigaikštis, kuris valdė taip svarbų Gardiną, nelabai toli nuo tikrųjų Lietuvos žemių. Tiesa, Vytautas vėliau savo rašte prieš Jogailą[1] skundėsi esąs šio apgautas, nes šis jam pažadėjęs visą tėvo palikimą. Tačiau, turint galvoje 1384 m. dalykus, visai neįtikėtina, kad Jogaila galėjo rimtai tai pažadėti. Jei taip, tai galėjo būti tik ateities pažadai.

Norėdamas kada nors įgyti daugiau palankumo Lietuvoj, Vytautas turėjo elgtis ramiai ir tyliai. Kaip Ordino laikais, taip ir dabar reikėjo *ramiai sėdėti* ir nusilenkti, kantriai laukti, nes valstybės galia buvo dar Algirdaičių rankose. Kad nutrauktų pagaliau paskutinius ryšius, jungiančius Vytautą su Ordinu ir vakarais, Jogaila jį paskatino rusų bažnyčioj apsikrikštyti; tą Vytautas, pasivadinęs Aleksandru ir turėdamas galvoj ortodoksinės savo kunigaikštijos gyventojus, ir padarė. Tuo buvo pasiektas naujas nuo 1377 metų besitęsiančio karo etapas, nors pats sprendimas atrodė ne toks jau galutinis.

Tokiomis aplinkybėmis brendo svarbiausias nuo Lietuvos sujungimo laikų lietuvių istorijos įvykis, taip pat lėmęs ir lenkų istoriją, kuri buvo didžiausias nuo totorių puolimo laikų Europos Rytų istorijoj įvykis, net pasaulinio masto faktas: *Lenkijos ir Lietuvos unija*[2]. Šiuo atveju nesvarbu, kokių vaisių iš to pagaliau turėjo Vytautas. Tuo momentu tai palietė tik išorinę jo vietos pusę.

---

[1] Script. rer. Pruss. II, 713.

[2] Plg. čia. *St. Smolkos* Rok 1386 w dziejach Polski i Litwy, Roczn. zarządu akad. um. w Krakowie 1885, 88 ir kt.; *O. Halecki.* Dzieje unii Jagiełłońskiej I (1919), 95 ir kt.

Jis unijos sudarymo nelėmė, o jei ir lėmė, tai tik tiek, kad pritarė tam, kas buvo sutarta jau Algirdaičių. O šie buvo nutarę, kad Lietuva užmegztų glaudžius politinius ryšius su Lenkija, apsikrikštytų ir kad Jogaila vestų Jadvygą. Taigi staigiai priekin iškilo toji valstybė, kuri, rodos, po žiemos vakarų Rusios įvykių nebevaidino svarbaus vaidmens: *lenkai,* kurie kaip lig šiol, taip ir šį sykį siekė politinių, drauge ir religinių tikslų. Vytautas iš naujo pasuko į vakarų krikščionybę, apsikrikštijo Krokuvoj su Jogaila ir kitais giminaičiais, nors ir toliau vadinosi Aleksandru. Tuo buvo sudaryta santaika su viešpataujančio valdovo namais ir viešpataujančia religija, nes dabar Romos krikščionybė Vytautui buvo švitalas. Vytautas ir kiti lietuvių kunigaikščiai Krokuvoj laidavo lenkų bajorams už Jogailą ir pasiliko lyg įkaitu.

Tačiau tie pasikeitimai Lietuvoj nepatiko Andriui, kuris ir po Algirdo mirties negalėjo prisitaikyti prie naujosios tvarkos. Tada, kada pagoniškas didysis Lietuvos kunigaikštis, jaunesnysis brolis, tapo Romos krikščioniu ir lenkų karaliumi, taigi gavo titulą, kuris jį aukščiau už dabartinę valdžią iškėlė, o Lietuvai davė vakarų katalikų pagrindus, Andrius iš naujo sukilo, prieš tai susijungdamas su Ordinu, kuriam unija labiausiai buvo pavojinga ir kuriam jis davė leno teisėmis Polocką [1], taigi, atrodo, pakartojo tai, ką buvo daręs ir Vytautas. Skirgaila, Vytautas ir kiti skubėjo iš Krokuvos prieš Andrių. Ir Vytautas, palikęs Krokuvos iškilmes, kurios, be abejo, padarė daug įspūdžių, grįžo į lietuvišką tėvynę, kur greitu laiku prigijo daug naujybių iš Lenkijos, bet ne iš Ordino.

Kadangi vadovaujantieji politiniai Lietuvos sluoksniai dabar labiausiai domėjosi ir buvo užsiėmę su unija susietais dalykais, tai ir Vytautas tarėsi *galėsiąs laisviau atsikvėpti* [2]. Dabar Jogaila sėdėjo tolimojoj Krokuvoj,

---

[1] Codex dipl. Prussicus ed. *Voigt* IV, 40; *Bunge.* Liv.-Esth.— u. Curländ Urkundenbuch III, 456.

[2] Painius ateinančių metų įvykius puikiausiai vaizduoja *Koneczny.* Jagiello i Witold I, 110 ir kt.; jis, be abejo, pradėdamas darbą, rėmėsi *Smolkos* Kiejstut i Jagiełło; žinios, kurias pats Vytautas duoda, yra abejotinos ir, be to, tendencingos, Script. rer. Pruss. II, 713.

kad susipažintų su naujais, žinoma, su taip pat jau paprastais politiniais santykiais. Ne taip lengva buvo susivaikyti įvairiose bajorų stovyklose, ypač „homo novus", „barbarui". Lietuvoj didėjo autoritetas Skirgailos, kuris, kaip Trakų kunigaikštis, valdė Lietuvą vietoj Jogailos. Dabar atsirado daug galimumų naujiems valdovų talentams. Vytautas, kurio vardas taip gyvai priminė Kęstučio laikus, į kurį su pasitikėjimu žiūrėjo Žemaičiai, manė, kad atėjo momentas, duodąs progos iškelti naujus reikalavimus. Jis jau ne taip ramiai žiūrėjo į įvykius. kurie atsitiko Lietuvos valstybėj be jo žinios. Ypač suerzino jį naujas sustiprėjimas Skirgailos, kuriam Jogaila, nugalėjus Andrių, buvo davęs ir Polocką[1]. Ar tik Polockas nebūtų buvęs kompensacijos objektas Vytautui duodant Trakus? Tačiau Algirdaičiai buvo kitos nuomonės, manė ir toliau Vytautą sutūrėti. Visi dalyviai dar gyvai jautė, kad šio būta „gyvatės" prigimties.

Dabar jis pradėjo skleisti senąją programą ir iš naujo kelti neramumą ir nesantaiką Lietuvoj. Tai buvo nepageidaujamas dalykas Jogailai, nes jis turėjo Lenkijai duoti jaunamartės dovaną, vieningą, bet ne nuolatinio suskilimo pavojuje esančią valstybę. Iš kitos pusės, Skirgailą jau kai kas vadino „Vyriausiu Lietuvos Kunigaikščiu" [2], o tai aiškiai parodo jo vietos pasikeitimą. Vytauto svarbiausias patarėjas tuomet buvo anksčiau buvęs belaisvis Ordino karys *Markvardas Salzbachas*[3], kuris daugiausia buvo atsakingas už 1389—1390 metų įvykius.

Daug kas rodo, kad Vytautas tiesiogiai siekęs *didžiojo kunigaikščio teisių* ir tos vietos, kurią tėvas, paimdamas Vilnių, buvo trumpą laiką turėjęs. Žydų privilegijų rašte, rašytame 1388 m.[4] liepos 1 d., jis pasivadino: „Mes,

---

[1] Codex epistolaris saeculi XV, tom I, n. 9; dalyką geriau aiškina naujas leidinys *J. Jakubowskio* Opis Księstwa Trockiego z. r. 1387, Przegl. hist. 5 (1907), 22 ir kt., dok. atsp. 44 ir kt.

[2] Cod. Vit. n. 34 (1387).

[3] *A. Prochaska.* Markward Salzbach, Przegl. hist. 9 (1909), 12 ir kt.

[4] Акты западной Россiи I (1846), 23: «Мы Александръ або Витовтъ зъ Божей ласкі великiй князь Литовскiй и дѣдичъ Городенскiй, Берестейскiй, Дорочинцкiй, Луцкiй, Володимерскiй, и иншихъ»; plg. čia С. А. Бершадскiй. Литовскiе евреи (1883), 172 ir kt.

Aleksandras, alias Vytautas, iš Dievo malonės Didysis Lietuvos Kunigaikštis ir paveldėtojas Gardino, Bresto, Drogičino, Lucko, Vladimiro ir kitų žemių". Be to, buvo ir daugiau dalykų, kurie vertė Algirdo šeimos narius labai susirūpinti, nes 1387 metų pabaigoj turėjo jis jau Lucką ir Vladimirą, du ypač svarbius Rusios žiemos vakaruose kraštus, nors per tai jis labiau buvo nustumtas į rusų kraštą. Tad ir visi įvykiai, kurie stiprino Vytauto *santykius su rusų pasauliu,* yra pažinimo šaltiniai tos rusų politikos, kokią buvo pasiryžęs vesti Vytautas. Šiuo atveju daug įspūdžių sukėlė naujas Vytauto krikštas, kurį jis motyvavo [1] tuo, kad Jogaila ir Skirgaila vertę jį priimti rusų krikštą, tačiau nuginčyti negalima, jog šie turėję tam tikrų interesų nutraukti ryšius, jungiančius Vytautą Markvardui tarpininkaujant ir su kitais Ordino nariais. Kartu būtų nutrūkę arba bent susilpnėję Vytauto santykiai su tikrąja Lietuva, vis labiau virstančia į katalikybę. Tačiau svarbiausias motyvas, skatinęs Vytautą iš naujo pakeisti tikėjimą, buvo galbūt tas faktas, kad jis greičiau norėjęs įsigyti simpatijų jam pavestų stačiatikių gyventojų, priimdamas jų tikėjimą, o tai šiuos galėjo labiau paveikti, nes tuomet, įkuriant Vilniaus vyskupiją, pasirodė pirmieji Lietuvos katalikiško krikšto vaisiai. Vytauto sudarytas planas, matyt, buvo nutolęs nuo tikrosios Lietuvos ir siekė po Liubarto mirties be valdovo likusios Voluinės, kur buvo pietų Rusios karinių jėgų centras ir ūkinės vertybės. Tais laikais su Kijevu pradėjo lenktyniauti Luckas.

Su tuo planu sutapo ir labiausiai lietuvių ir rytų pasaulį sujudinęs įvykis: sutartos *Vytauto dukters Sofijos sutuoktuvės* su didžiojo Maskvos kunigaikščio sūnumi *Vosyliumi Dmitraičiu,* kuris, bėgdamas iš totorių ordos tuomet per Moldaviją į Voluinę, atvyko pas Vytautą, o šis tuo tarpu buvo Lucke, kur sudarytas šis svarbių padarinių projektas [2]. Pats Vytautas stačiatikis ir uošvis būsimojo didžiojo Maskvos kunigaikščio. Kokios tat perspektyvos galėjo atsirasti sumanaus Vytauto galvoje?

---

[1] Script. rer. Pruss. II, 713.

[2] **Полн. собр. р. л.** XV, 153; XI, 90 su laiko eigos netikslumu.

Tuoj iš lietuvių pusės[1] kilo smarkus pasipriešinimas, nes Algirdaičiai puikiai numatė, kokių tai vaisių galėjo turėti. Tačiau jau ir tuo momentu tas jiems daug ką reiškė. Nepaisydamas 1384 m. sutarties, Vytautas, grįžęs iš Ordino, pirmą sykį drįso susižinoti su tokiu svarbiu ir galingu kaimynu. Jis sulaužė Algirdaičių nustatytą politikos kliūtį. Vytautas pats, ką tuojau pajuto Krokuva ir Vilnius, tapo rimtu pavojumi, galingu faktorium, kurio jau nebegalima buvo pašalinti. Jo žemių padėtis ir apimtis jam suteikė galimumų kištis į tikrosios Lietuvos žemes ir valdyti pietų Rusią. Ir dabar prisidėjo dar vienas dalykas — patraukti tokią valstybę, turinčią nemažą Lietuvos augimo ir išsirutuliojimo, ypač lenkų—lietuvių unijos atžvilgiu, interesų. Tai turėjo paveikti Maskvos galybę, nes iki šiol Maskva teturėjo reikalų tik su lietuvių—rusų valstybe, o dabar matė išaugant vakaruose naują lenkų galybę, su kuria kovoti jokių perspektyvų nebuvo. Galbūt kad Maskva dėl unijos būtų turėjusi atsižadėti savo viešpatavimo planų, bent mažiausiai palaidoti savo plėtotės siekimus lietuvių kraštų atžvilgiu. Tad kaip puikiai ji panaudojo kilusį dėl 1388 m. pakrikusių valdymo principų (šalutinio valdymo) vidaus įtempimą, norėdama dabar, kaip ir Andriaus Polockiečio laikais, įsikišti į Lietuvos vidaus reikalus.

Visai nenuostabu, kad Vytauto drąsumas padidėjo tada, kada *tarp jo ir Skirgailos kilo baisiausių nesutikimų.* 1389 m.[2] gegužės mėn. Jogaila dar sykį abu Liubline taikė. Vytautas pasižadėjo daugiau sukčiais ir įkalbėto-

---

[1] *Koneczny* ir kt. viet. 122 teisingai nurodo, kad visa akcija prieš Jogailą kilo tuo pat laiku, kai Vytautas susitarė su Vosylium, o Jogaila Lengvenį paskyrė Naugardan kunigaikščiu ir globėju, vadinasi, į tiesioginį Maskvos įtakos kraštą. Jaudinamais žodžiais Vytautas vaizduoja Algirdaičių pasipriešinimą savo skunde Script. rer. Pruss. II, 713: „ich hatte keine vryheit bi jn keinen dingen, an ein meidelin min tochterchin hatt ich und an dem selben hatte ich keinen willen nicht das ichs mochte gegeben weme ich wolde, und man bat si von mir fil und sie werten mir und hisen mich, ich solde sy nicht weggeben und vorchten sich des, das mir von jrenthalben frunde mochten werden". Kad lenkai nelabai buvo patenkinti vedybų projektu, matyti ir iš Jogailos 1409 metų skundo, Cod. Vit. n. 426.

[2] Cod. Vitoldi n. 53.

jais — čia turimas galvoje Markvardas Salzbachas — nebetikėti, o su skundais dėl Skirgailos kreiptis tik į Jogailą. Pagaliau jis pažadėjo Skirgailai pagalbą prieš visus, išskiriant tik patį karalių. Jei mes 1382 ir 1384 m. elgesį palyginame su tuo elgesiu, kurio šį kartą Vytautas susilaukė, tai krinta į akis, kad Vytauto autoritetas ir galia padidėjo, kad jis Lietuvoj nebuvo mylimas [1], kad jo visi bijojo, ypač rimtas pavojus buvo Skirgailai. Iš naujo sujudinti rytų pasaulį, kiršinti prieš Lietuvą, sudaryti priešlietuvišką, t. y. prieš Algirdaičius nukreiptą, sąjungą Vytautas galėjo ir norėjo, jei tik tuo būdu būtų pasiekęs tikslą: tėvo palikimą ir viešpatavimą visoj Lietuvoj. Tai įrodo kad ir trojiškomis priemonėmis [2] *puolimas Vilniaus,* kurį Vytautas tokiu drąsiu žygiu norėjęs paimti. Tai buvo viešas karo paskelbimas Skirgailai. Tačiau puolimas nepavyko, ir Vytautas vėl tapo krašto taikos laužytoju. Jau prieš tai keli jo šalininkai buvo sumesti kalėjiman. Jis pats buvo atidžiai saugomas. Vytautas dar kartą labai pasipiktino, kad Jogaila jam atsisakė kaip nuosavybę užtvirtinti Lucką ir Gardiną, motyvuodamas, jog tuos kraštus davęs tik laikinai savo nuožiūra. Nepavykę sukilimai Voluinėje ir Lucke dar labiau sukomplikavo dalyką. Ir vėl prieš jį stojo bendroji Algirdaičių Lietuva.

Taip iš naujo sumažėjo Vytauto vaidmuo. Jis turėjo pasiruošti pakartoti aną 1382 metų bėgimą, nes jau dabar jautėsi kaip belaisvis, tarytum „vergas" [3]. Ir vėl pasirinko *Ordino prieglaudą,* kuriai kelią, atrodo, paruošė Markvardas Salzbachas [4]. Pasiuntiniai vaikščiojo šen ir ten, nes Ordinas dėl Vytauto elgesio, dėl pasižadėjimų [5]

---

[1] Svarbu, kad Jogaila 1388—1389 m. labai rūpinosi ramiai su Ordinu gyventi, galbūt bijojo, jog Vytautas iš naujo galėjo ten pabėgti. Script. rer. Pruss. III, 610 ir kt. Taip pat teisinga yra *Koneczny'o* 133 ir kt. viet. padaryta pastaba, kad 1389 m. pirmą sykį lenkų—lietuvių unijoj kilo kolizija dėl elgimosi su Ordinu, kurį turėjo lenkai pulti, nes Lietuva tuomet reikalavo taikos. Plg. dėl visko ankstyvesnį *Koneczny'o* darbą: Polityka zakonu niemieckiego w latach 1389 i 1390, Rozpr. akad. um. hist. hil. 24 (1889), 247 ir kt.

[2] Cod. Vit. pried. 6.

[3] Script. rer. Pruss. II, 713.

[4] Ten pat II, 639 ir kt.

[5] Cod. Vit. n. 63.

paskutiniu metu norėjo turėti atitinkamą garantiją. Vytauto pasižadėjimai buvo panašūs į 1382—1383 metų pasižadėjimus. Ordinas reikalavo įkaitais daug artimų Vytautui žmonių, taip pat ir jo žmonos [1]. Kada Vytautas su stipria kariuomene perėjo į Ordino žemę, jis savo *pasiteisinimo rašte* labai gudriai išdėstė Jogailos neteisingumą ir skriaudą [2]. Nors tai buvo tendencingas raštas, tačiau jis iškėlė esminius lietuvių konstitucijoj esančius punktus, kurie pagaliau privedė prie karo.

Ordinas *priėmė iš naujo Vytautą* dėl ką tik sudarytos lenkų—lietuvių unijos, kurios vaisiai galėjo sugriauti Ordino pagrindus, atimti egzistavimo teises, ir tai ne kovos lauke, bet visai ramiu būdu, apkrikštijant Lietuvą. Lig šiol Ordinas ir jo garbė vos laikėsi dėl neteisingų gandų, kuriuos jis pasauliui skelbė apie Jogailą, lenkus ir lietuvius ir kurie visada kartojo seną giesmę apie eretikus ir bažnyčios atskalūnus. Bet pagaliau ir vakarų krikščionys suprato tą perversmą, kurį unija padarė bažnyčios gyvenime. Popiežius jau palaikė Jogailos pusę [3], o tuo tarpu karalius Vaclovas dar laikėsi Ordino [4]. Tik naujas Lietuvos vidaus ginčo atbudimas sudarė vienintelį Ordino gyvybės galimumą. O Vytautas mėgino savo asmens vertybę derinti su Lietuva ir būdamas užsieny paskelbti savo reikalavimus, kurių per penkerius metus, kada jis gyveno gimtinėj, įvykdyti nepasisekė. Pagaliau Vytautui nusibodo tęsti tokį nepastovų gyvenimą, nes buvo pasiekęs tą amžių,— jis turėjo keturiasdešimt metų,— kada Vytauto masto valdovo prigimtis troško savarankiškai veikti. Tad vėl pasirinkdamas nepastovią ir ne visada malonią vokiečių svečio duoną, mieliau norėjo ir vėl išgyventi smarkų smūgį negu kantriai pasiduoti aklam, sustingusiam likimui.

Kad pasiseks *antrasis mėginimas*, šį kartą rodė ir stip-

---

[1] Script. rer. Pruss. II, 712—714; plg. čia *Smolkos* Najdawniejsze pomniki dziejopisarstwa Rusko—litewskiego, Pamiętnik akad. um. w. Krakowie, wydz. hist. fil. 8 (1890), 43 ir kt.

[2] Script. rer. Pruss. III, 162.

[3] Cod. Vit. n. 65.

[4] Ten pat. n. 59.

resniojo padėtis, kurios padedamas Vytautas ir pradėjo kariauti. 1382 metais atvykęs Prūsijon, jis buvo bejėgis, o dabar vis dar valdė Gardino kraštus[1], nors su pirmu dideliu žygiu prieš Skirgailą jau buvo pradėjęs kariauti. Tik dabar Skirgaila nukariavo tuos kraštus, bet jam nepavyko paimti Gardino. Tiesa, vėliau šioji Markvardo Salzbacho gyvenamoji pilis neišlaikė lenkų ir lietuvių puolimo. Vytautui tegalėjo pagelbėti tik Žemaičiai, kurie dabar be jokių išimčių stojo jo pusėn, nes kultūrinis unijos darbas jų nė kiek nežavėjo[2]. Jie matė labiausiai artėjant pagonybės nykimo laikus. Todėl mieliau stojo greta to vyro, kuriame manė nežuvus Kęstučio dvasią. Jie vadino jį „savo karaliumi", sutiko antspauduoti tą sutartį, kurią sudarė su juo ir Ordinu prieš Lietuvą, pasižadėdami taip pat nekliudyti tarpusavio prekybai[3]. Ordinas, turėdamas didelį būrį svečių kariškių, tarp jų ir pagonių žygiuotėn atvykusį anglų karaliaus sūnų Henriką V, buvo pasiryžęs Vytautui, kuris tuo tarpu atnaujino Romos katalikų tikėjimą ir jam prisiekė, padėti žygiuoti Lietuvon. Jau ši žygiuotė iškėlė tokių reiškinių, kurie visą padėtį visai kitoniškai nušvietė negu 1383 metais, kada atsispirti prieš Jogailą nelabai galėjo. Šį kartą būriais atėjo iš Lietuvos pabėgėlių[4], visur Vytautą sutiko palankiai. Jis jautė merdėjančią Algirdaičių būklę Lietuvoj, jautė, jog niekas nebemyli Skirgailos. Šis faktas Vytautui sudarė labai palankias sąlygas. Pats Skirgaila, stačiatikis, lietuvių buvo baisiai neapkenčiamas ir nelabai norėjo sutikti su einančiais iš Lenkijos krikšto darbais. Iš to kilo smarkių susirėmimų. Skirgailos svarbiausieji darbai buvo nukreipti ten, kur tikėjosi rasti didžiausią atgarsį, būtent rusiškoj valstybės daly. Be to, prisidėjo ir kariniai pralaimėjimai. Lietuvos žemės buvo sunaikintos, o Ordinas jose pastatė naujų tvirtovių, kurios

[1] Script. rer. Pruss. III, 163.

[2] Plg. jų ankstyvesnį nusistatymą dėl Jogailos. Ten pat, II, 619.

[3] Cod. Vitoldi n. 67: 1390 m. geg. 26 d.: Atėjo atstovai „gemeinen landis czu Samaiten", „haben wir unsern konig Witowt gebetin, das her sin ingesigel an desin briff hat lasin hengen, wend wir selbir keine ingesegele habin".

[4] Script. rer. Pruss. III, 166, 174.

tiktų kaip paramos centrai Vytauto puolimui. Bet ir tik ką prarastose šalyse Vytautas turėjo pasisekimą. Jis vėl nukariavo Gardiną [1].

Be to, Vytauto planai realizavosi daugiausia ten, kur patogiausia buvo sutikti Skirgailą, būtent rusų fronte. Jau iš seniau Ordino ir rusų karai vyko žvilgčiojant į Lietuvą. Dabar vėl pasirodė, kad Ordinas ir Maskva susijungė dėl bendrų interesų. Vytauto *vedybų politika* susilaukė didelio triumfo, didysis 1389 metų užsienio politikos žygis atnešė gerų vaisių [2]. Juk Maskvoj tuo tarpu buvo įvykę daug įvykių, kurie teigiamai turėjo atsiliepti Vytautui. 1389 m. buvo miręs Dmitrijus, garsus didysis kunigaikštis, ir valdyti paėmęs Vosylius. Jau 1390 metų [3] rugpjūčio mėnesį, kada Vytautas vos buvo Prūsijon nuvykęs, jis pasiuntė Vytauto dukteriai per Naugardą ir Rygą savo piršlius, kurie ją tuo pat keliu parvežė Maskvon [4]. Niekuomet Vytautas nebūtų susilaukęs sužadėtuvėms tokio patogaus momento kaip dabar, kada kaip bėglys gyveno Ordino šaly. Tuo jis dar labiau sustiprino taikingą Maskvos ir Ordino politiką [5]. Kad šių piršlių pasiuntinybė turėjo atlikti ir politikos reikalus, matome iš to, jog jie turėjo išpirkti Prūsijoj esantį belaisvį, Smolensko „karalių". Pats Vosylius buvo įgijęs Tochtamyšo, Volgos totorių ordos chano, palankumą, jautėsi dabar esąs tvirtas iš naujo pradėti kariauti su Lietuva, sulaikyti Skirgailą, aršiausią Vytauto priešą, rytų fronte, ypač Polocko kraštuose, nors tatai lenkams ir jam ne taip jau buvo malonu. Tiesa, Vosylius pats į rytus neatvyko,

---

[1] Ten pat III, 176.

[2] Kiek šis aktas buvo vertinamas, matyti iš smulkmeniško pasakojimo šiaip gana siaurų lietuvių—rusų metraščių. Полн. собр. р. л. XVII, 80; plg. ir ten pat VIII, 61.

[3] Cod. Vit. n. 71.

[4] Kadangi kelias ėjo Ordino žemėmis, tai ir lenkai, prisidengę misijomis, juo vėliau pasinaudojo agitacijos reikalams. Cod. Vit. n. 426 (1409).

[5] Kaip vedybų tikslą aiškiai mini Ник. лѣт., Полн. собр. р. л. XI 124: «И снище съ великого радостію дале дщерь свою Софью за великаго князя Василья хотя воевати Литву съ зятемъ своимъ со всѣ страны».

bet atsiuntė savo sąjungininką, kunigaikštį Olegą iš Riazanės, kuris tuo metu, kai Ordinas buvo Vilnių apgulęs (1391), puldinėjo rytų pasienio kraštus. Vosylius priešingai, jis stengėsi nustelbti lietuvių įtaką Naugardo ir Pliskavos miestų respublikų kraštuose [1], o tai, turėdamas Ordino sutikimą, drąsiai galėjo mėginti. Tačiau Naugarde sėdėjo lietuvių—lenkų politikos ir interesų atstovas kunigaikštis Simonas, kitaip Lengvenis [2], kuris, Jogailos pasiųstas, 1389 m.[3] jam buvo prisiekęs ištikimybę. Jis tvirtino, kad, kol būsiąs Naugardo gynėju, tol tarnausiąs su naugardiečiais ištikimai Lenkų karūnai. Ir kaip tik čia Vosylius pradėjo darbuotis [4]. O tikrojoj Lietuvoj Algirdaitis Vyguntas Aleksandras, griežtas katalikas, smarkiai konkuravo su Skirgaila, bet staigi mirtis sutrukdė [5].

Jaunoji lenkų—lietuvių unija Lenkijai nedavė tos naudos, kurios tikėjosi gauti. Lietuva nebuvo rami provincija, ji buvo nuolatinis neramumų šaltinis, religiškai ir politiškai suskaldytas kraštas, kuriam lenkai daugiau turėjo duoti, negu patys galėjo reikalauti. Jogaila, norėdamas Lenkijoj savo būklę, ypač žmonos atžvilgiu, sustiprinti, turėjo pasirinkti kitokią negu Lietuvos politiką. Su Skirgaila nepavyko, o mėginimas su Vytautu buvo ne laiku sutrukdytas. Dabar viskas atrodė kitoniškai negu 1384 metais. Tada Vytautas turėjo Vilniuj sėdinčiam Jogailai daug kur nusileisti. Dabar padėtis ir jėgų santykiai buvo kitoki: čia susilpnėjusi, viduj suskaldyta Lietuva, ten Vytautas, kuris rėmėsi žemaičiais, nukariautos rusų žemės, Maskva ir Ordinas. Tad ir Jogaila, norėdamas sau ir Algirdaičiams išgelbėti Lietuvą, pasirinko vienintelį dar galimą ėjimą: kaip 1384 metais, taip ir dabar pats ieškojo *taikos su Vytautu.*

Žinoma, šį kartą ir pasiūlymai turėjo taikytis prie naujosios jėgų padėties. Aišku, Vytauto negalėjo patraukti atskira kunigaikštystė, nes savo sukilimu ir pa-

---

[1] Ten pat VIII, 62, XI, 147, XV, 162.
[2] Ten pat IV, 96.
[3] Акты зап. Росс. I, п. 10: «опекалникомъ мужемь и людемъ».
[4] Полн. собр. р. л. IV, 97.
[5] Script. rer. Pruss. III, 179.

bėgimu ją paaukojo. Norint jį patraukti, reikėjo siūlyti daugiau negu jis ankstesniais laikais turėjo. Ir šį sykį Jogaila neatsisakė duoti daugiau, ir tai galėjo lengviau padaryti negu 1384 metais, nes tuomet Skirgailos būklė buvo dar tiek stipri, kad be rimtų vidaus pavojų jį išstumti arba pakeisti nebuvo galima. Pasiūlymas, kurį Mozūrijos kunigaikštis Henrikas, dar nepašventintas vyskupas, 1392 m. nuvežė Ordino žemėse esančiam Vytautui [1], turėtų sutapti su tuo, ką Vytautas po įvykusio antro „išdavimo", po antrojo grįžimo Lietuvon gavo iš Jogailos. Kaip pirmiau, taip ir dabar pirmasis reikalavimas buvo tvirtas: grąžinti Kęstučio palikimą; antrasis — palikti jo valdomąjį Lucką; iš čia išėjo ir trečias — pašalinti Skirgailą iš Trakų, arba, kitaip sakant, pakeisti Skirgailą Vytautu.

Ruošdamasis „išdavimui", Vytautas parodė visus savo diplomatinius gabumus [2]. Jis sučiupo patogų momentą, perėjo su savo palydovais ir didžiausia įkaitų dalimi į lietuvių žemes. 1392 m. rugpjūčio 5 d. jis susitiko Jogailą Astrave [3]. Tai buvo iškilminga, svarbi valanda Lenkijai ir Lietuvai, ypač pastarajai, kuri pagaliau susilaukė valdovo, sugebančio nugalėti sunkią krizę Lietuvoj ir organiškai sutvarkyti daugiau kaip šimtmetį, labiausiai po unijos, besivaržančias naujybes. Tai buvo taip pat svarbi, galbūt svarbiausia, Vytauto gyvenimo valanda, nes dabar buvo sučiuptas tas momentas, kada jis buvo pašauktas vadovauti Lietuvai. Jau vėlai, turėdamas 42 metus, bet dar geriausiuose vyro metuose, paėmė valstybės vairą. *Kova dėl palikimo pasibaigė laimėjimu,* davusiu daugiau, negu pats pirmiau buvo siekęs.

Dabar vyko ilgi pasitarimai ir parinkimas priemonių, kuriomis Vytautas galėtų pasiimti tai, kas jam buvo žadėta. Svarbiausias dalykas buvo Trakai, iš kurių Skirgailą, atlyginant Kijevu, nelengva buvo iškrapštyti. Tad Vytautas turėjo savo rankose Trakus—Gardiną—Žemaičius, tėvo palikimą. Kiek politinių vertybių ir teisių su

[1] Script. rer. Pruss. II, 647 ir kt.
[2] Ten pat III, 176 ir kt.
[3] Cod. epist. saec. XV, III Dod. n. 1.

tuo susieta, parodė Skirgailos būklė. Ši nežuvo ir pagaliau nulėmė lenkų—lietuvių unijos ateitį. Tačiau prie šių plačių ir kadaise Kęstučio galybę sudariusių kraštų prisidėjo dar ir itin svarbus Luckas. Šioji galybė visuomet laidavo Vytautui persvarą tarp atskirų kunigaikščių, padarė jį tokį, kokį ir ateity paliko: tikruoju Lietuvos viešpačiu. Buvo duotos sąlygos, kurių laikydamasis jis galėjo parodyti savo kūrybinius valstybinius gabumus ir juos plėtoti.

Lietuvių-rusų valstybė ir jos ugdymas bei reformavimas

Gili ir plati ne tiek laiko, kiek dalyko atžvilgiu spraga susidarė po Algirdo mirties ir 1392 metų, kada Vytautas pats paėmė valdyti didesniąją Lietuvos dalį. Kokių vaisių jau susilaukė vieni 1385—1386 metai! Nors tariamas glaudus ryšys su Kęstučio laikais ir buvo, daug reikšmės turėjo tas faktas, kad Vytautas, kaip tat parodė dešimties metų karas, vienas sėdėjo Trakų soste. Didžiulės valstybės, kurią valdė Algirdas ir Kęstutis, pasieniai įvairiose vietose trupėjo, turtingos valstybės dalys, kurios jautė visišką savo nepriklausomybę nuo Lietuvos, atsiskyrė, ir apskritai toji valstybė, kurią 1392 metais užėmė Vytautas, nebuvo labai panaši į tą, kurią buvo palikęs Algirdas. Tad reikia padaryti išvadą iš pakrikusio sosto laikotarpio. Tik tuomet iš naujo aiškėja jėgos ir pagrindai, išryškėję 1392 metais lietuvių-rusų valstybę sudarančiuose kraštuose, su kuriais Vytautas, tęsdamas dar keturis dešimtmečius savo politiką, galėjo skaitytis ir darbuotis.

Kodėl Algirdo valstybės žemės neišsilaikė savo ribose? Šis klausimas, aišku, taip pat ir užsienio politikos dalykas, glaudžiai susijęs su lietuvių-rusų vidaus valstybės ugdymu, yra kartu šią valstybę laikančių, vienijančių ir skiriančių jėgų ir apskritai lietuvių-rusų valstybės esmės klausimas. Ar Lietuva buvo federacinė, centralizuota, absoliutinio valdymo valstybė? Jau atvaizduojant šios valstybės išsirituliojimą, puikiai pasirodė politinės jėgos, nukreiptos į rusų kraštus [1]. Šiuo atveju le-

[1] Žr. aukščiau 22 ir kt. psl.

miamą reikšmę turėjo tai, kad labiausiai politiškai suskilusios valstybės greičiau pateko lietuviams, tuo tarpu tie kraštai, kur iš naujo kūrėsi politikos branduoliai, jėgų centrai, kaip buvo Galiče—Voluinėje, ilgą laiką, arba kaip kad Maskva, visai nepasidavė politinei lietuvių įtakai, nesudarė jokių artimesnių ryšių valstybės teisių požiūriu. Tad lemiąs klausimas, kaip Lietuva, valstybė, taikėsi prie Algirdo laikais srityse susidariusių daugybės atskirų ir vien rusų gyvenamų kunigaikštysčių. Kokių priemonių ėmėsi didieji Lietuvos kunigaikščiai, kad šiuos kraštus įkūnytų į Lietuvos valstybės kūrinį? Atsakymas į šį klausimą yra kartu raktas šios valstybės užsienio politikos istorijai pažinti.

Lietuvių-rusų valstybę sudarė įvairių *sluoksnių valstybės sritys* [1], nevienodai sujungtos glaudžiu ryšiu su tikrosios Lietuvos centru Vilniumi. Tikroji Lietuva buvo tas narvelis, iš kurio prasidėjo didžiosios valstybės formavimasis. Prie žemės branduolio veikiai buvo prijungti tie kraštai, kuriuos Lietuva nukariavo, pirko, mainė, vedybomis ir kolonizacija įgijo. Iš visų tų kraštų aiškiai skiriame du sluoksniu — pirmąjį, glaudžių ryšių su tikrąja Lietuva (aukštaičiais), ir kitą, kurio ryšiai buvo daug silpnesni, vadinamąjį šalutinių žemių, arba aneksų sluoksnį. Šiuo atveju buvo galimi tie laipsniai, kurie pagaliau lėmė atskirų kraštų politinę intenciją, lietuvių-rusų valstybės dinamizmą, būtent: 1) vakarų Rusios žemių nukariavimas, sujungimas ir sutapdinimas su tikrąja Lietuva kolonizuojant; 2) nukariavimas ir prijungimas vakarų Rusios žemių, pripažinusių vyriausią didžiojo Lietuvos kunigaikščio valdžią; 3) Rusios kunigaikščių pa-

---

[1] Plg. čia pagrindinius darbus šių autorių: *М. К. Любавскій.* Областное дѣленіе и мѣстное управленіе Литовско-Русскаго государства (1892); *О. И. Леонтовичъ.* Очерки исторіи литовско-русскаго права. Образованіе территоріи Литовскаго государства (1894); *O. Halecki.* Litwa, Ruś i Żmudź jako części składowe w księstwa litewskiego, Rozpr. akad. um. hist. fil. ser. II t. 34 (1916), 214 ir kt.; *tas pats:* Wscielenie i wznowienie państwa litewskiego przez Polskę (1386—1401)., Przegl. hist. 21 (1917/18), ypač 5 ir kt.; *St. Kutrzeba.* Unia Polski w Litwa, veikale Unia Polski z Litwą, veikale Polska i Litwa (1914), 465 ir kt.

vergimas vyriausybės valdžiai. Tie laipsniai, kurie toliau galėjo įvairiai pasireikšti, šios valstybės kūrimosi istorijoj įvairiais būdais kitėjo, keitėsi ne laiko požiūriu. Tačiau galima sakyti, kad tos grupės susidarė iš tam tikros erdvės tvarkos. Juo sritis labiau buvo nutolus nuo branduolio, juo silpnesnis buvo ryšys, kuris jungė su bendra valstybe. Iš to aiškėja glaudžios, siauresne prasme Rusios Lietuvos (Gardino, Naugardo), Palenkijo ir Pagirio priklausomybės jungtys su tikrąja Lietuva; tolesnę sąjungą sudarė Polockas, Vitebskas, Kijevas, Podolė, Voluinė, mažos Černigovo—Seversko kunigaikštystės ir pagaliau Žemaičiai, kurie apskritai užimdavo savotišką vietą. Iš to įvairumo išėjo jos konstitucija, kad, kada buvo pašalinti atskiri rusų kunigaikščiai, didysis Lietuvos kunigaikštis tiesiogiai valdė vieną pusę teritorijų, kurios dėl to daug ko nustojo iš senovės karų palikimo, o kita teritorijos dalis, palikdama senovės būklės ir po prijungimo prie lietuvių-rusų valstybės, labiausiai palaikė savo atskirus kunigaikščius, Riurikidus arba Gediminaičius. Didžiojo kunigaikščio žinioj esančioms branduolio žemėms (siauresniajai Lietuvai ir Rusios Lietuvai) atsistojo šalutinės žemės, atskiros kunigaikštystės. Tiesa, didžiojo kunigaikščio valdžia absoliutinių formų neturėjo nė tikrojoj Lietuvoj. Nes kaip tik šis kraštas buvo parinktas tam tikslui, kad aprūpintų Gediminaičius. Taip susidarė daugybė mažų, skaičiumi kintančių teritorijų, nes kiekvienas Gediminaitis turėjo teisę gauti kunigaikštystę. Naugardukas, Trakai, Vilnius, Gardinas ir kiti siaurąja to žodžio prasme didžiosios kunigaikštystės miestai tapdavo kartais Gediminaičių, kurie priklausė didžiajam kunigaikščiui, sostine. Su didžiuoju kunigaikščiu jie turėjo šeimos ryšių ir dinastijos paveldėjimo teisėmis valdė savo kraštą. Paveldėjimo teisėje šie kunigaikščiai turėjo savo teisėtą pagrindą, taip pat ir nustatytas pareigas didžiajam kunigaikščiui.

Didysis kunigaikštis [1] buvo šeimos galva, Vilniaus

---

[1] *Kutrzeba* k. v. 459 ir kt., 464 ir kt.; *М. Чубатий.* Державноправне становище українских земель литовской держави під кінець XIV. в., Зап. тов Шевченка (134/5 (1924), 54 ir kt.

sosto pirmtakūno paskirtas įpėdinis. Jis turėjo galią, jėgą atlikti svarbiausius valstybės uždavinius: tvarkyti užsienio politiką, kariškus dalykus,. tam tikrus finansinius klausimus, spręsti teisme, ypač tuomet, kada kildavo kunigaikščių ginčas. Tačiau atskiri siauresniosios, kaip ir tolimesniosios, Lietuvos kunigaikščiai labai kliudė įgyvendinti absoliutinį valdymą, nes šeimos nariai dėl savo valstybės pretenzijų turėjo teisę balsuoti ir patarti sprendžiant svarbesnį valstybės gyvenimo pakeitimo klausimą. Nuo jų sutikimo pirmiausia parėjo karo ir taikos pabaiga, žemių perleidimas ir kiti dalykai. Jau tuo buvo susidaręs stipriai decentralizuojąs elementas. Tačiau didysis kunigaikštis neturėjo teisių atimti kunigaikštystės iš tokio žmogaus, kuris nepatiko jam. Atsitikimas su Vytautu mums parodė, kad tai tegalima pasiekti tik taikos arba galios priemonėmis. Žinoma, iš tokių pražūtingų sosto paveldėjimo teisių galėjo kilti pavojus, gresiąs tikrąją Lietuvą suskaldyti į nykštukų valstybėles, nes kiekvienas Gediminaitis, kuris valdė atskirą kunigaikštystę, turėjo teorinę teisę padalyti ją savo vaikams, tad ir valstybės skaldymas, turint iš anksto galvoj didelį įpėdinių skaičių, galėjo būti nebaigiamas.

Tad būtinai reikėjo stabtelėti ir *reformuoti konstituciją,* kurios tikslas tegalėjo būti *nugalėti senąsias paveldėjimo tvarkos teises.* Šiaip stiprinti galią tos valstybės, kuri koncentruotųsi viršūnėj, būtų buvęs tuščias dalykas, nes atskiri kunigaikščiai [1] kiekvienas atskirai siekė ko daugiau savarankiškumo, nors jie kariškuose ir finansų dalykuose labiau negu toliau pažymėtieji atskiri kunigaikščiai priklausė nuo didžiojo kunigaikščio. Tačiau jie patys tvarkė ir valdė teismo, duoklės ir mokesčių dalykus. Jų organai rūpinosi, kad valdiniai didžiajam kunigaikščiui sumokėtų bendrai nustatytus mokesčius. Vadinasi, jie buvo administracijos tarpininkai; ji, nors ir iš skirtingų pagrindų išaugo, buvo labai panaši į lenininkų monarchų tvarką. Ne leno, bet šeimos teisių ryšys čionai

[1] *М. В. Довнаръ- Запольскій:* Государственное хозяйство Вел. Княжества Литовскаго при Ягеллонахъ (1901), 39 ir kt.; *Чубатий* k. v. 144/5 (1926), I ir kt., 18 ir kt.

jungė vyriausiąją ir žemesniąją valdžią, viršūnę bei narius[1]. Be to, jau seniai vakarai buvo atsipalaidavę nuo seno stiliaus paveldėjimo tvarkos teisių. Ten krašto kunigaikštis buvo kilęs iš žemesniųjų feodalų galybių, o čionai eita priešingu keliu.

Tačiau kokia buvo *būklė anų kunigaikštyščių,* kurios, prisijungdamos prie Lietuvos, išlaikė atskirus kunigaikščius, išlaikė nedalomosios kunigaikštystės charakterį ir kurias priskiriame aneksams? Šiuo atveju nekalbama apie lietuvių kolonizuotus kraštus, kurie buvo su Lietuva susilieję ir kurie tuomet kaip tėvo palikimas galėjo tekti Gedimino ainiams, bet turima galvoj griežtas, istoriškai išsirutuliojęs kraštų individualumas, pavyzdžiui, Kijevo, Smolensko, Polocko ir kt., turinčių senų vieningos kunigaikštystės tradicijų, kurias ir jie buvo pasiekę vingiuotais keliais ir tokiomis paveldėjimo teisėmis[2], kokios dar viešpatavo Lietuvoj. Teorinę galią čia dar turėjo senosios paveldėjimo teisės, nors praktiškai jos jau buvo panaikintos; vieną kartą susidariusios didesnės atskiros kunigaikštystės nebuvo dalinamos, nors buvo ir keletas kunigaikščio sūnų. Dažniausiai paskutinysis valdovas paskirdavo vieną, kuris buvo tinkamas kunigaikščio pareigoms eiti, tuo tarpu kiti tapdavo kunigaikščiais vasalais, kurie, teisybė, gaudavo miestą ir kraštą saugoti bei valdyti, bet jokiu būdu dar nebuvo panašūs į atskirus kunigaikščius. Tai buvo antrojo laipsnio kunigaikščiai, kurie, palyginti su didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, užėmė trečią vietą. Tie kunigaikščiai vasalai teritorijos vieningumo neardė. Taip buvo sudaryta begalinio skilimo kliūtis, sukurta griežta krašto sąvoka ir pasiekta jo nedalomumo.

Tačiau atskiros rusų kunigaikštystės ir lietuvių valdymo laikais išlaikė *savo vieningumą ir konstituciją.* Prijungimas prie Lietuvos buvo daugiau kiekybiškas, tai nebuvo įterpimas ir sutapdinimas. Viena atskira kunigaikš-

---

[1] Чубатий k. v. 33 ir kt.

[2] Plg. jau aukščiau 48 psl. ir kt.; *В. Ключевский.* Курс русской истории I[3] (1923), 203 ir kt.; 416 ir kt.; plg. pagaliau *K. Fritzler.* Die fürstliche Erbfolge im alten Rußland, veikale Zwei Abhandlungen über altrussisches Recht (1923), 121 ir kt.

tystė buvo statoma greta kitos, savarankiškos ir lygios vertės kunigaikštystės, bet išskiriant tikrąją Lietuvą. Tik atskirų kunigaikštysčių valdovas turėjo ryšių su Vilniaus didžiuoju kunigaikščiu. Šie ryšiai reikalavo paklusnumo, pažadėti ištikimybę, mokėti mokesčius ir atlikti karines prievoles, be to, pripažinti aukščiausiąją didžiojo kunigaikščio teismo instanciją ir kt. Taip pat ir užsienio politikoj šie kunigaikščiai priklausė nuo didžiojo kunigaikščio. Visai savarankiškai jie tvarkė savo atskirų kunigaikštysčių vidaus reikalus, nes buvo išlikusios senosios krašto konstitucijos bei iš „Russkaja pravda" kilę teisių pagrindai [1]. Ypač griežtai šių kunigaikštysčių atžvilgiu Lietuva laikėsi šio dėsnio — negriauti seno, bet ir naujo neįgyvendinti.

Glaudesni ryšiai su Lietuva buvo tuomet, kada atskiros kunigaikštystės viršūnėj stovėjo Gediminaitis, kuris ten patekdavo vedybomis arba pašauktas, kartais ir atsitiktinai, pavyzdžiui, palikus kunigaikštystei be įpėdinio, didysis kunigaikštis jam pavesdavo kunigaikštystę valdyti. Svarbiausia didžiojo kunigaikščio teisė atskirų kunigaikštysčių atžvilgiu buvo ta, kad jis galėjo kitam pavesti atskirą kunigaikštystę, tačiau — ir vėl matome savotišką šios valstybės charakterį — pavesti tik Gediminaičiams arba Riurikidams. Jei Gediminaičiai paimdavo tokios kunigaikštystės sostą, tai dar negalima jų vienodai vertinti su tais, kurie sėdėjo tikrojoj Lietuvoj, nes šiuose aneksuose susidurdavo du principai. Gediminaičio šeimos paveldėjimo teisės čia labiausiai nykdavo, ir teisėtas Gediminaičio nepriklausomybės pagrindas buvo labiau panašus į leno priklausomybę. Gediminaitis turėjo ir toliau gyventi remdamasis rusų tradicijomis, jį paveikdavo pati teritorija, jis turėjo jai atstovauti. Be to, jis buvo viešpataujančios šeimos narys ir galėjo sudaryti tiltą su didžiąja kunigaikštyste. Atskiros kunigaikštystės vidaus valdžiai iš to atmainų nebūdavo. Tačiau Riurikidai neturėjo nieko bendro su Gediminaičių šeima, todėl ir pa-

---

[1] Plg. kad ir *И. Якубовскiй.* Земскiя привилегiи великаго княжества литовскаго. Журн. мин. народн. просв. 1903 m. balandžio mėn. 239 ir kt., birželio mėn. 245 ir kt.

daryti juos priklausomus, prijungti prie lietuvių valstybės tebuvo galima tik leno arba duoklės pagrindais.

Jau iš to aiškėja tolimų plotų ir netvirtas lietuvių-rusų valstybės sujungimas. Tas junginys buvo panašus į *„federaciją"*, *„valstybių valstybę"*, labai nutolusią nuo centralizuotos [1], viduje vieningos valstybės. Tai buvo visai nenuostabu [2]. Tai buvo būklė, kurią išgyveno ir kitos panašiomis sąlygomis išaugusios ir sustingusios valstybės, pavyzdžiui, Bohemija, prie kurios — o jos išsirutuliojimas labai sutampa su lietuvių-rusų valstybės išsirutuliojimu — tokiomis paveldėjimo tvarkos teisėmis, kaip kad turėjo Rusios kunigaikštystės, o Bohemijoj jau buvo išnykusios, buvo prijungtos Piastų kunigaikštystės. Jos Bohemijos valstybėje buvo kaip savotiškos šalutinės „aneksuotos" žemės ir ėjo tik leno ir valdovo nustatytas pareigas [3]. Visai panašūs santykiai buvo tarp atskirų Rusios kunigaikščių ir Lietuvos. Sudaryti tvirtesnių ryšių nepavyko dėl neišplėtotų administracijos organų, kuriems jau tuomet labiau organizuoti vakarai, ypač įvairios vokiečių teritorijos ir Ordino valstybė, galėjo duoti pavyzdžių, tačiau rytams tie pavyzdžiai mažiausiai tiko, nes čionai reikėjo skaitytis su įvairiais erdvės santykiais. Gamtinės lietuvių-rusų valstybės sąlygos neleido įgyvendinti centralizuotos administracijos organizacijos. Be to, trukdė didelis erdvės plotas ir blogos susisiekimo priemonės. Pati gamta šaipėsi iš tokių priemonių, pavyzdžiui, iš Vilniaus į pietų kraštą reikėdavo keliauti ketvertą savaičių. Tokia labai nutolusi ir blogo susisiekimo sričių valstybė [4] — tat aiškiai suprantama jau iš duotųjų geopolitinių

---

[1] *A. Prochaska.* Nowsze poglądy na ustrój wewnętrzny starej Litwy, Przegl. hist. 15 (1912), 30 ir kt., 46 ir kitur paliečia.

[2] Plg. bendrus kūrinius — *O. Hintze.* Staatenbildung und Verfassungsentwickelung, Hist. Zeitschr. 88 (1901), I ir kt.; *O. Hötzsch.* Staatenbildung und Verfassungsentwickelung in der Geschichte des germanisch-slavischen Ostens, Zeitschr, f. osteurop. Geschichte I (1911), 363 ir kt.

[3] Kad taip pat ir Lietuvoj buvo tokio leno pareigos, ne be pagrindo pabrėžia *Prochaska* k. v. 47 ir kt.

[4] Vaizdingą paveikslą duoda A. Sylvius: De Polonia, Lithwania ir t. t. veikale Polonicae historiae corpus I (1591), 2: „nulla certa uia: meatus (sicut in mari) syderum cursus ostendit".

bruožų — visiškai negalėjo apsieiti be decentralizuojančios valdžios, težiūrinčios atskirų teritorijų savivaldybės idėjos, kurios viršūnę sudarė atskiras kunigaikštis, kartu buvęs valstybės vieneto atstovas ir įkūnytojas.

Rytų Europos žemumos gamta uždėjo lietuvių-rusų valstybei savo antspaudą. Kur jau kur, o čionai valstybės labiausiai parėjo nuo gamtos. Valstybės ir žemės ryšys buvo labai glaudus[1]. Šį santykį, palyginti su bendros valstybės padėtimi, dar labiau stiprino *periferinių tikrosios Lietuvos žemių* ir jos centro, Vilniaus, *padėtis.* Kelias iš Vilniaus į Kijevą arba Smolenską buvo daug sykių didesnis negu į Kauną arba Palangą. Tad ir čionai labiausiai pasireiškė tas bendras centrinės ir periferinės valstybės dalių faktorius. Tačiau lietuvių-rusų valstybėj tikrosios Lietuvos žemės turėjo, kaip seniau, taip ir dabar, bendros valstybės centrinio krašto funkciją ir reikšmę. Juk Nemuno baseinas sudarė natūralų, puikiai sujungtą kraštą, kur gyveno didysis kunigaikštis. Iš čia žiūrint, visos lietuvių-rusų valstybės dalys atrodė periferinės, ir juo labiau tokios, kurios buvo dar daugiau nutolusios. Pati širdis buvo Lietuva, be jos nebūtų veikusi bendroji valstybė, tuo tarpu Kijevas, Smolenskas, net ir Polockas galėjo, tiesa, stiprinti valstybės gyvybės pajėgas, bet jų nebuvimas dar nesudarė pavojaus valstybės pagrindams. Tik ištikimieji atskiri kunigaikščiai laidavo ir čionai valstybės sričių neliečiamybę. Didysis kunigaikštis,— ypač Vytautas dažnai taip darydavo — keliaudamas per savo plačią valstybę ir apsigyvendamas ilgesnį laiką bet kurioj jos daly, stengėsi pats, pavyzdžiui Lucke, dalykus patikrinti, pats žadinti ir palaikyti valstybės sąmonę tarp gyventojų ir pagaliau pritraukti įvairias dalis išlaikyti jo dvarą.

---

[1] Istoriškam landšaftų vaizdui ir su juo susijusiam politiškam pasiskirstymui ir išsirutuliojimui plg. *J. Jakubowski.* Mapa wielkiego księstwa litewskiego w polowie XVI. w. (1928); yra pamokomas žemėlapis, *Любавскій.* Областное дѣленіе, kur gerai galima matyti tirštai gyvenamos vietos; papildyti toms žinioms žiūrėk taip pat *A. Jablonowski.* Atlas historyczny Rczeczy pospolitej polskiej II: Ziemie ruskie (w. XVI—XVII.), 1899/1904.

Savotiška atskirų kunigaikščių padėtis lėmė ir jų platų savarankiškumą kultūros ir valstybės gyvenime. Dėl blogo susisiekimo, ypač karo metu, buvo naudinga, kad atskiros dalys, turėdamos gana plačią autonomiją, galėjo kariuomenės tvarką paremti stipriu regioniniu principu, nes tik tuomet buvo galima geriausiai gintis nuo priešų puolimo. Iki pasiekdavo Vilnių iš Rusios pietų stepių pasienio žinios apie totorių puolimą ir iki grįždavo tinkamas mobilizavimo įsakymas, praeidavo daug laiko; visas kraštas galėjo būti išnaikintas ir išgriautas, iki valstybės centras galėjo padėti; taip pat buvo ir atvirkščiai, nebuvo galima tikėtis Kijevo paramos, kai reikėdavo atremti Ordino puolimą. Tas buvo galima tik iš anksto pasiruošus kariauti. Vadinasi, atskiros dalys gindavo save ir kraštą, pačios galėjo sukilti, taigi atlikti visiškas centro funkcijas. Todėl ir atskiri kunigaikščiai nebuvo įpareigoti visur ir visuomet žygiuoti, bet buvo davę priesaiką dalyvauti tuomet, kada valstybei grėsdavo pavojus. Iš čia matyti federacinės valstybės silpnumas, nes atskiri kunigaikščiai varžė centro valdžią. Karas su Ordinu buvo šventas, bendras valstybės dalykas ir visiems privalomas, bet to nebuvo kilus kitiems karams. Kiekviena plačiosios valstybės dalis turėjo savo specialius uždavinius, kiekvienai grėsė skirtingas pavojus. Puolimas vieno nario dar nepakenkdavo valstybės branduoliui. Tad ir decentralizacija, turint galvoj techniškų, taip pat administracijos technikos priemonių trūkumą, buvo būtinas dalykas. Žinoma, tas ugdė teritorinę dvasią, stiprino atsiskyrimo judėjimą, taip pat aišku, kad tokie siekimai dažnai pasisekdavo ir palikdavo nenumalšinti.

Atsiskyrimas, valstybės trupėjimas ir skilimas ragina labiau nušviesti tą lietuvių-rusų valstybės pusę, iš kurios geriau galima pažinti valstybės esmę ir kuri duoda puikų pavyzdį vertinant bendrus pastebėtus valstybės gyvenimo faktus. Kad viena didžioji valstybės komplekso sritis sudarė centrą, o kitos sritys buvo šalutinės žemės, kad viena sritis lėmė politikos gyvenimą, o šios mažiau reikšmės turėjo, kad ryšys, jungiąs valstybės vie-

netą, nebuvo vienodas, tą faktą tokia pat kryptimi papildo buvimas *periferinių kraštų, dėl kurių valstybė nebuvo garantuota,* kurie tai šen, tai ten svyruodavo, vadinasi, gyveno netikrą ir nepastovų gyvenimą, o to nepastovumo svarbiausia priežastis buvo valstybės organizacija. Jei kraštutinėse pasienio žemėse buvo didesnių ir mažesnių teritorijų, kurios lengviausiai palietus atskildavo, tai turime prieiti išvadą, kad jau nebepakako tų lietuvių-rusų valstybę ir kraštutinę periferiją jungiančių jėgų, kurios kai kada ir nukariautose žemėse buvo labai silpnos. Ten greičiausiai vyko atsiskyrimo ir skilimo procesas, kuris gana aiškus suprantant valstybę kaip organizmą. Galima tai vertinti kaip pasienio reiškinį arba kaip politinio silpnumo žymę. Tačiau būtų visiškai klaidinga, jei iš to spręstume apie beviltišką konstituciją ir apie jungiančių jėgų silpnumą, ir apskritai apie merdėjančią valstybę. Tai yra bendras šios rūšies valstybių, neturinčių stiprios organizacijos, kuri apimtų ir tolimiausią valstybės dalį, dar turinčių sukurti centrinę valdžią, faktorius, įnešąs į šių valstybių užsienio politiką nepaprastai daug konfliktų ir neramumų, kurie taip pat vaizduoja natūralių jėgų santykių padarinį. Tad ir čia viską lėmė atskirų valstybių dinamizmas. Ir čionai veikiąs tautų dėsnis skamba šitaip: *kur susiduria dvi galybės su labai nutolusiais jėgų centrais, iš kurių pirmoji sudaro vieningą, o antroji federacinę valstybę, arba jei vienas dėl kokių nors priežasčių yra stiprus, o kitas silpnas, ten atsiranda politiškai svyruojančių kraštų, paprastai daugybė mažų teritorijos rutulėlių,* kurie, trindamiesi tarp dviejų didžiųjų, pagaliau subyra. Politiškai jos linksta tai prie vienos, tai prie kitos galybės pagal jėgų santykius. Ir tos sritys kaip tik nulemia tais laikais atskirų valstybių pajėgų būklę, pasidaro politinio intensyvumo barometrais. Klasinis šio dėsnio pavyzdys yra *kairiojo Reino pasienio ruožas,* kuris priklausė Vokiečių valstybei, tačiau labiau linko prie Prancūzijos ir todėl pasidarė valstybės teisių ginčo objektu[1]. Tokie pat santykiai pri-

[1] Plg. *J. Pfitzner.* Rheinland und Sudetenraum zur der ersten Luxemburger, Rheinische Heimatblätter 1927.

gijo tada, kai Bohemija, visu šimtmečiu anksčiau negu lenkai, pasidarė centralizuotai veikianti karalystė, siekianti praplėsti *Oderio žemėse* savo įtaką, kurios Lenkija, tuomet suskilusi į daugybę mažutėlių valstybių, toliau nebesugebėjo apginti. Atskiros Silezijos kunigaikštystės, nepaprastas pavyzdys valstybės rutulėlių, įspraustų tarp dviejų galybių, visiškai žuvo dėl to, kad lenkai ilgesnį laiką, iš dalies ir vėliau, laikėsi pavojingos ir svyruojančios būklės [1].

Dabar panašūs dalykai atsitiko lietuvių-lenkų ir lietuvių-rusų valstybėje, tiksliau, Maskvos pasieny. Iš tų elementų, kurie svyravo valstybės teisių požiūriu, galima ir čionai panagrinėti kaimynų lenkų—lietuvių—Maskvos, laikinai ir Vengrijos jėgų santykius. Įvairiais laikais visose linijose susidarė įtempti santykiai, kurie parėjo nuo Lietuvos, Lenkijos arba Maskvos persvaros ir kurie tuoj pasireiškė pasienio kraštų prisijungimu arba atskilimu. Tai atsitiko tuomet, kada dėl Galičo—Voluinės ir Podolės tarp Kazimiero ir Lietuvos [2] kilo karas, davęs Lietuvai daug vaisių dėl to, kad ji sugebėjo pasodinti valdovą Gediminaitį. Tačiau ir tie ryšiai buvo per silpni. Politinė lenkų persvara čionai labai stipriai veikė, tai parodo 1366 metų faktas, kada Belzas ir Podolė buvo lenkų vasalai. Pats dalykas neaiškėja dar ilgą laiką.

Maskvos—lietuvių pasienio skilimo procesas buvo daug aiškesnis ir platesnis [3]. Algirdo valstybė iki 1392 m. nedaug ko nustojo dėl to, kad Lietuva pati rūpinosi vidaus karais, negalėdama stiprinti rytų pasienio. Su vidaus karais prasidėjo išorinis atkritimas, kurį tuo metu lėmė Maskvos stiprėjimas. Jau Polocko Andriaus perėjimas Maskvos įtakon buvo blogas ženklas. Tačiau jis ne-

---

[1] Plg. *J. Pfitzner*. Besiedlungs-, Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Breslauer Bistumslandes I (1926), 167 ir kt.

[2] *O. Halecki*. Polens Ostgrenze, in Polens Grenzprobleme I (1918); *H. Paszkiewicz*. Polityka ruska Kazimierza Wielkiego (1925), 228 ir kt.

[3] Natanson *Leski*. Dzieje granicy wschodniej I, 19; *Smolka* Kiejstut i Jagiełło, 99 ir kt., 105 ir kt.; *Koneczny*. Jagiełło i Witold. 49 ir kt., 61 ir kt., 66 ir kt.; Прѣсняковъ. Образованиe, 317 ir kt.

buvo pirmas, kuris atskilo nuo Lietuvos 1375[1] metais, kada didysis Maskvos kunigaikštis žygiavo prieš didįjį Tverės kunigaikštį, Lietuvos sąjungininką, jo kariuomenėj dalyvavo Smolensko, Briansko, Novoselsko, Obolensko ir Tarusos kunigaikščiai. Panašus dalykas buvo ir 1380[2] metais, kai Lietuva laikė Mamajaus pusę, o tuo tarpu keletas Černigovo kunigaikščių, tarp jų Briansko Dmitrijus su visais savo Briansko vyrais, kariavo Maskvos pusėj. Šie pasienio kraštai buvo visuomet pavojingi; pereiti ir tarnauti Maskvos interesams karo metu buvo paprastas dalykas. Juk 1379 metais Maskvos kariuomenė lengvai užėmė Severską[3]. Taip pat ir Smolenskas atsimetė lengvai nuo Lietuvos, kuri sambrūzdžių laikais neteko visų aukštutinio Dnepro upės sričių iki po lietuvių—lenkų unijos pagaliau kilo naujų nukariavimų norų.

Taip pat aiškiai[4] smuko lietuvių įtaka Pliskavos ir Naugardo kraštuose, iki 1389 m. dalykas iš naujo pasikeitė[5]. Su šiais rytų fronto faktoriais Vytautas visą savo valdymo laiką turėjo skaitytis. Teisybė, ne visuomet atskilimas būdavo Maskvos naudai. Didesnieji junginiai, pavyzdžiui Smolenskas[6], labiau stengėsi būti nepriklausomi nuo Lietuvos arba Maskvos. Tik pavojaus metu jie jungėsi su viena arba kita valstybe. Dar vienas labai pamokąs reiškinys kilo iš kraštų, esančių tarp Lietuvos ir dviejų šiaurės Rusios miestų respublikų. Platus pasienio ruožas priklausė abiem, buvo kondominiumas[7]. Tų dviejų respublikų sritys sudarė interesų sferą, kurią galima pažymėti kaipo bręstančią, bet ne skilstančią valstybės sritį. Kad suprastume Vytauto rusų politiką, reikia paliesti šias visas dinamines jėgas.

Vadinasi, lietuvių—rusų valstybę sudarė trys skirtingi valstybinių politinių vertybių sričių sluoksniai: Lietu-

---

[1] Полн. собр. р. л. IV, 70, VIII, 22, XI. 22 ir kt.

[2] Ten pat IV, 77 XI, 24, 55.

[3] Ten pat XI, 45, VIII, 34.

[4] Ten pat IV, 92 ir kt.

[5] Ten pat V, 96.

[6] 1386 m. jis buvo lietuvių sėkmingai užkariautas, ten pat IV, 92 ir kt., XV, 151 ir kt.

[7] Plg. jau aukščiau 39 psl.

vos siauresnioji didžioji kunigaikštystė, atskiros rusų kunigaikštystės ir visiškai periferijoj esančios teritorijos. Taip išryškėja organiškumas tos valstybės, kurios sąnariuose labiausiai mažėjo gyvybės sultys. Galima dar pridurti, *kad lietuviai rusų kraštus vienus užėmė karu, o kitus taikiu būdu.* Nukariavimas labiau negu taikus prijungimas stiprino tų sričių ir lietuvių valstybės ryšius. Tačiau didesnioji dalis rusų kraštų atiteko lietuvių valstybei [1] ramiu būdu, pavyzdžiui, dėl šeimos jungčių, ir išlaikė savo savotišką gyvenimą. Pats nukariavimo procesas taikiu būdu sekėsi todėl, kad tos sritys mažai teturėjo gynimosi jėgų ir dėl savo oportunizmo politikos priklausė nuo globėjų, pasirinkdamos mieliau vakarus negu rytus, mieliau lietuvius negu totorius. Tad ir jiems įsikūnijimas lietuvių valstybėn buvo palyginti išganymas tol, kol ne taip stipriai veikė Maskvos įtaka.

Jei kilimas, teisių santykių ir gamtiniai duomenys, kartu veikdami, sudarė savotišką, bet ne grynai lietuvių vidaus ir užsienio politikos dinamizmą, tai tą aplinkybę dar sustiprino kiti gamtiniai duomenys, kuriuos paminėti labai svarbu, nes jie kaip tik vaidina tikrosios Lietuvos ir atskirų rusų kunigaikštysčių jėgų santykius. Vertinant šių jėgų santykius, ligi šiol pagrindan buvo dedamas politinis žemėlapis, anas apgaulingas ir taip ilgai vartotas politinis istorijos įrankis, o tuo tarpu vienas istorinis-geografinis landšaftų žemėlapis teleidžia teisingai spręsti atskirų valstybės pajėgų santykius, to mus pamokė lietuvių-rusų valstybė. Lig šiol atskirų rusų kunigaikštysčių *erdvės didumas trukdė tyrinėtojo, ieškančio gyventojų skaičiaus, žvilgsnį.* Todėl niekas negalėjo nustatyti gyventojų tankumo atskirose dalyse. Jei buvo tvirtinama, kad 1/4 arba 1/10 lietuvių—rusų valstybės tenka tikrajai Lietuvai, o 3/4 arba 9/10 rusų kraštams, tai iš anksto norėta gauti tokių teigimų, rodančių panašius gyventojų skaičių santykius [2], ir iš to išvesti vyraujančią

[1] Į tą dalyką kreipia ypatingą dėmesį *Leontovič* ir *Hruševskij.*

[2] Taip tebemano *Г. В. Вернадский.* Начертание русской истории I (1927), 100: «К концу Ольгердова княжества дѣвять десятых всех земоль государства было занято православно-русским населением».

rusiško elemento persvarą bendrojoj valstybėj, kur lietuviai vaidintų vaidmenį, panašų į bulgarų Balkanuose arba germanų romanų pasauly, kad jiems skirta, likimo lemta būti nukariautojais rusų tautų. Tačiau pagalvoję, kad tikroji Lietuva stipriai buvo sulietuvinta, kad lietuviai gyventojai toliau plėtėsi, siekė Juodosios ir Baltosios Rusios kraštus, susidarysime kitonišką vaizdą, kylantį iš istorinio geografinio landšaftų santykių žemėlapio, kuris XVI a. pradžioj buvo sudarytas gana aiškus [1]. Tuoj krinta į akis, kad *siauresnieji Lietuvos kraštai*, turintieji daugiau politinio intensyvumo, buvo *kartu ir tankiausiai apgyventoji lietuvių-rusų valstybės dalis,* prie tikrosios Lietuvos skaitant ir Žemaičius [2]. Nors buvo miško ir nederlingų kraštų, tačiau šiuos pranešė apgyventos vietos, buvo daug kaimų, kurie labiausiai ir sudarė svarbiausiąją tikrosios Lietuvos dalį. Iš to išeina, kad tikroji Lietuva surinkdavo didesnę kariuomenės ir mokesčių dalį. Atskiros rusų kunigaikštystės, Baltoji Rusia, taip pat Polockas ir kt. buvo retai apgyventi kraštai. Apskritai vidurinio Dnepro sritis buvo mažai apgyventa. Rusų gyventojai pirmiausia tirštėjo Voluinėje ir Podolėje, tuo tarpu Kijevo krašte nedaug buvo gyventojų, kurie nesiekė toliau į pietus ir toli neperėjo kairiojo Dnepro kranto. Rusų teritorijose miškai ir balos buvo daug didesnės negu negyvenamųjų vietų plotas. Gyvenamosios vietos buvo salos didžiosios miškų ir balų jūros, kuri pietuose perėjo į neapgyventų tyrų stepių kraštus. Panašų vaizdą duoda ir statistinės žinios apie bendros valstybės ir atskirų dalių karo tarnybon įpareigotuosius. Tikroji Lietuva surinkdavo tiek pat žirgų kiek ir visa Rusia kartu, nors buvo ir tam tikrų kintamų faktorių (lietuvių kraštai gausiau dalyvavo karo tarnyboj), pasitaikydavo klaidingų šaltinių. Tie kraštai valstybės iždui

---

[1] Plg. *J. Jakubowski.* Mapa wielkiego księstwa litewsk. w poł. XVI w. (1928); *tas pats:* Studya nad stosunkami narodowościowemi na Litwe przed Unią Lubelską, Prace tow. nauk. Warszawskiego 7 (1912).

[2] Tą išvadą prieina ir *O. Halecki.* Litwa w pol. XV w. w świetle najdawniejszej księzi metryki, Rozpr. hist. tow. nauk. warsz. I, 4 (1922), 25 ir kt.

daugiausia sumokėdavo mokesčių. Ir kaip tik iš tokių gamtinių santykių — pats žemėlapis be jokių paaiškinimų kalba — ir kitų priežasčių suprantama, kodėl politinės jėgos labiausiai koncentravosi didžiojoj tikrosios Lietuvos kunigaikštystėj, kurios žodis lėmė bendros valstybės reikalus.

Be to, prisidėjo dar ir *tautinis momentas.* Lietuviai buvo valstybinė tauta, jie rūpinosi valstybės kūrimu, pati dinastija buvo lietuviška, o vyriausybė irgi buvo lietuviško charakterio. Tačiau su rusų kraštais prisidėjo rusų tauta, kuri sudarydavo su valstybe visai naujus santykius. Svarbiausios vyriausybės vietos buvo Lietuvoj, todėl tai, kas lietuviška, buvo norma. Be to, lietuviai apsigyvendavo ištisomis masėmis, nors dėl to pasidarė išraižytos pietų ir rytų sienos. Tokia lietuvių kolonizacija išgelbėjo lietuvių tautą nuo pražūties, nes tikrojoj Lietuvoj rusai, sudarydami visų gyventojų trečdalį, taip pat gyveno sau skyrium, vadinasi, lietuviškasis elementas čia buvo tvirtesnis. Tad dėl bendros valstybės politinės reikšmės bendra valstybės sritis buvo vadinama „Didžiąja Lietuvos Kunigaikštyste". Vis dėlto atskiri rusų kunigaikščiai taip paveikė, kad didžiojo Lietuvos kunigaikščio titulas apimdavo ir Rusios vardą. Teisybė, buvo tik viena didžioji Lietuvos kunigaikštystė, bet ją sudarė Lietuva ir Rusia. Tuo atveju buvo tai lietuvių-rusų valstybė.

Iš tų sumetimų kilo kiti, kurie išryškėjo bendros valstybės konstitucijoj ir vis labiau vedė stačiai prie *branduolio krašto persvaros.* Tačiau tai buvo dirbtinai panaudoti momentai, kuriais, be abejo, težiūrėta natūralių sąlygų. Lenkų-lietuvių unijos vaisiai iš pagrindų pakeitė lietuvių-rusų valstybės konstituciją. Čia labiausiai iškilo *religinė* lietuvių-rusų valstybės *priešingybė.* Lietuviai, kurie krikštijosi pagal vakarų bažnyčios apeigas, stojo, kaip ir anksčiau būdami pagonys, prieš stačiatikius. Taigi lietuviai ir toliau skyrėsi konfesijos ir tautybės požiūriu į dvi dalis, tatai pagaliau stiprino ir panaudojo unija. Lenkų unijos šalininkai stiprino lietuvius,

labiausiai bajorus, katalikus. Tais sumetimais 1387 m.[1] buvo išleista didžioji bajorų privilegija, 1413 m. iš naujo papildyta, kad lietuvių bajorai, perėję į katalikybę, naudojosi tokiomis pat teisėmis, kokias turėjo ir lenkų bajorų luomas; vadinasi, tik bajorai katalikai galėjo gauti aukštą valstybės tarnybą; tatai suteikė valstybės branduolio bajorams pirmenybę, tuo tarpu rusiškoji tikrosios valstybės dalis ir visi atskiri rusų kunigaikščiai jos negavo. Jie galėjo gauti tik antro laipsnio tarnybą valstybėj. Taigi buvo sudaryti pirmos ir antros kvalifikacijos piliečiai, teisiškai privilegijuoti ir neprivilegijuoti asmenys, vieniems buvo prieinamos aukščiausios, kitiems tik žemesnės valstybės tarnybos. Dėl to turėjo didėti ir priešingybė tarp branduolio ir aneksų (šalutinių žemių).

Tokios buvo Lietuvos pajėgos ir tokia padėtis, kai Vytautas 1392 m. pats pradėjo formuoti tolesnį šios valstybės rutuliojimąsi. Jis atėjo su nauja *reformų programa*, kuri buvo tinkama visiškai pakeisti senovės lietuvių konstituciją[2]. 1385—1386 metai Lietuvai daug naujo buvo žadėję, tačiau Vytautas vis dėlto ne su visu kuo sutiko. Jis įnešė ir savo minčių, griežtai nurodžiusių tokią kryptį, kokią jis ketino pasirinkti valdydamas Lietuvą.

---

[1] Zbiór praw litewskich ed. *Działyński* (1841), 1. Ši privilegija galioja „universis et singulis Lithuanis armigeris sive bojaris nostrae dition ac signanter illustris principis domini Skirgaylonis ducis Lithuaniae et domini trocensis et polocensis subditis, baptisatis et baptisari volentibus". Vadinamaisiais „lietuviais" buvo laikomi ir rusų tautos nariai, kurie sakėsi priklausą vakarų bažnyčiai.

[2] Nauja reformos programa buvo Vytauto dvasios savumas *Чубатий*, Зап. тов. Шевченка 234/5 (1924), 25 ir kt., nepavyko įrodyti jau Jogailos laikais buvo centralizacijos siekimų, nes Kęstučio pašalinimas, aišku, su tuo negali būti siejamas. Tas siekimas yra išdava tų pagrindinių pažiūrų, kurias *Lewicki*. Powstanie Świdrigiełły, Rozp. akad. um. hist. fil. ser. II t. 4 (1892), 419 griežtoj formoj taip formuluoja: „W całem działaniu cywilizacyjnem Witolda niema nic, co by nie było w planach Jagiełły". Turint galvoj valstybės kūrimo darbus, netinka žymėti Vytauto ir jo didžius pirmtakūnus kaip „kariškus talentus" ir prieš pastatyti Maskvos didiesiems kunigaikščiams, tariamiesiems tik „politiniams talentams", kaip tai daro *Малиновскій*. Рада Вел. Княз. Литовского II, 1 (1904) 4, nors šiaip jis duoda vertų dėmesio žinių apie priešingą Maskvos ir Lietuvos išsirutuliojimą.

Jis pats buvo be galo daug nukentėjęs dėl atskirų kunigaikštysčių, patyręs, kiek valstybės jėgų reikia išeikvoti, norint nuraminti ir pašalinti nepatenkintus kunigaikščius. Koks didelis buvo nepatenkintųjų skaičius! Jis turėjo labiau didėti augant Gediminaičių giminei. Dėl to tikroji Lietuva griuvo dar labiau, tuo tarpu didesnės kunigaikštystės daugiausia paliko vieningos. *Vytautas*, gerai pažindamas atskirų kunigaikštysčių daromus nuostolius bendrai valstybei, norėjo išrauti iš pačių šaknų piktžolę ir stengėsi — tokia aiški buvo jo programa — *pašalinti atskirus kunigaikščius*. Tuo turėjo baigtis senos paveldėjimo teisės, kurias turėjo pakeisti monarchiško viešpatavimo ir valdininkų valstybės idėja [1]. Tai toli siekiąs planas, nors jis pirmiausia palietė valstybės administracijos viršūnes, o ne žemesniąsias instancijas. Matome, kad tuomet beveik visos Europos valstybės dar merdėjo ir buvo paskendusios kraštų kunigaikštystėse, ypač Romos imperija, Prancūzija ir kt., tad ir Vytauto mėginimą išnaikinti atskirus kunigaikščius reikia vertinti kaip šaunų darbą, liudijantį jo valstybinę politinę kūrybą ir veiklumą. Vytautas planavo pašalintų arba šiaip išstumtų kunigaikščių vietoj pasodinti vietininkus. Jų padėties skirtumas valstybės požiūriu buvo didelis ir esminis [2]. Atskiri kunigaikščiai rėmėsi šeimos paveldėjimo teisėmis, turėjo savo rankose kraštą kaip patrimoniumą, vartojo *ius ducale* ir *dominium* ir buvo labai jautrūs didžiojo kunigaikščio valdžios įsikišimams. Visai kitoniškos buvo jų vieton pasodintų vietininkų ir didžiojo kunigaikščio teisės! Jis galėjo juos visuomet pakeisti, apskritai jie priklausė nuo didžiojo kunigaikščio valios. Su jais didysis kunigaikštis tiesiogiai valdė atskiras kunigaikštystes, stiprėjo ir jo galybė. Kartu jis susilaukė lig šiol nematytų pajamų, nes atskiros kunigaikštystės viešųjų pajamų dalis tekdavo šio kunigaikščio iždui [1]. Dabar pajamos

---

[1] Kaip tik to Maskvoje jau Dono Dmitrijus pradėjo siekti, *Прѣсняковъ*. Московское царство (1918), 24 ir kt.

[2] Plg. kad ir O. *Balzer*. Istota prawna zależności książąt litewsko-ruskich w dobie 1386—1398/401, Sprawodz. tow. nauk. w Lwowie I (1921), 81 ir kt.; *Чубатий*, Зап. 144/5 (1926), 98 ir kt.

perėjo didžiojo kunigaikščio naudai, mokesčius jis rinkdavo per valdininkus. Iš tos galybės ir lėšų prieaugio aiškėjo stiprioji Vytauto vidaus būklė jo valdymo laikais [2]. Savaime aišku, kad atskirieji kunigaikščiai stipriai priešinosi priemonėms, kurios trukdė jiems egzistuoti. Tačiau per keletą metų, Vytautui grįžus į tėvynę, šis darbas buvo beveik baigtas [3]. Kijevas, Podolė, Voluinė, Smolenskas, Vitebskas neteko savo atskirų kunigaikščių ir jų vieton susilaukė vietininkų (seniūnų, namiestnikų). Jeigu šen ir ten išsilaikė atskiras kunigaikštis, tai jis buvo tikriausiai labai silpnas, valdė mažutę teritoriją. Dėl to pavojaus nebuvo. Svarbiausia buvo tai, kad stiprių pagrindų, visuomet linkusios eiti savais keliais teritorijos nebeturėjo savo kunigaikščių.

Teisybė, tuo dar nebuvo panaikintos teritorijos. Jų vidaus struktūra pirmiausia nepakito, bet buvo paliesta tik pati viršūnė. Dėl *atskirų kunigaikštyscių vidaus tvarkos* Vytautas, kaip ir jo pirmtakūnai, laikėsi to bendro dėsnio, kad negalima griauti seno ir įvesti naujo. Krašto konstitucija savo pagrindų nenustojo ir toliau laikėsi rusų teisių. Vis dėlto ir čia Vytautas dirbo naudingą darbą, papildydamas, naujai formuluodamas tokias konstitucijas, o jas patvirtindamas vis iškilo kaip Heros eponymas krašto įsakymams duoti [4]. Šiaip viskas paliko kaip ir seniau. Atskirų kunigaikštyscių visuomeninio susiskirstymo jis nepalietė. Buvo ir dabar dar kunigaikščių, kilusių iš šalutinių linijų, kadaise valdžiusių atskiras

---

[1] Apie tai geriausiai rašo *M. B. Довнаръ-Запольскій*: Государственное хозяйство Вел. Княжества Литовскаго при *Ягеллонахъ* (1901).

[2] Tai dar labiau sustiprino Vytauto vidaus reforma, siekianti mokesčių ir duoklių sutvarkymo, plg. *Kamieniecki*. Rozwój własności na Litwie, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 32 (1914). Be abejo, matyti, kad gyventojai skundėsi duoklėmis, plg. Cod. Vit. n. 949, 1419: „wente sie clagen, dat se sere vorarmen be dessene vorsten".

[3] Lietuvių metraščiai visur kaip pagrindą duoda išorės momentą, aiškindami jo atsisakymą klausyti didžiojo kunigaikščio Полн. собр. р. л. XVII, 80 ir kt.

[4] И. Якубовскій. Земскія привилегіи княжества литовскаго. Журн. мин. народн. просв. 1903 m. balandžio mėn. 229 ir kt., birželio mėn. 245 ir kt.

kunigaikštystes, buvusių prieš sukuriant vieningą valstybę nugalėtų valdovų, kurie susiliejo su didžiaisiais dvarininkais, sudarydami bajorų luomą. Tai buvo vadinamieji atskirų kunigaikščių vasalai. Apskritai toks atskirų kunigaikštysčių visuomenės suskirstymas turėjo daug panašumo su kitų valstybių santykiais. Kaip anksčiau, taip ir dabar bajorai buvo svarbiausias teritorijos konstitucinis organas, kai kur turintis net lemiamą reikšmę, nes bajorai susirinkdavo ir pareikšdavo savo nuomonę, o vietininkas, kuris buvo ir bajorų ištikimasis, turėjo rūpintis sudaryti jungtis, siejančias su didžiąja kunigaikštyste. Tad aišku, kad ir pašalinus atskirus kunigaikščius dar nebuvo centralizuotos *suvienodintos* valstybės. Tačiau kunigaikštis galėjo daugiau naudotis galybės priemonėmis. Be to, nebuvo sudarytų centrinių įstaigų, kurios tarnautų bendrai valstybei. *Moderniškos* valstybės esmę sudaro kaip tik sudarymas centrinių įstaigų, kurioms kelią į Lietuvą jau Vytautas praskynė, nes kitur labiausiai tą trukdė teritorinės kunigaikštystės.

Buvo dar vienas organas, turįs bendros valstybės charakterį,— *didžiojo kunigaikščio taryba* [1], kuri tik buvo pradėjusi formuotis, nors pirmieji pradmenys buvo kilę

---

[1] Apie šį dalyką yra prirašyta labai daug raštų. Plg. paskutinius darbus *A. Prochaska.* Geneza į rozwój parlamentarizmu za pierwszych Jagiellonów. Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 13 (1899), I ir kt.; *M. Любавскiй.* Литовско-русскiй сеймъ. Опытъ по исторiи учрежденiя въ связи сх внутреннимъ строемъ и внѣшнею жизнью государства iš veik. Чтенiя въ мин. общ. ичтор. и древн. росс. при Московск. унив. 1900, IV, 1—508; *М. В. Довнар-Запольскiй.* Спорные вопросы по исторiи литовско-русскаго сейма. Журн. мин. народн. просв. 1901 m. spalio mėn.; *И. Малиновскiй.* Рада Вел. Княж. Литовскаго въ связи съ боярской думой древней Россiи II, I (1904); *Леонтовичъ.* Рада великихъ князей литовскихъ. Журн. мин. народн. просв. 1907 m. rugsėjo mėn. 122 ir kt.; O. Halecki. O początkach parlamentaryzmu litewskiego, Sprawozd. kad. um. w Krakowie 20 (1915), n. 8, 22 ir kt.; *М. Владимирськiй-Будановъ.* Рада вел. князiвства Литовського. Зап. соц.-эконом. вiдд украïнск. аı ад. наукъ, *А. Максимейко.* Сеймы литовского-русского государсгва до Люблинской унiи 1569 (1902); *М. Любавскiй.* Новые труды по исторiи литовско-русскаго сейма, Журн. мин. народн. просв. 1903 m. vasario mėn. 379 ir kt.; IV (1925), 205 ir kt., урač 218 ir kt. (1915 pasakyta recenzija apie Malinausko darbą).

iš atskirų teritorijų, iš senovės lietuvių laikų. Šiais laikais dar nebuvo tvirtos struktūros įstaigos, kuri turėtų tiksliai apriboti kompetencijos sritį. Kol susilpnėjo atskiros kunigaikštystės, tol ir taryboj atskiri kunigaikščiai, ypač Gediminaičiai viską lėmė, jų pritarimo dažnai reikėjo ir didžiajam kunigaikščiui. Teisybė, tarybon buvo kviečiami ir įtakingesni bajorai. Vytauto laikais taryba turėjo jau bendros valstybės pobūdį, nors prieš tai buvo laikoma tik Vilniaus arba tikrosios Lietuvos įstaiga. Dabar susirinkdavo katalikų vyskupai, aukščiausieji valstybės žmonės, ypač valdovo vietininkai ir bajorai. Nors jie ir nesudarė griežtai aprėžto rato, vis dėlto šioji institucija galėjo veikti kaip bendros valstybės organas. Žinoma, dėl blogo susisiekimo visuomet atsitikdavo, kad pasitarimuose dalyvaudavo tik arčiau gyvenantieji, ypač tikrosios vyriausybės valdininkai ir bajorai, Trakų ir Vilniaus vaivados, o rečiau tolimesniųjų teritorijų vietininkai ir aristokratai. Vadinasi, senasis įtempimas tarp tikrosios Lietuvos ir šalutinių žemių neišnyko, jo nepakeitė nė atskirų kunigaikščių pašalinimas.

Pašalinus atskirus kunigaikščius, Vytautas bendros valstybės naudai iškėlė dar vieną pagrindinį dėsnį, *remdamasis žemesniaisiais bajorais.* Kad šiuose sluoksniuose įsigytų ištikimų žmonių, jis bajorus pasodino dvaruose kaip lenininkus [1],— jie turėjo į tarnybą atvykti su žirgais,— ir tuo sudarė panašią į vasalų lenininkystę, kaip kad buvo vakaruose [2]. Ypač Prūsuose Vytautas buvo susipažinęs su vakarų teisėmis ir valstybės formomis, taip pat matęs ir lenininkystės tvarką [3].

---

[1] Vis dėlto reikia Vytauto garbei sakyti, kad jis maža valstybės dominijų sukūrė, plg. Довнаръ-Запольскій. Государств. хозяйство (1901), 346.

[2] Plg. ir *W. Kamieniecki.* Rozwój własności w Litwie. Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 32 (1914), 175 ir kt., 191; *tas pats.* Wpływy za zakonne, Przegl. hist. 25 (1925); *P. Dąbkowski.* Dobra rodowe i nabyte w prawie litewskim XIV do XV, toliau Studya nad historyą prawa polskiego VI, 4 (1917).

[3] Apie tai plg. ir *A. Prochaska.* Lenna i maństwa na Rusi i na Podolu, Rozp. akad. um. hist. fil. II, 17 (1902), I ir kt.

Jau šie Vytauto valstybiniai kūrybinių darbų puslapiai atkreipė mūsų žvilgsnį į tą svarbų planą, kurį realizuoti jis stengėsi visą savo amžių, nors neišvengė smūgio ir būtinų kompromisų tuomet, kai reikėjo nuraminti neramios dvasios žmones, pavyzdžiui Švitrigailą.

Vytautas ir lenkai

Unijos problema

Kiek daug Vytautui, kaip politikui, dėl savo likimo teko kęsti, aiškiausiai iškyla paanalizavus jo santykius su lenkais arba tiksliau — Lietuvos su Lenkija. Norint tinkamai visas Vytauto pastangas įvertinti, reikia jau dabar pabrėžti, kad *lietuvių lenkų problema sudaro kardinalų Vytauto gyvenimo darbą;* apie ją tat ir sukasi kiekvienas jo užsienio politikos žygis. *Unijos problema* [1]

---

[1] *St. Smolka.* Rok. 1386, Roczn. zarz. akad. um. 1885, 88 ir kt.; *A. Lewicki.* Powstanie Świdrigiełły, Rozpr. ak. um., hist. fil. II, 4 (1892), 128 ir kt., *tas pats:* Ueber das staatsrechtliche Verhältinis Lithaûens zu Polen unter Jagiełło und Witold, Alpreuß. Monatschr. N. F. 31 (1894), 1 ir kt.; *A. Prochaska.* Przyczynki krytyczne do dziejów Unii, Rozpr. akadm. um. hist. fil. II, 8 (1896), 55 ir kt.; *O. Balzer.* Unia horodelska, Roczn. akad. um. 1912/13 (1913), 146 ir kt., *St. Kutrzeba.* Unia Polski z Litwą, veikale Polska i Litwa (1914), 449 ir kt.; *O. Halecki.* Wcielenie i wznowienie państwa litewskiego przez Polskę (1386—1401), Przegl. hist. 21 (1918/18), 1 ir kt., tai yra platesnis sakomojo skyriaus aiškinimas jo veikale Dzieje unii Jagiełłońskiej I (1919); *Balzer.* Tradycja dziejowa unji polsko-litewskiej (1919); *tas pats:* Nowsze poglądy na istotą prawno-państwowego stosunki Polski i Litwy w Jagiellońskiem średniowieczu, Sprawozd. tow nauk. w Lwowie I (1921), 81 ir kt., *tas pats:* Istota prawa zależnosci książąt litewsko-ruskich w doblie 1386—1398/401, ten pat 196 ir kt.; *J. Jakubowski.* Z zagadnień unij polsko-litewskiej, Przegl. hist. II, 2 (1919/20), 136 ir kt.: plg. čia *K. Chodynicki.* Aten. Wilenskie I (1923), 100. *M. Чубатий.* Державніправне становище українских земель литовсков дежави під кіней XIV в., Зап. тов. ім. Шевченка 134/5 (1924), 19 ir kt. 144/5 (1926), 1 ir kt.; *J. Feldmann.* Unja jagielońska w historiografji polskiej. Przegl., powszehny 1924; *Kutrzeba.* Historja ustroju Polski I[6] (1925), 183 ir kt.; *O. Halecki.* L'evolution historique de l'Union polono-lituanienne, Le Monde slave 1926, 279 ir kt.; *tas pats,* Zagadnienia kulturalne w dziejach unji Jagiellońskiej, Przegl. hist. 26 (1926), 396 ir kt.

kaip tik ir buvo tas palikimas, kurį jis 1392 metais rado, prie kurio turėjo prisitaikyti, nors šis buvo labai naujas. Vytauto darbų tragizmas ir sunkumas buvo tas, kad anksčiau, negu pats Vytautas sprendžiamuoju balsu galėjo kištis į savo tėvynės dalykus, įvyko įvykių, kurie paskui per šimtmečius nulėmė ne tik Lietuvos, bet ir Lenkijos likimą.

Lenkų-lietuvių unija nebuvo naujas dalykas Lietuvos užsienio politikoj. Jau daug kartų įtakingų abiejų šalių vadų galvose sukosi *unijos mintys*, kilusios grynai iš politinių sumetimų, susijusios su religiniais tikslais, glūdinčios nusimanyme, kad Lenkija ir Lietuva turi tam tikrų, teisybė, negatyvių reikalų, būtent nesantaiką su Vokiečių ordinu ir pavojų, kuris iš jo grėsė abiem kraštam. Vienodi geopolitiniai faktoriai siejo abi šalis. Lietuvos ir Lenkijos didžiųjų upių, tekančių į Baltijos jūrą, žemupiai priklausė kryžiuočiams. Lietuvai, be to, dar grėsė Ordino misijų programa. Lenkus galybės ir politikos sumetimai stūmė į konfliktą su Vokiečių ordinu, o Lietuvoj beveik viskas sukosi apie bažnytinius politinius dalykus. Kaip tik dėl to pavojingi laikai, beveik tokie kaip Vinricho fon Kniprodės, Ordino magistro, metu, suvedė anksčiau tarp savęs labai nesutikusius dėl pietų Rusios sričių kaimynus į bendrą apsigynimo frontą, nors kaip tik minėtos ginčytinos šalys labiausiai trukdė jiems susiartinti. Lenkija tikėjosi susijungus su Lietuva įsigyti labai didelę teritoriją ir stiprią karo galybę. O Lietuva galėjo jungtis tik tada, jei buvo pasiryžusi eiti į vakarų kultūros pasaulį, priimti krikščionybę. Su tuo buvo susiję daug kultūros vertybių, nors pati Lenkija labai priklausė nuo Europos Vakarų pasaulio.

Dabar prasidėjo kaip tik tas momentas, kuris, be abejo, viliojamai paveikė „barbarišką" Lietuvą ir jos kunigaikščius, būtent *dinastijos* momentas. Lenkija, lygiai kaip ir Vengrija ir Bohemija XIV amžiuje, buvo priversta net keletą metų keisti valdovų dinastiją. To būtų galima buvę išvengti, jei būtų laikytasi Piastų dinastijos. Bet kaip tik ši Piastų idėja buvo išstumta XIV amžiuje vengrų įpėdinių naudai dėl moters susigiminiavimų Len-

kijoj. Nei Silezijos, nei Mozūrijos Piastai nebegalėjo pareikšti teoriškai teisėtų sosto pretenzijų. Faktas, kad Vengrijos Liudvikas nebeturėjo vyriško įpėdinio, sukėlė Lenkijoj ir Vengrijoj baisių painiavų dėl sosto, o jų padariniais labiausiai domėjosi tiesioginiai kaimynai — Liuksemburgai ir Habsburgai. Lenkijoj pasirodė Gedimino dinastija kaip konkurentė dėl sosto. Šis klausimas buvo ypač aktualus po 1382 metų, kai Lietuva buvo suskilusi. Tada kai kurie didžiosios Lenkijos bajorai su pasitikėjimu žvelgė į Lietuvą ir buvo apsvaiginti išorinės milžiniškos galybės, ypač tie, kurie negalėjo sutikti su vokiečių [1] Vilhelmu Habsburgiečiu. Taip pat *1383 m. padaryti pirmieji Lietuvos ir Lenkų bajorų artėjimo mėginimai* ir ypač Vytauto darbai varė Jogailą į Lenkijos glėbį. Be to, dar kunigaikštį barbarą viliojo blizgąs perlas: karaliaus karūna, kuri jos nešiotojui užtikrino jungtis su krikščioniškuoju vakarų pasauliu, o per ją savo valstybę galėjo įvesti į Europos valstybių šeimą kaip lygiateisį narį. Nepaisant visų politinių motyvų, kurie rodė, jog Lietuvos ir Lenkijos unija naudinga, nereikėtų per daug neigti ir grynai asmeniškų. Be to, visa Lietuvos kunigaikščių dinastija domėjosi, jų supratimu, labai aukštu luomo iškilimu. Vytautas čia laikėsi labai nuošaliai. Jis negalėjo sutrukdyti to, kas buvo nutarta ir priimta 1385 m. Kreve, 1386 m. Stritene ir Krokuvoj, būtent įvykių, kuriuos galėtume pavadinti Lietuvos—Lenkijos unija arba Krevo unija. Pažiūrėti atrodė, kad kunigaikščių šeima (čia ir Vytautas nebuvo priešingas) kaip retai yra vieninga didžiausiuose politikos dalykuose, kuriuos tik žino Lietuvos istorija, tokiu atveju, kuris iš tikrųjų pažymėtinas kaipo vienas didžiausių Rytų Europos istorijos įvykių po totorių įsibrovimo [2].

---

[1] 1416 metais Ordinas savo gynimosi rašte prieš lenkus (Cod. Vit. Anh. n. 6) tvirtina, kad lenkų baronai dėl to išviję Austrų Vilhelmą, „quia lingua erat theutonicus". Ordinas tą išvijimą laikė gėda visai vokiečių tautai (tocius Germanicae nacionis).

[2] L. v. *Ranke:* Dvylikos prūsų istorijos knygų, pirmas leidinys L. v. *Ranke*. Zwölf Bücher preußischer Geschichte, Erste Ges.— Ausg. 25/26 (1874), 63: „Turėdami galvoj, kas prieš tai buvo ir kas sekė,

Daug atsiėjo Lietuvai unija. Žinoma, „pirkimo" sutarties originalo neturime. Tai, ką Krevo sutartis [1] pasako, galima laikyti tik preliminariniu dalyku. Tikrosios sutarties dokumento niekur neišliko; dėl to ieškoti, tyrinėti ir pažinti unijos esmę labai sunkus ir beveik neįmanomas dalykas. Ir tų laikų žmonės ne visai aiškiai suprato reikšmę ir padarinius kai kurių neaiškių posakių, kurie iš provizorinės buvo vėliau paimti į galutinę sutartį [2] tarp Jogailos iš vienos pusės ir Jadvygos bei lenkų didikų iš antros pusės. Nuo pat sutarties paskelbimo ji pradėta dalyvių įvairiai interpretuoti, ir tas interpretavimas net šių dienų mokslui neduoda ramybės. Buvo aišku, kad Jogaila vedė Jadvygą, Lenkijos įpėdinę, kad Jogaila lenkų didikų buvo išrinktas Lenkijos karaliumi ir kad daugelio Lietuvos kunigaikščių (tarp jų ir Vytauto akivaizdoje) Jogaila buvo vainikuotas ir tuo pripažintas teisėtu lenkų karaliumi [3]. Kai kurie Krevo sutarties punktai nušviečia lenkų reikalavimus, susijusius su Jogailos išrinkimu. Dėl to ši sutartis yra tam tikra rinkimų kapituliacija, kurios punktai neleidžia spręsti, ar jie visi šia forma buvo paimti į galutinį sutarties dokumentą. Jei taip, tai jų turinys apėmė Lietuvos krikštą, ypač kunigaikščių pasižadėjimą nukariauti prarastus Lenkijos plotus, pildymą finansinių reikalavimų ir pagaliau pareiškimą Jogailos, kad jis „savo šalį, Lietuvą ir Rusią", visuomet laikys prijungęs prie lenkų karalystės karūnos".

Taip ir buvo padarytas aktas, turėjęs svarbių padarinių valstybei, iškėlęs Lietuvai tokį politinį reikalavimą, kurio apimtis ir vaisiai tuomet, lygiai kaip ir šiandien, buvo neaiškūs. Kas gi atsitiko Lietuvos didžiajai kunigaikštystei, kurią sudarė dvi Lietuvos dalys ir dideli Ru-

---

mes puikiai suprasime, kad rinkimas ir iš to kilęs dviejų tautybių sujungimas buvo didžiausias įvykis, kuris po totorių puolimo rytų pasaulį sujudino".

[1] Cod. epist. saec. XV, tom I (1876), n. 3.

[2] Tas eina iš Vytauto 1386 m. kovo 13 d. dokumento, Cod. epist. saec, XV, I, n. 5.

[3] Kitoniškai sako *F. Piekosiński.* Czy król Władysław Jagiełło był za życia królowej Jadwigi królęm Polski? Rozpraw, akad. um. hist. fil. 35 (1897).

sios plotai, po 1385 m. Krevo pasižadėjimų ir 1386 m. vasario mėn. galutinai pabaigtos sutarties? Ar Lietuva liko nepaliesta ir savarankiška valstybė, kurios kunigaikštis buvo ir lenkų karalius, ar visiškai atiteko lenkams? Dėl to ir ginčijamasi. *Sutarties žodžiai neduoda pagrindo abejoti įkūnijimu, inkorporavimu, faktu,* kurio neturėtų drumsti tų laikų įprastas unijos pavadinimas, nes šis žodis tuomet turėjo daugiau reikšmės negu dabarties tautų teisės moksluose. Beveik neklystame, kad šis punktas ir galutinėje sutarty panašiai arba identiškai skambėjo, nes pagal jo nuostatus vėlesniais metais Lietuvos ir Rusios kunigaikščiai vis pareikšdavo lenų priesaiką „Lenkų karalystės karūnai", taip pat Jogailai ir Jadvygai. Taigi ir lietuvių-rusų valstybių vienetas turėjo būti įkūnytas. Bet kur? Ar lenkų karalystėj? Ar iš to išeina, kad dvi svarbiausios Lietuvos kunigaikštystės dalys — Lietuva ir Rusia — arba gal ir visos tas abi dalis sudarančios atskiros kunigaikštystės kiekviena turėjo būti suskaldytos, kad tokia dalis būtų Lenkijos provincija, panaši į didžiąją arba mažąją Lenkiją, Kališą, Poznanę, Sandomirą, Krokuvą ir t. t.? Žinoma, kad tokiomis mintimis džiaugėsi ne vienas lenkų bajoras, kuris svajojo apie visai sutriuškintą kaimyną milžiną ir Lenkijos karalystės suklestėjimą. Ne vienas atsakingas Lietuvos—Rusios valdovas niekuomet negalėjo to daryti, nors ir būtų viliojusi jį žibanti karaliaus karūna. Juk tai reikštų Lietuvos savižudybę ne dėl savų, bet dėl svetimų, nežinomų vertybių. Argi Gedimino ir Algirdo Lietuva, kuri drebėti privertė valstybes, galėtų dabar laisvai rinktis politinę mirtį, pasiduoti kitai svetimai valstybei? Tikrai turėtume abejoti tautų gyvenimu, jei būtų buvę kas panašaus pažadėta, jei taip būtų įvykę. Tokia kaina joks lenkų didikas niekuomet nebūtų galėjęs gražiajai sužadėtinei prie Vyslos krantų atvesti jaunikį iš tamsiųjų Lietuvos miškų!

Betgi įvyko visai priešingai: *į „coronae regni Poloniae" sistemą buvo įterpta Lietuva—Rusia, savarankiškas, didelis, nedalomas elementas, kaip ypatingas valstybės padaras.* Kaip tik šį karūnos momentą reikia iškelti no-

rint suprasti, kad ir dėl įkūnijimo (inkorporavimo) nežuvo Lietuvos—Rusios valstybės vieningumas. Lenkijoj „corona regni" sąvoka ilgai dar buvo neįprasta. Ši sąvoka anksčiau buvo atsiradusi Bohemijoj ir Vengrijoj ir tik paskui per Andegevėnų dinastiją pateko į Lenkiją [1]. Dėl to ši sąvoka kilo iš greta anksčiau jau buvusios regnum Polonia? [2] Ką gi naujo, daugiau galėjo ji pasakyti? Bohemijos pavyzdys šiuo požiūriu yra labai pamokąs, nes ten atsitiko labai panašūs dalykai kaip kad 1386 m. Lenkijoj. Ir ten iš pradžių buvo „regnum Bohemiae" [3], iki prisidėjo Silezija; tada tik susidarė nauja valstybės teisių sąvoka — corona regni Bohemiae. Dėl ko? Dėl to, kad Silezija negalėjo ir nenorėjo visiškai sutirpti Bohemijos karalystės kūne, ji buvo ir liko kaip atskiras kūnas ir būtent toks stojo greta Bohemijos ir Moravijos. Kad šioje pakitėjusioj valstybėj pirmenybę turėjo Bohemija, kad jis buvo kilniausias narys tarp šalutinių žemių, kurios vis dėlto priklausė tiems elementams, duodantiems gyvybės pajėgų valstybės kūnui,— vis tai koncentravosi Bohemijos valdovo karūnoj, simbolyje, kurio šviesa spindėjo ir Moravijos markgrafystei, ir Silezijos hercogystei. Panašūs santykiai buvo ir Vengrijoj. O dabar priėmė tai ir lenkai, kurie, įsigiję Rusią, turėjo pamato savintis šią mintį. Ir dabar reikėtų pasakyti, kad lenkų karalystė (regnum Poloniae) reprezentuoja kilniausią ir svarbiausią naujosios valstybės narį, o kiti vienetai nebuvo paliesti, karūnoj, kurią nešiojo lenkų karalius, vaidino tik šalutinių žemių vaidmenį. Dėl šios priežasties inkorporacija ir Lietuvos—Rusios vieningumas karūnoje buvo suderinami dalykai. Karūna buvo didžiausias ir aukščiausias dalykas, kurį galėjo parodyti iš įvairių antraeilių dalių sudėtas šis valstybinis

---

[1] Plg. O. *Balzer*. Królestwo polskie III (1920), 249 ir kt.

[2] Reikia pabrėžti, kad ir regnum Poloniae galėjo turėti platesnę ir siauresnę prasmę, tad ir jo atsitiktinis Corona regni gynimas nepakeitė šios sąvokos turinio ir egzistencijos; plg. ir *Balzer* a. a. O. III, 143 ir kt.

[3] Plg. aukščiau pažymėtą pastabą.

kūrinys. Karūnai ir ypačiai jos reprezentantams — karaliui ir karalienei — visi turėjo prisiekti būsią ištikimi.

Šios minties teisingumą, kuriuo galima svarbią pasaulio istorijoj unijos eigą paaiškinti naujai, patvirtina ir bendri sumetimai, kurie anų laikų valstybės teisei buvo nepakeičiamas minčių perlas. Jau Lietuvos—Rusios valstybės didumas neleido skirstyti jos į provincijas ir sulyginti su likusiomis. Tiek didelių plotų negalima buvo administraciškai techniškai valdyti. Tam buvo per didelių priešingumų. Savaime suprantamas ir visur praktikuojamas dalykas — šiuo atveju Lietuva, prijungianti ir įkūnijanti dideles rusų kunigaikštystes,— duoda puikų pavyzdį, kad valstybės nukariautieji šalių vienetai paprastai suaugdavo arba sutapdavo su ja, jų vieningumas dėl to mažai nukentėdavo ir pamaži dalimis pasiduodavo tam tikriems išlyginamiems ir suvienodinamiems siekimams.

Kiek dėl to prarado Lietuva 1386 m. ir kiek ji išgelbėjo? Ji nustojo tarptautinės savarankiškos vietos ir išorinio valstybės nepriklausomumo. Tačiau išsaugojo savo vidaus nepriklausomumą. Jau prieš 1386 m. Lietuva ir Rusia sudarė valstybės kūrinį, apimantį siauresne prasme Didžiąją Lietuvos Kunigaikštystę, valstybės branduolį, o tuo tarpu Rusia buvo suprantama kaip toji dalis, kurią sudarė atskiri rusų kunigaikščių vienetai. Nepaisant inkorporacijos ir „corona regni" sąvokos, vis dėlto galėjo kilti dvejopas klausimas, kuris į unijos charakterį būtų įnešęs naujo: 1) ar vieningumas tarp Lietuvos ir Rusios liko ir naujame valstybės kūriny, ar Lietuva ir Rusia į naują valstybę stojo kaip atskiri kūnai? 2) Jei Rusia buvo atskirta nuo Lietuvos, tai ar pirmoji subyrėjo dalimis? Ir šie klausimai buvo iškelti mokslininkų, kurie į juos atsakė įvairiai.

Pirmas klausimas yra aiškus ir leidžia spręsti, kad Lietuvos—Rusios valstybė, kaip vienas vienetas, sudarė sutartį su Lenkija, kaip vienas vienetas buvo inkorporuota į lenkų karalystę ir toliau palaikė iš branduolio ir

šalutinių žemių sistemos kilusį vieningumą [1]. Nuo jungčių, kurios siejo valstybės branduolį — Lietuvą su šalutinėmis Rusios žemėmis, nebuvo mėginta atskirti Voluinės dalį ir prijungti prie Lenkijos. Tatai nė kiek nepakeitė bendro Lietuvos—Rusios organizmo.

Kartu ir antras klausimas išspręstas neigiamai. Jis tuomet būtų buvęs paneigtas, jei Rusia būtų buvusi atskirta nuo Lietuvos ir pavesta karūnai. Ir tuomet Rusia nebūtų dalimis suskilusi ir nebūtų žuvusi politinės valstybės idėja, nes nieko iš esmės nepakeičia tas faktas, kad Rusios kunigaikščiai kiekvienas skyrium davė leno priesaiką lenkų karaliui, o ne didžiajam Lietuvos kunigaikščiui. Ši priesaika formaliai buvo daroma lenkų karūnai, tatai dar nereiškia, kad nesama tarpinių narių tarp karūnos ir atskirų kunigaikščių. O tokie nariai buvo Lietuva, taip pat ir Rusia. Be abejo, tarp jų buvo esminis skirtumas. Lietuva buvo Didžioji Kunigaikštystė [2], valstybės konstitucijos vienetas. Rusia nebuvo Didžioji kunigaikštystė, nesudarė konstitucinio vieneto. O vis dėlto buvo vienetas, nes buvo sudaryta iš atskirų rusų kunigaikštysčių, aneksų, ir Rusia buvo bendras tų aneksų vardas, kuris greta Lietuvos sudarė savo vienetą. Nėra pamato manyti, kad Rusia dėl unijos būtų nuo Lietuvos atsiskyrusi. *Lietuvos—Rusios vieningumas pasiliko ir toliau ir iškilo* greta lenkų karalystės. Ar kaip lygiateisis ir vienodo laipsnio narys? Be abejo, ne. Ir vėl politinio intensyvumo mokslas padeda išaiškinti naujos lenkų—lietuvių—rusų valstybės tipą ir paveikslą. *Iš unijos ėjo trejopas grupavimas pagal politinio intensyvumo laipsnius. Lenkų karalystė sudarė* naujojo valstybinio kūrinio *branduolį, o Lietuva ir Rusia veikė kaip šalutinės šalys.* Tarp jų *Lietuva vėl buvo branduolys, o Rusia — šalutinės žemės. Dėl to ir susidarė gradacija: branduolys—antraeilis branduolys—šalutinės žemės: Lenkija—Lietuva—Rusia.*

---

[1] Plg. ir *M. Downar-Sapolski.* Die Grundlagen des Staatswesens Weißbruthenien (1919), 7.

[2] Reikia pabrėžti, kad Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės pavadinimas turėjo siauresnę ir platesnę, Rusią apimančią, prasmę.

Pažinus šią gradaciją, visa kita aiškėja savaime. Iš to išeina ir viduramžių, iš dalies ir naujųjų laikų valstybės sudarymo sistema, nuo kurios nebuvo nutolta dėl didelių erdvės plotų. Tai buvo *branduolio* ir *antraeilių šalių sistema*, suskilusi į tris laipsnius. Jei taip suprantame 1385—1386 m. uniją, tai nereikia sukti galvos, ar šioji unija buvo reali ar personali.

Be to, apie uniją sukasi ir daug kitų klausimų, į kuriuos esame atsakę beveik teisingai. Tad visai aišku, kad teisė ir realybė, teisės reikalavimai ir tikri įvykiai dažnai vienas kito neatitikdavo. Ar Lietuva visai unijos eigai nieko negalėjo teisiškai prikišti? Ar paskutinis Gedimino ainis šiam aktui buvo davęs savo sutikimą, kuris iš pagrindų galėjo pakeisti valstybės pamatus ir pačią dinastiją? Be abejo, ne [1]. Dėl to tai buvo jėgos ir prievartos aktas, panaudotas Jogailos ir jo šalininkų. Tačiau tat pagaliau nepakeitė akto teisėtumo, nes ginklais kovota už šią teisę su tais, kurie buvo priešingi ir kurie turėjo nusileisti jėgai. Taip tat jėga tapo teise. Vytautas su tuo sutiko laisvai, išpildė, kas buvo reikalauta.

Vykdant unijos pareigas, pirmiausia reikėjo išpildyti svarbiausią pareigą — priimti krikštą, kurio nesikratė ir Vytautas. Kas Krokuvoj didžiausių iškilmių proga įvyko, buvo pirmas aktas to didelio darbo, kuris laikomas visos unijos esminiu elementu, būtent: *Lietuvos krikštas.* To reikalavo lenkai, nes jie nenorėjo išsižadėti garbės krikšto, „kuriam jau tiek imperatorių ir kunigaikščių buvo dirbę"; tatai ir pats Jogaila prisipažįsta 1385 m. Krevo sutarty. Šio darbo Jogaila griebėsi su dideliu konvertito uolumu. Jau 1387 m. Vilniuje įkūrė vyskupystę. Taigi plaukė nauja bažnyčios srovė, kuri vis labiau nustelbė pagoniškus lietuvių papročius ir kultūrą. Prisijungti prie vakarų pasaulio buvo skubama. Visos vakarų pasaulio galybės pripažino Lenkijos šiuo krikštu įsigytus nuopelnus [2].

Jogaila, nors širdyje ir buvo galbūt pagoniškos dvasios, turėjo visa siela imtis krikšto, nes kryžiuočiai at-

---

[1] Nepaisant metraščio tvirtinimo „su visais lietuvių žemių kunigaikščiais ir bajorais", Полн. собр. р. л. XVII, 77.

[2] *Długosz.* Historia X, 465 ir kt.; Cod. epist. saec. XV, II, n. 13.

kakliai laukė ir žiūrėjo, ar Jogaila yra tikras krikščionis, ar jis, lig šiol buvęs pagonis, barbaras, iš tikrųjų yra savo žmonių — lenkų — gerbiamas ir mylimas. Ne visi buvo Jogailos draugai. Mat jo žmona, kurios jauna širdis degė meile Austrijos Vilhelmui ir kuri savo širdį atidavė ne savo mylimajam, bet paaukojo valstybės sumetimais, ilgai negalėjo priprasti prie savo vyro barbaro [1]. Be to, buvo ir tokių bajorų, kurie nemaža pasijuokė iš ne visai civilizuoto karaliaus ir galbūt jo gerokai nekentė. Ir Dlugošas, savo istorijoje kalbėdamas apie Jogailą, po kelių dešimčių metų vadina jį barbaru" [2]. Jogailai tarp lenkų nebuvo jau taip lengva viešpatauti; reikėjo likviduoti visus nepasitikėjimus: lenkų nepasitikėjimas Jogaila matyti iš to, jog Jogaila 1386 m. buvo priverstas duoti lenkams įkaitu Vytautą ir kitus kunigaikščius kaip įrodymą, kad nebus laužoma unijos sutartis. Iš kultūrinio lenkų-lietuvių pasienyje veiksnio savaime aiškėja tas išdidumas, su kuriuo lenkai, ypač bajorai, žiūrėjo į lietuvius.

Jogaila ir lietuviai daug daugiau negu lenkai stengėsi *išlyginti skirtingai formuotas* dvi vienos ir tos pačios valstybės dalis. Ypačiai stengtasi išlyginti tikybos, ne mažiau ir *teisių* požiūriu. Pirmiausia reikėjo Lietuvos socialinį gyvenimą sulyginti su lenkų visuomeninio gyvenimo formomis. Šioje srityje Lietuva negalėjo nieko duoti, bet turėjo pati savintis. Lenkai davė lietuviams švietimo, teisių lobyną, pamatinius konstitucijos dėsnius ir šiek tiek materialių gėrybių. Tuo Lietuva pati pripažino, kad savo sutvarkymu ir padėtimi buvo atsilikusi. Visa tai, kas atsitiko po 1386 m., galima pavadinti kitais žodžiais — pertvarkymo procesu. Svarbiausias iš visų darbų buvo 1387 m. *bajorų privilegija*, kuri nušviečia lenkų reformos programą [3]. Šiuos dalykus galima būtų pava-

---

[1] Script. rer. Pruss., III. 609.

[2] Historia X, 562.

[3] Plg. be anksčiau pažymėtų raštų 95 psl. ir *О. Леонтовичъ*. Правоспособность литовско-русской шляхты. Журн. мин. народн. просв. 1908 kovo mėn., 53 ir kt.; *M. Krasauskaitė*. Die litauischen Adelsprivilegien bis zum Ende des 15. Jahrhunderts, Phil. Dissert. Zürich (1927).

dinti premija lietuvių bajorams už katalikybės priėmimą[1]. Lietuvos ir Lenkijos bajorų gyvenimas prieš uniją buvo skirtingas. Lietuviai bajorai, priklausę dar neseniai įsikūrusiai valstybei, buvo labiau priklausomi negu lenkų bajorai, kurie jau buvo išgyvenę atskirų kunigaikščių laikotarpį, išsikovojo tiek savo padėjimo apsaugos teisių, kad buvo tarytum nepriklausomi karaliukai. Lietuvoj galima buvo rasti su panašiais siekimais neseniai mediatizuotų dinastų, nusmukusių lig tarnybinių kunigaikščių ir, nepaisant jų aukštos kilmės, negalėjusių pasiekti tų teisių, kuriomis naudojosi lenkų bajorai, sudarę griežtą tų laikų aristokratinę valstybę. Nuo šiol Lietuvos bajorus padarė ponais ir viešpačiais tų žemių[2], kurias pirmiau jie valdė laikinai. Bajorams suteikta palengvinimų ir apvesdinant dukteris. Vis dėlto, nepaisant tikybos ir teisės privilegijų, liko senovės lietuvių bruožų ir karo dalykuose, kur lietuviai aklai nebesekė lenkų pavyzdžiu. Nebuvo teikiama karo prievolių palengvinimų bajorams, taip kad Lietuva ir toliau kaip brangiausią turtą turėjo miklią kariuomenę, visada pasirengusią karui. Tuo laiku Lietuva karo dalykuose įgijo tai, ko ji viena būdama nebūtų galėjusi įgyti arba tam būtų reikėję ilgesnio laiko. Iš čia, rodos, suprantama, kad lietuviai gerai nujautė lenkų konstitucijos naudingus ir kenksmingus dalykus. Vėlesnieji laikai parodė, kad per daug laisvių teikianti bajorų luomams konstitucija neatnešė palaimos ir gerovės. Ši „laisvė" buvo tik privilegija mažam bajorų skaičiui, bet ne bendras turtas. Lenkija turėjo laisvų bajorų ir didelę kariuomenę, sudarytą iš baudžiauninkų ūkininkų ir amatininkų. 1387 m. Lietuva šioje srityje nieko nenorėjo perimti iš lenkų. Vis dėlto buvo pradėta eiti keliu, kuriuo toliau einant būtų tokia

---

[1] Kad lenkai nenusileido, parodo ne tik 1391 m. unija, bet ir leno priesaika, kurią 1399/1400 metais Švitrigaila davė lenkų karaliui ir Lenkijos karūnai, pasižadėdamas pašalinti „schizmatiškas paklaidas" ir jokiam schizmatikui neduoti pilių arba savybės, o duoti tik lenkams; plg. *O. Halecki*. Przegl. hist. 21 (1917/85, 59, 2 pastabą).

[2] *Prochaska*. Lenna i maństwa na Rusi i na Podolu. Rozpr. akad. um. bist. fil. II, 17 (1902), 7 ir kt. pastebi didelę pažangą šiuo atžvilgiu.

pat padėtis, kokia buvo Lenkijoj [1]. Jogaila neva troško, kad „tie, kurie nelygūs savo teisėmis, kaip valdiniai tos pačios karūnos, sudarytų vienetą" [2].

Svarbiausias dalykas buvo Vytautui, koks bus valdymo teisės paskirstymas pagal naująją tvarką. Visiškai šį dalyką pažinti sunku dėl įvairių kliūčių. Išeities punktu reikia pasirinkti padėtį prieš 1386 metus. Ta padėtis buvo tarytum tęsinys to, kas buvo Algirdo ir Kęstučio laikais, būtent: šį kartą tarp Jogailos ir Skirgailos buvo tokie pat santykiai kaip tarp Algirdo su Kęstučiu. Ši *Skirgailos pozicija,* kurios negalima apibrėžti, tačiau kuri buvo panaši į didžiojo būklę [3], nepasikeitė ir po 1386 m. Jis ir toliau valdė Trakus. Jo pozicija galėjo rutuliotis ypač 1386 metais. Jis prisiekė pildyti leno prievoles lenkų karūnai ir toliau laikėsi aukštesnę vietą. Jogaila liko didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu. Būtų lengva ištirti santykius, jei lenkų karalystė ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė nebūtų susijungusios į vieną asmenį ir jei lenkų karaliaus kompetencija nebūtų buvusi susijusi su didžiojo Lietuvos kunigaikščio kompetencija. Tada ir nuolankumas karaliui galėjo būti kitoniškas. Nes jeigu Jogaila su savo valstybe būtų įstojęs į karūnos sąjungą ir jei tuo laiku būtų buvęs Krokuvoje karalius, tai būtų užtekę, jei Jogaila būtų tik prižadėjęs ištikimybę ir priklausomybę visai valstybei. O Jogaila šio pasižadėjimo negalėjo duoti, kadangi jis buvo ir vasalas, ir lenininkas. Dėl to atskiri lietuvių—rusų kunigaikščiai turėjo prisiekti lenkų karūnai. Jogaila buvo didysis Lietuvos kunigaikštis ir greta jo nebuvo kito didžiojo kunigaikščio. Aikštėn iškyla, kokia buvo padėtis 1398 metais, nes Jogaila po 1386 m. vadinosi „supremus dux Lit-

---

[1] Plg. *О. И. Леонтовичъ.* Сословный типъ территоріально-административнаго состава лит. госуд., Журн. мин. народн. просв. 1985 m. birželio mėn., 366 ir kt.

[2] Zbiór praw litewskich ed. Działyński, psl. 1 ir kt.: Ir lietuviai galėjo džiaugtis panašiomis teisėmis, „quibus et caeteri nobiles in terris aliis regni nostri Poloniae potiuntur, ne videantur in juribus dispares, quos eidem coronae subjectos fecit unum".

[3] Net čia amžiaus dalykas turėjo reikšmės Полн. собр. р. л. XVII, 92.

huaniae", šalia kurio galėjo dar būti mažesnis „magnus princeps" [1]. Kaip kronikų autorius sako, Jogaila 1387 m. paskyrė Skirgailą vadinamuoju „principalis dux", kad jis būtų Lietuvos vyriausybės prieky [2]. Skirgailos pozicijai duotas Jogailos nusakymas yra tikras, nes pats Jogaila sakė, „kad mes jį labiau branginsime už mūsų brolius ir labiau jo klausysime negu mūsų draugų ir brolių" [3]. Kokį gi vardą jis galėjo užsitarnauti? Ar jis buvo didysis kunigaikštis, ar vietininkas? Nebuvo nei pirmas, nei antras. Jo gyvenimas buvo panašus į didžiojo kunigaikščio. Dėl to Skirgaila kitų buvo vadinamas didžiuoju kunigaikščiu, net supremus dux [4]. Jis veikė tik jam Jogailos paskirtose ribose. Kaip Trakų kunigaikštis, turėjo jis savo rankose dideles karo pajėgas. Tačiau jis nebuvo paprastas vietininkas. Jo pozicija dar tvirtai rėmėsi dinastijos šeimos struktūra, jis turėjo, galima sakyti, pavadavimo funkcijas. Antra vertus, Skirgaila reprezentavo Jogailai šalį taip, kad Lietuvos valstybės vieningumas buvo ypač aiškus. Atrodo, kad Skirgaila neturėjo santykių su rusų kunigaikščiais, išskyrus tik tuos, kurie tiesiogiai jam priklausė. Čia, be abejo, prisidėjo Jogailos galybė. Šie santykiai išsilaikė iki 1392 m., iki buvo pakviestas Vytautas.

---

[1] Ypatingu būdu jau 1386 metais Vytautas pasirodo šalia Jogailos kaip didysis kunigaikštis; tai matyti iš 1386 metų lapkričio 4 d. dokumento (Cod) epist. saec. XV, I n. 8): Vladislaus dei gracia rex Poloniae, Lithuaniae princeps supremus, heres Russiae et nos magnus dux Witold. Tai visiškai sutinka su 70 ir kt. puslapiuose duotu vaizdu apie Vytauto veiklą nuo 1386—1389.

[2] *Dlugosz.* Hist. Pol. X, 477; „ut summae rerum in Lithuania praeesset".

[3] *J. Jakubowski.* Opis księstwa Trockiego z r. 1387, Przegl. hist. 5 (1907), 44 ir kt.: „а держати ми его выше всей братьи, и слушати ми его болѣ всѣхъ своихъ пріятелей и братьи». Įsidėmėtina, kaip Skirgaila 1387 metų bajorų privilegijo vadinamas. Vladislaus rex Poloniae, Lithuaniae que dux supremus et heres Russiae duoda privilegiją „universis et singulis Lithuanis armigeris sive bojaris nostrae ditioni ac signanter illustris principis domini Skirgaylonis ducis Lithuaniae et domini trocensis et polocensis subditis". 1416 metų Ordino skundo rašte apie Skirgailą sakoma: „qui tunc vice sua (sc. Jagiellone) regebat. Litwaniam", Cod. Vit. Anh. n 6.

[4] Cod. Vit. n. 34.

Tai buvo visko, su kuo Vytautas turėjo skaitytis, pamatas. Per šešerius metus atsitiko daug naujų dalykų. Buvo sutvirtėję ar bent pradėti santykiai, kurių pakeisti negalėjo net Vytautas. Vis dėlto buvusioji Skirgailos pozicija davė progą *stiprėti Vytauto autoritetui*, nes pats Jogaila bematant atšalo nuo Lietuvos. *Vytautui priešais akis stovėjo tikslas — Lietuvos nepriklausomybė, o su tuo ir unijos panaikinimas.* Prie šio tikslo, nepaisant naujųjų santykių, vedė labai tolimi keliai, kurių galą Vytautas galėjo beveik sučiupti, tačiau pasiekti negalėjo.

Vytautas 1392 m. *Astravo sutartimi nebuvo* didysis kunigaikštis, taip pat nebuvo nei valdžios vietininkas, nei vyriausias seniūnas. Kaip Kęstutis ir Skirgaila, lygiai taip ir jis gavo tarpininko vietą, buvo didesnis už kiekvieną atskirą kunigaikštį, bet neturėjo patsai iš savęs didžiojo kunigaikščio teisių, o tiktai pavaduojamąją valdžią. Kaip tik šiuo momentu vėl iškilo Lietuvos—Rusios vieningumas, kuris anksčiau buvo susilpnėjęs, bet dar nepražuvęs. Čia Vytautui reikėjo parodyti, ar jis, iš garsios praeities semdamas patirties, gali sugebėti atlikti pasaulinio masto politiko uždavinius. Tuo laiku Vytauto rankose buvo tiek pajėgų, kad būtų galėjęs pasipriešinti net lenkams. Prie jo valdomųjų sričių prisidėjo dar Jogailos suteiktos didžiojo kunigaikščio teisės, apimančios Lietuvą ir Rusią, kurias Vytautas dar labiau stiprino išleisdamas, kaip aukščiau buvo minėta, konstitucijos reformą. Prie to prisidėjo dar palanki Ordino politika. Dar labiau sekėsi Vytautui rusų ir totorių žemėse. Jau pirmieji laikai po 1392 m. aiškiai pranašavo toli siekiančią universalią Vytauto politiką, nes jis, išėjęs griežtą realios politikos mokyklą, pamažu sugebėjo realizuoti savo politinius idealus. Nuostabi buvo Vytauto politikos pusiausvyra tarp Rytų ir Vakarų, tai uždavinys, kurį išspręsti Lietuvai nesisekė, tai buvo faktas, einąs iš vidaus pasidalinimo, kuris jau tuomet tiek daug nelaimių Lietuvai buvo padaręs. Nors ir dabar liko dvilypumas (Lietuva ir Lenkija), tačiau jis buvo daugiau teorinis. *Vytauto valdžia Lietuvoje beregint išaugo į absoliutizmą,* nes Jogaila, atsidavęs lenkų karalystei, visai maža domėjosi didžiojo

kunigaikščio vardu ir laikė jį mažos vertės dalyku. Nepaisant Krevo unijos, Vytautas dėl politinių padarinių laimėjo lemiamą persvarą. Niekur nepasireiškė toks priešingumas tarp teisės ir realybės, pareigos ir būtinumo, koks buvo Vytauto politikoje pirmame Lietuvos nepriklausomo valdymo dešimtmety. Kiekviena faktinė padėtis stengiasi virsti teise. Vytauto galybė pranešė tas ribas, kurias buvo nustačiusi ir leido Krevo sutartis, ypač lenkų nacionalistų sluoksnių troškimas. Jie troško Lietuvos regreso, Lietuvos politikos silpnėjimo. Tokią žeminančią šalutinių žemių būklę, kokios lenkai linkėjo lietuviams, aną gryną funkciją, Jogailos jaunamartės dovaną lenkų karalienei, Vytautas smarkiai nustūmė į šalį. Vytautas kiek tik galėdamas stengėsi įgyti Lietuvai tokį pat rangą, kokį ir Lenkija turėjo, ypač stengėsi palaikyti viduje Lietuvos nepriklausomybę, laisvą nuo įvairių lenkų įsikišimų. Dėl tokios būklės kilo pirmieji 1395 m. įvykiai. Santykiuose su užsieniu (tik ne su lenkais) Vytautas vadinosi „didžiuoju kunigaikščiu[1]"; tokiu pat titulu vadino jį ir užsienis. Taip susidarė įspūdis, kad Vytautas yra Gedimino ainis, dėl to galįs valdyti kaip didysis kunigaikštis ir vadintis šiuo titulu. Pagaliau be sunkenybių baigėsi lenkų karalystėj dvilypumas, nors Lietuvoj dar buvo užsilikęs. Jei lietuvių didysis kunigaikštis tapo lenkų karaliumi, viskas turėjo būti paaukštinta. Taigi lenkų karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis atsidūrė tokiame santyky kaip kad buvo Lietuvos didysis kunigaikštis su Trakų kunigaikščiu. *1395—1398 m. buvo sunkiausi, lemiamieji metai unijai,* nes Vytautas tiksliai siekė įkurti savo nepriklausomą Lietuvos valstybę ir panaikinti uniją. Nors Vytautas iš unijos turėjo ir naudos[2], tačiau mažai ją vertino, kai dalykas sukosi apie Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Tik šitokiu Vytauto nusistatymu galima paaiškinti visus vėlesnius įvykius.

Dalykų keitimasis Lietuvoj lenkams buvo ne paslaptis. Apie tai dažnai primindavo karalienei, kuri šiuo dalyku rūpinosi, uoli lenkų partija, norėdama išsaugoti

[1] Cod. Vit. n. 117.
[2] *Dlugosz.* Historia X, 505.

karūnos teises. Kaipgi galėjo karalienė lengvamaniškai atsižadėti tos jaunavedžio dovanos, argi turėjo veltui žūti jos asmens auka, padaryta valstybės gerovei? Ar galėjo ji duotis apgaunama lietuvių „barbarų"— taip lenkų sluoksniai vadindavo lietuvius — ir atsižadėti jos vaisių? Vytautas turėjo ir Lenkijoje savo šalininkų, kuriems stengėsi padėti, ypač Spitekui iš Melštino, kuriam davė pusę Podolės, ir — didžiausiam lenkų skausmui — šias žemes davė „ne kaipo lenkų karalystės, bet kaipo Lietuvos valstybės dalį". Šis faktas, atrodo, nesutampa su Vytauto siekimais pašalinti atskirus kunigaikščius, tačiau Vytautas ir Lietuva susilaukė iš to gražių vaisių, nes tuo buvo sutrukdytas lenkų siekimas atidaryti vartus į Juodąją jūrą per Mažąją Lenkiją ir Podolę, taip pat lenkai turėjo Voluinėje išsižadėti tų žemių, kurias buvo įsigiję sumišimų laikais. Ši Vytauto grąžinimo politika sutrukdė lenkų bajorų planus — plėsti lenkų ekspansiją rytuose. Vytauto pranešanti jėga ir galybė davė suprasti, kad jis įstengs paimti į savo rankas visas iki šiol svyruojančias pasienio sritis.

Vytauto politika su kryžiuočiais taip pat nebuvo lenkams pageidaujama, nes ši politika buvo pagrįsta draugišku kai kurių dalykų sprendimu. Visi, be abejo, gerai atsiminė, kad ir pačiam Vytautui teko du sykiu gyventi pas kryžiuočius pasislėpusiam. Iš tikrųjų galima labai pamatuotai įtarti, kad Vytautas iš naujo ketino atkristi nuo unijos. Kas gi galėjo sužinoti Vytauto planus, kas gi galėjo įtikinti, kad Vytautas, pasitaikius pirmai progai, nedarys galo visiems varžymams ir net pačiai unijai. Tačiau iš šalies žiūrint, tarp Lietuvos ir Lenkijos nieko neatsitiko, nors įtempimas ir buvo labai didelis. Tai būtų buvę negalima, jei Jogaila tylomis nebūtų pakentęs Vytauto darbų ir užsimojimų. Pati Jogailos *pozicija buvo netvirta.* Iš visko lyg ir išeina, kad Jogaila slapta pritardavęs Vytauto planams, kad jis labiau žiūrėdavo į Lietuvą negu į Lenkiją, ypač dėl dinastijos priežasčių. Jogailos, lenkų karaliaus, ateitis ir likimas parėjo nuo to, ar jis su Jadvyga turės įpėdinių ar ne. Šis klausimas vis dar buvo neaiškus, tad ir Jogaila turėjo atsiminti, kad

vieną dieną turėsiąs su lenkais atsisveikinti. Jis būtų stengęsis tvirtai surišti Lietuvą su Lenkija tik tuomet, jei būtų pamatęs, kad šią didžiulę karalystę galės palikti savo giminei. Bet kadangi Lenkijoj vis dar buvo tikimybės, kad lenkai gali atitekti ir kitai dinastijai, Jogaila, be abejo, manė bent Lietuvą sau išgelbėti ir dėl to pats prisidėjo ir leido Vytautui veikti, kad Lietuvai būtų garantuota nepriklausomybė. Dėl šių dinastinių priežasčių Vytautas ir Jogaila buvo labai artimi ir dirbo išvien. Abu buvo vėliau opozicijoj su ta lenkų sosto partija, kuriai labai pritarė Jadvyga. Ji bijojo nustoti Lietuvos, todėl suprantama ir tai, kad ir jos 1398 m. žygis — ji ir šiaip savarankiškai dalyvavo valdžioj — rėmėsi 1385—1386 metų sutartimi, kuria Jogaila jai buvo prižadėjęs duoti lietuvių-rusų žemes ir ji iš jų reikalavo mokesčių [1]. Reikėjo pamiršti penkerių metų praeitį. Lenkai turėjo griežtai siekti įvykdyti Krevo unijos programą juoba dėl to, kad Vytautas, pasiekęs tuo metu tokią politinę galybę, jog galima buvo tyčiotis iš unijos reikalavimų, tikriausiai galėjo atsisakyti tarnauti karalienei, nes buvo Lietuvą—Rusią tiek sustiprinęs, kad ji sudarė vieningą frontą, ir pašalinęs atskirus kunigaikščius, kurie galėjo lenkams duoti progą mėginti įvykdyti savo užgaidas. Arenon pirmą kartą išėjo perorganizuota Lietuva, kurią Vytautas per pirmuosius penkerius metus buvo sukūręs ir kurios visuomenė pirmą kartą prabilo ir lėmė krašto likimą. Dabar lenkų puolimams buvo svarbiau lietuvio laisvė, patys lietuvių ir bendros valstybės pamatai negu Gedimino dinastijos klausimai. Vytautas žadėjo *laisvę* bajorams ir tarnybiniams kunigaikščiams, kurie buvo nepatenkinti lenkų galybės persvara, jautėsi, pavyzdžiui, renkant Vilniaus seniūną, esą aukštesniojo lenkų bajorų luomo apgauti ir visiškai išstumti. *Lietuva lietuviams,* savas kraštas saviesiems, ana gyvos tautos mintis, reikalaujanti autonomijos stipresniajam, sujudino

---

[1] Johann v. Posilge, Script. rer. Pruss. III, 219 ir kt. duoda vienintelę šių įvykių aiškesnę žinią. Greta kitų taip pat ir šiuos klaidingai vertina *A. Lewicki.* Kiedy Witold został wielkim księciem Litwy? Kwart. hist. 8 (1894), 430.

lietuvių gimines, norinčias atsipalaiduoti nuo neteisėtai uždėtų pareigų ir naštų, taip pat ir nuo mokesčių, kurie simbolizavo lietuvių priklausomumą lenkams — tai buvo bendri reikalavimai lietuvių, kurie priešinosi unijai. Pats Vytautas savo drąsiais kariškais darbais sužadino lietuvių tautinę savigarbą, padarė atsakingus dėl bendrų 1398 m. valstybės dalykų. Vytautas kaip tik ketino su kryžiuočiais sudaryti svarbią sutartį, norėdamas slaptu Jogailos pritarimu duoti žemių amžiniems lenkų priešams — kryžiuočiams. Jadvyga pakėlė savo perspėjantį balsą. Bet Vytautas jau ėjo tais keliais, kurie tolino nuo Lenkijos. Kaip tik šiuo momentu kilo didelis lietuvių, net ir rusų entuziazmas. Jie turėjo galvoj, kad lenkų veikiama per daug krikščionėjanti Lietuva ateity bus aršiausias rusų religijos ir politikos priešas. *Iš tikrųjų atsitiko, ko niekas nelaukė: Lietuvos bajorai apšaukė Vytautą Lietuvos karaliumi.* Šis faktas lenkams reiškė unijos panaikinimą. Pavojingiausias lenkų—lietuvių politikos momentas atėjo per greit. Lenkų patriotai bajorai sumišo. Juk pats Jogaila rėmė Vytauto planus, jo nesusipratimai su Jadvyga pasiekė aukštą laipsnį. Jei paskutiniu momentu lenkai nusileistų, tai Vytautas buvo pasiruošęs eiti savais, be lenkų, keliais, net priešingais Lenkijai. Nereikia aiškinimų, ką reiškė Lenkijai ši Vytauto politika, ypač tuomet, kai jis iškilmingai patvirtino taiką su kryžiuočiais. Vargu dabar lenkai būtų galėję atsispirti Vytauto sudarytai galybei. Šis įsitikinimas padarė tai, kad lenkų sosto partijos užgaidos ir pastangos nusilenkė Vytautui, toli siekiančiam diplomatui. Tad reikėjo, kaip rodo kai kurie faktai, skubiau pradėti derėtis. Iš 1398 m. yra išlikęs dokumentas [1], kuriame Vladislovas (Jogaila) tituluojamas „rex Poloniae Lithuanique princeps supremus et heres Russiae", o Vytautas „ex parte Regni Poloniae supremus dux Lithuaniae [2]. Tuo Vytautas atsisakė nuo vainikavimo. Jis liko lenkų karalystės sąjungoj, tapo

---

[1] *Halecki.* Dzieje unii Jagiellónskiej I (1919), 156.

[2] Taip pat pažymėtina, kad Vytautas tais pačiais metais, darant Salyno taiką, vadinosi: supremus dux Litwaniae et Russiae, *Bunge* IV n. 1479.

ir visą amžių išbuvo didžiuoju kunigaikščiu. Susitaikymas buvo labai jam naudingas [1], nes jis buvo bemanąs daryti svarbų politinį žygį — pradėti karą, kurį vadino kryžiaus karu, prieš totorius. Ir šiam užsimojimui priešinosi lenkai, ypač Jadvyga pranašavo bloga, nes šio didžio karo laimėjimas dar labiau būtų sustiprinęs Vytauto galybę, ir pats laimėtasis kompromisas būtų pakrypęs negeistinon pusėn.

1399 m., panašiai kaip ir 1398 m., buvo naujų krizių metai. Vytautas buvo *nukentėjęs ties Vorskla,* bet dėl Jadvygos mirties ir Jogaila buvo patekęs į sunkią padėtį. Tarp lenkų, atrodo, buvo balsų, kurie liepė Jogailai grįžti į savo tėvynę [2]. Jis pats irgi buvo panašiai pareiškęs lenkams [3]. Bet kaipgi galėjo Lenkija tuo metu, kai buvo apsupta priešų, panaikinti uniją, kuri laikėsi tik Jogaila. Antra vertus, ir Vytautas buvo linkęs susitaikyti, nes per ankstus unijos galas būtų galėjęs visiškai sutrukdyti pribrendusius jo planus. Jogaila būtų sugrįžęs į Lietuvą pasivadinęs didžiuoju kunigaikščiu; Vytautas būtų turėjęs tenkintis vien Trakais. Užslopintas naminis karas būtų vėl prasidėjęs su visu karštumu, ir jaunesnysis Jogailos brolis *Švitrigaila* [4], kuris buvo pradėjęs sistemingai plėsti savo galybę, o ją ypač rėmė lenkai, nes matė jį esant Gediminaitį, būtų galėję sutrukdyti toli siekiančius Vytauto planus ir galybę. Šį pavojų Vytautas numatė, kai Švitrigaila gavo ties Vorskla žuvusio Spiteko iš Melštino Podolę ne kaip Lietuvos dalį, bet kaip lenkų karalystės leną. Taip ši sritis buvo galutinai prijungta prie Lenkijos, o lenkų sosto ir dvaro partija puolė laužyti Jogailos ir Spiteko padarytą sutartį.

[1] Vytautas pats buvo išvykęs į Krokuvą, kad pašalintų visus nesusipratimus ir tai tikriausia 1399 m. pirmojoj pusėj. Kad ginčas ir vasarą dar nebuvo baigtas, matome iš Ordino vyriausio magistro pranešimo: „Mes mielai girdžiame, kad Jūsų ir kilniojo kunigaikščio, Jūsų brolio, Lenkijos karaliaus, santykiai esą kuo geriausi ir draugiški, ir manome, jog viskas baigsis kuo puikiausiai", Cod. Vit. n. 201.

[2] Kad tokių balsų ir vėliau dar buvo, gali įrodyti pranešimas apie 1410 m. Petrikavo reichstagą, *Raczynski.* Cod. Lith., 112.

[3] *Dlugosz.* Historia X, 537 ir kt.

[4] Plg. *A. Lewicki.* Powstanie Świdrigiełły, Rozprawy akad. um. hist. fill. II, 4 (1892).

Visus šiuos momentus reikėjo išaiškinti, jie vertė ir Vytautą nusileisti, jei jis nenorėjo naujų karų, iš naujo bėgti ir susilaukti užsienio spaudimo, lemiančio ir jo likimą. *Naujai* 1400 m. po ilgų derybų sudarytai *Vilniaus—Radomo sutarčiai* [1] pritarė abiejų šalių bajorai. Lenkams buvo aišku, kad jau nebeįstengs pasiekti to, kas buvo pasiekta 1386 m., kad apie inkorporaciją negalėjo būti nė kalbos, o Vytautui taip pat buvo aišku, kad jis turįs atsisakyti visų nepriklausomybės siekimų Lietuvoje, kad jis negalįs būti tuo tarpu nepriklausomos Lietuvos karalius. Kas buvo dabar nutarta, tas paliko ateičiai pagrindu, kuris vėliau iš esmės nepakito. Pirmiausia Lietuva—Rusia pasiliko savotiška valstybė. Kaip seniau, taip ir dabar Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė išėjo plotmėn kaip atskiras vienetas. Čia niekas nepakito nuo 1386 metų. Branduolio ir šalutinių žemių sistema iš naujo prigijo. Lietuva nebuvo atskirta nuo lenkų karalystės, bet taip pat 1400—1401 metų sutartimi nebuvo ir vienodo rango su Lenkija. Palyginti su lenkų karalyste, Lietuva buvo antraeilė šalis, kaip kad Rusia, palyginti su Lietuva. Vytauto pozicija pakito tiek, kiek Jogaila pripažino Vytautui iki gyvos galvos didžiojo kunigaikščio teises Lietuvoj ir Rusioj. Iš to kilo naujų dalykų. Vytautas ir toliau pasiliko „dux Lithuaniae", gaudamas iš Jogailos Lietuvą—Rusią, kitais žodžiais tariant, šalutinių žemių kūrinys Lietuva—Rusia gavo aiškų nepriklausomos pozicijos reprezentantą, kuris eitų didžiojo kunigaikščio pareigas ir kurio klausytų išlikę atskiri kunigaikščiai. Po Vytauto mirties Lietuva turėjo atitekti lenkams. Iš šių aktų kilo įvairiausių inkorporacijos unijos ir apskritai nepriklausomybės ar vienodumo, personalios ar realios unijos nuomonių. Apskritai viskas pasikeitė mažiau negu buvo tikėtasi. Lietuva liko lenkų karalystės narė, tik kaip valstybė ji išėjo aikštėn Vytautui tapus tiesioginiu jos valdovu, kuris, o tatai svarbiausia, buvo lenkų karaliaus pasirinktas ir dėl to stovėjo žemiau už lenkų karalių. Vytauto niekas negalėjo atstatyti, nes Jogaila pastatė jį visam amžiui. Šiuos santykius jau galima lyginti su bu-

[1] Cod. Vitoldi n. 233, 34.

vusių atskirų kunigaikščių pozicija. Ši tvarka galėjo derintis ir su dinastijos paveldėjimo teisėmis.

Vienas faktorius pranašavo naujus laikus, kurie vis dėlto iš esmės nepakeitė Lietuvos—Lenkijos valstybės santykio, būtent Lietuvos ir Rusios bajorai. Be abejo, tas faktorius buvo tik bajorai katalikai, vadinasi, tikrosios Lietuvos aristokratai, kurie, kaip Lietuvos žemių politikos atstovai, pritarė ir laidavo sutarties nuostatų vykdymą, o tai labai aiškiai charakterizuoja atskirų kunigaikščių nykimo laikus. Prasiveržė monarchijos idėja ir stiprėjo bajorų politinė galia. Vis dėlto dar buvo išlikę atskirų kunigaikščių, kurie dabar, lygiai kaip 1386—1389 m., pasižadėjo būti ištikimi [1]. Šį kartą jie prisiekė ne lenkų karaliui, bet Vytautui, prižadėdami po Vytauto mirties laikytis Lenkijos. Skirtumas tarp dabarties ir pirmesnių laikų buvo tas, kad dabar Lietuvoj buvo valdovas su didžiojo kunigaikščio teisėmis,— pirmiau visa tai turėjo Jogaila, buvęs kartu ir lenkų karalius,— kad Vytautas, nors ir Jogailos buvo paskirtas, valdė žemę kunigaikščio teisėmis. Žemesnis Lietuvos vaidmuo greta Lenkijos išėjo iš tam tikrų vienpusiškų taisyklių. Suprantama, kad Jogaila, kaip lenkų karalius, buvo vyriausias Lietuvos vadas (supremus dux). Tačiau šioje sutartyje kai kurie, ypač atskirų sričių įpėdinių paveldėjimo, dalykai buvo neišaiškinti. Tik viena buvo tikra, kad, mirus Vytautui arba Jogailai, vis dėlto neturėjo nutrūkti abiejų šalių vieningumo ryšiai. Tuomet turėjo iškilti Lietuvos šalutinių žemių ir savo valstybės vaidmuo, nes be jos žinios ir sutikimo lenkai negalėjo rinkti karaliaus. Atvirkščiai, lietuviai žadėjo, Vytautui mirus, nerinkti naujo valdovo, bet grįžti prie lenkų karalystės. Šiuo atveju lenkų karalius galėjo pasiimti ir vykdyti didžiojo kunigaikščio teises ir valdžią.

[1] Plg. keletą Cod. epist. saec. XV, I n. 27—30. Reikia pažymėti, kad šie kunigaikščiai Vytautą vadina „didžiuoju kunigaikščiu", nors jį patys lenkai tik hercogu vadina. Taip 1400 m. gruodžio 31 d. kunigaikštis Aleksandras Patrikevičius iš Starodubo padarė ištikimybės priesaiką: «по смерти нашего государя *великого князя* Витовта не искати ми иныхъ государевъ мимо нашего милого государя кроля Владислава Польского и *коруны Полскоѣ»*, Акты Зап. Росс. I. п. 17.

Tuo iš naujo buvo padėti tvirti Lenkijos—Lietuvos—Rusios sugyvenimo pamatai vienoje valstybėje — lenkų karalystėje, kurioje Vytautas turėjo daug laisvės. Vėl buvo galima žengti 1398 m. pertrauktais keliais. Šis vaidmuo Vytautui nelabai patiko, nes reikėjo eiti greta lenkų. Vis dėlto ir priklausymas lenkų karalystei turėjo nemaža gero: Lietuvos priešas, vaidinęs svarbų vaidmenį jos istorijoj, kuris dažnai trukdė Lietuvai veikti kitose šalyse, buvo visiškai parblokštas; be to, Vytautas savo užsimojimams įvykdyti galėjo gauti pagalbą ir iš lenkų.

Nežiūrėdamas Vilniaus—Radomo unijos galutinių taisyklių, Vytautas *nenurimo jų nepakeitęs*. Jo pozicija dar labai *parėjo nuo* lenkų ir Jogailos malonės. Tad ir laikmetis iki 1413 m., kada Horodlėj rimtai tartasi dėl neaiškių unijos punktų, buvo pilnas netikrumo ir bandymų panaikinti bei silpninti uniją tiek iš šalies, tiek iš Vytauto pusės. Tačiau Vytautas vėl buvo verčiamas pripažinti uniją. Vytauto svyravimai lietė ne vien tik uniją, jo interesai siekė toliau už lenkų politiką, kuri jį siejo labiau su rytų dalykais. Tam reikėjo vakaruose sutvirtinti taiką. Vytautas tai ir padarė pradėdamas labiau bičiuliautis su Ordinu, o lenkų nuomone, tat visiškai prieštaravo unijos dvasiai. Dėl to šiais metais lenkai vertė Vytautą iš naujo prisiekti unijai ištikimybę; Vytautas per trumpą laiką padarė net tris ištikimybės priesaikas[1]. Manoma, kad 1405—1406 metais Lietuva ir Lenkija uniją atnaujino[2], nors apie tai neišliko jokių dokumentų. Atrodo, kad Vytautas buvo užėmęs naują poziciją, nes jo titulas buvo pasikeitęs. Jis vadinosi didžiuoju Lietuvos ir Rusios kunigaikščiu[3], tuo tarpu anksčiau jis vadinosi tik kunigaikščiu. Taip darė jis iki 1411 m.

Į Vytauto darbus lenkai žiūrėjo su suprantamu *nepa-*

---

[1] *A. Prochaska.* Nieznany akt homagialny Witolda. Kwart. hist. 9 (1895), 233 ir kt.

[2] Į tai atsižvelgė ir Horodlės unija.

[3] Jis vadinosi vieną sykį supremus dux, kitą kartą maior dux Lithwanie et Russie. Plg. kad ir *W. Semkowicz.* Przywileje Witolda dla Moniwida. Aten. Wilenskie I (1923), 257, 259; *Napiersky.* Russ. livl. dok. n. 140; Vit. n. 320.

sitikėjimu. Apskritai buvo ne ta atmosfera, kuri turėjo būti po seniai įsigalėjusios unijos. Lenkai gerai žinojo, kad Vytautas unijos sąlygas priėmė kaip prievarta uždėtas pareigas, kurių jis, progai pasitaikius, mėgins nusikratyti. Unija pasirodė tvirta tik trumpą momentą, būtent svarbaus istorijos įvykio — *Žalgirio kovos* — metu[1], kur lietuviai ir lenkai bendrai grūmėsi su kryžiuočiais. Bet ir čia kilo pagaliau nesusipratimas, kuris aiškiai rodė, kad unijos ryšiai buvo netvirti ir neaiškūs[2]. Vytautas ir šioj žūtbūtinėj kovoj neužmiršo Lietuvos reikalų ir elgėsi visai ne taip, kaip kad lenkai norėjo ir darė. Dėl Lietuvos interesų Vytautas pasitraukė iš kautynių anksčiau negu karas tai būtų leidęs, atrodė, nenorėjo sunaikinti Ordino[3]. Iš to išeina, kad Lenkijos—Lietuvos karo tikslai nesutapo, vadinasi, buvo rimtas perspėjimas unijos patvarumui. Kartu Vytautas parodė lenkams savo galią, nes Vytautas elgėsi savavališkai, ko lenkai sutrukdyti nesugebėjo. Vytauto nepriklausomybės ir savarankiškumo jausmas labai sustiprėjo ypač dešimtmety po Vilniaus—Radomo sutarties. Torūnės taika buvo separatistinės lietuvių dvasios laimėjimas, Vytautas buvo *nugalėtojas, ir Lietuva iš to sėmė daug naudos.* Toliau buvo taip, kad lenkai unijai palaikyti turėjo duoti daug aukų, o Lietuva, naudodamosi jų vaisiais, už lenkų aukas atsilygino naikindama vis gilesnes armijos šaknis.

Vytautas buvo nugalėtojas ir nuo šiol nuolat nešiojo „didžiojo kunigaikščio" titulą[4]. Jo galybė augo greta Jogailos, ypač sugrįžus iš rytų fronto, kur Vytautas įgijo naujos laimėjimo garbės, moralinę persvarą. Lietuva

---

[1] Plg. pvz. *Smolka.* Witold pod Grunwaldem, Szkice historyczne I (1882), 31 ir kt.; arba *A. Prochaska.* Przyczynki krytczbe do dziejów Unii, Rozp. akad. um. wydz. hist. fil. II, 8 (1896), 112 ir kt.

[2] Tas aišku ir iš tos žinios, kurią Ordino magistras gavo apie 1410 m. Petrikaueno reichstagą, kur kaip tik dėl Voluinės—Podolės išryškėjo lenkų—lietuvių priešingybė. *Raczynski,* 112.

[3] *Dlugosz.* Historia XI, 86.

[4] Taip yra jau Torūnės taikos raštuose. *Raczyński* 129: Wladislaus unacum praeclaro principe domino Alexandro alias Wytowldo Magno Duce Lithuaniae. Taika sudaryta inter nos et Regnum nostrum ac terras Lithuaniae et alliis nobis sublectis.

buvo jau ne žemesnė, bet ėjo šalia Lenkijos, ir Vytauto įtaka Lenkijoj pradėjo būti gerai matoma. Vis tiek Vytauto pozicija buvo daugiau faktinė negu teisinė, nes 1400—1441 m. unijos sutartis dar galiojo, o ši sutartis aiškiai sako, kad Vytautui didžiojo kunigaikščio valdžia buvo Jogailos duota. Dabar Vytautas bematant pasiekė, ko buvo troškęs ir ką 1398 m. buvo laikinai pasiekęs, būtent savarankiško monarcho poziciją. Visus šiuos įvykius sunku suprasti remiantis konstitucijos dėsniais ir teisėmis, bet jie yra tikri ir geriausiai liudija istorinį išsirutuliojimą ir esmę. Vytautas nemėgo šuolių, bet viskam leido rutuliotis pamažu ir nuosekliai. Ir šis Vytauto veržimasis po Torūnės taikos turėjo versti lenkus susirūpinti. Be to, tiek kryžiuočiai, tiek net ir Zigmantas mėgino toliau skaldyti uniją. Kad išvengtų visų pavojų, lenkai vėl *vertė atnaujinti uniją,* kuri buvo 1412 m. gale pradėta ir *1413 m. pradžioje Horodlėje* * *pabaigta* [1]. Unijos reformų norėjo lenkai, taip pat ir Vytautas. Tačiau Vytautas reformų norėjo ne dėl pavojaus. Jo pozicija leido jam jau daugiau reikalauti, negu kad lig šiol turėjo. Dėl šių priežasčių unijos reformų norėjo ir Lietuva. Horodlės unija, kuri sujungė daug naujų dalykų su senais, rodė, kad ateity unija galėsianti likti nuolatinė ir pastovi, bet galėsianti priimti ir naujybių. Vilniaus—Radomo sutartis buvo nepaliesta, ir dėl to nebuvo paliesta branduolio ir šalutinių žemių tvarka karalystėje. Čia ir išėjo aikštėn, kad Vytautas ir Lietuva jau pradėjo žygius, apie kuriuos kadaise galvojo ir Jogaila su lenkais. 1401 m. Vytautas visam amžiui užsitikrino sau didžiojo kunigaikščio poziciją. Be to, buvo nuspręsta, kad ir po Vytauto mirties Lietuvą valdysiąs savas didysis kunigaikštis. Tuo sutrukdė bandymus sujungti lenkų karaliaus ir didžiojo Lietuvos kunigaikščio titulus ir suteikti juos vienam as-

---

[1] Išspausdinta *Dzialyńskio,* Ziór praw litewskich, 7 ir kt. *Dlugosz.* Historia XI; 152 ir kt.; plg. taip pat. *И. Якубовскій.* Земскіе привилегіи великаго княжества литовскаго. Журн. мин. народн. просв. 1903 m. birželio mėn., 291 ir kt. Iš raštijos plg. aukščiau 102 psl. suminėtus darbus.

* Lietuvių kalba įprasta ir Gardeliu vadinti *(Red.).*

meniui. Lietuva veržėsi priekin kaip atskira valstybė, turėdama atskirą valdovą, kuris nebuvo Lenkijos karalius. Minėti žingsniai padaryta ne tiek Vytauto garbei padidinti, kiek apsaugoti Lietuvos pozicijai Lenkų karalystėje. Šiais įvykiais buvo pašalintas pavojus suskaldyti Lietuvą į atskiras dalis arba paversti lenkų provincijomis. Tuo pat laiku pasibaigė ir ligšiolinės didžiojo kunigaikščio teisės, turinčios tik atstovaujamąjį charakterį. Nuo šio laiko lenkų karalius buvo renkamas tik pasitariant lenkų prelatams ir baronams su Lietuvos atstovais. Svarbiausia buvo, kad Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulas buvo nepaveldimas, o tai lenkams būtų labai nepatikę, nes Lietuvos dinastijose būtų pradėta siekti visiškos nepriklausomybės. Apie senąsias sosto įpėdinių teises ir paveldėjimą nieko nepasakoma. Naujybės — tai Lietuvos laimėjimas.

Lenkų, ypač jų bajorų, siekimai buvo tuo metu kitoki. Lenkų bajorai nenorėjo ir girdėti apie kokias nors lietuvių bajorų teises renkant lenkų karalių; Jogailaičių įpėdinių klausimas buvo dar vis neaiškus. Prie lenkų užgaidų galima priskirti visa tai, kas Lietuvą galėjo pririšti prie Lenkijos, nes Horodlės aktas turi du veidu. Greta Lietuvos nepriklausomybę garantuojančių nuostatų, buvo ir tokių, kurie Lietuvą glaudžiai jungė prie Lenkijos. Nėra abejonės, kad tai buvo lenkų unijonistų programa. Jiems buvo svarbu — o tai išeina jau iš 1387 m. išleistų privilegijų — kiek galima pritaikyti Lietuvai lenkų kultūrą ir socialinį gyvenimą, tiksliau tariant,— Lietuvos lenkinimas. Ypač dėl šių dalykų galėjo veikti Horodlės unija, nes čia buvo įpintos ir bajorų privilegijos. Visos taisyklės galiojo vėl tik bajorams katalikams [1].

Lenkai siūlė, kad Lietuvos ir Lenkijos bajorai sudarytų *parlamentą* aptarti bendriems ypatingai svarbiems reikalams. Tuo dar nebuvo pasakyta, kad abiejų šalių bajorai turi suaugti į vieną vienetą ir sudaryti vieną ga-

---

[1] Plg. taip pat W. *Kamieniecki.* Organiczenia wyznanowe w prawodawstwie litewskim w XV. XVI. w., Przegl. hist. 13 (1911), 268 ir kt.

lutinę korporaciją. O iš tikrųjų abi partijos sueidavo į vieną vietą, bet atskirai tardavosi. Tačiau jau ir šis susipažinimas galėjo glaudžiai jungti abi šalis. Tą dar labiau stiprino vienas savotiškas reiškinys iš lenkų pusės[1] — *lietuvių bajorų adoptacija*, kuri vaizdavo „gražiausią Horodlės unijos posėdžių momentą". Tokį lenkų bajorų palankumą ypač stengėsi įsigyti lietuvių bajorai, nes šis luomas vis dar reprezentavo tautą. Čia buvo pasiekta nei daugiau, nei mažiau — tik tai, kad daugelis Lietuvos bajorų perėjo į lenkų bajorų korporacijas ir priėmė jų herbus. Lenkijos santykiai su Lietuva pasidarė daug glaudesni, nes atskiros lenkų ir lietuvių bajorų giminės buvo plačiai išsišakojusios ir vaidino svarbų vaidmenį Lietuvos ir Lenkijos politiniame gyvenime. Tuo pat laiku prigijo Lietuvoj *bajorų lygybės* ir *vienybės* pažiūra, nes iki šiol niekas nežinojo apie griežtai atsiribojusį bajorų luomą. Tad Vytautas turėjo puikią progą pasirinkti daug bajorų giminių, kurios būtų ištikimos ir pasiryžusios jam tarnauti ir kurias būtų galėjęs panaudoti prieš pačių kunigaikščių persvarą. Bet tuo dar nesibaigė mėginimai juos suvienodinti. Lenkai siekė *suvienodinti* net Lietuvos ir Lenkijos *valdymo sistemas*. Lietuva turėjo būti suskirstyta į vaivadijas, o teismas sutvarkytas taip, kad būtų panašus į Lenkijos. Lenkų pavyzdžiu Lietuvoje turėjo būti iš bajorų ir valdininkų sudaryta tary-

---

[1] Plg. apie tai puikius straipsnius *W. Semkowicz*. Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwen litewskim w unii horodolskiej 1413 r., rinkiny Polska i Litwa (1914), 395 ir kt.; *tas pats*, O litewskich rodach bojarskich zbratanych z szlachtą polską w Horodle, Miesięczn. herald. 1914; *tas pats*, Tradycja o kniaziowkiem pochodzeniu Radziwiłłow w świetle krytyki historicznej, Kwart. hist. 34 (1920), II ir kt.; *tas pats*, O litewskich rodach bojarskich zbratanych z szlachtą polską w Horodlie 1413, Rocz. tow. herald. 7 (1924/5), 210 ir kt., plg. taip pat *О. Леонтовичъ*. Правоспособность литовско-русской шляхты. Журн. мин. народ. просв. 1909 m. kovo mėn. 65 ir kt.; *В. Пичета*. Литовско-польскія уніи и отношеніе къ нимъ литовско-русской шляхты, Сборн. статей посв. Василію Ю. Ключевскому (1909), 605 ir kt., *М. Любавскій*. Къ вопросу объ ограниченіи политическихъ правъ православныхъ князей, пановъ и шляхты въ великомъ княжествѣ Литовском до Люблинской уніи, ten pat 1 ir kt.; *Krasauskaitė* k. v.

ba, kurios didysis kunigaikštis turėtų atsiklausti. Lietuvos dvasininkai gavo tokias pat teises kaip ir Lenkijos.

Horodlėj buvo padėta daug pamatų unijai sutvirtinti, tuo tarpu Lietuva siekė būti nepriklausoma. Ši unija buvo išraiška didžiųjų politinių srovių, kurios ėjo viena prieš antrą. Vytautas neneigė tų kultūrinių gerumų, kurie atėjo iš lenkų. Jis net brangino viską, kas Lietuvą galėjo artinti su vakarais. Kadangi Lietuvos bajorai gavo daug laisvių, tai Lietuva, kaip kad ir Lenkija, įėjo į vadinamąjį bajorų valstybių skaičių.

Vytautas Horodlės unijoj atliko vieną iš svarbiausių savo gyvenimo darbų. Bet į šį laimėjimą žiūrėjo kaip į etapą ir nesitenkino tuo, ką buvo pasiekęs. Lenkijoj vis dar buvo politinė ir kultūrinė persvara. Lietuva, palyginti su Lenkija, buvo antraeilė šalis. Unija Vytautui nekliudė laisvai veikti užsienio politikoje, eiti savais keliais net iki 1429 m. Mėginimų sugriauti ir susilpninti uniją buvo. Artėjant pavojui iš šalies, Vytautas ieškojo pagalbos unijoje, pavyzdžiui, 1420 m. po Zigmanto Breslau sprendimo. Tokiais momentais unija buvo tvirčiausia. Vadinasi, *ji buvo tik karo instrumentas, naudinga priemonė, bet ne draugiškumu pagrįsta sąjunga.* Unijos užkulisiuose vyravo ne idėjos ryšiai, bet šaltas protas, utilitarizmas, politinis racionalizmas. Unijos taisyklės ilgai egzistavo tik popieriuje, ir nebuvo stengtasi jas galutinai įgyvendinti.

Daugiausia ginčų ir nesusipratimų kilo dėl *lenkų vidaus politikos pasikeitimų,* kur Vytautas laimėjo[1] vis daugiau ir daugiau. Greta savo šalininkų, turėjo Vytautas nemaža ir tų, kurie jam pavydėjo, kurie pamažu Krokuvoj gavo aukštas tarnybas, sudarydami Vytautui daug sunkenybių. Šiems priklausė *Šafrancai* ir jaunas Krokuvos vyskupas Zbignevas *Olesnickis,* kuris dvidešimtais metais buvo visos lenkų politikos centras. Jaunoji karta

---

[1] Labiausiai pažymėtinas čia yra jo santykis su Ciołeku, plg. *H. Badeni.* Stanislav Ciołek. Rozp. akad. um. hist. fil. II, 14 (1900), 310 ir kt. Taip pat dėmesio vertas dalykas, kad Lietuvos leno teisių pagrindai veikė lenkus, plg. *A. Prochaska.* Lenna i maństwa na Rusi i na Podolu. Rozpr. akad. um. hist. fill. II, 17 (1902), 3 ir kt.

pradėjo prieštarauti senstančiam Vytautui ir jo planams. Dėl to ir Vytautas 1425 m. pasitraukė pereidamas į kitą veikimo plotmę, kur buvo jau kiek įgudęs — į rytų užsienio politiką. Jo galia šuoliais siekė begalybes. Paskutiniaisiais gyvenimo metais jo persvara prieš Lenkiją stiprėjo labiausiai, sudarydama tą politinę atmosferą, sukėlusią karaliaus vainiko ginčą, kuris reikalavo perreformuoti, arba, tiksliau tariant, suskaldyti uniją. Šis ginčas iškėlė aikštėn visas teritorines uniją liečiančias meditacijas, kurios, abiejų pusių aptariamos ir kritikuojamos, žuvo dėl ankstyvos Vytauto mirties. Vis dėlto unija šiais metais buvo labai abejinga.

Vytauto santykiai su Lenkija visą gyvenimą liko šalti ir racionalūs[1]. Jie gal kiek stiprėjo dėl Vytauto bičiulystės su pusbroliu Jogaila, negalėjusiu užmiršti[2] savosios lietuviškos giminės, nes visą amžių žiemos metu Jogaila gyvendavo Lietuvoj. Vytautui buvo svarbu tai, kad unija teikia Lietuvai apčiuopiamą naudą, kurią jis visuomet lygindavo su unijos žala, ypač pasireiškusia prieš 1386 metus. Palaikydamas santykius su Lenkija, Vytautas jautėsi esąs lietuvis, kovojąs už ateitį tos šalies, kur jis sąmoningai gyveno nuo pat jaunų dienų. Su unija, kurią priėmė kaip liūdną blogybę, niekuomet neturėjo vidaus santykių, nes unija ir Lietuvos nepriklausomybė buvo kaip ugnis ir vanduo, du priešingi dalykai. Dėl to Vytautą lenkai laikė separatistu, tuo tarpu jis buvo karštas kovotojas už Lietuvos nepriklausomybę ir laisvę. Pagaliau unija buvo dirbtinis padaras ir stokojo natūralių pamatų, kuriuos gali pagrįsti tik bendroji praeitis. Nors politinių ir kultūrinių vaisių Lietuvai unija teikė daug, politikui nusvėrė tik politinė nauda. Vytautui atrodė, kad politinės žalos kevalas esąs per storas. Bet ir lenkų entuziazmas dėl unijos kilo iš valstybinės politinės meditacijos, kuri vėliau tapo idealiu kultūros apaštalavimu.

---

[1] M. Любавскій. Литовско-русскій сеймъ (1900), 62 ir kt., be abejo, manoma: „Jis mylėjo lenkus".

[2] 1418 kalba Jogaila apie Lietuvą kaip savo nativa patria, Cod. saec. XV, II n. 81.

Vytautas ir Vokiečių ordinas

Misijų problema. Žemaičių ir Nemuno klausimas

Vytautą auklėjo ne tik didieji jo mokytojai Algirdas bei Kęstutis, jo teorinį ir praktinį žinojimą papildė ir *Vokiečių ordinas*, kurio mokykloj mokėsi keletą metų, du kartu pabėgęs nuo Jogailos. Be to, kultūringas ir puikių vertybių turintis kaimynas savaime veikė pradedančią kultūrėti Lietuvą [1]. Iš to gerai aiškėja jau nuo pat Ordino įsikūrimo susidariusi priešingybė, kurią lietuviai jautė su instinktyvia primityvių tautų neapykanta aukštesnei kultūrai. Tačiau viską lėmė tai, kas dėl idėjinių Ordino pagrindų veikė du šimtus metų ir Vytauto laikais sukėlė dar negirdėtų *politinių idėjų ginčą*. Kalavijų ginčą papildė, pranešė pagaliau idėjų susikirtimas. Šis susikirtimas nulėmė galutinį priešingybių sunaikinimą.

Idėjos, kurias *Ordinas* ugdė apsigyvendamas Baltijos pajūry, buvo jam prieš pat gimstant atitekusios iš universalių viduramžių galybių — karalių ir popiežių [2]. Teisybė, šios idėjos pasirodė greit, kaip danajų dovanos. Ordinas gyveno krikščionybės *misijų mintimis*, į kurias pretenzijas reiškė imperatorius ir popiežius, kaip du regimieji krikščioniškojo pasaulio valdovai ir Dievo tvar-

---

[1] Plg. taip pat *W. Kamieniecki*. Wpływy zakonne na ustrój litewski. Przegl. hist. 25 (1925), 160 ir kt.

[2] Plg. *E. Caspar*. Hermann von Salza (1924), 69 ir kt.; *tas pats*. Vom Wesen des Deutschen Ordensstaates (1928); *E. Maschke*. Der Deutsche Orden und die Preußen (1928); *Osten-Sacken*. Livländischrussische Beziehungen (1908), 43 ir kt., tos universaliosios idėjos laikomos pagrindine Ordino žlugimo priežastimi, nes jos XIV amžiaus gale, iškilus nacionalinėms idėjoms, buvo beveik priešingos laiko dvasiai.

kos atstovai žemėje, kurie jas pavedė ir atidavė Vokiečių ordinui, nors patys tarp savęs kovojo dėl įtakos jam. Ši misijų teorija davė teisę kardu versti pagonis krikštytis ir visas ką tik apkrikštytas šalis prijungti kaip provincijas prie Ordino žemių. Per du šimtmečius Ordinas turėjo vieną ir tą patį tikslą — apkrikštyti ir politiškai pavergti. Ordinui buvo būtina, kad šia mintim tikėtų ir jai pritartų visos vakarų krikščioniškos šalys. Lietuviams, šių misijų objektui, buvo svarbiausias dalykas priešintis krikštui ir jo nepriimti iš Ordino, nes su tuo buvo susijusi Lietuvos priklausomybė nuo Ordino, ką skaudžiai buvo pajutę prūsai — lietuviams artima giminė.

Nūnai, ypač XIV šimtmety, valdant Vytautui ir Jogailai, Lietuva pakreipė savo politiką ir į bažnytinius dalykus, o tai iš Ordino atėmė galėjimą ir tikslą kovoti. Ordinas pirmiausia domėjosi ne krikščioniška, bet pagoniška Lietuva. Dabar, 1386 m., atsitiko visai negirdėtas dalykas: Lietuva susijungė su Lenkija ir tuo prisiėmė pareigą apsikrikštyti; Vilniuj iš tikrųjų buvo įsteigta net vyskupystė, vadinasi, pats krikštas sekėsi puikiausiai. Jau tuomet, o ne Žalgirio kautynėse, baigėsi paskutinės Ordino dienos. *Toks krikštas* atmetė ateivių misijų teoriją, kuri krikštijo vien ugnimi ir kardu. Lenkai iš tikrųjų įvykdė tai, ką mėgino XIV amžiuje visas vakarų kultūros pasaulis — *taikiai* apkrikštyti lietuvius. Šio įvykio negalima pakankamai įvertinti, nes jis lenkams ir lietuviams davė geriausią dvasinės kovos priemonę, su kuria galima buvo pasirodyti visame krikščioniškame vakarų pasauly, neigti Ordino egzistencijos teisėtumą, o Ordino misijų karus pavadinti plėšimų ir naikinimų žygiais [1]. Šis nuopelnas nėra Vytauto, jis Jogailos. Tai buvo jo didžiausias darbas, kuris jau kybojo ore. Jo pirmtakūnai buvo beišpildą tai, prie ko jį dabar vedė politinė nauda.

Bet Ordinas nenustojo drąsos. Savo dvasines ir fizines pajėgas jis įtempė dvigubai, kad tik daugiau kariuomenės surinktų ir turėtų daugiau viliojančių priemonių, kurias galėtų pasiųsti vakarų kunigaikščių dvarams ir Europos

[1] Plg. taip pat Cod. Vit. Anh. n. 6 (1416).

riteriams, galintiems miklinti savo riterišką dorybę ir darbus apkrikštijant Lietuvą. Šių krikščionių karių bendruomenės humaniškumu, artimo meile nebuvo galima pasikliauti; taip pat nebuvo reikalo galvoti, kad kryžiuočiai pasigailėtų ir švelniai elgtųsi su ką tik apkrikštytais lietuviais. Ordinas juos laikė atskilusiais eretikais, puspagonimis [1], kurių šventas vanduo nebuvo paveikęs ir kuriuos reikėjo krikštyti ugnimi bei kardu. Be abejo, sugriautos lūšnelės, sunaikinti alkai ir nusiaubta tėviškė niekuomet nevilioja laisvai apsikrikštyti. Gerai prityrę misionieriai, kuriems būtų rūpėję ne politikos dalykai, būtų supratę, kad, siekiant pagonis atversti į krikščionių tikėjimą, nereikia pagonybės iš karto išnaikinti, ištrinti, kad jos ir pėdsako neliktų, bet pirmiausia reikia tiktai paviršutiniškai ir atsargiai griauti senus įpročius [2]. Visiškai išnaikinti pagonybės negalima net per šimtmečius, o ką jau kalbėti apie dešimtmečius arba kelerius metus. Gal tik vienoje srityje Ordino reikalavimas ir skundas, kovojant ginklais, būtų galima pateisinti, būtent Žemaičiuose, kur pagonybė turėjo tvirčiausias šaknis ir kurias išnaikinti Ordinas labiausiai stengėsi. Šiaip jau Ordinas darydavo tik mažesnius užsimojimus ir nieko didelio jau neįvykdė. Lenkams ir lietuviams sudarius uniją, Ordinas iškėlė sau naują politinį tikslą: *kovoti su unija.* Dėl to Ordinas ir toliau galėjo naudotis tais būdais, kurie vis labiau silpnino Lietuvos politinę situaciją ir buvo parankūs sukelti vidaus suirutę. Ordino planas buvo sudaryti Lietuvai—Lenkijai daug politinių kliūčių, tačiau šių planų sąlyginį tikrumą įrodė savo politika Vytautas.

Šie politiniai Ordino planai susidūrė su *grynai geopolitiniais Lietuvos reikalavimais,* daugiausia liečiančiais *Žemaičius,* kurie tiek Ordinui, tiek ir Lietuvai buvo labai

---

[1] Plg. ten pat Anh. n. 4 (1409).

[2] Konstanco susirinkime 1416 metais Ordinas kalbėjo net apie tai, kad lietuviai buvę krikštijami kaip avių arba ožkų banda, kurios nardinamos į vandenį, kad ir jie buvę panardinti į vandenį, bet apie krikšto paslaptį nė mažiausio supratimo neturėjo. Ir kadangi tada kai kuriems kilnesniems aprikštytiesiems buvusios duodamos tunikos, tai kai kurie jų net po du kartu krikštydinęsi.

reikalingi. Šiais laikais ypač svarbus pasidaro Vytauto požiūris į aktualius Ordino ir Lietuvos padėties likimo klausimus, prie kurių prisidėjo dar kitas dalykas, suteikęs santykiams su Ordinu naują atspalvį: *kova tarp prigimties ir istorijos teisių*. Ordinas visomis jėgomis laikėsi istorinių teisių, kurias jam įsikuriant buvo suteikęs popiežius ir imperatorius, ir jos Ordinui suteikė teisių pretenzijų, galimų realizuoti tik esant tam tikriems santykiams. Šie santykiai, matyt, kitėjo nenaudai Ordino, kuris dabar tas istorines teises pradėjo labiau dėstyti visam pasauliui ir lyginti politinio kaimyninių valstybių, Lietuvos ir Lenkijos, gyvenimo teisybę ir neteisybę, tuo tarpu lietuviai rėmėsi tvirtomis prigimties teisėmis ir tarėsi nugalėsią. Gal ir ne iš karto, bet visada, kur susiduria istorinė ir prigimtinė teisė, pastaroji nugali pirmąją. Sąskambis gaunamas tik kai jos sutampa. O šito, deja, niekuomet nebuvo pasiekta Ordino valstybėje, nes prigimties teisė duoda tautai nepriklausomą gyvenimą, apsisprendimą ir net atskirą valstybę, o tatai niekuomet negalėjo įvykti Ordino valstybėj, kuri savo istorinėmis teisėmis tegalėjo pasiekti tik vokiško tipo krikščioniškų tautų valstybę. Be to, pati Ordino valstybė buvo labiau vokiška, bet prūsai dar nebuvo suvokietinti, o lietuvius suvokietinti būtų buvę dar sunkiau, nes nebūtų užtekę vokiečių kolonistų, kurie, apsigyvendami ten, juos būtų galėję nutautinti. Lietuviai vis labiau buvo lenkiami prie prigimties teisės, prie tautiškų savumų, susidariusių jau žiloj senovėj, kurių praradimas buvo susijęs su savarankiško gyvenimo atsižadėjimu. Vadinasi, Ordino horoskopas rodė nepalankią ateitį, tuo tarpu Vytautas rėmėsi prigimties teisių programa, nors ir ją realizuoti buvo nelengva.

Žemaičiai [1], kuriuos Vytautas paveldėjo iš savo tėvo,

---

[1] Plg. apie tai *R. Krumbholtz*. Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melno-See, Altpreuß. Monatsschrift N. F. 26 (1889), 193 ir kt.; *O. Halecki*. Litwa, Ruś i Żmudź jako części składowe wielk. księstwa litewskiego. Rozpr. akad. um. wydz. hist. fil. II, 34 (1916), 236 ir kt.; *St. Zajączkowski*. Studya na dziejami Żmudzi wieku XIII. (1925): *tas pats*. Przyczynki do hipotezy o pochodzeniu

buvo, be abejo, įdomiausias Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės padaras. Apie jį sukosi daugybė sunkių Lietuvos konstitucijos, karo, socialinių ir užsienio politikos istorijos problemų. Jas Vytautas buvo bebandąs spręsti net pakeisdamas savo užsienio ir vidaus politikos gaires. Savotiškas žemaičių išsirutuliojimas labiausiai parėjo nuo geografinės padėties, be kurios bruožų mes negalime apsieiti, nes su ja buvo susijusios sunkios politinės problemos. Be to, pati jūra Žemaičiams davė galimumų, kokių neturėjo kitos valstybės, įvairiai plėtotis. Pietuose žemaičių gyvenamosios sritys suėjo su Nemunu, vietomis jį net peržengdavo. Apskritai Nemunas buvo svarbiausia šalies upė, tačiau ji tekėjo iš kitur ir jos tėkmė čia buvo periferinė. Tačiau Nemuno žemupys buvo gyvenamas ne lietuvių ir ne žemaičių. Jie tebuvo tik sargai srovės, tekančios toli iš rytų ir Gudų kraštų ir sudarančios svarbią susisiekimo gyslą. Buvo labai nepatogu, kad per Žemaičius netekėjo jokia didelė upė, kuri visą gyvenimą būtų prie savęs rišusi. Žemaičiuose tebuvo daugybė mažų, tekančių čia į Nemuną, čia į Baltijos jūrą, upelių, netinkančių palaikyti tautų susiekimą ir gyvenimą, taip pat ir laivams plaukioti. Kaip visų primityvių tautų pirmykštės istorijos išsirutuliojimą, kurio vaisiai tik vėliau pasirodydavo, taip ir čia lemiąs faktorius buvo *kolonizacija*[1]. Kaip slavų teritorijos, taip ir šios gyvenamosios vietos buvo apsuptos plačiųjų miškų juosta, tyruma, o apleistos vietos labiausiai padėjo saugotis ir gintis nuo priešų. Ypač dideli miškai ir neįžengiamos vietos buvo tarp Ventos ir Žemgalių upės Mūšos (Aa) vandens sienos. Vandens siena greičiausiai buvo ir seniausiųjų gyvenamųjų sričių riba. Plati miškų juosta tuomet tęsėsi palei Nevėžį, skirdama žemaičius nuo lietuvių. Šie Nevėžio miškai buvo susiję su milžiniško ploto dykuma, esančia palei vidurinį Nemuną, tarp Prūsų ir Lietuvos.

---

dynastji Giedymina ze Žmudzi, Aten. Wileńskie 4 (1927), 393 ir kt.; G. *Mortensen-Heinrich*. Beiträge zu den Nationalitäten- und Siedlungsverhältnissen von Pr. Litauen (1927).

[1] Plg. *H. Mortensen*. Litauen (1926), 59 ir kt.; G. *Mortensen-Heinrich* k. v., 44 ir kt.

Žemaičiai taip pat ir Nemuno pakrantėse buvo apsupti miškų juosta, kuri tęsėsi nuo Nemuno į šiaurę iki pat jūros [1]. Tačiau ir palei jūrą tęsėsi plataus miško ruožas; tad ir žemaičiai buvo nuo visų atskirti, apsaugoti ir turėjo pakankamai vietos pirmajai kolonizacijai.

Teisybė, tų *gamtinių santykių politinė* išdava kraštui išsirutulioti nebuvo palanki. Žemaičių pilis, kurią dar saugojo ir Nemunas, ilgus amžius išlaikė savotišką gyvenimą, sudarė skirtingas formas ir neatsisakė pirmykščio gyvenimo, nors lietuviai anksčiau su kitomis gyvenamosiomis vietomis susipažino ir pradėjo bičiuliautis kaip kaimynai dėl Nemuno. Tačiau žemaičiai nemokėjo panaudoti jūros. Dėl to taip vėlai *išsirutuliojo* ir jų *valstybės konstitucija,* kuri iš pradžių buvo visiškai panaši į Lietuvos konstituciją. Kaip visose primityviose tautose, taip ir čia viešpatavo šeimos ir giminės tvarka. Žemaičiai buvo istorinės kolonizacijos vienetas, susidaręs iš tikrųjų celių (terrae, vološt), kurių priešaky, įprasta terminologija tariant, stovėjo „karalius". Vieningos kunigaikštystės nebuvo. Dėl to genčių vyresnieji buvo lyg maži karaliukai, kurie jokiu būdu nesutiko su vieno valdovo valdžia. Tačiau tarp jų tuomet dar nebuvo žmogaus, kuris juos būtų galėjęs stipriai sujungti. Taip jie gyveno iki XIV amžiaus, vadinasi, išgyveno laikotarpį, kada Lietuva jau seniai buvo formaliai sujungta, bet neatsisakė sutvarkyti savo giminę, o tai ir buvo svarbiausioji priežastis, kad jie tiek maža tereiškė valstybės vidaus gyvenime. Tik tais laikais, kada šioji sritis buvo įkūnyta į didesnę valstybės sąjungą, ar tai lietuvių, ar Ordino, prasidėjo didelis perversmas, kuris mažus, savarankiškus valdovus sujungė į aristokratų luomą, prieš „Gebuverus" valstiečius pastatydamas bajorus. Bet ir dabar neprieita prie vidaus vienybės. Jie patys jautėsi esą vidaus sąjungos savarankiški maži potentatai, „šalies vyresnieji" [2], kurie bendrai tvarkė kraštą liečiančius reika-

[1] Plg. taip pat *P. Karge.* Die Litauerfrage in Altpreußen in geschichtlicher Beleuchtung (1925); *J. Ganß.* Die völkischen Verhältnisse des Memellandes (1925) 12 ir kt.

[2] Cod. Vitoldi n. 67.

lus, skelbdavo karus, darydavo taiką ir patys lemdavo savo, kaip tam tikros rūšies bajorų respublikos, likimą. Jie ir toliau išdidžiai išlaikė laisvės supratimą[1] ir su džiaugsmu prisimindavo tuos laisvės laikus, kada niekas mokesčių nemokėjo, niekas jų ir iš ūkininkų nereikalavo[2]. Tą laisvės dvasią rodo jau tas dalykas, kad, ypač Žemaičiuose, susidarė atskirų vienkiemių sistema[3], kuri savaime vedė prie savarankiškų, užsidariusių savy asmenybių. Gyvenimo būdas visai atitiko žemaičių politinį charakterį. Kad jie pagaliau griežtai laikėsi pagoniškų papročių, galima paaiškinti tautos pavyzdžiu, kurį atitiko visi žemaičių bruožai. Būtų reikėję dar šimtmečių, iki žemaičiai patys vieni būtų įgavę šiokios tokios reikšmės.

XIII—XV šimtmety *žemaičiai daugiau svėrė Pabaltijo politikoj* tik dėl kaimynų, kurie stengėsi juos nukariauti ir pro pirštus žiūrėti, kad juos užgrobtų, nes žemaičiai buvo kiekvienam labai reikalingi. Ypač grūmėsi Ordinas ir Lietuva. Ordino politikai, gerai numatę dalykus, užėmė visas svarbiausias vietas ir žemaičių upių žiotis, įkurdami čia tvirtoves ir įvesdami savo tvarką. Tokia reikšmė buvo ir Klaipėdos. Ordinas padarė viską, kad žemutinio Nemuno sritis būtų nukariauta. Ir kai jam tai pavyko, jis pastatė Nemuno žiotims, taip pat ir Kuršių marioms saugoti tvirtą pilį — Klaipėdą, kuri turėjo eiti tokias pat sargo pareigas kaip kad Gdanskas ar Marienburgas prie Vyslos arba Ryga prie Dauguvos. Tuo Ordinas buvo pabaigęs svarbų darbą, kurio reikšmė tik tuomet paaiškėjo, kai tautiškai susipratusios lietuvių giminės stengėsi įsigyti politinių-geografinių vertybių ir kai pagaliau pamatė, kad šias gėrybes Ordinas laiko jau savo rankose. Lietuviai šiuos dalykus suprato jau val-

---

[1] Taip pat yra garsi karžygiška jų dvasia. Cod. ep. saec. XV. II n. 78.

[2] 1416 m. jie patys savo skundo rašte su išdidumu pareiškė, kad buvę pradžioje ingenui et liberi ir turėję bona nostra ex successione paterna iure hereditario et modis licitis cum plena et perfecta libertate, tuo tarpu Ordinas juos norįs paversti belaisviais ir knechtais. Cod. Vit. Anh. n. 6.

[3] *Mortensen* k. v. 108 ir kt.

dant Mindaugui. Kaip tik Mindaugui su Ordinu kovojant dėl Žemaičių, pastarasis buvo pastatęs Klaipėdą.

O karai pirmiausia sukosi ne dėl Nemuno žiočių, ne dėl priėjimo prie jūros, bet dėl visų Žemaičių, kurie Ordinui buvo svarbūs dviem aspektais. Pirma, *Žemaičiai* buvo *tiltas iš Kuršo į Lyvių žemę,* kur buvo vėliau su kryžiuočiais susijungęs Kalavijuočių ordinas, turėjęs spręsti tokius pačius uždavinius, išgyventi tokį pat pavojų kaip ir Kryžiuočių ordinas. Tad buvo būtina jiems artimai bendradarbiauti. Žemaičiai buvo palyginti kylis, trukdęs bendradarbiauti ir susilaukti bendro darbo vaisių. Žemaičių nukariavimas ir susijungimas su Livonija buvo Ordinui gyvybės ir egzistencijos dalykas. Antra vertus, Žemaičių nukariavimas reiškė, kad Ordinas visiškai užvaldė Baltijos pakraštį nuo Vyslos iki Dauguvos žiočių. Ir šis dalykas Ordinui, mokančiam gerai naudoti jūras, buvo žavus ir viliojąs tikslas.

Antra vertus, besijungianti į vieną valstybę Lietuva visomis priemonėmis stengėsi sutrukdyti žemaičiams ir Ordinui susijungti, nes tada prieš ją būtų atsistojusios galingos ją slegiančios galybės. *Žemaičiai buvo Lietuvos barikados prieš Ordiną,* kuris juos pirmiausia turėjo nukariauti norėdamas rimtai kovoti su lietuviais. Dėl šių priežasčių žemaičiai, nors politiniu ir kultūros požiūriu buvo dar nesubrendę, įgijo daug svarbos ir buvo lyg koks raktas. Tai, žinoma, kėlė *pačių žemaičių savigarbos jausmą,* mat jiems piršosi du konkurentai.

Šią problemą išspręsti Vytauto laikais dar nebuvo įmanoma. Todėl Vytautas neišvengė šimtmečius besitęsiančio Sizifo darbo. Teisybė, Vytautas pasirinko tokius kelius, kurie dar buvo labai nauji. Jais ėjo Jogaila; jie taip pat atitiko ir Vytauto politiką. Šie keliai buvo tokie: *žemaičiai tebebuvo mainų objektas,* kurį Lietuvos valdovai kartais atiduodavo Ordinui, būdami dideliam pavojuj, o progai pasitaikius, stengdavosi juos vėl atgauti. Tad žemaičiai svyravo šen ir ten ir negalėjo savarankiškai progresuoti. Didžiojo kunigaikščio sostą užimant Gediminių giminei, kuri būtų galėjusi juos sujungti, buvo kartu pareikšta, kad arčiausias kelias vis dar buvo tarp

žemaičių ir Lietuvos, kuri, nors ir nevienodos kilmės, buvo giminiška žemaičiams, garbino tuos pačius dievus ir su žemaičiais turėjo vieną bendrą dalyką: išorinį priešą Ordiną. Šioji aplinkybė kaip tik ir stūmė žemaičius į Lietuvos interesų ratą, nors žemaičiai, trokšdami savo laisvės, gal ir nenorėjo sutirpti kitoj valstybėj. *Žemaičių valstybiškai juridinė situacija ir priklausomybė sudarė tų laikų Lietuvos ir Ordino santykių matą* [1].

Reikėtų metų metus sekti ilgai trunkantį žaidimą, jei norėtume atskirai pasakyti, kokį vaidmenį, tvirtėjant ir yrant Lietuvos ir Ordino santykiams, likimas lėmė žemaičiams, kada taikos derybos pakeitė karo žygius. Neramūs ir netaikūs santykiai tarp Ordino ir Lietuvos nepasibaigė ir po to, kai Vytautas antrą kartą pabėgo iš Ordino žemių, kad galutinai Lietuvoje sutvirtintų savo poziciją. Suprantama, šis Vytauto pasielgimas nedžiugino Ordino jau ir dėl to, kad nustojo žemaičių draugiškumo. Todėl po 1382 m. kilo keletas karų, ypač tuomet, kai magistras Ulrichas fon Jungingenas pakeitė Konradą Valenrodą. Tačiau šie karai kaip paprastai baigėsi vien kraštų sunaikinimu [2]. Vytautas negalėjo atsidėti vien kovoms su Ordinu, nes jam labiau rūpėjo Lietuvą pertvarkyti. Kovoje su Ordinu Lenkija buvo Lietuvos sekundantė. Tai buvo naudinga Vytautui, nors ir čia kilo nesusipratimų dėl to, kad Jogailos ir Jadvygos nuomonės dėl Ordino, kaip ir dėl daugelio kitų dalykų, ne visuomet sutapdavo. Jogaila buvo ir pasiliko lietuvis; kaipo tokį vertino jį bemaž visi lenkų sluoksniai. Atvirkščiai, Jadvyga, kurios gyslomis tekėjo josios didžiojo tėvo Liudviko kraujas, suvokė savo padėtį ir stengėsi su prūsais sugyventi ramiai, nors tai ne sykį Jogailos užsimojimus paraližuodavo. Vytautas dėl rytų politikos vis labiau ir labiau nutolo nuo vakarų fronto ir pats norėjo, kad vakaruose viskas eitų taikiai, nors Ordino atžvilgiu nebuvo

---

[1] Plg. apie tai pagaliau *K. Heinl'o.* Furst Witold von Litauen in seinem Verhältnis zum Deutschen Orden in Preußen während der Zeit seines Kampfes um sein litauisches Erbe, 1382—1401. Histor. Studien 165 (1925).

[2] Script. rer. Pruss. III, 185 ir kt.

daugiau nieko pasiekęs, tik susitaręs dėl belaisvių pasikeitimo ir ginklų paliaubų, kai žemaičiai, kurie Vytauto patarimu 1390 m. buvo perėję prie kryžiuočių, nebuvo dar Vytauto valdžioje. Tai jam leido senosios privilegijos, paskutinį kartą pripažintos Liudviko Bavariečio. Ordinui rūpėjo tik žemaičiai. Lietuvą, kuri buvo jau krikščioniška ir kurios genialus vadas buvo Vytautas, Ordinas dabar turėjo išbraukti iš savo politinių pretenzijų. Be to, tuomet įvyko įvykis, vertęs Ordiną labiau pagalvoti. *Ordino pasaulinė propaganda pradėjo mažėti.* Lenkai priešinosi visomis išgalėmis Ordino po visą pasaulį skleidžiamiems gandams, kad lenkų karalius esąs pusiau pagonis ir Lietuvos krikštas esąs tik tariamas, tad ir nesą tikra, kad Lietuva vėl negrįžtų į pagonybę, kaip kad buvo Mindaugo laikais. Visa tai išėjo Ordino nenaudai: Romos *karalius Vaclovas,* Jogailos prašomas, *uždraudė Ordinui kovoti prieš* Lietuvą, Žemaičius ir Rusią [1]. Taigi aukščiausia imperijos galybė pasisuko prieš Ordino privilegijas. Vokiečių karaliai ir kaizeriai vis dar rėmė Ordiną. Vaclovas padarė tam tikrą atmainą, prie kurios prisidėjo ir popiežius [2]. Tiesa, Ordinas kreipėsi į Vokiečių imperijos kunigaikščius [3], bet nieko nebebuvo galima pakeisti — pasaulinė krikščioniškųjų vakarų galva buvo nusistačiusi prieš Ordiną. Tai lietuviams ir lenkams suteikė labai pageidaujamą galimybę kovoti su Ordinu. Dabar prasidėjo *diplomatinis dviejų galybių kovos laikotarpis.* Lietuva—Lenkija daug ko pasimokė iš Ordino ir žinojo, kad šiuo atveju viską nulems pasaulio opinija. Ordiną vis dar saugojo toji misijų teorija, kaip ji buvo proklamuojama XIII a. pradžioje, nes, vaduodamosi jos dvasia, nors ir supasaulėjusios, vis dar traukė vakarų riterių gaujos į pagalbą kryžiuočiams, ir šie būriai neleido Ordinui pamiršti savo privilegijų prasmės. Net Romos ka-

---

[1] Th. *Lindner.* Geschichte des Deutschen Reiches unter König Wenzel, II (1880), 273 ir kt.; *J. Goll.* Čechy a Prusy (1887), 98 ir kt. Script. rer. Pruss. III. 196. 1389 m. Vaclovas išsprendė dar kitaip. Cod. Pruss. IV, 85.

[2] Script. rer. Pruss. III, 612 ir kt.

[3] Cod. Pruss. VI, n. 42.

raliui jis nurodė savo profesiją [1]. Visa tai nesudarė sveikos atmosferos Ordinui. Jam grėsė dar ir antras pavojus, nuo kurio galėjo pakitėti visa pasaulinė opinija. Tai Rygos bažnytinis ginčas [2], vadinasi, bemaž grynai Ordino vidaus dalykas, į kurį, ko niekuomet dar nebuvo buvę, šį sykį įsimaišė Lietuva ir Lenkija, nes jos norėjo vyskupu paskirti vieną Pamario kunigaikštį. Tuo tikslu Lenkija su Pamariu ir Štetinu padarė sutartį, ir Ordinas buvo iš visų pusių uždarytas. Vytautas su Lyvių episkopatu palaikė glaudžius ryšius. Bet tas jam nekliudė pradėti 1395—1396 m. taikos derybas su Ordinu, ypač kai rytų fronte pasidarė neberamu [3], nes 1392 m. vėl prasidėjo karo padėtis.

Po ilgų derybų 1398 m. pagaliau sudaryta *Salyno sutartis* [4]. Vytautas turėjo nusileisti Ordinui, nes jam rūpėjo visas jėgas kreipti į rytus. Ordinas triumfavo, ypač tuo momentu, kai Vytautas pats pasiekė aukščiausią laipsnį tikrojo *savo dešimties* metų viešpatavimo. Tai Ordinui visose kovose ir 1396 m. derybose gulėjo ant širdies, tat ryškiai iškilo sutarty, kur Vytautas pasirodė kai kuriuose svarbiuose punktuose esąs nugalėtas. Visada, kada Vytautas nusileisdavo Ordinui, turėjo jis Ordinui būtinai atiduoti Žemaičius. Šį kartą atsitiko tas pats. Tačiau nieko nesakoma apie Ordino siekiamus tikslus ir apie didžius krikšto uždavinius.

Be to, Vytautas turėjo prižadėti, kad jis neturįs jokių teisių į Pliskavos žemes. Vytautas turįs net padėti Ordinui nukariauti šitą sritį. O Ordinas būtų turėjęs padėti Vytautui užimti didįjį Naugardą. Vis dėlto čia Prūsų ir Livonijos ordino interesai labai skyrėsi. Prūsai buvo susidomėję Žemaičiais, o Lyviai — *Naugardu—Pliskava.*

---

[1] *Voigt.* Cod. dipl. Pruss. VI, 10.

[2] *A. Prochaska.* Spór o Mitrę i pastoral w Rydze 1395—1397, Kwart. hist. P (1895), 621 ir kt.; *Stavenhagen.* Kampf des Deutschen Ordens in Livland um den Einheitsstant, Baltische Monatsschr. 43 (1902), 146 ir kt., 202 ir kt.

[3] Script. rer. Pruss. III, 199, 204 ir kt.

[4] Preliminarinė sutartis išspausdinta Cod. Vitoldi, n. 179; Taikos sutartis išsp. *Raczyńskio,* 251 ir kt.; *Bunge,* Liv-, Esth.- u. Curl. Urkundenbuch IV, n. 1479.

Tad Livonija visuomet buvo labai jautri tam, kas buvo susiję su Vytauto valdžios išplėtimu šiose miestų respublikose, kadangi tada Livonijai grėsė tiesiog pavojus iš Lietuvos; tuo tarpu prūsai buvo linkę padėti Vytautui Pliskavos—Naugardo žemes užkariauti, kad tik jis nusileistų dėl žemaičių [1]. Prie šios politikos Ordiną skatino, be aukščiau minėtų priežasčių, dar ir prekybos reikalai, nes jam būtinai reikėjo įsitvirtinti prekybos centruose, pavyzdžiui Pliskavoj. Ir Žemaičius jis brangino kaip importo šalį. Dėl to visose derybose nepamiršta sureguliuoti prekybos dalykus [2]. Nepaisant didelių laimėjimų, kuriuos Ordinas įgijo Salyno sutartimi, jis Vytautui davė šiek tiek žemių, prie kurių Ordinas buvo labai prisirišęs, būtent Sudavijos dalį [3], esančią prie Nemuno, tad iš to ir paaiškėja Vytauto nusistatymas veržtis palei Nemuną toliau.

Ordinas ypač minėjo savo reikšmingą laimėjimą, kuris paaiškinamas tik Vytauto totorių politika, karaliaus vainikavimosi sumanymais, nes Vytautas tuo tikslu negalėjo apsieiti be galingojo kaimyno palankumo ir pritarimo. Be prekybos patogumų, Ordinui Pliskava buvo svarbi dar ir dėl to, kad Ordino žemių ribas galėjo praplėsti iki schizmatiškų kraštų. Kadangi Ordinas savo žemių nebegalėjo plėsti į Lenkijos rytus — kiek buvo sunkumų, kol mažą Dobrynės žemelę užstatais įgijo! — nes čia viskas, kas pirmiau galėjo užimti tarpvalstybinę poziciją, kas buvo pusiau laisva, pusiau priklausoma, buvo užimta, tad Ordinas su savo dar stipriai veikiančiais ekspansijos siekimais kreipėsi į rytus, rusų miestų respublikas su jų dideliais plotais, o Ordinui veržtis į rytus, t. y. į valstybiškai silpnus kraštus, mažiau trukdė žemaičiai. *Dėl to dabar su Pliskavos klausimu siejasi ir žemaičių*

---

[1] Plg. *Osten-Sacken.* Livländisch-russische Beziehungen, 41 ir kt.

[2] Plg. *K. L. Goetz.* Deutsch-russische Handelsverträge des Mittelalters (1916), 341 ir kt.; *tas pats.* Deutsch-russische Handelsgeschichte während des Mittelalters, Hansische Geschichtsquellen N. F. 5 (1922), 466 ir kt.; apie glaudžius prekybos santykius tarp Ordino ir Lietuvos plg. *Th. Hirsch.* Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens (1858) 160 ir kt.

[3] *Mortensen-Heinrich* k. v. 22 ir kt.

klausimas. Be to, Salyno sutartis parodė ir tokį faktą, apie kurį prieš tai niekas nebūtų ir galvoti galėjęs. Ana šalis, kurią Ordinas mielai skelbė esančią pusiau pagoniška, pilną eretikų, galėjo džiaugtis Ordino globojimu. Aišku, kaip Ordinas dėl šio dalyko įsipynė į gryną šalių ir galybės politiką!

Su Vytautu, be abejo, nebuvo galima padaryti amžinos taikos. Teisybė, *kitais metais iš tikrųjų viešpatavo puikiausia santaika tarp Lietuvos ir Ordino*. Vytautas turėjo priežasčių netrukdyti šių santykių. Kaip šios santaikos įrodymą galima priminti, kad Vytautas su Ordino kariuomene gavo kovoti prieš totorius. Be to, buvo panašu, kad Vytautas norįs eiti savais keliais ir atsisakyti nuo unijos su lenkais, o tai būtų Ordinui reiškę tiek pat, kiek ir vykdymas tų jau iš 1386 metų kilusių siekimų — panaikinti uniją. Bet visa tai tebuvo tik trumpo laiko darbas, nes Lietuva ir Lenkija susitaikė vidurkely. Tai Ordinui buvo nenaudinga. Jis jau buvo bepradedąs įsigyventi Žemaičiuose [1], įsigyti gyventojų palankumą, stengėsi aprūpinti šalį importo dalykais [2], bet įvyko naujas perversmas Vytauto politikoj — Vilniaus—Radomo sutartis. Draugaudamas su Ordinu, Vytautas stengėsi jam patarnauti, įgyti jo pasitikėjimą ir dėl to pasiekė net tarpininko vietą tarp Marienburgo ir Krokuvos, tarp kurių tiesioginiai santykiai kurį laiką buvo nutraukti [3]. Žemaičiuose Ordinas, žinoma, buvo atsargus, nes čia — tiek jis jau buvo prityręs — Vytauto pasirodymas darė stebuklus ir galėjo paskatinti žemaičius net trumpam pasiduoti. Kaip tik čia Ordinas vengė Vytauto pagalbos, nors Vytautas jiems 1400 m. padėjo [4].

Dalykų padėtį visiškai pakeitė unija. Ordinas teturėjo tik vieną interesą laisvoje, savarankiškoje Lietuvoje, kad ją visuomet galėtų panaudoti prieš Lenkiją ir atvirkščiai. Bet šiuo požiūriu viskas buvo jau baigta. *Vytautas nebe-*

---

[1] Script. rer. Pruss. III, 236 ir kt. Atrodo, kad jam pavyko net vertimas į krikščionybę, ten pat 240.

[2] Cod. Vit. Anh. n. 6.

[3] Ten pat, n. 201, 204, 210.

[4] Script. rer. Pruss. III, 235; Cod. Vit. n. 220/1.

turėjo jokių bičiuliškų interesų su Ordinu. Jis reikalavo grąžinti įkaitus, kuriuos buvo davęs, būtent žemaičius. Nes tarp Ordino ir Lietuvos nesantaika nuolat sąlygojo šių priklausomumą Lietuvai. Ordinas tegalėjo tai pasilaikyti tik remdamasis sutartimi. Bet Ordinas labai brangino sutartis, rūpestingai rinko ir naudojo jas kartais savo labai įmantriai sudarytiems apkaltinimo raštams ir manifestams, tuo tarpu Vytautas buvo be skrupulų, be tradicijų ir labai užmaršus. Jis gyveno tik savo šalies gerove, darė ir ardė sutartis žiūrėdamas tik naudos valstybei [1]. Už tokį darbą ne vienam dažnai ateina ant liežuvio žodis „išdavikas", bet to žodžio nepasakoma, nes Vytautas visada tai darė tik Lietuvos gerovės ir aukštesnių vertybių sumetimais. Tik žiūrint Ordino akimis, tai atrodė išdavikiškas darbas [2]. O lietuviams, kuriems Vytautas norėjo patarnauti, tai atrodė didžiausias nuopelnas.

Dabar prasidėjo naujas žaidimas senomis priemonėmis [3]. Nieko naujo nebuvo, kad Vytautas apleido Ordiną ir besirūpino lietuvių reikalais; taip pat nieko naujo nebuvo ir čia, kad Žemaičiai prisišliejo prie Lietuvos. Tada panaudotos priemonės teturėjo antraeilę reikšmę. Šį kartą Vytautas panaudojo vieną Salyno sutarties punktą [4], kuriuo buvo numatoma priimti pas save laisvuosius ir mokesčiais apkrautus žmones, ir abiejų pusių buvo padaryta sutartis, kuri pirmiausia turėjo saugoti, kad Ordinas ir Lietuva vengtų atitraukti darbo jėgas nuo vienas antro. Gyventa mat tais laikais taip, kad žmogaus jėga buvo vertingas kapitalas, kuris mielai galėjo būti panaudojamas skinant didelius lietuvių gyvenamus miškus. Kitaip aiškindamas sąvokas „apkrautas mokesčiais" ir „nelaisvas", Vytautas labai greitai sukėlė ginčą, kuris dar 1401 metų pavasarį privedė prie atviros kovos, ir Vytautas atkariavo žemaičius. Ordinui vėl sumažėjo vil-

---

[1] Tatai kaip tik vėliau ir buvo paimta valstybės rezono mokslo pagrindan.

[2] Taip pažymėdavo Ordinas, suprantamas daiktas, Vytauto elgimąsi.

[3] Plg. taip pat *M. Goyski.* Wzajemne stosunki Polski, Litwy i Zakonu w latach 1399—1404, Przewodnik nauk. i lit. 34 (1906), 209 ir kt., 305 ir kt. 398 ir kt., 501 ir kt.

[4] Cod. Vit. n. 238, 241. Script. rer. Pruss. III, 241 ir kt.

tis; pamatė, kad Pliskava Ordinui liko gana toli, ir reikėjo griebtis darbo vėl iš naujo. Pradėjo veikti senais, galima sakyti, išbandytais ir garantuotais metodais. Vytautas pats pakišo Ordinui šiuos metodus. Be abejo, kovoje prie Vorsklos buvo žuvę daug atskirų ir kitų lietuvių kunigaikščių. Išliko tik vienas, kuris nuolat kišosi į Vytauto gyvenimą, o po jo mirties dideliai triumfavo: tai *Švitrigaila* [1], Vytautą morališkai privertęs padaryti Vilniaus—Radomo sutartį. Švitrigaila buvo patogus Ordino įrankis prieš Vytautą. Ir čia Ordinas ėjo jau seniai pramintais takais. Pas save priimdamas sosto pretendentą ir kariškai jį paremdamas, tikėjosi Lietuvą suskaldysiąs į dvi stovyklas. Suprantamas daiktas, kad kiekvienas tų pabėgėlių buvo pasiruošęs viską, ką Ordinas nori, pažadėti. Švitrigaila buvo Ordino prisaikdintas Salyno sutartį vykdyti [2]. Buvo išleisti tik nuostatai, liečią Pliskavą, kadangi jais remtis nebuvo jokio tikslo esant Švitrigailai bejėgiam; jie vėl paskelbti kiek vėliau slapta sutartimi. Visa tai vedė prie to, kad Vytautas pradėjo abejoti, juoba jau ir dėlto, kad iš naujo žaidė su savo vos dešimtmetį trunkančiu valdymu. Pagaliau dėl jo radikalių reformų buvo daug nepatenkintų, ypač kunigaikščių, tad jis iš tikrųjų turėjo susirūpinti, nes Ordinas buvo pareiškęs, kad Prūsai esą atviri kiekvienam pabėgėliui iš Lietuvos, o Vytautas, atvirkščiai, taip pat galįs elgtis su Prūsais. Netrukus prasidėjusieji Ordino karo žygiai, pasiekę Gardiną ir Vilnių [3], gal ir privertė Vytautą iš naujo daryti taiką, kuri ir buvo padaryta 1404 m. Racionže [4]. Ši taika buvo tik patvirtinimas 1398 m. taikos, atidavė Ordinui iš naujo Žemaičius, nors ir sunkesnėmis sąlygomis, nes Ordinas visais atvejais norėjo užsitikrinti ramybę nuo Vytauto užpuldinėjimų. Per naująjį dešimtmetį nebuvo galima nė vieno žemaičio priimti į Lietuvą, nes

[1] Plg. *A. Lewicki*. Powstanie Świedrigiełły. Rozpr. akad. um. wydz., hist. fil. II, 4 (1892).

[2] Cod. Vitoldi n. 249. Be to, Polocką pripažino Švitrigaila Ordinui, kaip kadaise Lietuvos Andrius. Plg. *Voigt*. Cod. dipl. Pruss. V n. 124; *Bunge:* Liv.-, Esth.- n. Cur. Urk.-Buch IV n. 1604.

[3] Script. rer. Pruss. III, 258 ir kt.

[4] Cod. Vit. n. 285; *Bunge* IV n. 1642.

nebuvo galima susikalbėti dėl pačios belaisvio sąvokos. Vytautas buvo ne taip toli nuėjęs, kad prižadėjo prieš žemaičius, jei jie laisvai nepasiduotų Ordinui ir neduotų įkaitų, imtis ne tik karinių veiksmų [1], bet uždaryti jiems ir prekybos sieną. Šį kartą sutartį patvirtino ir lenkų karalius, nes Vytautas buvo pareiškęs, kad jis negalįs be karaliaus daryti taikos. Be abejo, tai buvo nusileidimas Ordinui; bet jis nebuvo toks didelis, kaip kad paprastai vaizduojama, nes tuo jis dar nebuvo unijos iškilmingai pripažinęs. Juk pats Ordinas jau 1398 m. Vytautui leido laisvai duoti Jogailai sutartį patvirtinti ar atmesti. Vis vien Ordinas nesiliovė bandęs atitraukti Vytautą nuo lenkų.

Kitais metais vėl užsimezgė draugiški santykiai su Ordinu, kuris davė kariuomenės paremti Vytauto žygiams į Rusią [2]. Žemaičiuose Ordinas pradėjo, kaip ir 1398 m., steigti valdymo organizaciją pagal savo pavyzdį — vyriausias krašto valdininkas buvo vaitas — ir lietuvius lyginti su prūsais teisių požiūriu [3]. Tačiau šį kartą Žemaičiuose augo nepasitenkinimas Ordinu [4]. Kasdien jie skųsdavosi plėšimais ir priespaudomis. Net lietuviai buvo pasiuntę memorandumą [5]. Vytautas stovėjo nuošaliai, nors vis slaptai kurstydavo [6]. Ordinas griebėsi priešingų priemonių [7], pradėdamas kontroliuoti susisiekimą tarp Lietuvos ir Žemaičių. Sieną peržengti buvo galima tik su tam tikrais pasais [8]. 1409 m. skundų dar pagausėjo. Lietuvos šnipai įspėjo Ordiną apie susidariusią karo nuotaiką, kuri buvo grynai tautinio pobūdžio. Vytautas, sakoma, pirmas pradėjęs apie tai kalbėti sakydamas, jog *reikia išvyti visus vokiečius,* užpulti patį Karaliaučių ir juos vi-

[1] Tai įvyko jau 1405 metais. Script. rer. Pruss. III, 276 ir kt.

[2] Ten pat III, 284. Cod. Vit. n. 344, 347, 352, 358.

[3] Ten pat III, 300 ir kt. Gerai matyti anų laikų santykiai iš Ordino skundo 1409 m. Cod. Vit. Anh. n. 4.

[4] Script. rer. Pruss. III, 384.

[5] Cod. Vit. n. 425/7.

[6] Ten pat 410.

[7] Ir su Švitrigaila jis susijungė iš naujo, ten pat 430.

[8] Ten pat n. 391.

sus į vandenį suvaryti [1]. Dar vis priešingos partijos viena antrai priekaištavo [2]. Sienos buvo uždarytos [3]; ypač Ordinas trukdė į Lietuvą vežti javus [4]. Tai buvo jautriausia lietuvių vieta, kurią Ordinas dabar užgavo. Vadinasi, dabar Ordinui Nemuno žemupys buvo labai parankus įrankis, o lietuviai, be abejo, tokiais momentais turėjo pajusti skaudų smūgį, tą trūkumą, nes savo upės žiočių neturėjo nuo seno. Apskritai grasymai išvyti Ordiną iš Lietuvos jau aiškiai pasakė, kad Lietuva žemaičių klausimu dabar galvoja kitaip negu pirmiau.

Iki šiol lietuviams tebuvo svarbu, kad Žemaičių neužimtų Ordinas. Bet pačios priežastys buvo lyg ir paslėptos, nors Ordinas puikiausiai žinojo, kodėl jis kaip tik Žemaičius norėjo užvaldyti; įtemptų santykių jau nebebuvo galima atitaisyti taikiai [5]. Tik *Žalgirio kova* juos šiaip taip sutvarkė. Neabejojama, kad tada ordinas baisiai nukentėjo nuo susijungusių lietuvių—lenkų kariuomenių, tarp kurių buvo dar ir kitų pagalbininkų, pvz. totorių, bet ką unija laimėjo, tai nebuvo nugalėjimas. Nuo šio laiko vis labiau ryškėjo jau minėtoji savotiška Lietuvos politika, kuria buvo siekiama galutinai įgyti Žemaičius [6]. Dar prieš karą Vytautas buvo pradėjęs šį

---

[1] Cod. Vit. n. 410. Šiuo atveju pravartu taip pat atsiminti Falkenbergo paliktą žinią (Pomn. dawn. prawa polskiego V, 231): kad Vytautas nugalėjęs Ordiną ir pasakęs, jog dar Reine savo žirgus girdysiąs.

[2] Ordinas pirmiausia kėlė aikštėn tai, kad Vytautas, vėl susijungęs su rusais ir totoriais, vadinasi, su pagonimis, ir todėl sudarė sąjungą su Pamario kungaikščiais. Cod. saec. XV, II n. 28.

[3] Kad Lietuvai rūpėjo importas, aiškėja iš anų laikų ginčų. Taip pareiškė Vytautas 1409 metais Ordinui dėl Žemaičių ir susisiekimo iš Lietuvos: „Alleine die lewthchen czihen dorthen, umb den willen, das sie von alters sint gewont, wend unsir landt und Samaiten landt sindt czusampne gegreniczt und steen in gutem frede und wenne in der einem lande das getraide vas gerothen wirt, zo habin sie gewonheit us dem andirn lande das getraide und sost andire Dinge, der sie unterenandir bedorfen, czu kufin", Cod. Vit. n. 391.

[4] *Dlugosz.* Historia X, 572 ir kt.; Cod. Vit. Anh. n. 4 (1409), 425, 414.

[5] Didžiai nepasisekė bandymas, kurį buvo padaręs partijų prašomas Vaclovas 1410 m. Plg. Script. rer. Pruss, III, 311 ir kt.

[6] *Dlugosz.* Historia XI, 19.

kraštą jungti prie Lietuvos, paskirdamas žemaičiams seniūną[1]. Tas pamaži siaurino bajorų valdžią. Atsparus Ordino laikymasis derybų metu, faktas, kad jis dar visiškai nebuvo nugalėtas, parodė, kad šios kautynės iš tikrųjų ne tokios buvo, kaip kad paprastai ir mielai sakoma, būtent, Ordino žlugimo priežastis, bet kad tai būta labiau Ordino perspėjimas. Iš Vytauto nusistatymo labai aišku, kad jis kaip laimėjimo vaisių tenorėjo Žemaičius galutinai prijungti prie Lietuvos. Neabejotina taip pat, kad į Torūnės sutartį[2] Ordinas sugebėjo vargais negalais įrašyti sau patogią klauzulę, nes Žemaičiai turėjo atitekti Vytautui ir Jogailai, bet tik iki gyvos galvos. Tad ir Vytauto laimėjimas tedavė tik pusę visų vaisių, bet vis dėlto tai buvo žingsnis į priekį, nes lig šiol būta taip, kad Žemaičiai, kilus nedraugiškumui tarp Lietuvos ir Ordino, priklausė Lietuvai. Šį kartą Žemaičiai ir taiką padarius priklausė Lietuvai. Čia tat ir buvo Vytauto laimėjimas ir Ordino nusileidimas.

Galima pastebėti, kad *nuo Torūnės taikos* Vytautas *visiškai pakeitė savo elgimąsi su Žemaičiais.* Lig šiol tik Ordinas buvo pažinęs jų vertybę, o Vytautas dabar Žemaičiuose pasirodė kaip tikras politikas. Tuomet apčiuopiamai iškilo Nemuno klausimas, glaudžiai susijęs su Žemaičių dalykais. Vytautas dabar pradėjo rodytis kaip tikras politikas ir nebebuvo tas šachmatų žaidėjas, kuris pavojaus momentais atsižada savo figūros, Žemaičių, kad tik įsigytų Ordino bičiulystę. Ir Vytautui reikėjo tik remtis tokiais Algirdo ir Kęstučio politikos pagrindiniais bruožais, kokius jie buvo panaudoję 1358 m.[3] prieš Karolį IV, siekdami labiausiai Priegliaus, Nemuno ir Dauguvos žiočių. Šie siekimai anais sumišimų laikais buvo jau žuvę. Tik Vytautas aiškiausiai jautė, kad Lietuvos ekonominiam gyvenimui būtinai reikalingas Nemunas, kad Lietuva turi turėti savo uostą, į kurį įtekėtų didesnė upė, o Palangos uostas tokios neturėjo. Vis reikalin-

---

[1] Cod. Vit. n. 408.

[2] *Raczyński.* Cod. Lith. 139 ir kt.; *Bunge* IV n. 1871; Cod. saec. XV, II n. 35.

[3] Plg. aukščiau 35 psl.

gesnis darėsi susisiekimas, būtina buvo aprūpinti Lietuvą prekėmis ir maisto dalykais. Norint verstis savarankiška prekyba, reikėjo priėjimo prie jūros. Tik dabar iš naujo kilo tai, kuo Lietuva seniau būtų turėjusi susirūpinti, būtent: *jūra kaip tautų galybės šaltiniu*. Iki šiol Lietuva gyveno kontinento gyvenimą, pasiduodama galingų jūros valstybių globai, ypač Ordino. Panaši padėtis buvo ir Lenkijoj, nors lenkai daug anksčiau už Lietuvą buvo supratę jūros reikšmę, tačiau jie šimtmečiais veltui stengėsi prieiti jūrą, ypač Vyslos ir net Oderio žiotis. Tik dabar Lietuva prabilo į Europą rimčiau, reikalaudama savo teisių į jūrą ir didesnes upes.

Prie to dar prisidėjo kilęs iš nesantaikos su Ordinu, jau seniau Lietuvoje brendęs, nepaprastai viliojąs lietuvių politikos galybės faktas: tautinė mintis, kuri dabar prieš Ordiną vis labiau buvo pabrėžiama. Laikai pagaliau kiek nurimo, tad Vytautas galėjo pagalvoti ir apie Lietuvos likimą ir jį istoriškai sureguliuoti tuomet, kada priešingoji pusė vis labiau pradėjo naudoti istorinį argumentą. Lietuva susirūpino pati savimi, atsiminė savo istorinius bei prigimtinius pamatus. Ir štai pastebėjo išsirutuliojusią Ordino istoriją, su ja susijusį Ordino nugalėtų ir prijungtų prie jo prūsų likimą. Tuomet staiga švystelėjo bendro politinio likimo mintis, pats kalbos panašumas. Prūsų likimas lietuviams buvo baisus įspėjimas... Tuo pat laiku pasirodė ir nesugadintos prigimtinės teisės [1]. Šias teises iškėlė pats Vytautas ir pagal jas suprojektavo savo politinę programą. Iš karto buvo aišku, kad Ordino valstybės sritis kadaise, kaip kad Žemaičiai, buvusi laisva ir priklausiusi prūsams, taigi, buvusi lietuviams giminiškos tautos. Kalbos panašumas davė teisę spręsti ir apie giminišką kilmę. Šiais faktais remdamasis, Vytautas, nors ir nevisiškai viešai, pradėjo revindikacijos politiką kaip visada, taip ir dabar nesiekdamas, kas nepasiekiama, žengdamas pažingsniui priekin. Tik šiais sumetimais galima paaiškinti naujojo dešimtmečio politiką.

---

[1] Ordinas gynė ir vėliau kaip ir pirma savo istorinę teisę, taip pat ir 1410 m., Cod. Vit. n. 440.

Tad ir 1411 m.[1] gandai, kuriuos gerai girdėjo Ordino šnipai, teisingi: „Vytautas viską daro, *kad tik išplėštų Nemuną iš mūsų Ordino"*, o iš tikrųjų viskas rodė, kad jis rimtai manęs *paliesti Nemuno klausimą*, nes keletą savaičių po Torūnės taikos šie gandai pasiekė ir Ordiną. Buvo kalbama, esą Vytautas norįs pasistatydinti vieną pilį prie Dubysos ir vieną Veliuonoj ir, be to, dar pareiškęs, kad nežinąs, ar Jurbarkas ir aplinkiniai miškai jam priklausą; kitais žodžiais tariant, Vytautas planingai veržėsi nuo Kauno Nemunu pavandeniui, naudodamasis Žemaičių teritorinės sąvokos neaiškumu, išlikusiu nuo viduramžių. Dabar jis net tyrumą vertino, ją įgydamas galėjo savo naudai pakreipti ir pagerinti Nemuno klausimo išsprendimą. Bet tai dar nebuvo vienintelis iš teisingųjų gandų, pasiekusių Ordiną. 1412 m.[2] vasarą šnipai iš Lietuvos pranešė Ordino didžiajam magistrui, kad Vytautas jau pasistatydinęs dvi dideles pilis, ypač Veliuonoj esanti stipri įgula, kurią sudarančios įvairios tautybės: lietuviai, lenkai, rusai ir totoriai. Tuo pačiu laiku kitas šnipas pranešė didžiajam magistrui, kad kažkoks Nigaila pasakęs susirinkusiai įgulai, jog Vytautas pastatydinęs pilį prieš Ordiną ir netrukus pulsiąs Ragainę ir vėliau trauksiąs į Karaliaučių, į žemę, kadaise priklausiusią lietuviams, kurią vėl reikią atsiimti[3]. Vytauto girti bajorai esą Ordino pasiuntiniams pasakę: „mūsų karalius turi valdyti ir Karaliaučių, nes tai jo tėvo palikimas". Šios žinios turi artimą ryšį su kitais gandais, kuriuos Lietuvos dvaras paleidęs po visą Lietuvą ir kurie skelbdavę, kad esą Ordiną reikią visiškai panaikinti, nes jis neturįs teisių gyventi šiose žemėse ir turįs būti perkeltas į totorių pasienį, kur galėtų gyventi ir vykdyti savo senus idealus — krikštyti. Ši mintis, taip pat kilusi jau Algirdo laikais, Ordinui buvo labai nemaloni. Iš tikrųjų vakarų

---

[1] *Bunge* IV n. 1888; *Krumbholtz*. Altpreuß. Monatsschr. 1890, psl. 196, past. 1.

[2] Cod. Vt. n. 494.

[3] *Mortensen-Heinrich* k. v. 24 ir kt. rodo, kad Vytauto reikalaujamoji sritis ne lietuvių buvo gyvenama. /Su tuo negalima sutikti. *(Red.)*/

pasaulis manė, kad, Lietuvai priėmus krikštą, kuris perėjo jau į pačius Žemaičius, Ordinas esą išpildęs savo uždavinius prie Baltijos jūros, aprikštydinęs pagonis ir Lietuvoje nebereikalingas, tad jis turėtų kitur plėsti ir saugoti krikščionybę. Tokių vietų buvo daug, turint galvoj turkų, totorių bei rusų puolimus[1]. Net Zigmantas buvo tos pačios nuomonės, nes dvidešimtų metų pabaigoje norėjęs paskirti Ordinui naują tėviškę — Vengrijos—Turkijos pasieny[2]. Tokios pažiūros galėjo remtis vien dvasiniu Ordino charakteriu, bet jos visiškai nesisiejo su Ordino valstybiškai kūrybiškais gabumais.

Karo pavojus iš naujo kilo tuomet, kada Ordinas nenorėjo ramiai pripažinti Nemuno politikos ir dėl to visomis diplomatinėmis priemonėmis stengėsi laimėti pasaulio opiniją, šiuo atveju vartodamas įprastą argumentą, kad Jogaila ir Vytautas esą iš naujo susijungė su pagonimis totoriais[3] ir norį sunaikinti visą krikščionybę. Pagaliau įsimaišė ir *Zigmantas*, tuo tarpu tapęs Romos karaliumi, ir ketino savo moraline persvara likviduoti nesiliaujantį ginčą[4]; jam ir iš tikrųjų pavyko šiek tiek nuraminti abi puses. Žemaičių ir Nemuno klausimais nebuvo galima taip lengvai susitaikyti. Todėl jis pasiūlė Benediktą Makrą ištirti ir likviduoti ginčą, kilusį dėl Vytauto išsišokimo. Makra, atrodo, buvo netikęs tarpininkas. Ordinas bent tarėsi esąs smarkiai apgautas, nes jis, negalėdamas šio imperatoriaus pasiuntinio palenkti savo pusėn, piktai

---

[1] Tos nuomonės buvo pirmiausia lenkai, kurie visai rėmėsi sena misijų teorija. Jie skundėsi 1416 m. Konstance: „Vellemus igitur, quod fratres predicti domus Theutonicorum, qui faman nostram semper suis detraccionibus delacerant, iuxta professonem et constitutionem sui ordinis loca tam delicata et vitam ipsorum sordidancia relinquerent et finitima adirent et inhabitarent in metis Tartharorum et Turcorum, insultus eorunden nobiscum viriliter deponendo". Cod. Vit. Anh. n. 6.

[2] Plg. *E. Joachim*. König Siegmund und der Deutsche Ritterorden in Ungarn 1429—1432, MIOEG. 33 (1912), 87 ir kt.

[3] Cod. Vit. n. 495/8.

[4] Plg. *R. Arndt*. Die Beziehungen König Siegmunds zu Polen bis zum Ofener Schiedsspruche 1412, Diss. Halle-Wittenberg (1897), geriausia 66 ir kt.; *S. Beckmann*. Der Kampf Kaiser Siegmunds gegen die werdende Weltmacht der Osmanen 1392—1437 (1902). 64 ir kt.

pasakė, kad jis esąs daug palankesnis lietuviams[1]. Dėl to Vytautas nevengė jo pagerbti ir apdovanoti. Makros akivaizdoje buvo vedamos paskutinės Vytauto ir Ordino derybos, kuriose Ordinas reikalavo sugriauti Veliuoną ir šį kraštą grąžinti. Dėl šio dalyko kilo prie stalo tarp Vytauto ir Ordino maršalo didelių ginčų[2], kurie aiškiai įrodė Vytauto sangvinišką prigimtį ir paskutiniuosius jojo politikos tikslus. Vytautas pareiškė, kad iš jo būsią galima ko nors tik geruoju gauti, bet ne piktuoju, „manęs niekas negali priversti". Jis ir toliau nieko neslėpdamas viešai pripažino savo politinius tikslus. „Jūs norite atimti iš manęs Veliuoną, mano tėvo palikimą", bet pirma, negu Ordinui ją atiduosiąs, turėtų dar daug kas savo galvos netekti. O maršalas kreipdamasis sakė, kad Ordinas turįs „gerų laiškų ir įrodymų" ir kad jie ne be pamato reikalaują. Tuomet Vytautas net buvo supykęs ir pasakė: *„Ir Prūsai yra mano paveldėjimas, ir aš turiu pretenzijų iki Osos, nes tai visa yra mano tėvo palikimas"*. Tai ir buvo tas ginčytinas punktas. Vytautas, nors ir neteisingai, įrodinėjo remdamasis istorijos ir prigimties teisėmis, tėvų paveldėjimu, kraujo giminiškumo ryšiais, amžinais įpročiais, visa tai lietuviai ir slavai suprato kaip patrimoniumą, tuo tarpu Ordinas rėmėsi tik pergamente apibrėžtomis ir sausomis teisėmis. Kiek visa tai Vytautas vertino, aišku iš jo pašiepiančio klausimo: „Koks gi yra Ordino tėvų palikimas?" Vytautas, padedamas savo prokuratorių, aikštėn iškėlė visas patrimoniumo kokybes, kur buvo labiausiai pabrėžtos teisės, liečiančios valdovo šeimą ir šalies valdymą. Tad Vytautas ir Jogaila dabar aiškinosi, kad jie negalį galutinai spręsti Žemaičių likimo, nes abu turį po dukterį, Jogaila Jadvygą, o Vytautas Sofiją, didžiąją Maskvos kunigaikštienę, ir jos abi esančios tikros Žemaičių paveldėtojos, taigi ir tėvai be jų sutikimo negalį nutarti. Šie teisės santykiai buvo visuomet reikšmingi sprendžiant sosto paveldėjimo teisę, todėl reikšmingi jie buvo ir šiuo atveju. Tai buvo patogi prie-

---

[1] Script. rer. Pruss. III, 332.
[2] Cod. Vit. n. 519.

monė, kada prigimtinė teisė [1], kurią labiausiai Vytautas vertino, nugalėjo istorinę teisę. Todėl Makra sprendė klausimus lietuvių naudai ir Veliuoną priskyrė Lietuvai, nes ji esanti Žemaičiuose ir jau prieš 168-erius metus priklausiusi Lietuvai; taip pat ir Klaipėdos pilis esanti pastatyta Žemaičių žemėje [2]. Vadinasi, tokių toli siekiančių praktiškų rezultatų jau buvo davę klaidingi istorijos politinių ir tautinių santykių aprašymai.

Vyriausias Ordino didysis magistras Henrichas fon Plauenas buvo labai nusigandęs dėl tokio nutarimo, padaryto Romos karaliaus įgaliotinio. Lietuva triumfavo, nes jai buvo pripažinta jos teisė net vyriausio krikščionybės pasaulio viršininko. Vytautas jau susijungė su Pliskava ir Naugardu, tad iš tikrųjų rodėsi, kad Ordino dienos jau suskaitytos [3]. Todėl didysis magistras iš naujo šaukėsi viso pasaulio pagalbos. Karas vėl artėjo. Tuomet didysis magistras buvo nušalintas [4], nes jis viešai raginęs prie karo su lenkais ir esąs „paklydęs vyras savo užsispyrime" [5]. Tačiau pasaulio akyse dar nebuvo likviduotas pats konfliktas. Ordinas ir toliau nesiliovė kovoti su Makros sprendimu. Konstanco susirinkime daug reikšmės turėjo Žemaičių ir Nemuno klausimai, bet ir čia galutinai neišspręsta, kuo labai tuomet rūpinosi Zigmantas, kuriam pagaliau abi pusės patikėjo išspręsti šį klausimą. Po Konstanco susirinkimo gilus nepasitenkinimas pradėjo giedrėti ir karo grėsmė sklaidėsi. Tuo laiku Vytauto politiniame horizonte pasirodė nelauktas svečias — sukilėlis Švitrigaila, kuriam vėl, kaip ir prieš keletą metų, pagalbą suteikė Ordinas.[6] Be to, žemaičiai sukilo [7]. Trumpai sakant, visa kaip buvo, taip ir liko iki pagaliau buvo sudaryta 1411 m. numatyta taika. *Popiežius ir karalius kon-*

[1] Ordinas gynė tai įprastu būdu, kaip matyti iš Ordino gynėjo Kasparo fon Makros paskaitytojo memorialo ir atsakymo; išspausdintas rašte Lites ac res gestae inter Polonos Ordinem que Cruciferorum išl. *Działyński* III, 52 ir kt., 147 ir kt.

[2] Cod. epist. saec. XV, I n. 46.

[3] Cod. Vit. n. 543/4.

[4] Script. rer. Pruss. III, 335.

[5] Cod. Vit. n. 562.

[6] Script. rer. Pruss, 374 ir kt.

[7] Ten pat III, 376.

kuravo dėl tarpininkavimo. Popiežius 1419 m. mėgino sutaikinti juos Gnievkove [1], nors tatai darė nei lenkų, nei lietuvių neprašomas. Tačiau abi partijos rėmėsi Zigmantu ir vis dėlto kėlė savo sąlygas, kurios be jokių išimčių sudarė seniai pageidaujamą programą. Vytautas dabar parodė savo veidą ir reikalavo Žemaičių, pradėdamas jūra iki Nemuno, taip pat ir Klaipėdos pilies. Buvo aiškiai ir griežtai pasakyta, kad *Lietuva siekia Nemuno žemupio ir jūros.* Ordinas Vytautui nepripažino teisės į Klaipėdą, sakydamas, kad ji niekuomet nebuvusi žemaičių žemėj, bet visuomet priklausiusi kuršiams, dėl to Ordinas esąs visai teisus. Tačiau nieko neišėjo iš šių derybų. Visa viltis buvo padėta Breslau reichstage, kur Zigmantas 1420 m. davė savo sprendimą, visais atžvilgiais palankų Ordinui [2]. Bemaž visi Torūnės taikos punktai buvo patvirtinti, Žemaičiai turėjo Vytautui ir Jogailai pasilikti tik iki jų gyvų galvų.

Šiuo sprendimu buvo sujudintas Vytauto temperamentas. Kitų metų politika buvo pilna keršto dėl netikėto įvykio, dėl kurio jis prisiekė Zigmantui ir Ordinui. „Kaip liūtas staugė" [3] Vytautas iš pasiutimo, gavęs pirmą žinią apie padarytą sprendimą. Ir tuojau pateikė griežtą protestą [4], pamatuodamas savo teisę į Žemaičius, įnešdamas tokių argumentų, kurie buvo tikrai modernūs ir iškėlė naujų minčių dėl pažiūros, kad viduramžiai nebuvo jau tiek nutolę nuo realybės ir paties pasaulio, bet griebdavosi ir lengvai suprantamų, apčiuopiamų argumentų. Be abejojimo, jis pareiškė, kad Žemaičiai esą jo paveldėjimas ir sentėvių palikimas. Be to, Žemaičiai ir Lietuva visuomet sudarę nedalomą vienetą ir turį bendrą kalbą ir vienodus žmones [5]. Žemaičiai vadinami atskiru vardu

---

[1] *Raczyński.* 237, Script. rer. Pruss. III, 382 ir kt.

[2] Deutsche Reichstagsakten VII (1878), 399 ir kt.; plg. čia *R. Holtzmann.* Der Breslauer Reichstag von 1420, Schles. Gesch.-Bl. 1920, 1 ir kt.; *Długosz.* Historia XI, 240 ir kt.

[3] *Długosz.* Historia XI, 246.

[4] Cod. Vit. n. 861.

[5] Tai nurodė taip pat ir Žemaičių 1416 m. kaltinamasis raštas: „cum eadem gente Lithwanica, cuius nos caro et ossa existimus". Cod. Vit. Anh. n. 6.

vien dėl to, kad kraštas esąs žemiau * jūros paviršiaus negu Lietuva, žemuma pavadinta žemaičiais, priešingai, aukštuma — aukštaičiais. Žemaičiai jau nuo nebeatmenamų laikų vadinasi lietuviais, o ne žemaičiais. Ir Vytautas dėl to vienodumo niekados savo titule neminėjęs Žemaičių. Bendra kalba, kilmė ir žemė buvo jo argumentai, nors jie ir ne visuomet išlaikydavo kritiką. Viskas, ką Ordinas buvo užėmęs Žemaičiuos, buvo palyginti derlingiausi kraštai — jis buvo užgrobęs prievarta, bet ne prakaitu ir darbu įsigijęs. Jei sprendimas būtų buvęs teisingas, tai Zigmantas, Vytauto nuomone, būtų turėjęs atkreipti dėmesį į tai, kad kryžiuočiai esą svetimi žmonės, atėjūnai iš Vokietijos žemių, okupavę prūsų žemes [1]; dabar jie drįsta mus, tikruosius paveldėtojus, prievarta išvaryti iš mūsų krašto. Tokios tat buvo Vytauto pažiūros, kurios visados rėmėsi neformuluota tautų prigimties teise.

Taip pat ir *šiai kovai* panaudotos *priemonės* buvo modernios. Lenkija—Lietuva ypač stengėsi patraukti mokslininkų ir publicistų, kurie galėtų parengti teisinius sprendimus, memorialus ir gynimosi raštus [2], siunčiamus visam pasauliui, kad geriau visi galėtų įsigilinti į pačią esmę tokio konflikto, kurio jokiu būdu diplomatai, vieni sėdėdami prie diplomatų stalo negali išspręsti. Teisių žinovai ir teisių fakultetai turėjo lemiamą žodį. Taip tariamasis viduramžių tamsumas vis labiau nyksta, jei tik įsigiliname ne į tokį konfliktą sudariusias pažiūras, bet į pavartotas priemones. Teisybė, panaudotos visai modernios propagandos priemonės. Tad kaip galėjo Lenkija, kurios santykiai su Ordinu buvo pilni pasienio ir net iš-

---

* Šis klausimas prof. Būgos išspręstas galutinai tik XX amžiuje. *(Red.).*

[1] 1416 m. šis momentas buvo dar ryškiau žemaičių pažymėtas. Mat tada žemaičiai atsiminė savo brolius prūsus, „kuriuos Ordino riteriai jau seniai buvo pavergę", kurie, netekę turtų ir laisvės, esą padaryti tarnais. Be to, kaip Ordinas mokęs čia tikėjimo? Prūsai esą dar visai šiurkštūs ir žiaurūs, tartum jokio krikšto dar nebūtų priėmę. Cod. Vit. Anh. n. 6.

[2] Lites ac res gestae III, 192 ir kt., yra jie surinkti nuo 1420 ir kitų metų.

tisų sričių ginčų, pavyzdžiui, Pamario pretenzijų, nepagalvoti, jog galima naudotis vaizdingiausiomis priemonėmis tose vietose, kada reikėjo perkalbėti ar įtikinti, sakykim, kuriją. Kaip ir mūsų laikais, taip ir po Breslau sprendimo, lenkai parodė popiežiui žemėlapį, kur visos ginčytinos problemos buvo pavaizduotos grafiškai. Marienburgo didysis magistras nemaža nustebo tada, kai prokuratorius 1421 m. balandžio 8 d. iš Romos [1] pranešė buvęs su Ordino advokatu pas popiežių, „kuris mums parodė išbraižytą skarą, panašią į pasaulio žemėlapį. Ten lenkai jau nurodė, kad mūsų Ordino žemės Kulmija, Pamarys etc. esančios įdėtos lenkų karalystės ribose". Tuo pat metu buvo paliestas ir Nemuno klausimas. Tuomet Ordino advokatas pareiškė popiežiui, kad Vytautas noriai trokštąs turėti Klaipėdą. Tik Ordinas jokiu būdu negalįs sutikti. Nes, jei tas įvyktų, „Livonija ir Prūsija būtų padalytos ir viena nuo antros atskirtos", o tas Ordinui atneštų daug žalos.

Vytauto pastangos grąžinti Žemaičius 1420 m. pasiekė kulminaciją. Jis jau nebenorėjo pirkti Ordino draugiškumo, kad ir mažiausiu nusileidimu Žemaičių klausimu. Tada ir prasidėjo didžioji dėmesio verta politika painiuose Vytauto ir Ordino santykiuose, nes po Breslau sprendimo Ordinas buvo vien tiktai įrankis Zigmanto politikos [2], kuri dėl kilusių husitų karų labai surizgo. 1422 m. Ordinas, Zigmanto pakurstytas, paskelbė Lenkijai ir Vytautui karą, nors šis jam nedavė jokios naudos [3]. Dėl to po ilgų karčių išgyvenimų darant taiką buvo suprasta, kad niekuomet nereikia įsileisti tarpininko į Lietuvos—Lenkijos ir Ordino dalykus, bet abiejų pusių nerimą ir ginčus tarp savęs bičiuliškai spręsti patiems. 1422 m. *prie Melno ežero darant taiką* [4], visiems jos dalyviams teko nusileisti. Todėl atrodė, jog tai esąs kompromisas. Daug geriau, negu iš šių įvykių tikėtasi, išėjo Ordinui, lenkams taip pat beveik jokių nuostolių nebuvo. Vytau-

---

[1] Cod. epist. saec. XV, II n. 95.
[2] Cod. Vit. n. 953/4.
[3] *Długosz.* Historia XI, 293 ir kt.
[4] *Raczyński* 225 ir kt.; *Bunge* IV n. 2637.

tas pasiekė daugiausia. *Žemaičius jis dabar gavo jau galutinai.* Ši šalis išsivadavo iš svyruojančios būklės dėl Vytauto, kuris paskelbė savo neužtektinai paremtą mintį, kad Žemaičiai visuomet sudarė Lietuvos elementą. Nuo šiol Žemaičiai nebebuvo daugiau nuo Lietuvos atskilę. Nors Ordinui tuo buvo suduotas, be abejojimo, didelis smūgis, nes jam reikėjo galutinai atsižadėti tilto į Lyvių žemę, tačiau Ordinas sutrukdė didžiausią Vytauto siekimą — *turėti Nemuną. Nemuno klausimas buvo išspręstas Ordino naudai.* Aiškiai tai liudija sutarty pažymėtas Žemaičių ribų nustatymas. Pati siena dabar prasidėjo nuo Šventosios įtakos į Nemuną, o iš čia jau ėjo trijų mylių atstumu nuo Nemuno, Kuršių įlankos ir nuo Klaipėdos ligi jūros. Šiaurėje siena turėjo prasidėti nuo Šventosios (Heiligen — Aa). Tuo abi šalys kiek ir nustojo, bet kartu ir senųjų žemių išlaikė. Nemuno žiotys ir pati Klaipėda, vadinasi, svarbiausioji upės dalis, liko rankose Ordino, kuris ir toliau galėjo varžyti Lietuvos prekybą. Už tai Lietuva gavo beveik be vertės priėjimą prie jūros ties Palanga. Tačiau ir šioji maža jūros pakrantė turėjo reikšmės, nes ji visiškai trukdė susijungti Prūsams su Livonija. Vytautas ištisus šimtmečius besitęsiantį Žemaičių ginčą išsprendė Lietuvos naudai, bet jis nesugebėjo nukariauti Nemuno žiočių. Čia pasirodė jojo galybės galas ir ribos. Tačiau jūros klausimas, *veržimasis prie jūros buvo stipriai išjudintas,* jis, panašiai kaip ir lenkų istorijoj, niekuomet nebepranyko iš Lietuvos istorijos.

Likusieji Vytauto valdymo metai gali būti pavadinti, remiantis Ordinu, ramiais ir taikingais metais, nors ir tada pasirodydavo daug skirtumų, kylančių iš nevienodo supratimo tų dviejų vaidmenų, kuriuos vaidino Lietuva kaip natūraliai išaugusi tauta ir valstybė, o Ordinas tik kaip dirbtinė valstybė.

Be abejojimo, santykiai su Vokiečių ordinu, *ypač Livonija* [1], Žemaičių ir Nemuno klausimą išsprendus, dar nebuvo išnaudoti, nors šios dvi problemos ir buvo svar-

---

[1] Plg. *Osten-Sacken.* Livländisch-russische Beziehungen (1908); *A. Prochaska.* Stosunki Inflansko-Litewskie w XV w., veikale Litwa i Ruś (1913), H. 10—12, 1 ir kt.

biausios. Juk Rusios centre prasidėjo dar kita upė, kuri tekėjo per lietuvių-rusų žemes, ir ties Ryga, Livonijos ordino krašte, įplaukė į jūrą: tai *Dauguva*[1]. Ji buvo svarbiausia iš visų į Baltijos jūrą tekančių upių, nes labai arti susiėjo su Dnepro vandenimis, o šiais pro Maskvą ir Smolenską galima buvo pasiekti tolimąsias rusų šalis pietuose. Šiame ruože buvo svarbūs Lietuvos miestai: Polockas, Vitebskas, netrukus Vytautui priklausė ir Smolenskas, visi šie miestai sudarė Rusios ir Pabaltijo prekybos centrus. Lyvių pusėje Ryga laikėsi viešpataujančios pozicijos. Be to, ši upė turėjo svarbos Pliskavai, Dorpatui, iš dalies ir Naugardui. Nemunas šių ypatybių neturėjo, nes į vidaus Rusią nebuvo kelio, kuris būtų tikęs laivams plaukioti. Čia Vilnius, Trakai, Kaunas buvo svarbiausieji *Lietuvos prekybos centrai*, kuriais visuomet rūpinosi patys kunigaikščiai. Ypač daug nusipelnė šalį keldamas Vytautas. Jis kūrė ne tik miestus, bet ir stropiai rėmė prekybą[2]. Jo laikotarpį galima vadinti tam tikro laipsnio aukso laikotarpiu. Tačiau Lietuva, ugdydama savo prekybą, vis užkliūdavo už Ordino, kuris valdė Nemuno ir Dauguvos žiotis, o tai ją varžė ir darė mūsų prekybą net pareinamą nuo Ordino. Šie santykiai buvo juk ir abipusiai, ypač Dauguvoje. Rygai visa upė likdavo beveik be vertės. Kai Lietuva uždarydavo sieną, net nuo šios parėjo tolimasis susisiekimas su Rusia ir prekių importas. Šis susisiekimo kelias buvo baisiai jautrus ir reagavo į kiekvieną politikos trūkčiojimą. Kitaip būti ir negali. Tad ir susisiekimas pareidavo nuo Ordino

---

[1] Plg. *Prochaska*. Dzieje Witolda, 338 ir kt.; *H. G. Schröder*. Der Handel auf der Düna im Mittelalter, Hans. Gesch.-Bl. 231 (1 (1917), 23 ir kt.; *K. I. Goetz*. Deutsch-russische Handelsgeschichte (1922), 443 ir kt.: *I. M. Кулишер*. Очерк истории русской торговли (1923), 98 ir kt., *tas pats*. Russische Wirtschaftsgeschichte I (1925), 118 ir kt.

[2] Kaip dideliai Vytautas rūpinosi prekyba, galima spręsti iš jo bičiuliško pranešimo Ordino didžiajam magistrui, kad pagaliau baigęsis tarp Danijos ir Hanzos karas, dėl kurio būtų nukentėjusios visos šalys, taip pat ir Lietuva, kur „alles das tuwer ist" (visa pabrango), pvz., drabužiai, kurie pirma buvo labai pigūs. Cod. Vit. n. 330. Fiksuojamą prekybos pobūdį plg. *Довнаръ-Запольскій*. Государственное хозяйство (1901), 370 ir kt.

ir Lietuvos santykių. Dėl to kiekvienoje politinėje sutartyje buvo kartu kalbama ir apie atitinkamas prekybos taisykles.

Jau nuo XIII šimtmečio, kai Ryga pradėjo augti į prekybos galybę, pastebimi santykiai su Ordinu. Dauguvos prekybos pamatu liko 1229 m. sutartis, kuri tik 1406 m. Kapusos sutartimi buvo pakeista [1]. Tad ir čia Vytauto valdymas sudarė epochą. Berods jau XIV šimtmety buvo naujų prekybos sutarčių ir papildymų, kurie vis rėmėsi 1229 m. sutartimi. Visa tai buvo sudaryta tarp atskirų kunigaikštysčių, pavyzdžiui, Polocko, Smolensko ir Rygos. XIV šimtmety Ryga stengėsi užimti monopolinę poziciją ir ypač trukdyti tai, kas rusams 1229 m. buvo pažadėta: tolimesnė kelionė pro Rygą. Tuo Rusia būtų išlyginusi tai, ką jai ir Lietuvai lyg likimas buvo uždėjęs, būtent tarpeklio valstybių charakterį. Ryga tuo būtų nustojusi svarbiausios reikšmės: pardavimo vietos ir tolimesnio prekių pervežimo, nustojusi prekiauti su vakarais, turėdama geriausių susisiekimo ryšių su Hanza. O Vytauto siekimas ir tikslas buvo laimėti kuo daugiausia Lietuvai iš tos patogios padėties, kuri Lietuvą padarė tarpininke tarp tolimųjų Rusios šalių ir Rygos; norėjo taip pat atnaujinti 1229 m. sutarties pagrindus. *Polockas turėjo būti centrinis Dauguvos prekybos punktas,* sustojimo punktas, o ne vien pereinamoji stotis. Vytautas norėjo Rygos pirkliams leisti važiuoti prieš vandenį tik iki Polocko, o Rusios pavandeniu taip pat iki Polocko, ir priversti čia atlikti savo prekybos darbus: mainyti, perkrauti ir t. t. Jis tarėsi išlyginsiąs trūkumą upių žiočių, padarydamas Polocką kaip ir antrą Rygą. Be abejo, tai būtų buvęs labai nepatogus dalykas Rygos prekybininkams, kurie mieliausiai be sustojimo būtų įvažiavę Rusion. Tuo metu, kai valstybė skubėjo prie aukščiausio galybės laipsnio 1398—1399 m., lietuviai ir rusai pareiškė norį pagal 1229 m. sutartį važiuoti pro Rygą ir Gotlandą ir Travę. Teisybė, sprendžiant šiuos svarbius klausimus, netoli teeita, tad ir Polockas šiuo laiku nevaržomas išlaikė aukščiausią Lietuvos prekybos poziciją. 1406 m. padaryta taika, kuri siejosi su 1229 m. sutartimi,

[1] *Goetz* k. v. 473 ir kt.

liko galioti iki XV šimtmečio galo, bet ji nieko nesakė apie svarbų tolimesnio plaukiojimo klausimą. Užtat vokiečių pirkliams Polocke buvo suteikta daug lengvatų. Nors prekybiniai santykiai dėl politinių sąlygų ir nebuvo labai pastovūs, tačiau niekur nepasakoma, kad Vytautas siekęs daugiau negu didžiausių prekybos laisvių ir svajojęs apie plačią prekybą su užjūriu. Vytautas vargiai begalvojo apie Lietuvos praplėtimą išilgai Dauguvos, maždaug į Rygą ir Livoniją. Kaip tik šis varžymas parodė Vytauto realios politikos bruožą. Šio bruožo neturėjo senasis, 1358 m.[1], lietuvių planas, kuriuo rimtai buvo galvojama užimti Dauguvos žiotis.

Tačiau Vytauto valstybiniai politiniai santykiai su Vokiečių ordinu — čia visai nekalbama, kad Lietuva ir Ordinas turėjo daug abipusių glaudžių kultūrinių ryšių,— būtų dar visiškai neišaiškinti, jei neprimintume anos didelės *politinės idėjinės* kovos, kuri sutapo su Vytauto laikais ir viso pasaulio akivaizdoje žiauriu būdu Ordinui pasakė, ką mano apie Ordiną ir jo egzistencijos teisėtumą. Viskas stojosi ir griuvo su kryžiaus karais tiek svarbos ir orumo įgijusia misijų teorija, pagimdžiusia vakaruose krikščionių kunigaikščių solidarumo jausmą, kurio didžiausi skleidėjai buvo dvasininkų ordinai. Imperatorius ir popiežius stengėsi šią teoriją išlaikyti[2]. Visi krikščioniški karaliai, kunigaikščiai[3] ir luomai buvo patekę į šios pažiūros įtaką ir padėjo įsikurti ordinams Baltijos pajūry. Pagonių krašto okupavimas buvo leistas. Šių pažiūrų, kurias rėmė šv. Bažnyčios tėvai ir Biblijos tekstas, laikėsi visa tų laikų vakarų pasaulio visuomenė, taip pat ir Lietuvos—Lenkijos karaliai bei kunigaikščiai, kada jie pagaliau priėmė krikščionybę. Dėl to lietuvių kunigaikščiai, įtraukus juos į krikščionių visuomenę, patys tapo misijų teorijos skleidėjais. Tas kaip tik ir lėmė tragišką Vokiečių ordino likimą. Ordinas laikėsi senos mūsų misijų teorijos, dirbančios ugnimi ir kardu, o Lietuva ir Lenkija

---

[1] Plg. aukščiau 35 psl.

[2] Plg. apie bendrą dvasinę būklę, be abejo, labai šališką knygą *A. Dempf.* Sacrum Imperium (1929).

[3] Plg. Jagailą 1388 m. Cod. epist. saec. XV, II n. 13.

laikėsi nekruvinos ir taikingos teorijos. Visur, kur tik buvo kovota, lietuviai ir lenkai matė politinės galybės dalykus, ir dėl to jie be atodairos jungėsi su pagonimis, nors Ordinas pagal senąją teoriją manė čia esant didžiausią ereziją ir dėl to dažnai primindavo popiežiui, kad reikia „kryžiaus karo prieš hercogą Vytautą ir jį atskirti nuo lenkų karaliaus" [1].

Visi šie teoriniai ir praktiniai priešingumai, susidarę seniau ir dabar, buvo įnešti į tarptautinį forumą, pvz., į *Konstanco susirinkimą* [2], kur Romos karalystė parodė visą savo spindėjimą, kad didelėj dvasios ir politikos kovoj išspręstų šį ginčą, kurį ypač gynė lenkai, nors jis lietė daugiausia Lietuvą. Tai buvo unijos ir abiejų pusių kultūrinės padėties vaisiai. Lenkija turėjo daug senesnį dvasios išsirutuliojimą negu Lietuva ir, be to, Krokuvoje turėjo universitetą — labai svarbią dvasinės-politinės kovos priemonę. Be to, ji turėjo gabių vietinių senų tradicijų dvasininkų, kurie, kai tik būdavo paliesti glaudžiai susiję valstybiniai ir bažnytiniai dalykai, noriai stodavo tarnauti tėvynei. Juk jie būdavo karščiausi patriotai ir savo tautos garbintojai. Lenkų tautinė mintis ir susipratimas dėl ilgų kovų ir glaudaus Ordino ryšio su vokietybe, dėl vokiečių rytų kolonizacijos buvo sužadinta anksčiau, ypač stipriai ji pasireiškė XIV šimtmetyje. Tad savaime aišku, kad Konstanco susirinkime lietuvių reikalams atstovavo lenkai. Iškilminga ir didelė lenkų delegacija, nuvykusi į Konstanco susirinkimą, savo gretose

[1] Cod. Vit. n. 493, 1412 m. gegužės 28 d.

[2] Plg. iš bendrų veikalų kad ir *H. Finke*. Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konziles (1889); paskui *H. Finkės* drauge su kitais išleistus Acta concilii Constantiensis I—IV (lig 1928); be to, duoda daug medžiagos lenkams—lietuviams *E. H. v. Hardt*. Magnum Constantiense concilium, 6 tm.; ir Ulrich v. *Richentals* Chronik des Konstanzer Konzils, išl. Buck (1882); *A. Prochaska*. Na soborze w Konstancyi, Rozpr. akad. um. wydz. hist. fil. II, 10 (1898), 1 ir kt.; *P. Nieborowski*. Die preußische Botschaft beim Konstanzer Konzil bis Ende Feber 1416, Breslauer Dissert. (1910); *H. Bellée*. Polen und die römische Kurie in den Jahren 1414—1424. Osteurop. Forschungen 2 (1914); *K. Morawski*. Historya uniwersytetu Jagiellońskiego I (1900), 120 ir kt.; daug memorialų ir pasitarimų pranešimų yra rinkiny Lites ac res gestae, išl. *Dzialyński* III, 66 ir kt.

turėjo narių, kurie savo drąsiais įsikišimais į debatus ir energingu laikymusi misijų teorijos susilaukė visuomenės pagarbos, ypač vyskupas Andrius Laskari iš Poznanės ir lenkų užtarėjas Krokuvos universiteto rektorius Povilas Vlodkovicas (Włodkowicz [1]). Nors ir neįgaliotas, bet labai svarbus susirinkime Ordino gynėjas buvo dominikonas *Jonas Falkenbergas*. Išliko jo ginčų sprendimo raštai. Juose jis teoriškai rašė apie Ordino pagrindus. Jo samprotavimo centras buvo Lietuva. Nebuvo sunku atspėti, koks buvo abiejų partijų pamatinis nusistatymas. Falkenbergas gynė istorinę Ordino teisę į pagonišką Lietuvą ir į Žemaičius, vadinasi, senos kilmės misijų teoriją, mobilizuodamas visą mokslinių priemonių aparatą. Lenkų atstovui Vlodkovicui nebuvo sunku išaiškinti prigimtinę teisę ir misijų teoriją, kuri buvo pilna tų laikų humaniškų jausmų, nes lietuvių ir žemaičių pavyzdys [2] labai sudomino ir patį susirinkimą. Jis buvo įtikintas, kad pagonių nereikia išskirti iš kitų, kad ir jiems reikia duotąjį žodį pildyti. Susirinkimas buvo linkęs pritarti Lenkijos—Lietuvos pusei, kas aišku jau ir iš to fakto, jog Jogaila ir Vytautas buvo paskirti bažnyčios generalvikarais rusų kunigaikštystėse. Vytautas, be to, buvo paskirtas dar ir Žemaičiuose [3].

Ordinas vadino save krikščionybės skydu, titulu, ku-

---

[1] Svarbiausieji traktatai išspausdinti rinkiny Starodawne prawa polskiego pominki V (1878), 161—194, 196—232, 233—296 (išl. *Bobrzyński*); plg. čia *C. Höfler*. Der Streit der Polen und der Deutschen vor dem Konstanzer Konzil, Sitzungsber. d. Wiener Akad. phil.-hist. Kl. 95 (1887); *B. Bess*. Johann Falkenberg O. P. und der polnisch-preußische Streit vor dem Konstanzer Konzil, Zeitschr. f. Kirchengesch. XVI (1896), 385 ir kt.; *Krzyżanowski*. Doktryna polityczna Pawla Włodkowicza, Studja hist. kn czei Zakrzewskiego (1908); *K. Tymienicki*. Moralnośc w stosunkach między państwami w poglądach Pawła Włodkowicza, Przegl. hist. 1919/20; *J. Fijałek*. Dwaj dominikane Krakowscy: Jan Biskupiec i Jan Falkenberg, Księga pamiątk. ku czci O. Balzera I (1925), 271 ir kt.

[2] Žemaičiai 1417 m. gavo vyskupystę Medininkuose; plg. *W. Holtzmann*. Die Gründung des Bistums Samaiten, Zeitschr, f. Gesch. d. Oberrheins N. F. 32 (1917), 70 ir kt., kur įsteigimo dokumentas pirmą kartą išspausdintas. Kultūros istorijai apskritai yra svarbus pasakymas, kad tose šalyse lig šiol nebuvę žinomi miestai.

[3] *Theiner* Mon. vet. Pol. II n. 25, 26. Kaip nemalonus buvo Or-

rio troško dabar ir kitos krikščioniškos rytų tautos. Be to, jis irgi gyvai rūpinosi misijų reikalais. Taip pat nebeveikė senosios galybės, ypač regresavo Ordinas, jau ir dėl to, kad neturėjo vokiškų elementų, kuriuos būtų galėjęs panaudoti krikšto apsaugai, kaip kad Prūsuose, kur jis labiausiai rėmėsi vokiečių miestais ir kaimais. Vokiečių rytų kolonizacija kaip bendras reiškinys dėl žmonių stokos pasibaigė jau XIV šimtmety; naujai misijų teorijai Ordinas nebesugalvojo nieko, ką galėtų lygiavertiškai supriešinti.

Bendras žvilgsnis į poziciją ir laimėjimus, kuriuos Vytautas iškovojo iš Ordino arba supriešino su juo, rodo, kad jis daug toliau buvo nuėjęs, negu buvo pasiekę jo tėvai ir sentėviai, nes jis (Vytautas) savo griežta ir išmintinga politika išnaudojo Ordiną ir lenkus visais atvejais. Žemaičius jis galėjo visiškai sau atsiimti, buvo pasiekęs Prūsų ir Livonijos ordinų galutinį atskyrimą, palietęs bent mažą dalį jūros, sustiprinęs Dauguvos prekybą Lietuvos naudai, sutvirtinęs idėjiškai politiškus teisės pagrindus lenkų padedamas. Atsiminus atsparų galingiausių tų laikų karo pajėgomis rytuose esantį Ordiną, turėjusį tobuliausią karo techniką ir kariavimo metodą ir gynusį kiekvieną žemės pėdą ir pergamentą, reikia pripažinti, kad Vytautas Lietuvos interesams dirbo tiek, kiek galėjo žmogus dirbti susilaukdamas milžiniškų vaisių. Ypač svarbus buvo 1422 m. Lietuvos su Ordinu vakarų sienų nustatymas, nors Ordinas dar daug dešimtmečių stengėsi atgauti prarastąsias sritis.

---

dinui kiekvienas Vytauto ir lenkų kišimasis į krikščionių reikalus šiaurėje, galima matyti iš pasitarimų dėl Vytauto protektorato Dorpatui. Tuos pasitarimus vedė Ordino gynėjas Romoje. Ordinas būtinai norėjo sukliudyti, kad Vytautas „der kirchen czu Derpte (Dorpat) beschermer sin solle widder die Reussen und alle andere", *Bunge* V n. 2063 (1416), n. 2127 (1417). Bet kad popiežiui teikti tokius titulus, kurie buvo nukreipti tiesiog prieš misijų privilegijas, buvo svarbu, aiškėja iš to, kad ir lenkai 1418 m. Falkenbergo proceso metu iš popiežiaus galėjo išgirsti šiuos žodžius: „Nobis igitur, quibus constant regem et Polonos predictos veros catholicos et orthodoxe fidei zelatores necnon regnum Polonie notabile membrum esse militantis ecclesie". Tekstas išspausdintas *Bess,* Zeitschr. f. Kirchengesch. XVI (1896), 460 ir kt.

Vytauto plačioji politika

Rusų, totorių ir bohemų klausimas Visos Rusios ir Juodosios jūros problema

Šį straipsnį galėtume pavadinti rytų politika, jei nereiktų skaitytis su Vytauto daugiau epizodinio pobūdžio Bohemijos politika, kuri su jo planais rytų fronte, būtent su rusais ir totoriais, turėjo tą bendrą dalyką, kad daugiausia ji kilo iš Vytauto *tolimųjų erdvių* siekiančios politikos. Tai buvo rytų žmogui įgimta plačių kraštų siekiančios politikos ypatybė. Kaip Gediminui ir Algirdui, taip ir Vytautui erdvė buvo įprastas dydis.

Visa Vytauto politika sukosi apie du tolimuosius *rusų* ir *totorių* kraštus, kurie buvo milžiniško ploto ir siekė daug šimtų mylių. Tačiau kova lietuvių—rusų valstybės rytų ir pietų krašto pasieny ne visur buvo vienoda. Šiaurės Rusios miestų respublikų pasienio ruožas palei Dauguvą labai aiškiai skyrėsi nuo plačiųjų kairiajame Dnepro krante esančių kraštų, ten dėl miškų iškilo tokių naujų uždavinių, kurių nepažino pietų pasienis. Čia reikėjo puolant ir ginantis kovoti su augančia Maskvos valstybe ir jos sąjungininkais, o pietuose — su stepių valdovais totoriais. Maža to, stepių nukariavimams reikėjo pasiekti išėjimą į Juodąją jūrą ir iš naujo jungti prekybos tinklą, kuris tęsėsi palei Juodąją jūrą ir buvo labai palaikomas italų. Podolės—Valakijos klausimai buvo glaudžiai susiję su kelio į jūras saugojimu.

Ir vienur, ir kitur Vytautas rėmėsi savo pirmtakūnų darbais, ypač *Algirdo*, kurio planai, deja, dėl sosto neramumų paliko anuomet nerealizuoti. Ir unijos sudarymas taip pat maža tepadėjo Lietuvos rytų politikai, nes lenkai neturėjo tiesioginio intereso nukariauti naujų

kraštų, ypač rusų Maskvos fronte. Čia lietuvių—rusų valstybės ir toliau gyveno savotišką gyvenimą, laikėsi savo plėtojimosi tendencijų, kurios galbūt būtų žuvusios, jei Vytautas nebūtų pradėjęs rūpintis Algirdo palikimu. Šiuo požiūriu Vytautas rytų dalykuose galbūt padarė didžiausią žygį. Su Maskvos politika Lietuva turėjo viena kovoti, o visuose kituose žygiuose ji galėjo tikėtis lenkų paramos, nes lenkai patys siekė užkariauti Juodąją jūrą. Čia visuomet susidurdavo lietuvių—lenkų interesai, nes Lenkija, įgijusi Raudonąją Rusią, po Valakijos priklausomybės paskelbimo stengėsi paimti Podolę ir taip pasiekti Dnepro—Pruto—Bugo liniją.

Po unijos, palyginti su tais Algirdo laikais, kada Jogaila ir Vytautas buvo priėmę Romos katalikų tikėjimą, iškilo naujas momentas tolimuosiuos rytuos, anuos kraštuos, kur dar tebeveikė politinės jėgų nuotrupos, stiprinamos ir remiamos Maskvos valstybės susikūrimo ir totorių galybės sustiprėjimo. Tai buvo *misijų teorija,* kuri jau nuo XIII šimtmečio iš vakarų perėjo į rytus ir siekė net rusų ir totorių, nors pačios misijos vis labiau liko teorijoj. Vis dėlto Vytautas ir Jogaila kryžiaus karų mintį, kuri ką tik neseniai buvo nukreipta prieš Lietuvą, gerai suprato, mokėjo iš naujo sužadinti kurijoj ir Europos kunigaikščių dvaruose, juos patraukti savo pusėn ir panaudoti savo artimiesiems politinės galybės tikslams [1]. Tokiais momentais patogiausia buvo sujungti natūralaus išsirutuliojimo siekimus, saugoti geografiškai svarbias sritis ir universalias tendencijas.

Tuoj, pirmame dešimtmety, Vytautas, sugrįžęs į Lietuvą, davė suprasti, kaip didžiai ir kiek vienodai jis vertina *rusų* ir totorių *dalykus.* Be to, šitie dalykai tarp savęs buvo irgi labai susiję. Vytauto vidaus politikos programa buvo pašalinti, kur tiktai galima, smulkiuosius

[1] Plg. jau aukščiau 119 psl.; čia dar reikia suminėti Posilgės žinią, Script. rer. Pruss. III, 288, pagal kurią 1407 metais Jogaila ir Vytautas rūpinosi gauti iš popiežiaus leidimą misijoms rytuose tarp rusų ir totorių, „uff die czu reysin glycher wys, als her gegebin ist dem Dutschin orden czu Pruszin und Lyffland"; 1411, *Dlugosz* IV, 124: Lenkų karalius prašė popiežių, „ut regi contra Tartaros crucem et generale passagium largiretur".

kunigaikščius; atskiri kunigaikščiai buvo šalinami tam, kad stipriau susijungtų periferinės valstybės sritys su branduoliu. Su tuo buvo susijęs pirmojo Vytauto rytų etapo politinis tikslas: sustiprinti valstybingumą pasienio srityse, likviduoti visus neaiškumus, kurių tais laikais daug ten prisirinko. Dnepro žemėse esąs *Smolenskas* jau nuo Algirdo laikų varė svyruojančią politiką. Vytautas stengėsi tą svyravimą panaikinti galutinai [1], pašalindamas atskirus kunigaikščius. Tą jis 1395 metais [2] ir padarė. Pašalino vietinį kunigaikštį ir iškilmingai įvažiavęs į Smolenską paskyrė ten vietininkus, du jam ištikimus kunigaikščius. Tai sujudino Rusios pasaulį. Bet Vytautas davė svarbią garantiją: susigiminiavo su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu. Tatai ir privertė jį laikytis taikios politikos, nors jo, kaip uošvio, persvara grynai rusiškuose kraštuose, Maskvos interesų sferoj, turėjo vis labiau paliesti Maskvos kunigaikštį. Dėl to pasijuto tiesiogiai paliestas Smolensko kunigaikščio uošvis Riazanės kunigaikštis [3]. Trumpai sakant, Vytauto įsigalėjimas sujudino visus rusų kunigaikščius, kadangi jie dabar jau bijojo, kad Vytautas, kuris, be to, susijungė su totoriais, iš naujo pradės realizuoti savo dėdės Algirdo programą, siekusią nukariauti visą Rusią. Tuoj susidarė *rytų koalicija,* kuriai šį kartą vadovavo Vosylius iš Maskvos. Prie tos koalicijos prisidėjo net senas Lietuvos šalininkas Tverės kunigaikštis Mykolas, nežinia ar laisvu noru, ar buvo priverstas — taip pat visi Maskvos veikiami ir jos valdžioj esantieji rusų kunigaikščiai [4]. Savaime suprantama, Riazanė toj koalicijoj ypač pasižymėjo. Vytautas visa energija sukilo prieš Riazanę ir sunaikino ją. Bet Vosylius norėjo su Vytautu gyventi taikiai. Jis 1396 m.[5] du kartu susitiko su Vytautu, grįžtančiu iš Riazanės, Smolenske ir Kolomnoj, kuri yra arti Maskvos. Vytautas liko

[1] Jau 1386 m. čia lietuviai sėkmingai kovojo Vytautui dalyvaujant. Полн. собр. р. л. VIII, 51 ir kt.

[2] Ten pat IV, 101, XVII, 81, 327.

[3] Ten pat XVII, 81.

[4] Ten pat XI, 163, XV, 165.

[5] Ten pat IV, 99, VIII, 69 ir kt., XI, 166, XVII, 81.

laimėtojas ir susitarė su savo žentu pasidalinti sferomis. Vytautui teko ir Smolenskas. Rytų koalicija buvo sulaužyta, Maskva pasidavė Lietuvos įtakai. Vytautas labai norėjo nukreipti prieš Ordiną ir Maskvos jėgas. Jis tikėjosi paversiąs Maskvos koaliciją į *Vakarų koaliciją*, prie kurios tvirtai buvo prijungęs ir Naugardą. Jis iš Kolomnos siuntė į Naugardą pasiuntinius, bet gavo neigiamą atsakymą. Naugardas visuomet buvo nepaprastai atsargus ir Lietuvos—Maskvos santykiuose norėjo būti svarstyklių rodyklė, vieno palankumu žaisti su antru. Kiek Maskvos koalicija buvo susmukusi, matyti iš to, kad jau kitais metais Naugardas kariavo su Maskva, tuo tarpu Tverės kunigaikštis Mykolas Jonas, Vytauto svainis, kartu su kitais kunigaikščiais viešėjo Vilniuje. Tad Vytauto laimėjimas prasiskverbė visur. Žinoma, čia lėmė jau ir tas faktorius, kad Vytautas buvo užmezgęs glaudžius santykius su totorių galybe.

Totoriai [1] Rytų Europoj buvo galinga jėga. Tačiau jau Algirdo ir Maskvos kunigaikščio Dmitro laikais totoriai jų buvo smarkiai sumušti. Ta nesulaikoma stebuklinga totorių galybė buvo jau seniai susmukusi. Tai pagreitino ordoj kilę nesusipratimai. Chanatai dar vis tebebuvo padalinti ir tada, kai Timurlengas sumušė Kipčako ordą, *Tochtamyšas* [2], Perekopo ordos chanas, Timūro įsakytas, vėl sujungė atskiras ordas ir tuomet sukilo prieš Timūrą, užėmė 1392 metais Sarajaus caratą, nors po to jis buvo Timūro smarkiai suspaustas. Tochtamyšas vis dėlto paliko dar ir toliau Maskvos aukščiausiu valdovu. Jis norėjo ir su vakarais ramiai gyventi, kaip Jogaila, bet visgi kaip caras, kuris buvo laikomas „visos Rusios" caru, reikalavo kontribucijos ir duoklės iš visų tų kraštų, kurie kadaise priklausė Riurikams, taigi ir iš tokių kraštų, kurie jau seniai buvo valdomi Gediminaičių. Nežinoma,

---

[1] Plg. ypač *Грушевський*. Історія Украіні—Руси IV [2], 312 ir kt.; *Прѣсняковъ*. Образованіе, 319 ir kt.; *F. Koneczny*. Geneza uroszczeń Iwana, III, do Rusi litewskiej, Aten. Wileńskie III (1925/26), 194 ir kt.

[2] Plg. apie jį *Hammer-Purgstall*. Geschichte der Goldenen Horde (1840), 334 ir kt.

ar tie reikalavimai veikė jau Algirdo laikais, bet dabar *visos Rusios idėja kilo su totorių bruožais,* tatai ir nulėmė, kad didžiosios Lietuvos kunigaikštystės rusiškos sritys pateko rytų įtakon. Vadinasi, greta Lietuvos ir Maskvos siekimo sujungti visą Rusią, iškilo dabar totorių siekimas. Tochtamyšas pradėjo didelę nukariavimo politiką, sunaikino kraštą prie žemutinio Dono, privertė rusų kunigaikščius reguliariai mokėti duoklę ir reikalavo, remdamasis savo dvare susidariusiomis pažiūromis, kad visi kadaise priklausę Kijevo Rusiai kraštai turį mokėti tokią duoklę, kokios reikalavo pasiųsdamas 1393 m. jarliką [1] Jogailai ir iš lietuvių—rusų valstybėj esančių rusų kraštų. Bet niekur nėra žinių, kad iš tikrųjų kada nors Vytautas ar Jogaila būtų mokėję totoriams tokią duoklę [2]. Tai buvo ir pasiliko tik teorinis reikalavimas.

1395 m. atsirado svarbi permaina Vytauto ir Lietuvos istorijoj. Timūrui sumušus *Tochtamyšą,* pastarasis *pabėgo* pas *Vytautą* prašyti apsaugos ir turbūt prašė, kad Vytautas jam padėtų atgauti prarastus kraštus. Kaip aukštai jau buvo tuomet pakilusi Vytauto garbė, jei net ir visos Rusios caras dabar pas jį ieškojo apsaugos! Vytautas tuoj su įprasta energija panaudojo tą progą ir ruošėsi į didelį žygį prieš totorius, iš anksto įsitikinęs ištikimybe rusų kunigaikščių, kurie 1397 m.[3] viešėjo jo dvare. Bet Vytautas, kol iš tikrųjų pradėjo žygiuoti, sudarė su Tochtamyšu Lietuvos naudai sutartį, kurioje šis išsižadėjo visų teisių į rusų kraštus, priklausiusius tuomet Lietuvai [4]. Bet atrodo, kad Tochtamyšas šituos kraštus Vytautui dovanojo, pavyzdžiui, Kijevą, Voluinę, Podolę, Smolenską, Černigovą ir kitus, kurie tikrai tais laikais dar nepriklausė Vytauto valstybei, nors tam tikrų pretenzijų dėl Tūlos, Pronsko, Pliskavos, Naugardo, Riazanės, Perejaslavlio jis turėjo. Iš čia aiškiai matyti Vytauto tikslai. Jam

[1] Biblioteka Warszawska 1853, III, 572 ir kt.; *Danilowicz:* Skarbiec dipl. I n. 631; plg. visumai *A. Prochaska.* Z. Witoldowych dziejów. Przegl. hist. 25 (1912), 259 ir kt.

[2] Kas 1401 m. buvo taip vadinama, tai nebuvo duoklė.

[3] Script. rer. Pruss, III, 216. Paskui Vytautas nužygiavo lig Kafos ir daug totorių padarė savo valdiniais.

[4] *K. Pulawski:* Stosunki z Mendli-Girejem (1881), 292.

prieš akis stovėjo ne mažiau ir ne daugiau, o visa Rusia, išskyrus Maskvą. Teisybė, Tochtamyšas turėjo jam visą Rusią, žinoma, tik už metinę duoklę padėti įgyti, o Vytautas sutiko padėti atgauti jam Krymo, Azovo, Kazanės, Astrachanės ordas [1]. Taigi Vytauto totorių politikoj atsirado visai naujų dalykų. Atsirado tokių formų, apie kokias Algirdas nė galvoti negalvojo. 1397—1398 m.[2] žygiai buvo sėkmingi, nors Timūr-Kutlugo pasipriešinimas buvo stiprus. Tačiau Vytautas tik 1399 m. paruošė totoriams galutinį smūgį, kuris baigėsi Vorsklos [3] kautynių pralaimėjimu.

Vorskla! Visada, kada norima Vytauto gyvenimo darbus apibūdinti keliais žodžiais, pirmiausia iškyla šis vardas. Teisybė, ir šios kautynės, kaip kitos, turi bendrą ypatybę, kad į jas žiūrima kaip į simbolį, su kuriuo siejami visi artimi anksčiau ar vėliau įvykę dalykai, už kuriuos jį laikoma atsakinga. Kova prie Vorsklos paprastai apibrėžiama kaip Vytauto laimė ir galas rytuose, net apskritai iki tam tikro laipsnio jo plačiai siekiamų planų galas. Bet vis dėlto per daug vertiname reikšmę tos kovos, kuri, be abejo, rodė skaudų Vytauto pralaimėjimą, nors iš to kilo daug kūrybinių dalykų. Jau tos

---

[1] Visiškai panašiai skamba metraščių pareiškimai apie pasitarimus prieš pat žygį 1399 m. Tai kalbėjęs pagal Новгородск. четв. лѣтоп. (Полн. собр. русск. лѣтоп. IV, 103), Tochtamyšas ir Vytautas vienas antram: „Gerai, sunaikinsiu totorių žemę, nugalėsiu carą Timūr-Kutlugą, atimsiu caratą ir grobį padalysiu; Ordos carate pasodinsiu carą Tochtamyšą, o aš pats atsisėsiu Maskvoje, didžiojo kunigaikščio visos Rusios soste ir Didysis Naugardas su Pliskava bus mano". O Tochtamyšui jis sakęs: „Aš pasodinsiu Tave Ordos carate, o Tu mane pasodinsi Didžiojoj Maskvos ir Visos Rusios kunigaikštystėj", plg. taip pat platų pasakojimą iš Никоновск. Лѣтоп., ten pat XI, 172.

[2] Plg. apie tai be daugelio kitų nuotaikingą vaizdavimą *В. Ляскоронскій:* Русскіе походы въ степи въ удѣльно-вѣчевое время и походъ кн. Витовта на татаръ въ 1939 году. Журн. мин. народн. просв. 1907 m. kovo mėn. 1 ir kt.; gegužės mėn. 18 ir kt.; 1908 liepos mėn. 70 ir kt.; plg. taip pat Script rer. Pruss. III, 229 ir kt.; Полн. собр. р. л. XVII, 97.

[3] *Posilge.* Script. rer. Pruss. III, 222 pasakoja apie pastatytą per keturias savaites prie Dnepro pilį iš akmenų ir molio. Totoriai tuomet pasidavę. *Dlugosz.* Historia X, 523 rašo, kad Vytautas tada per Doną perėjęs ir buvęs netoli nuo Volgos.

kovos būdus, o dar labiau joje veikusias jėgas, reikia aprašyti plačiau.

Jau pats kautynių prie Vorsklos upės faktas ragina pagalvoti kiekvieną, kuris yra apžvelgęs ilgesnio laikotarpio lietuvių—rusų—totorių santykius. Jis pažins, kad šioji taip toli totorių žemėse vykusi kova yra ne atsitiktinė, bet iš anksto buvo nulemta tam tikrų įvykių. Vytauto žygiai kilo ne vien iš jo garbės troškimo, bet tai buvo daugiausia pietų Rusios žemių palikimas, kurį Lietuvos valstybė, nukariavusi jas, buvo įgijusi. Kaimynystė su stepių gyventojais iš tikrųjų uždėjo daug pareigų valstybei, kurioje buvo ir Kijevas. Tuomet iškilo aikštėn pietų rusų—totorių problema, arba *problema kovos tarp miškų stepės ir grynosios stepės.* Ir Vytautas — tai rodo tų laikų ir vėlesnieji žygiai — tą problemą gerai suprato. Prie to prisidėjo antras svarbus dalykas, kuris dar tuomet mažai ryškus, bet vis dėlto egzistavo, būtent *kova dėl Juodosios jūros.* Šios geopolitinės problemos, kurios kilo dėl ūkinių ir politinių sumetimų, ilgą laiką lėmė pietų Rusios istoriją. Bet niekas taip sėkmingai nesistengė jų spręsti kaip Vytautas. Tad kovos su totoriais turi gilesnį ir rimtesnį pagrindą ir negali būti suprastos kaip Vytauto savarankiškos galybės siekimas arba fantastinis ir politinis žygis apsaugoti pašalintiems totorių chanams ir įgyti vyriausiai valdžiai šiuose kraštuose. Ūkinės ir politinės priežastys pasiekti Juodąją jūrą ir saugoti kelią į ją nuo stepių klajoklių buvo esminiai Vytauto gynimosi ir puolimo argumentai pietų Rusioj. Vytautas sėkmingai ir tikslingai pradėjo kovą su stepėmis ir davė pradžią tokiam išsirutuliojimui, kuris ateity formavo dabartinį pietų Rusios gamtovaizdį. *Vytautas buvo didelis kolonizatorius,* jis nugalėjo stepes kolonizacija. Anas mišriųjų stepių ruožas, kuriame iš dalies buvo ir Kijevo valstybė, buvo visados grynųjų stepių pavojuj. Bet kaip čia nustatyti ribą, kada buvo tokie milžiniškai platūs pasienio ruožai. Upės nieko nepadėjo, kalnų nebuvo, miško irgi stigo. Tad kaip sulaikyti vis pasikartojančius godžius klajoklių puolimus, siekiančius prekybos centrų, pavyzdžiui, kad ir Kijevo? Vytautas, kaip ir kiek-

vienas šiaurės rytų valdovas, kuris kada nors, kad ir Vokiečių Ostelbijos kolonizavimo laikais, buvo kolonizavęs didesnius plotus, žinojo, jog žmonės ir sodybos gali sudaryti gyvą sieną ir krašto pylimą jam apsaugoti. Norint suprasti Vytauto darbą, reikia įsigilinti į kariuomenės ir tvirtovių linijų sistemą, kurią sukūrė plačioj vienoda kryptimi iš vakarų į rytus iki Juodosios jūros einančioj mišriųjų ir grynųjų stepių zonoj, pradedant Podole ir siekiant toli už Dnepro. Vytautas panaudojo abi priemones: statydino tvirtoves ir kurdino sodybas.

Būtinai reikėjo pastatyti *daug pilių ir tvirtovių* linijoj šalia *dešiniojo Dnepro kranto* prie Čerkasų, Zvenigorodo, Bakotos, Kameneco. Jau 1393 m. Kijevo kunigaikštis Skirgaila, kuris buvo ten Vytauto paskirtas, gavo jo įsakymą [1]: „traukti į Čerkasus ir Zvenigorodą ir juos paimti". Čia buvo ta vieta, kur kadaise Algirdas sumušė totorius. Čia, Podolėn [2], jis buvo perkėlęs Karijotaičius, čia 1395 m.[3] atvyko, nepaisydamas tų laikų Lenkijos ir Vytauto įpročių, Spitekas iš Melštino kaip vakarų Podolės kunigaikštis, kuriam kaip tik buvo pavesta ginti nuo totorių svarbias pilis — Kamenecą, Skolę, Smotričą, Bakotą ir Červenę [4]. Ir štai dabar, perėjus Tochtamyšui su dideliu būriu *totorių* į Kijevo kraštą, pasitaikė proga juos kaip *kolonistus* apgyvendinti ir sustiprinti svarbią Podolės ir Dnepro liniją [5]. Iš tikrųjų jie buvo apgyvendinti Zvenigorodo ir Mėlynųjų Vandenų apylinkėse, ten buvo išsiųsti ir tie totoriai, kuriuos Vytautas 1398 m. buvo paėmęs į nelaisvę [6]. Tačiau Vytautas

[1] Полн. собр. р. л. XVII, 80.

[2] Kaip tik čia, kadangi nebuvo priemonių apsiginti, o totorių pavojus nuolat grėsė, daug pasitaikydavo apmūrytų pilių ir miestų, plg. Полн. собр. р. л. XVII, 81 ir kt. Podolėje taip pat vėl lenkų buvo įvesta jau jų pačių šaly panaikinta gyvenimo tvarka, plg. *Prochaska.* Lenna i maństwa na Rusi i na Podolu, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 17 (1902), 12.

[3] Cod. Vit. n. 115.

[4] Полн. собр. р. л. XVII, 83 ir kt.

[5] Plg. žemės perleidimą totoriams Naugarduko srity 1390 m., *Danilowicz.* Skarbiec diplomatów I n. 627; plg. taip pat Cod. Vit. n. 105.

[6] 1397 m. jis visą totorių gaują paėmė į nelaisvę ir apgyvendino juos Vilniaus srity. Полн. собр. р. р. л. II, 352; plg. ir *Dlugosz.* Historia X, 523.

norėjo užsitikrinti ir kairįjį Dnepro kraštą. Ypač svarbi buvo Vorsklos upė, nes šiuos kraštus saugoti buvo būtinas reikalas todėl, kad per juos ėjo svarbiausi keliai ir Dnepro brastos. Tad ir čia Vytauto laikais galėjo atsirasti sodybų, kolonijų, pavyzdžiui, Koleberda prie Vorsklos ir kt. Bet Vytautas tuo nepasitenkino. Jam labiausiai rūpėjo Dnepro linijos saugumas. Jis pasinaudojo proga tuomet, kada Kaukazo tautos (kabardinai ir čerkesai) keliavo į pietų Rusią, jis jas apgyvendino Kanevo ir Čerkasų miestų apylinkėse prie Dnepro [1]. Taip buvo sudarytas platus kolonijų ruožas prieš Kijevą, kuris jau dabar tiesioginiams priešų puolimams iš stepės nebuvo taip prieinamas kaip pirmiau.

Dabar kalbėsime *apie būdą ir motyvus*, dėl kurių Vytautas oficialiai atliko tą žygį. Čia nieko nepasakoma apie saugojimą mišriųjų stepių zonos, nieko apie Juodąją jūrą. Kur kas daugiau kalbama apie vieną krikščionių vakarų pasaulį liečiantį motyvą: žygis buvo rengiamas kaip *didelis kryžiaus karas*, kurį popiežius laimino prašydamas tikinčiųjų jame dalyvauti [2]. Iš tikrųjų Vytautas buvo buvęs geras Ordino mokinys ir atliko tai, ką davė jam Jogaila, paskelbdamas 1388 m. savo sumanymą žygiuoti prieš totorius ir turkus, prašydamas popiežiaus sutikimo. Vytautas, galbūt panašiai kaip ir Ordinas, ketino atlikti misijas ir kartu įsigyti valstybei žemių. Tą atitiko ir didelis skaičius kariuomenės, kuri rinkosi Kijeve [3]. Be lietuvių ir rusų, atvyko, savaime aišku, pagalbininkai totoriai, taip pat Vokiečių ordino kariuomenės dalys ir lenkai. Šitoj milžiniškoj kariuomenėj viešpatavo kryžiaus žygių dvasia. Ji ruošės žygiuoti į gryną stepę, pagaliau suduoti totoriams lemiamą smūgį ir išgelbėti vakarų kraštą nuo civilizacijos priešų, taip jie visuomet buvo

---

[1] Plg. Архивъ юго-западной Руси VII, I, p. 103.

[2] *Theiner*. Mon, vet. Pol. I n. 1041—1043. Iš tikrųjų popiežius darė taip, lyg Jogaila būtų vadovaujamoji žygio siela, apie Vytautą jis nekalbėjo. Apskritai popiežius žiūrėjo į totorių taip pat ir turkų klausimus kaip į religinius klausimus ir kėlė net jų atvertimo problemas. Todėl jis 1415 metais davė ir Jogailai teisę kovoti su pagonimis ir totoriais. Cod. ep. saec. XV, II n. 59.

[3] Plg. vaizdingą dėstymą *Dlugoszo*, Histora X, 526 ir kt.

vaizduojami. Kariuomenė traukė palei didįjį kelią, kuris ėjo toliau Vorsklos tėkme, tai buvo ne tiktai svarbus prekybos kelias, bet ir pagarsėję kovos laukai. Šis žygis buvo suruoštas su šūkiais nugalėti islamą, bet vis dėlto Vytautas ir Tochtamyšas prieš kautynes turėjo dar ir kitų tikslų bei planų, kuriuos buvo pasižadėję vykdyti sutartinai. Vytautas žadėjo Tochtamyšą pasodinti Ordos sostan, o Tochtamyšas turėjo Vytautui padėti įgyti visą Rusią su Maskva. Vadinasi, čionai Algirdo planai buvo išreikšti stipriau. Vėl kilo mintis apie visos Rusios caratą, tik šį kartą su lietuvišku atspalviu. Ta mintis sutinka su tuo, ką Vytautas pasakė prieš kovą Timūr-Kutlugo karo vadui Edigai [1]. Čia aiškiai iškilo *universalios valdžios planai,* nes jis tarėsi esąs Dievo paskirtas visų kraštų valdovas, kurio ir Ordos chanas turįs klausyti. Be to, chano piniguose turįs būti Vytauto atvaizdas. Tai buvo fantastiniai imperialistiniai planai, kurie nieku būdu rytuose neatrodė utopiški turint galvoj valdžios įgijimą ir vykdymą, nes juk ir patys totoriai valdė didelę Rusios dalį, nelaikydami kariuomenės įgulų. Apie tokius priklausomybės santykius greičiausiai ir Vytautas galvojo reikalaudamas, kad totorių Orda jam pasiduotų, tačiau tai buvo Edigos atmesta. Iš to kilo margumynas politinių idėjų, kurias žygio dalyviai įvairiais būdais stiprino: krikščioniškos misijos mintis saugoti pietų Rusią, paimti šiaurės Juodosios jūros kraštą, viešpatauti visoj Rusioj, nugalėti totorius, įkurti tam tikros rūšies rytų pasaulio valdžią — štai maždaug tokios buvo konkrečios arba grynai abstrakčios problemos ir norai, kurie net vienas kitą naikino.

Pralaimėta kova, žinoma, visas tas mintis ir norus nustūmė į šalį, bet jų nesunaikino [2]. Anaiptol. Turint

---

[1] Никон. лѣт., Полн. собр. русск. лѣт. XI, 173.

[2] Kovos reikšmę įvertina pvz., *Osten-Sacken.* Livländisch-russische Beziehungen, 32 taip: „Kaip 1410 metų liepos mėn. 15 d. buvo tikra Vokiečių ordino mirties diena, taip 1399 m. rugpjūčio mėn. 12 d. buvo Lietuvos mirties diena. Net dar daugiau: pasaulio istorija 1399 m. rugpjūčio mėn. 12 dieną laiko viena didžiausių dienų, nes jos rezultatai buvo tai, kad tikroji, ne geografiškoji Europos ir Azijos riba

galvoj tvirtą politinę Vytauto prigimtį, tos problemos buvo tik atidėtos lig patogesnio momento. Be abejo, *Vytauto pralaimėjimas* buvo skaudus, *bet ne galutinis* ir ne toks, kad totorių galybė būtų galėjusi triumfuoti ir vėl užgrobti plačius Rusios kraštus, taip pat negalima buvo sakyti, kad Vytauto pajėgos jau buvo išnaudotos. Vis dėlto kova buvo neapsakomai baisi. Skaičius ten žuvusių lietuvių, rusų kunigaikščių rodo didelę kraujo auką, atneštą lietuvių—rusų valstybės, taip pat ir Lenkijos, nors pastarųjų žygiuotės nuotaika buvo kitokia. Nors šis pralaimėjimas padarė vakarų pasauliui labai gilų įspūdį, vis dėlto popiežius nesileido sulaikomas ir jau kitais metais vėl kvietė į kryžiaus žygį [1]. Tuo tarpu buvo pasibaigę karo žygiai su totoriais, bet ne popiežiaus įtaka Ordos santykiams. Jis daugiau laimėjo negu kryžiaus karais, dirbdamas kaip diplomatas ir tarpininkas, kuris gudriai panaudojo tuomet esančią Ordoj nesantaiką [2].

Rusų kunigaikščiai atsikvėpė laisviau [3] po pralaimėjimo prie Vorsklos. Ypač lengviau buvo *Smolenskui,* kur tremtinys vietinis kunigaikštis buvo sugrįžęs ir sukilo tuo metu [4], kada Vytautas buvo spaudžiamas Ordino ir Švitrigailos. Tik 1404 metais [5] galėjo Vytautas traukti su savo galybe prieš Smolenską. Jis vėl pasodino tenai vietininką. Bet ir šį kartą Maskvos galybė, kuriai rūpėjo Smolenskas, sujudo, kadangi Jurgis iš Smolensko buvo prašęs Maskvos pagalbos.

Bet Smolenskas davė tik *pradžią* atskilimams *rytų*

---

lig pat 18 amžiaus pasiliko Lenkų—Lietuvių ir Rusijos siena. Kad Vytauto planas būtų pavykęs, Rusijai nebūtų reikėję jokio Petro Didžiojo". Cod. Vit. Anh. n. 6.

[1] *Theiner.* Monum. Pol. I n. 1042. Ir Ordinas, atrodo, iš naujo turėjęs minčių pakartoti žygį; plg. Cod. Vit. n. 206.

[2] Jau 1399 m. atėjo pasiuntiniai pas Vytautą nuo naujo totorių karaliaus. Cod. Vit. n. 214.

[3] Plg. ypač taip pat Прѣсняковъ. Образованіе, 331 ir kt.

[4] Полн. собр. р. л. IV, 196, VIII, 75, XI, 185 ir kt., XVII, 98. 1401 m. padarė Vytautas bergždžią žygį į Naugardą. Script. rer. Pruss. III, 250.

[5] Полн. собр. р. л. III, 102, IV, 106 ir kt., VIII, 77, XI, 189, XVII, 50. 332; *Dlugosz.* Historia X, 550 ir kt.

fronte. 1406 m.[1] kilo bendras sukilimas ir atskilimas lietuvių—rusų kunigaikščių, kuriuos labai stengėsi globoti Vosylius. Smolensko kunigaikštis pabėgo iš Naugardo į Maskvą [2]. Netrukus atvyko iš Lietuvos ir Ivano Aleksandras Algimantaitis su daugeliu lietuvių ir lenkų. Jis gavo iš Vosyliaus Perejeslavlį. Juo pasekė ir kiti. Vis aiškesnis darėsi rusų valstybės sienos nepastovumas, kurio priežastis jau minėjome anksčiau. Dideliame politiniame antagonizme tarp Lietuvos ir Maskvos, kuris vis iš naujo kildavo dėl Naugardo ir Pliskavos, trumpalaikė 1408 m. taika nerodo aiškumo ir ramumo. Lietuvių ir rusų santykiams 1408 metai buvo nelaimingi, nes Vytautui šį kartą reikėjo gyventi tą momentą, kada lietuvių—rusų kunigaikščiai, valdę Briansko, Seversko, Černigovo sritis, kur Vytautas su savo didžiąja vidaus reforma buvo sustojęs, Švitrigailos vedami perėjo Maskvos pusėn [3]. Dabar Vytautas su didesne energija viską paėmė į savo rankas, nes jis matė tą pavojų, kuris grėsė Lietuvos rytų kraštams iš Maskvos [4]. Bet žygis, kurį jis rengė, pasibaigė be kovos „amžina" Ugros taika [5], įvykusia tiktai dėl glaudaus giminiškumo tarp Vytauto ir Vosyliaus ir šį kartą viešai sujudinusia Maskvos pusėje kovojusius totorius; todėl totoriai po to, kai Ediga 1409 m.[6] buvo nukariavęs visą Maskvos kraštą ir tik už didelį piniginį atlyginimą buvo tą kraštą palikęs, mėgino sudaryti su Vytautu sąjungą tik dėl to, kad Lietuvą ir Maskvą iš naujo tarp savęs sukiršintų ir duotų vienai kuriai įsigalėti [7]. Tačiau Vytautas pasiliko su Maskva taikoje [8]. Jį privertė tai daryti rytų kraštų nepastovumas. Pagaliau taika atnešė Vytautui gana daug naudos. Ugra ir toliau liko siena, tik Vorotinskas ir Odojevas buvo grąžinti No-

---

[1] Script. rer. Pruss. III, 282; Полн. собр. л. р. II, 352, VIII, 78; Cod. Vit. n. 352.

[2] Полн. собр. р. л. IV, 109, VIII, 81.

[3] Cod. Vit. n. 380, 384.

[4] Script. rer. Pruss. III, 291; Полн. собр. р. л. XI, 204 ir kt.

[5] Полн. собр. р. л. VIII, 81 ir kt.

[6] Ten pat XI, 205 ir kt.

[7] Ten pat XV, 179 ir kt.

[8] Cod. Vit. n. 437.

voselskui. Tad ir Vytautas Lietuvos—Maskvos kraštų siena galėjo būti beveik patenkintas.

Dabar Vytautas galėjo daugiau savo akis kreipti į šiaurę, būtent *Naugardo ir Pliskavos miestų respublikas*[1], kurių politika buvo glaudžiai susijusi su Maskva ir Ordinu. Tie miestai ir toliau liko Lietuvos ir Maskvos galybių kovoje kaip svarstyklių rodyklės. Taip abu galingi kraštai be atlydos žaidė savo jėgomis, kurios sudarė amžinai kintamą galybių poziciją. Bet, apskritai imant, lietuvių įtaka tuose kraštuose vyravo[2]. Tai matyti iš to, kad Naugarde ir Pliskavoj nuolat buvo lietuvių kunigaikščiai. Visgi 1406 m.[3] buvo toks nuotykis, kad Vytautas kartu su Naugardu[4] kovojo prieš Maskvą—Pliskavą. Taip pat Žalgirio kovoje Naugardas siuntė Vytautui pagalbinę kariuomenę. Bet daugiau kaip ligi šiol tuose kraštuose Lietuva negalėjo pasiekti, nes tie kraštai labiau prisišliedavo prie tolimosios Maskvos negu prie Lietuvos[5]. Užtat Vytautui atsivėrė, panašiai kaip totoriuose, kitas kelias į ortodoksinę šiaurę: galimybė krikštyti, panaudoti Romos misijų teoriją, tuo labiau kad Jogaila jau 1415 m.[6], o Vytautas 1417 m. tuose kraštuose popiežiaus buvo paskirti generaliniais vikarais. Taigi vėl pasirodė glaudus Vytauto ryšys su Vakarų Europa, kad ją panaudotų rytuose savo politiniams tikslams. Tačiau Vytauto

[1] Plg. apie tai *Н. И. Костомаровъ.* О значенiи Вел. Новгорода въ русской исторiи. Pirmą kartą išėjo 1861 m., dabar Собранiе сочиненiй I (1903), 197 ir kt., *tas pats.* Сѣверорусскiя народоправства во времена удѣльно-вѣчевого уклада III (1904); *Н. П. Рожковъ.* Политические партии в Великом Новгороде XII—XV в., pirma Журн. мин. народн. просв. balandž. m. 1901; dabar Из русской истории. Очерки и статьи I (1923), 193 ir kt.; *А. Никитскiй.* Очеркъ внутренней исторiи Пскова (1873); P. v. *Osten-Sacken.* Livländisch-russische Beziehungen während der Regierungszeit des Großfürsten Witowt von Litauen, Dissert, Berlin (1908).

[2] Pliskava gavo miesto valdytoją iš Maskvos. Полн. собр. р. л. IV, 195.

[3] Ten pat IV, 196 ir kt., VIII, 78. Cod. Vit. n. 374, 1408. . . Cod. Vit. n. 378.

[4] Полн. собр. р. л. IV, 199.

[5] 1418 m. Vytautas didžiai skundėsi Maskva, kai ji Naugardą—Pliskavą „savais miestais" vadinanti. *Bunge,* Liv.-, Esth- u. Curl. Urkundenbuch V. 2201; Cod. Vit. n. 763.

[6] *Prochaska.* Witold, 150 ir kt.; Cod. Vit. n. 482, 498.

politika valstybės teisių požiūriu nesusilaukė pastovių vaisių. Tos abi miestų respublikos priklausė lietuviams, tačiau ūkiškai buvo per stiprios, kad būtų lengvai davusiosi politiškai prispiriamos.

Žalgirio kova padarė rytų tautoms didelį įspūdį, kai Vytautas ir Jogaila, iškilmingai lankydami Lietuvos kunigaikštystės rusų pasienio kraštus, parodė rytų tautoms perdėtą Žalgirio kovos reikšmę [1]. Puikaus dvaro lydimas, traukė Vytautas ir Jogaila iš Vilniaus į Pliskavą, Vitebską, Smolenską, Kričevą ir Zaslavą. Tada per Dneprą pasiekė Kijevą, plaukė iki Stumos įtako, iš kur Jogaila grįžo atgal per Podolę ir Galiciją į Lenkiją. Tai buvo formalus paradas armijos ištikimųjų, kurie rytuose laikė lietuvių—lenkų valstybės pusę. Jie atvykdavo iš visų pusių į artimesnius miestus arba siųsdavo savo pasiuntinius. Vytauto duktė su Riazanės kunigaikščiu (galbūt ir Maskvos) atvyko į Smolenską.

Su *Maskva* vis dėlto, nepaisant tam tikro daugiausia dėl šiaurės respublikų kilusio santykių pablogėjimo, neprieita prie atviro konflikto. 1417 m., kada iš naujo grėsė karas Jogailos tarpininkavimu vėl buvo padaryta taika, sustiprinta Sofijos, dukters, vedybomis su Jogailos broliavaikiu [2]. Bet Vytautas nesutiko su Maskva sudaryti Ordinui priešingos sąjungos, nors Maskva, bijodama dėl Naugardo—Pliskavos likimo, mielai būtų tai dariusi [3]. Ir vėl Vytautui buvo patogu remtis katalikų tikėjimu, kuris draudė Romos krikščioniui kariauti su Romos krikščionimi ir daryti prieš jį sąjungą. Vytautas gerai buvo susigyvenęs su Ordino terminologija ir dialektika. Nuolatinis Ordino veržimasis į Naugardo—Pliskavos sritis ypač jaudino Maskvą, kuri buvo įgijusi persvarą. Ne

---

[1] Cod. saec. XV, II n. 58.

[2] Kaip nervingai vakarų šalys, o labiausiai jų priešakinis postas, Ordinas, sekė tuos įvykius, matyti iš Livonijos magistro pranešimo didžiajam magistrui 1416 m. sausio mėn. 1 d., kur jis aprašo jam dideles vestuves: „Da werden vil volkes ut Polan, Behemen, Ungarn, Merhen, Russen und andirn landen hinkommen". *Bunge,* Liv.-, Esth.- n. Curl. Urkundenbuch V n. 2047. Ordinas tuojau su tuo surišo Vytauto visos Rusios planus.

[3] Cod. Vitoldi n. 763.

kas kitas, kaip padėties netikrumas viešpatavo šituose kraštuose, kur susitiko trys lenktyniaujančios galybės: Lietuva—Maskva—Ordinas, iš kurių nė viena nenorėjo užleisti kitai nė pėdos žemės, nė trupučio įtakos. Be abejojimo, tatai puikiausiai saugojo abi respublikas, nors jos neišvengė iš visų pusių joms naikinti ruošiamų žygių.

Po taikos prie Melno ežero Vytautas nebuvo Ordino ir Maskvos trukdomas ir galėjo laisvai elgtis su *Pliskava*, nes ši 1422 metais pasiliko vienui viena ir negalėjo tikėtis Naugardo pagalbos. Todėl Vytautas norėjo atlikti galutinį žygį į Pliskavą. 1423 m. jis ruošėsi karui. Sutartis su Dorpato vyskupu turėjo jam čia padėti. Karas kilo tik 1426 m.[1], bet visa Livonija (Ordinas, Rygos arkivyskupas) ir Dorpato vyskupas tame kare nedalyvavo. Vytautas karą pralaimėjo [2].

Tačiau tai įvyko *paskutinėmis Vytauto gyvenimo dienomis*, kurios kaip tik buvo pilnos *intensyvaus darbo rytų fronte*. Po kovos prie Vorsklos, kada Vytautas buvo paskelbęs pasauliui savo visą Rusią įsigyti siekiančius tikslus, vienas dalykas labiausiai iškilo aikštėn, būtent kad jo svainis Maskvos Vosylius nori ramiai gyventi su neekspansyvia Lietuva ir, be to, jos galybę gerbti, bet nieku būdu neatsižadėti daugiau kaip šimtmečio senų tradicijų didžiosios Maskvos kunigaikštystės, siekiančios jam vadovaujant sujungti visą Rusią ir neatiduoti Lietuvai svyruojančių Maskvos kraštų vakaruose. Tokiais momentais tuoj atšaldavo bičiuliški santykiai. Vosylius nebuvo toks didelis nugalėtojas kaip Ivanas Kalita arba Dmitras Donietis, bet vis dėlto mokėjo tomis sunkiomis sąlygomis išlaikyti Maskvą, nors Vytauto kaimynystė nebuvo lengva našta [3]. Antra vertus, Vytautas matė, kad giminystės ryšiai su Maskva varžė politinį veiklumą prieš ją, atvirkščiai, tas susigiminiavimas jam tuo buvo naudingas, kad savo karo žygiuose bent galėjo tikėtis palankaus Maskvos neutraliteto. Bet taip pat aišku, kad

---

[1] Cod. Vit. n. 1231/4.

[2] Полн. собр. р. л. IV, 203 ir kt., XII, 7.

[3] Plg. apie jį taip pat *А. В. Экземплярскій*. **Великіе и удѣльные, князь сѣв. Руси I (1889).**

rytuose Vytautas, jei Vosylius būtų ilgiau už jį gyvenęs, dėl visos Rusios valdžios nieko daugiau nebūtų galėjęs pasiekti.

Tad su šita *ankstyva Vosyliaus mirtimi* likimas lėmė, kad Vytautas, baigdamas savo gyvenimą, dar sykį susilaukė netikėto laimėjimo rytuose, tiesioginės įtakos Maskvos kraštuose. Jau 1423 m. [1] Vosylius pavedė savo vyresnįjį sūnų Vosylių ir kitus vaikus kartu ir žmoną globoti Vytautui ir pakartojo tai 1425 m. gulėdamas jau mirties patale. Tokiu būdu staiga atsidarė platus laukas Vytauto politikos planams, kurių iki žilos senatvės nebuvo atsižadėjęs. Atrodė, kad Vytauto gyvenimo išvakarėse, kai jam buvo sukakę 75 metai, *dar galėtų realizuotis visos Rusios idėja.* Vos Vytautas buvo atlikęs Bohemijos intermediją, vėl gyvai jautė reikalą rūpintis rytais, nes be poilsio skersai ir išilgai važinėjo po savo valstybę ir žiūrėjo tvarkos. Niekur nepastebėsime tiek judrumo ir nenuilstamumo, kaip rusų rytų kraštuose, kur jis, nepaisydamas žilos senatvės, užtrukdavo savaitėmis varginamose kelionėse ir žygiuose.

1424 m.[2] vasarvidžiu, dar prieš Vosyliaus mirtį, keliavo jis po ilgo nebuvimo į rytus. Pasisekimai, kurių jis ten daug turėjo, buvo nelaukti. Jau pirmą naujųjų 1425 m.[3] dieną Vytautas galėjo pranešti Ordino magistrui, su kuriuo jis tuomet ir ateity puikiausiai sugyveno, apie didelį atsitiktinį laimėjimą *rytų kovos laukuose,* nes jam buvo pavykę iš savo rytų kraštų išvyti totorių imperatorių. Iš to matyti, kad Odojevo kunigaikštystė buvo Maskvos lenininkas, o šį kartą taip pat buvo ją užšachavusios lietuvių pilys, kurios siekė Okos upės baseino kraštus. Viena tokių pilių buvo Tula, kurios totorių valdovas šiais metais po aštuonių dienų apgulimo negalėjo

---

[1] Prieš vienerius metus viešėjo pas Vytautą jo duktė su savo sūnum Vosylium ir metropolitu Focium. Полн. собр. р. л. VIII, 91.

[2] Cod. Vit. n. 1159; *A. Dembińska.* Stosunki Wielkiego księcia Witołda do Rusi północno-wschodniej w latach 1425—1430, Przewodn nauk. i lit. 46 (1918), 577 ir kt. neduoda iš esmės nieko naujo, be to, nepažįsta Prochaskos darbų; Прѣсняковъ: Образование 350 ir kt., 329 ir kt. **Полн. собр. р. л. VII, 92.**

[3] Cod. Vit. n. 1181.

paimti. Tada, sako Vytautas toliau, šitas totorių imperatorius traukęs į Riazanės kunigaikščio kraštą, „kuris ir dabar mūsų klauso". Taigi *Vytautas iš tikrųjų buvo pasiekęs savo politikos išsiplėsti rytuose kulminacijos tašką,* jis stovėjo net už nugaros Maskvai, kuriai dabar rodės, jog slenka tamsus likimo debesis. Bet dar gyveno Vosylius, kuris visuomet, priešingai Lietuvai, stengėsi remti ir palaikyti atskiras kunigaikštystes. Bet kaip tik tuo momentu, kada jis buvo priverstas užstoti Vytautui prie Okos upės kelią ir tuo sutrukdyti Vytauto plėtojimąsi, kuris tuo tarpu buvo pridengtas totorių karo uždangalu, jį ištiko mirtis. Taip žlugo paskutinė kliūtis, kuri būtų galėjusi Vytauto toli siekiančius planus trukdyti, nes jo dešimties metų anūką ir jo dukterį jis, kaipo globėjas ir saugotojas, laikė savo rankoje[1]. Jis galėjo dabar Maskvos politiką labiau varyti pagal savo norą. Todėl nenuostabu, kad dabar visas rusų pasaulis prieš šį Didįjį be jokių sąlygų ir su didele pagarba nusilenkė. *Vytauto rusiškų žygių istorija* kitais metais buvo visiškai panaši į *didelio triumfo žygį,* nes buvo surenkamos į krūvą rusų žemės palei didelį karo kelią iš Smolensko į Riazanę[2]. Galybės ir didžios asmenybės žavingumas darė stebuklus tame krašte, kuris nebuvo nusistojęs valstybės teisių požiūriu. Pasiekęs Riazanę ir Pronską, Vytautas dabar buvo pasiekęs toliausių rytų taškus. Pirmiau negu pradėjo rinkti kitas žemes, Vytautas norėjo nugalėti savo pikčiausią priešą Pliskavą. Bet veltui[3]. Maskvoje nesant sosto įpėdinio, bajorai stengėsi saugoti tą didžiosios kunigaikštystės įtakos sferą, ypač tų miestų respublikose. Todėl jie nusiuntė pasiuntinius pas Vytautą ir skundėsi, kad jis naikinąs Vosyliaus tėviškę[4]. Matyt, šis Maskvos spaudimas ir privertė Vytautą susitaikyti su Pliskava.

Vytautas traukė dabar į tolimiausius savo Rusios

---

[1] Ten pat, VIII, 92.

[2] Ten pat n. 1298; plg. čia dar iš 1427 metų Hennes pranešimą, ten pat n. 1329.

[3] Ten pat IV, 203, XII. 7; *Długosz.* Historia XI, 340 ir kt.

[4] Полн. собр. р. л. VIII, 94.

kraštus, išilgai Okos upės taip, kad Maskvos žemė liko kairėje. Šio triumfo žygio metu — toks jis buvo — susirinko svarbiausiose vietose kaimyniniai rusų kunigaikščiai, kurie dėl pagarbos buvo vadinami didžiaisiais kunigaikščiais, ir prisiekė jam dabar arba vėliau kaip leninínkai, pasižadėjo būti klusnūs ir ištikimi, atnešė daug brangių dovanų, kurias galėtume palaikyti duokle. Atvyko kunigaikščiai iš Riazanės, Perejeslavlio, Pronsko, Novosilio, Odojevo ir Vorotinsko. Be to, ir tie Tverės kunigaikščiai, kurie anksčiau bičiuliavosi su Lietuva, kadangi, priešingai Maskvai, jie buvo pasidavę Lietuvai, siuntė Vytautui laišką, kuriame patvirtino seną bičiulystę[1]. Taigi iš šiaurės ir iš pietų Maskva buvo suspausta kaip replėmis. Vytauto pasisekimas buvo didelis. Jo *laimėjimo pranešimas,* kurį jis grįždamas 1427 m. rugpjūčio 14 d.[2] iš Smolensko nusiuntė vyriausiajam Ordino magistrui, yra pilnas savigarbos ir pasitenkinimo ir tas pranešimas dvelkia didžia Vytauto dvasia, kaip retai kuris kitas. Bet viršuj viso to buvo šūkis ir tikslas: *Jungtinė visa Rusia.* Jau jo valstybės didumas jį svaigino. Nors daug kunigaikščių mums pasidavė, „tačiau mūsų žemės ir mūsų pilys buvo jau prieš, už ir tarp tų kraštų" ir kaip replėmis laikė naujai įgytą kraštą. Vytautui grįžtant, Maskvos žemė buvo dešinėj.

„Ir mes būtume atvykę pas mūsų dukterį, Maskvos didžiąją kunigaikštienę, jei būtume norėję pasukti iš mūsų kelio tris dienas." Vadinasi, taip arti jis buvo nuo antrosios Rusios sostinės. Be to, neseniai buvo atvykusi jo duktė su savo sūnum, pasidavusi su žeme ir žmonėmis jo globai.

Tokia didžioji kunigaikštystė kaip Maskva pasidavė jo, Lietuvos *didžiojo kunigaikščio,* globai! Kaip triumfatorius Vytautas peržygiavo rytų platybes, apsvaigintas savo valstybės milžiniško ploto, dabar pasuko nuo Smolensko į pietus. Ir vėl jo širdis smarkiau plakė prisimi-

---

[1] Акты западной Россіи I n. 33, 1427 m. rugpjūčio mėn. 3 d.; visiškai panašiai kaip Riazanę, plg. *Д. И. Иловайскій.* Исторія Рязанского княжества, išėjusio rinkiny *Д. И. Иловайского* (1884), 138 ir kt.

[2] Cod. Vit. n. 1298.

nus, kad jo valstybei ne tik milžinas rytų kraštas priklauso, bet taip pat ir pietuose nematyti jokio galo, ir kad visa tai esanti jo savastis. Tris savaites Vytautas galėjo plaukti Dnepru pavandeniui, ir vis tai buvo jo valstybė! „Tokia didelė yra mano valstybė"— išdidžiai skambėjo šis jo pranešime pavartotas žodis. Maža to! Ir tuo Vytauto laimėjimo himnas pasiekia tikriausią savo atspalvį: „Ir *Kijevas* yra nuo senų senovės *visos Rusios galva*". Teisybė, jei dar trūktų visos Rusios Vytauto programos įrodymų, tai jų duoda šis posakis, įterptas laimėjimo pranešime, kuris iš naujo sukelia visos Rusios istoriją prieš akis ir primena Rusios Kijevo laikais jos susmukimo metą ir tai, kad Algirdas ją buvo nukariavęs, taip pat kad Kijeve glūdi idėjinių politinių vertybių, į kurias Vytautas vėl galėjo žiūrėti kaip į realizuotą dalyką, kuris nebebuvo jau tuščia svajonė. Maskva ir Kijevas, tie abu vardai buvo tokie skambūs pranešime. Ir visa šita buvo jo valstybėje, klausė jo valios! Visų priekyje, galva visos Rusios, kuri dabar atrodė Lietuvoje sujungta. Ir Vytautas buvo jos žadintojas, jos jungėjas. Vytautas visai aiškiai prieš save matė visos Rusios paveikslą, tatai dar labiau paaiškina totorių politika. Be to, Vytautui prieš akis šmėžavo milžiniško didumo valstybė. Jis šią valstybę gerai pažino. O šį kartą sumanė pereiti ir pasiekti pačius jos pakraščius. Tad ir tęsė savo triumfo žygį nuo Kijevo pro Podolę ir Lucką, Vladimirą, Horodlę —„irgi mūsų valstybės kraštais" ligi Gardino. Taip Vytauto istorinė idėja su dabarties pasisekimais sudarė tankų šydą, audinį, kur buvo sunku rasti pirmųjų siūlų pradžią. Ar istoriniai atsiminimai skatino Vytauto nukariavimo planus, ar platieji nukariavimai žadino istorijos jausmą? Neatskiriamai buvo susilieję nuo Algirdo laikų abu dalykai, vienas antrą sąlygodami, vienas antrą veikdami.

Dar liko keli atviri Vytauto troškimai, kurie nebebuvo įvykdomi. Pavyzdžiui, Maskva palyginti nelabai stipriai priklausė Vytautui. O Naugardas ir Pliskava dar sykį iškilo Vytauto politikoj jo gyvenimo gale, nes ir jie visais atvejais buvo reikalingi norint realizuoti visos

Rusios planą. Nors Pliskava dabar net ir perėjo Lietuvos pusėn ir Vytautas 1428 m.[1] su didele kariuomene traukė į Naugardą, kuris vėl buvo nuo Lietuvos ir Maskvos atsiskyręs, tačiau jis nebepasiekė svarbiausio karinio laimėjimo tikslo: visiškai jį pavergti ir įterpti į lietuvių—rusų valstybę[2]. Vytautas buvo priėjęs rusų politikoj savo galybės ribas.

Vytautas turėjo *pasisekimą* tiek Maskvos fronte, tiek totorių[3], kuriuos tais laikais buvo nugalėjęs, krašte, nepaisant kovos prie Vorsklos dėl palankių aplinkybių, kilusių labiausiai iš totorių stovyklose susidariusių santykių. Kova prie Vorsklos suteikė Vytautui patogų momentą jo tolesnei totorių politikai. Buvo žuvęs kovoje arba jai pasibaigus miręs chanas Timūr-Kutlugas kartu su sūnumis[4], tad ir pavojus, kuris galėjo kilti dėl šio valdovo, iš dalies nebegrėsė, nors gyveno dar didžiausias Vytauto priešas galingas totorių karo vadas *Ediga*, kuris tapo tikru imperatorių statytiniu Aukso ordoje. Tačiau tai netrukdė, kad Tochtamyšas valdė Perekopo (Krymo) ordą, kuri nuolat buvo nesantaikoje su „Aukso orda". Vytautui platus kelias į totorių kraštą buvo atviras, ir jo įtaka galėjo čia visuomet stiprėti. Tuo labiau kad nesibaigė kovos dėl sosto, stipresnysis išvydavo silpnesnį, atimdamas jo sostą arba nužudydamas. Aukso ordos santykiai su Vytautu ir Vosylium vis buvo nepastovūs. Ediga stengėsi vieną prieš kitą sukiršinti ir abu išskirti. Vis dėlto Vytautas galėjo džiaugtis laikina ramybe iš Edigos pusės, nes dabar jis galėjo panaudoti savo įtaką Krymo žemėse. Netrukus atėjo proga. Tochtamyšo sūnūs buvo išvyti, 1409 m. jie kreipėsi į Vytautą, prašydami pagalbos[5]. Vytautas nusiuntė vyriausiąjį tų brolių Soldaną į Ordą ir pasodino sostan. Vytautas — carų dary-

---

[1] Полн. собр. р. л. IV, 205, VIII, 94, XII, 8.

[2] Plg. *Osten-Sacken.* Livländisch-russische Beziehungen, 118 ir kt. Dėl to nepasikeitė didelis jo grobis (Cod. Vit. n. 328).

[3] *Prochaska.* Witold, 414 ir kt.; *Грушевськuй:* Історія IV, 312 ir kt.

[4] Полн. собр. р. л. XI, 183.

[5] Cod. Vit. n. 393.

tojas [1]. Kaip aukštai dėl to jis turėjo savo tautiečių akyse iškilti [2], kiek pagarbos susilaukti tolimuose rytuose! Ir štai ne karu, bet taikiai Vytautui pavyko užimti Ordoj tokią vietą, kuri pagaliau perėjo į tam tikrą, kad ir *netvirtą vyriausiąją valdžią*. Veikiai kovojo Baltojoj ordoj tarp savęs Tochtamyšo sūnūs ir anūkai. Ir visados atsitikdavo taip, kad pralaimėjusi pusė bėgdavo pas Vytautą prašyti pagalbos [3] ir nuolat dėl to pietų rusų kraštas turėjo nukentėti. Pavyzdžiui, 1416 m.[4] Ediga puolė Kijevą ir jį baisiai sunaikino [5]. Šis puolimas buvo kerštas už Vytauto įtaką skiriant Ordos carą. Pagaliau kitas totorių caras Ašigirėjus buvo gimęs Lietuvoj [6]. Svarbūs yra 1419 metai [7], kada Ediga padarė su Vytautu taiką, jam siūlė draugiškumą ir galbūt pripažino leno priklausomybę tų kraštų, kur Vytautas pats skirdavo carus. Tai buvo daugiausia Krymo totorių kraštai. Kad Vytauto vardas čia ypatingai buvo gerbiamas ir visas kraštas jam priklausė teisiškai, mes geriausiai galime matyti iš Gilbero de Lanua [8] kelionės aprašymo. Jis 1421 m. padarė didelę kelionę į Rusią ir taip nuvyko per pietų rusų stepių kraštą nuo Podolės iki Kafos, kur puikiausiai turėjo progos įsitikinti ir pajusti, kaip nepaprastai saugojo jį, suminėjus jam Vytauto vardą.

---

[1] Plg. taip pat *Długosz*. Historia XI, 221. 1409 m. praneša didysis magistras, kad Vytautas esąs susijungęs ne tik su Maskva, Pliskava ir Naugardu, bet taip pat ir su „totorių karaliais". Cod. Vit. m. 437.

[2] Kad taip buvo, užtektinai matyti iš Pochvala Vitolda; plg. Полн. собр. р. л. XVII. 104.

[3] Cod. Vit. n. 629, 639.

[4] Полн. собр. р. л. XVII, 98; *Długosz*. Historia XI, 197 ir kt.

[5] Script. rer. Pruss. III, 364; Cod. Vit. n. 683.

[6] Cod. Vit. n. 683.

[7] *Długosz*. Historia XI, 239; A. W. *Kojałowicz*. Historia Litvaniae (1669), 107 ir kt. Totorių caras Vytautą labai nuoširdžiai sveikino ir, be to, padovanojo „dromedarą" (kuprį). Cod. Vit. n. 828.

[8] Zbiór dzieł obejmujących allo dzieje albo rzeczy polskie. Išl. *Lelewel* (1844); ištraukos geros taip pat Script., rer. Pruss. III, 443 ir kt.

Labai dažnai totorių lankomas kraštas buvo Černigovas—Severskas, kuris susisiekė su Aukso orda, nuolat darydavusia žygius į Maskvą ir kartu naikindavusia Lietuvos kraštus. 1424 metais [1], kada Vytautas rytų fronte norėjo padaryti tvarką, totorių caras Chudandachas puolė Odojevo kraštą [2], apgulė Tulą ir sunaikino Riazanę. Tai buvo tik vienas iš daugelio kunigaikščių. Vytautas 1425 m. priskaitė jų šešis, kurie „gyveno krašte vienas čia, kitas ten, nes jų žemės buvo labai plačios ir didelės". Štai Vytautas vėl išdidžiai galėjo Ordino vyriausiajam magistrui pranešti, kad jo kandidatas caras Machmetas, kurį jis buvo pasodinęs sostan ir kurio sūnus 1427 m. pas jį viešėjo, „esąs galingiausias ir laikąs stipriai visą Ordą" [3]. Iš rašto buvo numanu, kad tas laimės, kurį Vytautas saugojo, nors ir kažin kiek carų atsirastų. *Vėl Vytautas su išdidumu galėjo parodyti savo vakarų kaimynams, kad rytuose didelės carų valstybės lenkiasi jo valiai.*

Kiek daug Vytautas reiškė iš tikrųjų, matome ne tik iš to, kad jo vardu Ordoj buvo gaminami pinigai, bet ir iš to, kad *totoriai su didžiausiu noru traukė į jo kraštus,* kadangi jie tikėjosi jo valdžioj visai ramiai ir geriausiai gyventi [4]. Vytautui tai buvo gera proga savo jau prieš Vorsklą numatytiems planams įvykdyti [5]: stepes, t. y. kraštus tarp miško stepių ir jūros kranto, nugalėti, pietų Rusią, kurioj daugiausia buvo negyvenamų laukų, padaryti derlingą, apgyvendinti, taip pat ir apginti. Vytautas jau taip pat buvo nugalėjęs stepių sūnus, kad net jų gyvenamose vietose juos valdė. Dabar reikėjo dvigubai pietų Rusios vaizdą formuoti. Pasinaudodami paliktais

---

[1] Cod. Vit. n. 1181.

[2] Полн. собр. р. л. XI, 239.

[3] Cod. Vit. n. 1270.

[4] Plg. taip pat *М. Ф. Владимірскій-Будановъ.* Населеніе Юго-западной Россіи отъ пол. XIII. до пол. XVII в. (1886), ypač 52 ir kt. Kad totoriai kartais nenorėdavo apsigyventi Vytauto valstybėj, įrodo 1421 m. atsitikimas, kai daugybė totorių pasipriešino ir panoro grįžti namo. Vytautas tokiais atsitikimais elgėsi griežtai; *Bunge,* Lvi.-, Esth.- und Curl. Urkundenbuch V n. 2537.

[5] Žiūrėk aukščiau 150 psl.

raštais, mes galime iš paties Vytauto trumpų, bet svarbaus turinio žodžių, pasakytų 1427 m.[1], suprasti, kiek iš tikrųjų padaryta pietų Rusios kūrybinio, žemę pertvarkančio, valstybę sudarančio darbo. Be to, *„į mūsų kraštą atvyko dabar daug totorių netoli Kijevo, jūros kranto ir Podolės,* kuriems karai jau įkyrėjo ir kurie su savo žirgais atvykę pasidavė mūsų mokesčių tvarkai, ieško mūsų žemėje taikingo ir ramaus gyvenimo".

Vytautas ir čia galėjo būti patenkintas savo laimėjimais tikra Vytauto politikos prasme, būtent, dėl Juodosios jūros, kada jis siekė Podolės ir Valakijos, ypač Juodosios jūros krantų. Tai buvo priešingas dalykas to, ko pasiekti jam nelabai pavyko prie Baltijos jūros[2]. Tačiau prie Juodosios jūros jis turėjo palyginti daug pasisekimų, nes čia nebuvo tokio kieto priešo, koks buvo Ordinas, nors ir čia dėl jūros lenktyniavo galingos valstybės, kurios daug ko reikalavo iš Vytauto diplomatinių bei karinių pajėgų. Juk nuo Kazimiero Didžiojo laikų Lenkija irgi siekė išsiplėtoti iki Juodosios jūros[3], nes ir jie labai vertino Galičą, Podolę ir Valakiją, dėl kurių lenktyniavo tokiu pat būdu ir Vengrijos karalius, kuris lenktynėse galėjo panaudoti kai kuriuos teisinius titulus[4]. Vytauto santykiai su Moldavijos kunigaikščiu, kuriam savo seserį jis buvo davęs per žmoną[5], taip pat rodo, kad jis tvirtai laikėsi Podolės, kad jis čia siekė tolimesnių interesų. Pagaliau Zigmantas—Vytautas—Jogaila savo ruožtu pasidalino suinteresuotus kraštus[6]. Moldavijos kunigaikštis buvo visai jų veikiamas ir gresiant pavojui iš turkų pusės

---

[1] Cod. Vit. n. 1270.

[2] Vytauto pasisekimus nusakanti formulė: „Nuo jūrų iki jūrų" iškyla aukščiau, plg. *A. Guagnini.* Sarmatiae Europea que descripcio, išl. Pistorius veik. Polonicae historiae corpus I (1591), 40.

[3] *Грушевскій.* Исторія VI (1907), 607 ir kt., jis, polemizuodamas su Szelągowskiu, per daug vertina nuotolį.

[4] Taip pat ir Moldavijos kunigaikštis Romanas nuo 1390 metų turėjo tokį titulą: „Didysis vaivada ir savarankiškas viešpats iš Dievo malonės valdęs Moldaviją nuo kalnų iki jūros"; plg. *N. Jorga.* Geschichte des rumänischen Volkes I (1905), 288.

[5] Plg. apie tai *Jorga* k. v. I, 300, Cod. Vit. n. 981.

[6] Cod. Vit. n. 492; *Dlugosz.* Historia XI, 134 ir kt.

vis kreipdavosi į juos. Jie visados buvo pasirengę kovoti su turkais ir Zigmantui padėti. Vytautas, sudaręs tvirtą apsaugą pietų Rusioj, būtinai norėjo *įkurti jūros uostą*. Bet čia jis vėl išjudino seniai žlugusias senovės Rusios tradicijas, norėdamas aktyviai dalyvauti jūros prekyboj ir susisiekime. Pirmiausia priėjimas prie jūros turėjo būti kariškai tvirtas, tik tuomet galima buvo statyti uostą. Uostas Chadžibėjus, vėliau pavadintas Odesa, jau egzistavo. 1415 m. šituo uostu buvo pasinaudota išvežant į Konstantinopolį javus [1]. Be to, Vytautui ypač rūpėjo atstatyti Belgorodą (Akermaną). Ypač patogus momentas jam pasitaikė tuomet, kai po Breslau nutarimo pasidarė įtempti santykiai su Zigmantu. Tai jį paskatino pulti tarp turkų ir Zigmanto šen ir ten svyruojančią Valakiją [2]. Ir Gilberas de Lanua [3] buvo tuomet liudininkas, kaip Podolės seniūnas nusiuntęs 12 000 vyrų į Belgorodą, kur gyveno genujiečiai, valakai ir armėnai ir kur per vieną mėnesį buvo pastatyta, panaudojant baisiai daug medžiagos, Vytauto pilis. Be abejo, jo nusistatymas buvo įsigyti šitą svarbią vietą, kuri egzistavo šalia Chadžibėjaus.

Prie *Dnepro linijos*, šalia daugelio *tvirtovių*, buvo įtaisytos dvi muitinės: Tavanas ir Chartica, kurios kartu buvo svarbios sustojimo vietos ir totorių, ir prekybos keliuose [4] apskritai.

Vytautas aiškiai matė Moldavijos ir Valakijos įvykius, ypač kariškų painiavų ir diplomatinio įtempimo metu su Zigmantu, kuris turėjo progos aplinkiniu keliu per žemutines Dunojaus kunigaikštystes kelti neramumus Vytauto kraštuose. 1420 m. šitas kraštas turėjo ypatingą reikšmę tuomet, kada lenktyniavo Zigmanto ir Vytauto—Jogailos galybės, nes Moldavijos kunigaikštis buvo namo

---

[1] *Długosz*. Historia XI, 188; Полн. собр. р. л. II, 353.

[2] 1420 m. Vytautas nuvyko padėti Valakų vojevodai, kuriam grėsė turkų laivynas Belgorode. Cod. Vit. n. 887.

[3] Plg. aukščiau 161 psl., 6 past.

[4] Dar XVI a. buvo Dnepro žemupy daug Vytauto veiklos atminimų, pvz., „Vytauto maudykla", „Vytauto brasta" ir t. t.; plg. *Грушевский*. Історія IV, 315, VI, 9.

pasiuntęs savo žmoną, Vytauto seserį, ir tuo viešai perėjęs Zigmanto pusėn [1]. Vytautas, kuris buvo labai jautrus dėl asmeniškų įžeidimų [2], nenurimo, kol atlygino už tą smūgį. Jis nedelsė, kuo greičiausiai norėjo paliesti jautriausią Zigmanto ir Moldavijos vietą: jis pradėjo tartis su turkais [3]. Tai vėl įrodė, jog Vytautui valstybiniai interesai labiau rūpėjo negu religiniai sumetimai. Tačiau netrukus su Zigmantu sudaryta taika sustabdė artimesnę lietuvių ir turkų sąjungą, kuri būtų galėjusi turėti visai Europai nenumatytų padarinių.

Vytautui buvo lemta išspręsti pietų Rusios uždavinį, nors prieš jį ėjo ne tik žmonės, bet ir griežtoji gamta. Čia kaip tik glūdi didžiausias jo nuopelnas, kad jis pradėjo *kovoti* su stepėmis *ir gamta*. Vytautas davė valstybei rytuose ir pietuose sienas, kurios toli peržengė gamtos nustatytas ribas ir kurios pietuose siekė jūros pakraštį, bet buvo priešingos pačiai gamtai, nes išėjo iš upių sistemos, o tatai daryti skatino Rusios idėja. Be abejo, grynųjų stepių ir tankiųjų miškų žemė pirmiausia buvo nepereinama gamtos siena. Tačiau neįmanomas daiktas, kad šis valstybės kūrinys išliktų tokios formos tuomet, kada Vytauto laikais buvo pasiekęs didžiausią išsiplėtimą, *nes rytuose siena* buvo visai natūrali, labai vingiuota, žiūrėta atskirų kunigaikštysčių formos, ir ji labai dažnai kito dėl jėgų santykio. Jau Algirdo laikais Lietuvos valstybė nesitenkino vien Dnepro baseino kraštais, bet siekė, kadangi vandens sienos lengvai pereinamos, kitų upių sistemų. Vytautas, įgydamas Smolenską, gavo kraštą, nurodžiusį kelią jo išsiplėtimo veržimuisi į Oką ir Volgą, o tai ir sudarė platų Vytauto valstybės vaizdą. Tad Vytauto valstybė beveik ir apėmė visus kraštus Dnepro baseino, didesnę Nemuno baseino dalį, tačiau prie Dauguvos, Volchovo, Velikajos, Volgos, Okos ir Dono ji turėjo tik aukštutinės tėkmės kraštus. *Mat Vytauto valstybėj rungės gamta su idėja, ir valstybė dėl idėjinių*

---

[1] Cod. Vit. n. 997.
[2] Ten pat n. 1002.
[3] Ten pat n. 1013, 1024; plg. taip pat *Caro*. Liber cancellariae I n. 90, Cod. Vit. n. 1286.

siekimų nuolat buvo linkusi peržengti natūralius duomenis, kurie buvo ir Maskvoj. O Maskvoj viešpatavo tokios pat idėjos kaip ir Vytauto valstybėj, susidarė anas nepribrendęs Vytauto valstybės kūrinys, kuriam stiprias formas ir tvirtą vidaus pagrindą būtų galėjęs duoti tik ilgas valstybės išsirutuliojimas.

Vytauto rusų—totorių politikoj, nepaisant visų idėjinių dalykų, aiškiai buvo galima įžiūrėti jo realios politikos bruožus, tačiau tai kur kas sunkiau buvo pastebėti tokiuose žygiuose, kurie visą Vytauto valdymo laiką buvo epizodiniai, bet jie vis dėlto ne mažiau pažymi valstybės konstituciją, valstybės kūrimą ir imperijos sudarymą. Tai buvo *Bohemijos vainiko klausimas* [1]. Tas klausimas taip pat priklauso tolimajai Vytauto politikai, nes Lietuva nieko bendro neturėjo su Bohemija [2]. Tiltas, kuris galėjo juos jungti, buvo Lenkija. Dažnai buvo klausiama motyvų, dėl kurių Vytautas apskritai kišosi į Bohemijos reikalus; dėl to yra susidariusių įvairių nuomonių. Tačiau Vytautą suartinti su Bohemija tegalėjo tiktai vienas svarbus motyvas — kerštas už Zigmanto sprendi-

---

[1] Plg. čia St. Smolka. Unia z Czechami, rinkiny Szkice historyczne I (1882), 127 ir kt.; *A. Lewicki.* Ein Blick in die Politik König Siegmunds gegen Polen in Bezug auf die Hussitenkriege (seit dem Kämarker Frieden), Arch. f. österr. Gesch. 68 (1886), 345 ir kt.; *J. Goll.* König Siegmund und Polen 1420—1436, MJOeG 15 (1894), ir kt.; *tas pats.* Čechy a Prusy (1897), 135 ir kt.; *A. Lewicki.* Król Zygmunt Luxemburski a Polska 1420—1436. Kwart, hist. 10 (1896), 67 ir kt.; *A. Prochaska.* W czasach husyckick, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 9 (1897), 100 ir kt.; *A. Prochaska.* Książe Husyta, Księga ku czci Orzechowicza II (1916), 241 ir kt.; *V. Novotný.* K polské kandidature na český trůn v dobe husitské. veik. Žižkův sbronik, išl. R. Urbánek (1924), 100 ir kt.; kaip ištrauka su tokia pat antrašte randama Conférence des historiens des états de l'Europe orientale et du monde slave 1927, I-a dal., 137 ir kt., *M. Грушевський.* Впливи чеського национального руху XIV—XV. в. в украïнскім життю і творчности, як проблема досліду. Зап. наук. тов. ім. Шевченка 141—143 (1925), 1 ir kt.; ypač 8 psl. Pagrindiniai šaltiniai *Dlugoszo* Historia XI, 261 ir kt.

[2] Primename tam tikrus religinius dvasinius santykius religinio pakantumo dėka Lietuvoje; plg. taip pat *J. Bidlo.* Češti emigranti v Polsku v dobe husitské a mnich Jeronym Pražský, Časop. česk. mus. 1895, 242 ir kt.

mą Breslau. Jau Breslau buvo proga susitikti su bohemais, kadangi Zigmantas kaip tik tame mieste liepė pakarti vieną husitą. Husitai aiškiai matė lietuvių ir lenkų nusistatymą, nukreiptą prieš Zigmantą. Bohemijoj, kur valdovo klausimas galėjo būti išspręstas tik karalystės įkūrimu, nepaisant visų demokratiškų srovių, buvo paliestas lenkų arba lietuvių kandidatūros projektas, kadangi šie kraštai kartu su Bohemija nekentė Zigmanto. Tuomet buvo paliesta opiausia Zigmanto vieta, nes jis matė, kaip viena jo didžiausia įpėdinystės žemė staiga buvo nuo jo atskirta. Jau 1420 m. gegužės mėn., rodosi, buvo pradėti santykiai tarp Bohemijos ir Lenkijos. Vasarą atvyko antroji pasiuntinybė. Tų pačių metų pabaigoje atvyko iš Prahos pasiuntiniai, jau turėję paruoštą labai aiškiai visus esminius punktus apimančią instrukciją, iš kurios labiausiai buvo aišku viena: kad Prahoj visų pirma galvojo apie Lietuvos didįjį kunigaikštį arba lenkų karalių. Tačiau pasiūlymas Lenkijos karaliui buvo visai rimtas. Šioj instrukcijoj buvo susijusios beveik visos dvasinės husitizmo srovės, visų pirma tautiniai politiniai rūpesčiai, kur ypač pabrėžiamas nedraugiškumas vokiečiams, kurį po Breslau sprendimo gyvai galėjo suprasti tik Lietuva ir Lenkija [1], ir tas pavojus, kad vokiečių kalba galinti išnaikinti ne tik Bohemijos, bet ir visų slavų, taip pat ir lenkų, kalbas. Bet ne mažiau jausmingai kalbėjo husitai ir apie religinius pavojus, kurie grėsė Bohemijos karalystei. Priimant karaliaus vainiką, buvo keliamos sąlygos — pripažinti ir ginti tuos keturis straipsnius ir juos bohemų kraštuose ir kitur platinti. Be šių, reikia laikytis ir kitų „tiesų": bažnyčios turtai turėjo palikti konfiskuoti, vokiečiai negalėjo būti pakenčiami viešose įstaigose. Tai buvo sąlygos, panašios į tam tikros rūšies rinkimų kapituliaciją, kurios nieku būdu Vytautui ar Jogailai nebuvo priimtinos, nes jie būtų turėję pereiti į kalikstinizmą.

Lenkijos karalius po ilgo svyravimo atsisakė, Vytautas pradėjo tartis tikėdamasis su bohemais sudaryti kom-

[1] Taip pat tuojau atsirado ir Lenkijoj. *Caro*. Lib. canc. II n. 57.

promisą. Jis prižadėjo jiems atsiųsti savo broliavaikį Zigmantą Kaributą[1]. Prahiečiai kai kuriais klausimais nusileido, bet svarbiausių punktų laikėsi kaip pirma. Tačiau ne tik Zigmantas[2], bet ir visas pasaulis sujudo dėl politikos Vytauto, krikščioniško kunigaikščio, kuris stojo eretikų ir maištininkų priešaky ir tuo baisiausiai nusidėjo krikščionims[3]. Vytautas pareiškė priešingai, turėjęs galvoj bohemus tik saugoti ir grąžinti juos bažnyčios globai[4], tačiau niekas tuo netikėjo, ypač netikėjo popiežius, kuris šitą Vytauto atvertimo planą griežtai pasmerkė. Bet vis dėlto *Vytautas*, matyt, kartu turėjo galvoje ir *tą misijos teoriją, tik, žinoma, kitokios formos,* kokią buvo panaudojęs jau prieš rusus ir totorius gautą iš paties popiežiaus; visa tai, rodės, lėmė Vytauto veikimą, nes jam rūpėjo pabaigti krikščionybei ir Dievui tinkamą darbą, kurį būtų visi atjautę, kad būtų vėl grąžinęs husitus bažnyčios globai ir tuo iš Ordino atėmęs tuo įtariamus motyvus, jog jis esąs netikras krikščionis. Bet popiežius su tuo nesutiko[5], kadangi Vytautas, norėdamas išspręsti husitų klausimą, kilusį iš karšto tautiško įkvėpimo ir religinio fanatizmo liepsnos, galvojo apie kompromisą, kurį vėliau iš tikrųjų Zigmantas realizavo. Bet tuo momentu nei kurijoj, nei Zigmantui nekilo noro tokiam husitizmo pavojui likviduoti, ir popiežius grasė Vytautui kryžiaus karu, jei jis neatsisakysiąs savo sumanymo[6]. Prie šito žingsnio jį privedė pagaliau Zigmanto įkvėptas Ordino karas su Lietuva—Lenkija, kuris baigėsi prie Melno ežero visų dalyvių pasitenkinimu. 1423 metais tarp Vytauto—Jogailos ir Zigmanto Kesmarke buvo sudaryta taika. Šituo susitaikymu ir baigėsi Vytauto intermedija Bohemijoj.

---

[1] *Caro.* Lib. Canc. II n. 52; *Palacký.* Urk. Beiträge z. huss. Bewegung I n. 118; Cod. Vit. n. 988.

[2] Tas įsakmiai jam rašė, kad turįs nutraukti ryšius su schizmatikais. Cod. Vit. n. 950.

[3] Cod. Vit. n. 992, 1004; *Caro.* Lib. canc. II n. 109.

[4] Cod. Vit. n. 1012; *Palacký.* Urk. Beiträge n. 172.

[5] Jis prašė jį su husitais nesusidėti, jeigu esąs geras krikščionis valdovas. Net jeigu būtų tikslas išplėsti savo valdžią, ir tai turėtų to atsisakyti. Cod. saec. XV, II n. 108.

[6] Cod. saec. XV, II n. 119.

Į klausimą, ar Vytautas iš tikrųjų siekė Bohemijos karaliaus vainiko, galima labiau neigiamai negu teigiamai atsakyti. Nors galimas dalykas, kad jis galvojo apie lietuvišką secundogenitūrą. Vytautui veiksmas dideliame plote buvo įprastas dalykas, tad ir Bohemijos nuotolis jam neatrodė toks didelis. Tačiau šitas planas nesuskubo pribręsti, bet jis įrodo, kaip stipriai Vytautas mokėjo įsikišti į vakarų žemių politiką palyginti su nepaslankiu Jogaila.

Vytauto bažnytinė politika[1]

Kaip ir kitose valstybinio veikimo srityse, taip ir bažnyčios politikoj Vytautas stipriai rėmėsi savo didžiojo dėdės Algirdo pagrindais. Tasai jau mažiausiai grūmėsi su puse tų problemų, kurias būtinai reikėjo išspręsti Vytautui. Bažnyčios politiniai klausimai jau darėsi opesni, kada Lietuva tapo katalikišku kraštu ir šalia arba viršuj ortodoksų atsirado valstybinė religija, būtent Romos krikščionybė. Pats Vytautas tapo krikščionim. Jis jau 1392 m. rado katalikų bažnyčios organizacijos pradmenų. *Romos krikščionybė ir ortodoksija Lietuvos valstybėj stojo griežtai viena prieš kitą.* Nors vakarų krikščionybė ir turėjo primatą, tačiau dėl daugelio Lietuvoje gyvenančių ortodoksų Lietuvos valdovai buvo priversti globoti ir ortodoksiją, kuri turėjo čia ilgą ir seną istoriją[2]. Ji turėjo 100 metų egzistuojančią stiprių šaknų bažnyčios organizaciją, kurioje jau Algirdas darbavosi, dažnai ją reformuodamas. Dabar šalia to išaugo valstybėje naujas administracijos tinklas. Nes dabar, kaip ir anksčiau, bažnyčios organizacija, ar ji būtų Romos krikščionių, ar ortodoksų, turėjo didelę politinę reikšmę, taip, kad kiekvienas pakeitimas joje jau reiškė politiką. Tad valstybė ir bažnyčia, kaip anksčiau, taip ir vėliau paliko tvirtai susijusios.

---

[1] Plg. čia jau aukščiau 41 psl. suminėtą raštiją *K. Völker.* Die Kirchenpolitik der Jagiellonen, Zeitschr. f. Kirchengesch. 47 (1928), 357 ir kt.

[2] Bet prie teisių sulyginimo valstybės gyvenime Vytautui viešpataujant neprieita, kaip dažnai tatai tvirtinama. Plg. taip pat. *W. Czermak.* Sprawa równouprawnienia schizmatików i katolików na Litwie (1432—1563). Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 19 (1903), ypač 460.

Vytautas laikėsi *bažnyčios politikoj visai valstybinių pažiūrų*. Jo didžiausias veikimas buvo *bažnyčios organizaciją* paversti stipriu, kiek galima lankstesniu politiniu įrankiu. Katalikų bažnyčioj jis tam tikslui jokių kliūčių nesutiko, kadangi jos organizacija Lietuvoje buvo prasidėjusi tik apie 1387 m. Vilnius buvo pirma Lietuvos vyskupystė ir kadangi ji buvo didžiojo kunigaikščio sostinėj, tai buvo ir paliko ateity svarbiausioji. Ypač buvo žymu, kad vyskupas, panašiai kaip Lenkijoj, pagal kurios pavyzdį katalikų bažnyčios konstitucija buvo sutvarkyta [1], politikos darbuose turėjo didžiausią įtaką, dalyvaudavo ir kunigaikščių taryboj, kur ir šiaip turėjo lemiamą balsą. Tai parėjo ir nuo jo ypatingos pozicijos, kilusios iš bažnyčios nuosavybės bei imuniteto bei dvasininkų teismo organizavimo. O vis dėlto Vytautas visai nenorėjo duoti bažnyčiai tiek daug laisvių, kad ji išaugtų į savarankišką arba net valstybei priešingą galybę. Tad Vytautui skiriant dvasininkus valdininkus, ypač aukštesniuosius, labiausiai rūpėjo tarti savo sprendžiamąjį žodį ir nuolat turėti savo kandidatą; tai jam jo valdymo laikais Vilniuje visados pavyko. Ne kitaip jis darė ir Žemaičiuose [2], kur politika ir krikštas buvo labai susiję, nes žemaičių krikštas iš Lietuvos reiškė triumfą jauno lietuviško katalikiškumo, kartu tai būtų buvęs bažnytiškai organizatoriškas prijungimas prie Lietuvos ir tuo daroma politinė įtaka kraštui. Ir čia Vytautas ir Jogaila apdovanojo bažnyčią žemių nuosavybe ir turtais [3], skyrė su bažnyčios sutikimu vyskupus, kurie buvo ištikimi valstybės vyrai, lietuviai, nors priklausą lenkų tautybei, bet gerai mokantys žmonių kalbą. Taip bažnyčia visada liko įrankiu valstybės rankose.

Kartu su greitu krikščionybės plėtojimusi ir bažnyčių steigimo darbais kilo svarbus valstybei klausimas, būtent kas stovės *lietuvių bažnyčios viršūnėj*. Nes kas šitą bažnytinę vietą užima, gali iš to įgyti ir politinės naudos. Kuriai arkivyskupystei priklausys naujai įkurtos lietu-

---

[1] Plg. Dzialyński. Zbiór praw litewskich, 1 ir kt.
[2] Cod. Vit. n. 743.
[3] *Paszkiewicz*. Polityka ruska Kazmierza W. (1925), 136 ir kt.

vių—rusų valstybės vyskupystės? Kaip svarbus buvo šis klausimas, lengva suprasti ir iš Lenkijos karaliaus Kazimiero ir Vengrijos karaliaus Liudviko krikšto mėginimo. Tasai norėjo įgyti Gneznui primatą [1] ir prižadėjo Lietuvai savas arkivyskupystes ir vyskupystes; vadinasi, savarankišką bažnyčios provinciją. Bet tada visas krikštas ėjo iš Lenkijos, buvo padaryta unija ir Lietuvos didysis kunigaikštis išrinktas Lenkijos karaliumi. Suprantamas dalykas, kad Lenkija stengėsi išplėsti Gnezno veikimo sritis Vilniuje ir net visose lietuvių vyskupystėse, nors pats popiežius to dar nebuvo nusprendęs. Jis labiau galvojo apie Lietuvos bažnyčios priklausomybę [2]. Atrodo, ypač Vytautas į Gnezną einančius siūlus silpnino ir stojo už laisvą ir nepriklausomą Vilniaus diecezija. Be to, dar vienas neaiškumas buvo kliūtis Ordino, kuris vis dar kėlė savo misijų privilegijas ir todėl reikalavo bažnytiškai įtraukti Lietuvos vyskupystes į Ordino kraštų arkivyskupystę. Tikrai žinoma, kad Vilniaus vyskupas, nepaisant esančių lenkų reikalavimų dėl priklausymo Gnezno metropolijai, XV a. nedalyvavo lenkų provincijų sinoduose, nors jis buvo teoriškai laikomas tos provincijos, kuri Konstanco susirinkimo 1415 m. buvo priskirta prie vokiečių tautos [3].

Vytautas daug daugiau kovojo dėl *Žemaičių bažnyčios organizacijos,* į kurią rimtas pretenzijas reiškė Ordinas. Nedaug trūko, kad ir jis Konstanco susirinkime būtų pasiekęs savo reikalavimus. Tad ir Žemaičiai ilgą laiką gyveno panašiai kaip ir kitos vyskupystės, dėl kurių buvo kovojama ir, kurios kitų globai nepasiduodamos, kaip kad ir Vilnius, tiesiogiai priklausė popiežiui. 1421 m. po Breslau sprendimo popiežius pasiliko sau tuose kraštuose priežiūros pirmenybę, ir jeigu nebūtų tuo laiku įvykusi prie Melno ežero taika, tada jis tikrai, po ilgesnio ar trumpesnio laiko, šitą vyskupystę būtų įkūnijęs Rygos arkivyskupystėn. Visos šitos bažnytinės or-

[1] Plg. dėl Lucko kad ir Cod. Vit. n. 1422.

[2] *Prochaska.* Władysław Jagiełło I, 83.

[3] Plg. *H. Likowski.* Powstanie godności prymasowskiej arcibiskupów gnieźnieńskich. Przegl. hist. 19 (1915), 175, past. 1.

ganizacijos Vytautui jau labai nepatiko. Vytautas svajojo tik apie aną tikslą bažnytinėj politikoj, apie kurį jau buvo galvojęs ir Vengrijos karalius Liudvikas ir kurio siekė kiekviena bręstanti ir krikščionėjanti valstybė. Vytautas norėjo, kad *Lietuva ir bažnytininkai būtų visai savarankiškai valdomi, nepriklausomi* nuo svetimų įtakų, net nuo Lenkijos. Aiškus įrodymas, kaip sistemiškai Vytautas dirbo, kad duotų Lietuvai visišką nepriklausomybę ir pamaži atskirtų Lietuvą nuo Lenkijos. Tokiam jo siekimui pavyzdys galėjo būti Bohemija, kuri irgi tik XIV amžiuj gavo savo arkivyskupystę. To norėjo Vytautas ir savo valstybei, kaip jis 1418 m. aiškiai rašė popiežiui [1]. Skundo priežastis buvo Lembergo arkivyskupas, kuris pasižymėjo dideliu veiklumu ir norėdamas įgyti pirmenybę prieš Gnezno arkivyskupą, kuris irgi vėliau įgijo Lenkijos primato titulą [2], norėjo išplėsti savo arkivyskupystę ir Voluinės kraštuose. Taigi lietuvių—rusų valstybė būtų buvusi Romos bažnyčios atžvilgiu suplėšyta į dvi dalis: Gnezno ir Lembergo. Lembergo arkivyskupas ypač norėjo Vladimiro; tai ir įvyko minėtame 1415 m. Konstanco susirinkime [3], kur ir Kijevas, Cholmas, Kamenecas, ir Seretas buvo priskiriami Lembergui. Tam Vytautas 1418 m. energingai pasipriešino, ypač priešinosi dėl Vladimiro, „kurio patronato teisė jam priklausanti", kadangi jis ją įkūręs ir apdovanojęs, kas aiškiausiai įrodo jo valstybinį ir savotišką mąstymo būdą, susijusį su bažnyčia. Tačiau Lembergo arkivyskupas savo dvasinėn jurisdikcijon paima dar Vladimiro vyskupą. Tuo tarpu Vytauto *aukščiausias siekimas buvo savo žemėse ir valdomuose kraštuose tinkamu laiku įsteigti akivyskupinę metropolitaninę* bažnyčią, „kuriai aš minėtą Vladimiro katedralinę bažnyčią ir visas kitas mano naujai pastatytas ir dar statomas bažnyčias šiose žemėse ir kunigaikštystėse, taip pat įkurtas ir kuriamas diecezijas norėčiau pavesti tvarkyti dvasios dalykus". Vytautas baigė savo norą ir planus grasymu, kad jei taip ir toliau

---

[1] Cod. epist. saec. XV., II n. 89.
[2] *Likowski* k. v. 174 ir kt.
[3] Ten pat 175.

bus elgiamasi, be jo valios atitraukiamos bažnytinės įstaigos, jis turėsiąs kaip ir pirmiau griebtis laisvų priemonių bažnyčios požiūriu [1]. Tuo aiškiai ir tiksliai buvo apibrėžta Vytauto programa, kuri siekė valstybinio ir bažnytinio savarankiškumo. Tačiau tuomet prie Lietuvos arkivyskupystės įsteigimo neprieita, kadangi kurija tokiuose reikaluose buvo labai nepajudinama ir kitų senesnių bažnytinių įstaigų teisių nenorėjo susiaurinti.

Vytautas tikslingai elgėsi savo *politikoj ir su ortodoksais* [2]. Šiam elgesiui geriausius pagrindus jau buvo padėjęs Algirdas. Jie visai sutiko su tais pagrindais, kuriuos Vytautas panaudojo katalikų bažnyčiai. Jie siekė ir bažnytiškos savo valstybės, nes rytų bažnyčiai jau buvo savaime suprantamas dalykas, kur tautinė bažnyčia metropolitanato vardu rodė formas, nepertraukiamai jungiančias valstybę su bažnyčia [3]. Valstybiniai nesutikimai skiriant bažnytinę valdžią tiek pat reiškė kaip ir politiniai nusižengimai. Be to, ortodoksų bažnyčia, kaip Algirdo laikais, taip ir dabar palaikė visos Rusios programą, reikalaujančią, kad visoj Rusioj tegalįs būti vienas metropolitas, kuris gyventų Kijeve, bet ne Maskvoj. Be to, turįs būti paskirtas lietuviškiems ortodoksų tikėjimo kraštams atskiras metropolitas, kuris turėtų teisę pasivadinti visos Rusios metropolitu, nes tik tokiu būdu galima būtų sumažinti ir susilpninti įtaką Maskvos, kuri nuolat slėpdavos už metropolito nugaros. Maždaug tokią pat programą bažnytinėj politikoj Vytautas taikė ir ortodoksams, kurių metropolitą *Ciprijoną* buvo perėmęs kaip Algirdo laikų paveldėjimą, nors šiam po Algirdo mirties labai blogai sekėsi, nes jis, kaip lietuvių kandidatas, negalėjo atsilaikyti prieš Maskvą. Tik po

---

[1] Kad jis taip didžiavosi ne be pagrindo, aiškėja iš Vytauto charakteristikos, padarytos Ordino kronikininkų (Script. rer. Pruss. III, 493), kur pasakyta taip: „Derselbie herre grosfurste was mylde und vil weg gab." Taip pat jo viešpatavimo metu buvo apdovanota keletas bažnyčios įstaigų.

[2] Plg. čia aukščiau 44 psl. suminėtą raštiją; plg. taip pat *М. Дьяконовъ.* Власть Московскихъ государей (1889), passim; *Прѣсняковъ.* Московское царство (1918); *tas pats.* Образованіе, 363 ir kt.

[3] Plg. taip pat *Прѣсняковъ.* Московское царство (1918), 67 ir kt.

Dmitro mirties gavo jis Vosyliaus pripažinimą ir Maskvoje [1]. Taip vakarų ir rytų schizma baigėsi vieno visos Rusios metropolito naudai, kuris vadinosi Kijevo metropolitu, bet persikėlė į Maskvą. O tai rodo, kiek buvo sustiprėjusios vieno šimtmečio tradicijos. Kada Vytautas pradėjo valdyti, jis rado tik Ciprijoną kaip metropolitą — mat kaip tik tada buvo prasidėjęs giminiavimasis su Maskva — ir jį pripažino taip pat ir Lietuvos valstybėj, nors jo būstinė buvo Maskvoj. 1396 [2] ir 1404 m.[3] Ciprijonas nuvyko ilgesniam laikui į Lietuvą, kad šitos savo metropolijos dalies— ji buvo didesnė — neapleistų visai. Neaiškus ortodoksų bažnyčios organizacijos su Lietuvai priklausančiais kraštais santykis išryškėjo Ciprijonui esant metropolitu, ypač Voluinėje, kur ir katalikų bažnyčiai grėsė iš Lembergo pusės pavojus. Čia savo pretenzijas dabar pareiškė Galičo metropolitas. Bet 1393 m. Vladimiras, 1405 m. Cholmas buvo pavesti Ciprijonui, taip kad čia lietuvių—rusų—lenkų valstybinė siena tapo ir ortodoksine-bažnytine siena.

Tačiau jau dabar išryškėjo *didelė neapykanta bažnyčiai,* ypač koruptiškam veikimui Konstantinopolio patriarcho ir imperatoriaus, kurie tik stengėsi iščiulpti jiems pavestas bažnytines provincijas, iš kurių su dideliu pamėgimu reikalavo mokesčių, nurodydami turkų pavojų [4]. Šita neapykanta Lietuvoje smarkiai didėjo. Dėl tos pačios priežasties mums buvo aiškus Vytauto vėlesnis laikymasis bažnyčios klausimu. Pakeitimai Vytauto rusų politikoj lėmė, kad jis 1406 m., mirus Ciprijonui, vėl griebėsi Algirdo metodų ir kartu su Vosylium, kuris Konstantinopoly prašė metropolito, nusiuntė savo kandidatą, bet jo vis dėlto nepatvirtino. Visos Rusios metropolitu tapo graikas *Focius,* ir tai su būstine Maskvoj, su kuria Vytautas tuo laiku kaip tik gyveno didžiausioj nesantaikoj. Vis dėlto Vytautas susitaikė su Vosylium, taigi galbūt ir su Focium, po to, kai pastarasis buvo pažadė-

[1] Полн. собр. р. л. XV, 158.
[2] Ten pat XI, 166.
[3] Ten pat XI, 191.
[4] Ten pat XI, 168 (1398).

jęs dažniau lankyti Kijevo kraštus. Priežastis, kad Konstantinopolis išpildė Maskvos, o ne Vytauto prašymą, buvo ta, jog Maskva daug nusileido ir buvo pavedusi Konstantinopoliui rinkti savo nuožiūra metropolitą, tuo tarpu Vytautas kėlė savo kandidatą. Be to, Maskvos didysis kunigaikštis buvo ortodoksas, o Vytautas — katalikas.

Netrukus kilo *tarp Vytauto ir Fociaus didžiausių nesutikimų.* Fociui ir Maskvoj nesisekė, kadangi bažnytinės įplaukos sumenkėjo, daugelis bažnyčios šalininkų net pabėgo ir kreipėsi į Vytautą. Focius stengėsi įgyti kuo daugiau turtų iš bendros savo metropolijos. Lietuvą labai retai lankė ir stengėsi ją labai išnaudoti, dėl to tat ir bajorai labai skundėsi [1]. Vytautui tai buvo laukta proga įvykdyti savo valstybinę politinę programą ir ortodoksų bažnyčios sferoj ir pirmiausia reikalauti lietuvių—rusų valstybei savo metropolito. Mat Vytautas buvo persiėmęs stipriu istorizmu, o Kijevas vis jam primindavo kadaise buvusius kitoniškus laikus, kuriuos su dabartimi sulyginti, jo supratimu, jokių kliūčių nebuvo. Štai dėl to *lietuvių ortodoksų bažnyčioj* prieita prie *revoliucinio įvykio,* kuris kaip nė vienas Vytauto gyvenimo atsitikimas taip gražiai ir aiškiai neparodė jo tikro nusistatymo ir valstybinių politinių tikslų. Geri šaltiniai idėjiškai politiniams dalykams pažinti yra Vytauto aplinkraščiai [2] ir tie raštai, kurie ryšium su 1415 m. bažnytiniu revoliuciniu aktu buvo išsiųsti į pasaulį.

Nepasitenkinimas Lietuvos ortodoksų episkopatu davė Vytautui progą energingiau veikti, nugalint visas kliūtis, prieš Konstantinopolį. Tai nebuvo prievarta, kuri būtų vertusi episkopatą stoti Vytauto pusėn. Nes skundų skaičius prieš Focių buvo gana didelis. Vytautas norėjo, kad Kijevas vėl įgytų senas savo teises. Kaip Kijevo metropolijos vyskupai pasižymėjo tie aštuoni ortodoksų vyskupai, kurie 1415 m. lapkričio mėn. susirinko pas Vytautą, kad galutinai pradėtų lemiamą žingsnį, *atstatytų Focių* ir išrinktų kitą metropolitą *Gregorą Cam-*

---

[1] Ten pat XI, 223.

[2] Išspausdinta rinkiny Акты западной Россiи (1846) п. 23, 24, 25. Plg. taip pat Полн. собр. р. л. II, 353, geriausia XI, 226.

blaką[1], kuris buvo mirusio Ciprijono giminietis, taigi kilimo bulgaras. Labai stipriai veikė jau pirmas vyskupų skundas dėl Kijevo bažnyčios smukimo: *„kuris esąs visos Rusios galva"*, bet dabar esąs apleistas savo vyriausiojo ganytojo, stropiai renkančio įplaukas, bet jas naudojančio kitur, ir tuo nukėlęs Kijevo bažnyčios garbę kiton vieton. Bet esąs Vytautas, palankaus Dievo likimo atsiųstas kaip gelbėtojas, jis —„Lietuvos ir daugelio rusų žemių viešpats". Vytautas pašalino Focių ir prašė Konstantinopolį, kad duotų kitą metropolitą. Tačiau Konstantinopolis atsisakė tai padaryti. Tada Vytautas iš naujo sušaukė didelį ortodoksų didžiūnų ir dvasininkų susirinkimą Naugarduke, kur buvo išrinktas Gregoras „Kijevo bažnyčios ir visos Rusios" metropolitu. Ar tai buvo revoliucinis aktas? Visi prieš patriarchatą nusistačiusieji vyskupai kartu su Vytautu kuo aiškiausiai tai neigė, kadangi pagal apaštalų raštus buvo galima, kad du arba trys vyskupai pašventintų metropolitą. Taip buvo elgtasi ir didžiojo Kijevo kunigaikščio Iziaslavo laikais. Ir, tat aiškiai matyti iš paties protesto, ar turėtų šitas istorinis įrodymas nustoti galios dėl blogų papročių Konstantinopoly, kur viešpatavo simonija ir buvo vaikomasi bažnytinių vietų? Ir ne tik istorija rodo teisingą Vytauto pasielgimą, bet ir kaimyninių bei giminiškų tautų santykiai. Nes jau tarp bulgarų buvo įprasta, kad krašto vyskupai šventina ir skiria metropolitą. Tokia pat padėtis buvo ir serbiškai kalbančiuose kraštuose, kur ir šiandien yra metropolitas ir jam priklauso daug vyskupų. Iš tikrųjų Serbijos—Bulgarijos pavyzdys buvo gerai pasirinktas argumentas, nes Bulgarija jau nuo 870 metų, o Serbija nuo 1219 metų, galutinai nuo 1346 metų turėjo savarankiškas metropolijas[2]. Tautinis ir valstybinis baž-

---

[1] *А. И. Ящимирскiй.* Григорий Цамбуакъ (1904).

[2] Plg. *K. Kadlec.* Autokefálni církve pravoslavných Slovanů, išėjusį rinkiny Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a pritomnosti (1912), 389 ir kt.; *A. Hudal.* Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche (1922), 21 ir kt. Kad kaip tik Balkanų įtaka, kilusi dėl 1393 m. prasidėjusios bulgarų emigracijos į Rusiją, buvo didelė, tad pagaliau pabrėžė *H. Schaeder.* Das dritte Rom (1929), 1 ir kt.

nytinis judėjimas smarkiai žengė į priekį. Daugiausia iš Balkanų pasaulio kilusieji vyskupai sekė dabar Lietuvoj tuo, kas pirmiau buvo visoje Rusioje. Rusios ortodoksų bažnyčios vienybė, jau Galičo pajudinta, atrodė, pagaliau visai sudužtų, jei Maskva nenusileistų. Lietuva ir toliau lygino savo padėtį su Balkanų tautų padėtimi ir savo naudai galėjo įrodyti, kad Serbų valstybė nebuvo tokio didumo kaip Vytautui priklausančioji, priešingai, net esanti labai maža ir retai gyvenama. „Kodėl gi mes dabar kalbame apie serbus, apie bulgarus?" Patys apaštalai — o jiems vėl Kristus — davė galios šitą žygį daryti; vadinasi, padarė tai Dievas, kuris gali duoti teises išrišti ir sujungti. Su didžiausiu griežtumu jie įrodė kyšių ėmimo paprotį, ypač skiriant metropolitą, ir Konstantinopolio bažnytinių vietų pardavimą ir tuo kartu teisina savąjį žygį, kad tokie papročiai niekuomet negalėjo būti bažnyčios įstatymuose.

Vytautas pritarė vyskupams savo tą pačią dieną sudarytame *aplinkraštyje,* rėmė jį tais pačiais argumentais, tik Vytauto kalba buvo stipresnio tono ir aiškesnė. Vytautas nerado žodžių peikti bažnyčios apiplėšimus ir siaubimą Kijeve, iš kur visos brangenybės buvusios nugabentos į Maskvą. Jam ypač svarbu buvo tas dalykas, kad jis, nors nebūdamas pats ortodoksų tikėjimo, rūpinosi rusų bažnyčios ir jos reformos reikalais, kad niekas negalėtų jam prikišti, jog jis, būdamas kito tikėjimo, nieko nepadaręs rusų bažnyčiai [1]. Čia, kaip ir Algirdo laikais, lėmė jau paties Vytauto gyvenime įvairiais atvejais pastebėtas *religinio pakantumo bruožas* [2]. Kartu Vytautas pasakė, iš kur eina tie istoriniai įrodymai, kuriais

---

[1] «но то знайте: занеже мы есмо не вашее веры, а коли быхмо хотѣли того, штобы въ въ нашей дрьжавѣ вѣра ваша меншалася и игыбала, а церкви ваши не строены, и мы быхомъ о моихъ прѣчаловалися, воля намъ есть», Акты п. 25. Plg. čia, ką jis Camblakui į jo reikalavimą pereiti į ortodoksų tikėjimą esąs atsakęs. Полн. собр. р. л. 352; IV 115 ir kt., XI, 233.

[2] Ir į nelaisvę paimtiems totoriams leisdavo laikytis islamo tikybos, o lenkai to nedarydavo, plg. Полн. собр. р. л. 352; Długosz. Historia X, 523. Taip pat prisidėjo čia pozicija husitų klausimo atžvilgiu, plg. taip pat *Hardt:* Consilium Constant. IV, 634 ir kt.

rėmėsi vyskupai, tvirtindami savo nuomonę dėl teisių. Jie rado tas žinias rusų metraščiuose, būtent Kijevo, Vladimiro ir kt. Ir Vytautas kuo griežčiausiai stojo už Kijevo atstatymą. Ir užsienį visa tai veikė kaip sujungtos Rusios akcija. Ordine buvo išplatinti gandai, kad Vytautas naujo „rusų popiežiaus" arba patriarcho valdžiai nori pabrukti Maskvą, Naugardą, Pliskavą ir visus kitus rusus [1]. Svarbiausiuose dalykuose Vytautas šį kartą savo norą įvykdė. Camblakas laikėsi Kijevo metropolito soste. O Focius visomis bažnytinėmis priemonėmis su juo kovojo [2]. Nors Camblakas ir buvo patriarcho iškeiktas, bet jis pasiliko metropolito soste iki savo mirties 1419—1420 m.[3] Tuomet Vytautas vėl susitaikė su Focium. Taigi schizma buvo užbaigta. *Šiuo atveju Vytautas, kaip ir arkivyskupo klausimu, nors buvo patyręs daug svarbių laimėjimų, savo noro negalėjo įvykdyti.*

Kiti svarbūs bandymai galų gale Vytautui pavyko trečiame bažnytinės politikos lauke: *bažnytinė unija* [4]. Ta mintis yra tokia sena kaip perskyrimas į rytų ir vakarų bažnyčią, kuri 1386 m. rado Lietuvoj tinkamą dirvą, nes kartu su krašto katalikinimu reikėjo pagalvoti apie tai, kas turi atsitikti ortodoksams. Jau iš to, kad katalikų tikėjimui Lietuvoje buvo duota pirmenybė, turėjo kilti religinis dualizmas, kuris būtinai reikalavo išsilyginimo, kad dėl to nenukentėtų visa valstybė. Atskirų sluoksnių

---

[1] *Bunge*. Liv.-, Esth.- u. Curl. Urkundenbuch V n. 2047 (1416). Savo rašte, be abejo, Vytautas paliko kiekvienam laisvę priklausyti nuo Kijevo metropolito, ar ne.

[2] Полн. собр. р. л. IV, 116.

[3] Ten pat IV, 119, XI, 235.

[4] Plg. *A. Prochaska*. Dążenia do unii cerkiewnej za Jagiełły, Przegl. powszechny 1896; *A. Lewicki*. Sprawa unii kościelnej za Jagiełły. Kwart. hist. 11 (1897), 310 ir kt.; *Е. Голубинскій*. Исторія русской церкви II, I (1900), 260, 337 ir kt.; *H. Likowski*. Kwestya unii kościola wschodniego z zachodnim na soborze kostnickim, Przegl. kościelni 5 (1906); Грушевскій. Історіа (1905), 508 ir kt.; *Prochaska*. Władyslaw Jagiełło I (1908), 372 ir kt.; *tas pats*. Witold, 166 ir kt.; apie ankstyvesnį bandymą plg. *М. Чубатий*. Західна Україна і Рим у XIII в. у своіх змаганях до церковноï унії, Зап. тов. ім Шевченка 123/24 (1917), I ir kt.; iš bendrų veik. plg. *W. Norden*. Das Papsttum und Byzanz bis 1453 (1903).

ir įstaigų privilegijos visada sukelia nepasitenkinimą išskirtųjų, šį kartą tai buvo ortodoksai. Beje, Vytautas ir Jogaila su krikštu paėmė kartu misijų pareigą visuose pagoniškuose ir schizmatiškuose kraštuose. Tam tikslui geriausia dirva galėjo būti Lietuva. Tačiau kokią misijų teoriją čia reikėtų taikyti, senąją ar naująją? Be abejo, antroji teorija, kuri išėjo iš ramių, taikingų priemonių, čia nieko negalėtų padaryti, nes ilgais šimtmečiais išbandytas ortodoksų tikėjimas rusų tautoje buvo įleidęs stiprias šaknis, taip kad iš šių senų religinių ir giminiškai teritoriškų elementų išaugo savaimingas tautinis jausmas, kurs stojo opozicijon tada, kada Romos katalikų bažnyčia atviriau pradėjo reikšti savo misines tendencijas. Dėl valstybinių pagrindų Lietuvoje paprasčiausia forma vėl iškilo aikštėn bažnytinės unijos problema, tad ir iš Lietuvos kilo akstinas šią problemą išspręsti [1]. Su unijos įvykdymu būtų baigta ir įkyrėjusi kova dėl bažnyčios aukščiausios galvos tarp Lietuvos ir Maskvos, vadinasi, tai būtų sudarę politiniuose reikaluose didesnį aiškumą. Pagaliau šiek tiek įtakos po lenkų—lietuvių unijos Lietuvoje kilusioms bažnyčios jungimosi tendencijoms turėjo ir kurijos mėginimai Konstantinopoly ir Maskvoje dėl susiartinimo. Ypač Ciprijonui, kuris dar vis kovojo dėl savo pripažinimo, šita unijos mintis galėjo būti svarbiausia, tad jis kartu su Vytautu ir Jogaila sutartinai dirbo, nors pats nelabai tikėjo pasisekimu, kadangi Konstantinopolis buvo prieš šį projektą. Kada 1396 m. Lietuvoje viešėjo Ciprijonas, šiuo klausimu buvo daug tartasi, sudarytas planas ir manyta sušaukti Kijeve pasitarimą. Bet Konstantinopoliui pasipriešinus, žlugo ir lietuvių—lenkų projektas. Šitas atsakymas buvo labai netikėtas, nes tuomet grėsė iš turkų pusės didelis pavojus, tad kryžiaus karo žygių nuotaika, kilusi iš naujo vakarų šaly, būtų galėjusi labiausiai sustiprinti vakarų ir rytų bažnyčios solidarumą. Tačiau patriarchas mandagiai atsisakė, nes nei laikas, nei vieta tokiam pasita-

---

[1] Taip pat *Likowski*. Powstanie godności prymasowskiej arcibiskupów grieź., Przegl. hist. 19 (1915), 176. Prochaska priešingas tai nuomonei.

rimui nesą palankūs, be to, gresiąs turkų karas, tad ir visos jėgos turi būti įtemptos.

Tik maždaug po dviejų dešimtmečių atgijo *susivienijimo mintis* tada, kada Camblakas buvo išrinktas metropolitu ir sušauktas *Konstanco susirinkimas,* kuriame lenkai iškėlė ir unijos klausimą. Labai naudinga, kad unijos reikalais buvo atvykę ir Graikijos imperatoriaus pasiuntiniai [1]. Vytautas ir Jogaila pareiškė popiežiui, kad jiems labai rūpi bažnyčios susivienijimas [2], o šią mintį sustiprino tas momentas, jog atvyko į Konstancą puiki ortodoksų tikėjimo atstovybė, sudaryta maždaug iš 300 atstovų, o jos priešaky buvo Camblakas [3], ir pabrėžė jausmingais žodžiais popiežiui Martynui V unijos idėją. Camblakas tikėjosi, kad šitas darbas bus padarytas dviejų didelių tautų, būtent rusų ir valakų, naudai, nes savo metropolijoj buvo radęs daug unijos šalininkų. Tačiau vis dėlto negalima buvo pasiekti apčiuopiamų rezultatų, ypač todėl, kad Focius ir jo šalininkai visomis savo pajėgomis spyrėsi prieš tokius dalykus, kurių realizavimas būtų išėjęs Maskvos ir Fociaus nenaudai. Ypač Maskvos pasipriešinimas sukėlė Bizantijos imperatoriaus dvare unijai nepalankių nuomonių, nes nuo tų laikų iš tos pusės nebegauta jokios paramos, tad ir toji mintis jau buvo pasmerkta žlugti. Bažnyčios sujungimas turėjo būti visiškas, nes lietuvių ir rusų ortodoksai nelabai būtų sutikę su tuo, jog dalykas tik iš dalies būtų buvęs išspręstas. Be to, ne laiku pasibaigęs susirinkimas sutrukdė rimtesnes dėl šio dalyko derybas. Vis dėlto buvo svarbu tai, kad Konstance puikiausiai susitarta dėl tokio rytų bažnyčios dalykų sprendimo būdo, tuo tarpu ypač pabaigos žodžiuose, kuriuos popiežius pasakęs lietuvių—lenkų delegacijai, esą karalius ir toliau liktų ištikimas unijos tikslui, stengtųsi taikingomis priemonėmis kovoti

---

[1] Vokiečių kronikininkas džiaugiasi ta pasiuntinybe ir jos tikslais. Script. rer. Pruss. III, 376 ir kt.

[2] Cod. Vit. n. 651.

[3] Jis buvo Jogailos popiežiui mielai rekomenduojamas. Jis vadino jį „archipresulem seu metropolitanum tocius Russie ac plage orientalis". Cod. saec. XV, II n. 81.

su schizmatikais; kad buvo atmestas misijų metodas Ordino, kuris ir toliau ketino kardu bei ugnimi misionuoti Rusią, yra faktas, kurį dar labiau pabrėžė tas dalykas, jog Jogaila ir Vytautas buvo paskirti Romos bažnyčios generaliniais vikarais rusų kraštams. Tačiau unija dar nesibaigė susirinkimo uždarymu [1], tat įrodo 1422 metų įvykiai, kada kurija iš naujo stengėsi sueiti į kontaktą su Konstantinopoliu, bet tai veltui, nes ten labiau buvo įsivyravusi konsiliarinė idėja, kas Martynui V iš anksto trukdė bendradarbiauti su unija. Vis dėlto šie mėginimai buvo reikšmingi ir vėliau davė apčiuopiamų rezultatų.

Vytautas ir savo bendroj bažnyčios politikoj visuomet turėjo galvoj valstybės pirmenybę. Dėl jos buvo bažnyčia, ji turėjo duoti valstybės kūnui statybos medžiagos ir atskirų pamato elementų.

---

[1] Jogaila rašė 1420 metais karaliui Manueliui, kad jis labai džiaugęsis, karaliaus pasiuntiniui pranešus, bažnyčios jungimo darbais. Cod. Vit. n. 895. 1424 m. Anglų karalius Henrikas VI siuntė Vytautui pasiuntinį, kuris turėjo paklausti, kaip esą nusistatyta bažnyčios reformos atžvilgiu. *Caro*. Lib. canc. I n. 47.

Vytauto santykis su universaliomis jo laiko pajėgomis

Vainikavimosi klausimas

Lietuvai perėjus į krikščionybės pusę, prasidėjo, kaip lig šiol kiekvienoj valstybėj, piršimasis *imperatoriaus* ir *popiežiaus* [1], dviejų universalių pajėgų, turinčių nuo senų senovės abipusių santykių ir kovų, kur paprastai vienos laimėjimas reiškė kitos nykimą. Plačiai pasklidusi nuomonė, kad tos dvejos pajėgos vėlesniais viduramžiais vakaruose visai netekusios savo autoriteto, tapusios nebegyvomis schemomis, kurių likimu nelabai buvo susirūpinusios jaunos, iš jų pačių išsivaduojančios tautos ir valstybės, ne visai atitiko tiesą. Iš tikrųjų galima kalbėti tik apie tų dviejų galybių susilpnėjimą vakaruose nuo XIII ir XIV šimtmečio. Šią nuomonę remia tų dviejų galybių įtakos istorija rytams, nes šiokiu ar tokiu būdu rytų kraštų istorija visuomet atspindi jų dviejų galybę, ypač pavojaus momentu, kada pasirodydavo naudinga prisišlieti prie šio pasaulio galingųjų. Tada vienų pajėgų sumažėjimas ir pasikeitimas kitomis būdavo visai ar-

---

[1] Kadangi prie nagrinėjamų šiame skyriuje idėjinių-politinių klausimų dar kartą grįšiu kitame bendresniame veikale, turiu pasitenkinti paminėdamas mažiau bendresnius veikalus, kurie yra pasirodę pastaruoju laiku. Plg. kad ir *G. Egelhaaf.* Geschichte des deutschen Kaiseridee (1922); *F. Gundolf.* Caesar. Die Geschichte seines Ruhms [2] (1925); *K. Heldman.* Das Kaisertum Karls des Großen (1928); *E. Pfeil.* Die fränkische und deutsche Romide des Frühmitelalters, Forsch. z. mittler. u. neuer. Gesch. 3 (1929); A. Dempf. Sacrum Imperium (1929), 5 ir kt., 527 ir kt.; *A. Brackmann.* Der Streit um die deutsche Kaiserpolitik des Mittelalters, Monatshefte von Velhagen & Klasing 1929, Juni, 443 ir kt.; *P. E. Schramm.* Kaiser, Rom und Renovatio. Studien und Texte zur Geschichte der römischen Erneuerungsgedankens vom Ende des Karolingischen Reiches bis zum Investiturstreit I/II (1929).

timas. Bet, apskritai imant, reikia pasakyti, kad popiežiaus valdžia rytuose buvo gerokai nustelbusi imperatoriaus valdžią dideliuose plotuose. Tai aiškiai rodo Lenkijos istorija. Lenkija iki XIV šimtmečio palaikė gerus valstybinius kurijos priklausymo santykius, kurie teikė naudos nebūdami našta. Ir Lietuva suėjo į glaudžius santykius su popiežiaus valdžia.

Tokie bažnyčios laimėjimai buvo susiję su *misijų teorija*, dėl kurios krikščioniškieji vakarai rytuose spaudė pagonis, o popiežiaus valdžiai, kaip grynai dvasios galybei, tas daug labiau tiko negu imperatoriaus valdžiai, iš kurios tuojau susidarė pasaulinio krikšto pusė: *pagoniškų kraštų politinis įtraukimas ir pavergimas,* ko bijojo ką tik subrendusios ir krikščionėjančios tautos. Be to, imperatoriaus valdžia rytų tautoms buvo labai artima, galėjo stipriai veikti politinį vieningon valstybėn besiformuojančių tautų gyvenimą taip, kad, primityviu, bet tikru instinktu jausdamos pavojų savo politinei laimei, jos griežtai nenorėjo prisijungti prie valstybės, mieliau pasidavė tolesnei popiežiaus globai. Kol šis mokslas klestėjo, kol žmonės gyvai tikėjo, kad popiežiaus ir imperatoriaus valdžia pareinančios iš Dievo, kad jos atstovauja Dievo pasaulio ir dvasios valstybei, tol imperatoriaus ir popiežiaus valdžia turėjo tam tikrų teisių valdyti krikščioniškąjį pasaulį, krikščioniškajai tautų bendruomenei nepriklausančius pagonis ir schizmatikus net iš tolimųjų rytų, kurie priešinosi vakarams ir ties kurių vartais buvo Lenkija ir Lietuva. Kilęs principinis ginčas dėl pirmenybės, žinoma, sugriovė šią nuomonę. Tas vakarų tautoms suteikė daugiau laisvių, drąsos ir teisių savarankiškai elgtis, o tai veikiant abiem universalioms pajėgoms būtų buvę nelengva padaryti. Dėl pirmenybės, didesnio Dievo artumo, dėl motinos ir dukters teisių santykių vėlyvesniaisiais viduramžių laikais smarkiai grūmėsi kurijos ir imperijos idėjos, todėl ir vakarų politika pasidalino į dvi dalis. Tačiau dėl to abejos pajėgos nebuvo dar panaikintos, bet tik susilpnėjusios kovodamos labiau dėl moralinio negu dėl politinio primato. Tai buvo tik galybės klausimai, davę medžiagos ir pagrindo vienai arba

kitai šalininkų pusei kovojant dėl publicistinės teoriškai moksliškai pagrįstos teorijos.

Ypatinga rytų krašto būklė susidarė tuomet, kada prie tų dviejų vakarų galybių prisidėjo dar trečioji, iš dalies senesnė amžiumi, su nemažesniu idėjų turiniu ir pajėgų teisėmis kaip anos, būtent *Bizantija*, kur imperatoriaus valdžia ir patriarchatas buvo panašiai sąlygas išrutulioję kaip ir vakaruose. Graikijos ir Romos imperijų, Romos popiežiaus ir Graikijos patriarchato kova tęsėsi nuo senų laikų ir davė suprasti, kad Romos imperija priėjo ribas, susitiko su naujomis universaliomis teisėmis, kurios stabdė į rytus besiveržiančią Romos imperatoriaus ir popiežiaus valdžią, pradėjus veikti graikų ortodoksų pasauliui. Tiek Romoj, tiek Bizantijoj išaugo toji mintis, kad Rytų pasaulis turi tapti rytų Roma ir priklausyti Bizantijai [1]. Žinoma, rytai dėl savo politinio išsirutuliojimo atsparumo ir telkiamosios galios, mokslo ir principų lankstumo turėjo daug mažiau negu vakarai, nes jiems tuo svarbiu momentu trūko misijų idėjų, kurios vakarų krikščionybę skatino ir stiprino. Be to, Bizantija Vakarų imperijos klestėjimo laikais nepažino tų smarkių vakarų tautose brendusių troškimų ir norų, siekiančių politinių pirmenybių, bet ji stiprino dar atskirų valstybių išsirutuliojimą. Tačiau prieš Romos ir Bizantijos imperatorių, Romos popiežių ir Bizantijos patriarchą stojo dar vienos universalios pajėgos, priešas to, ką buvo sukūrusi rytų ir vakarų krikščionybė, būtent *mongolų* (totorių) ir *turkų pasaulis*, norįs pasauly viešpatauti ir įgyvendinti pasaulio religijos idėjas [2]. Imperijos troško tiek Bizantija, tiek ir totoriai, nors ją įkurti pasisekė tik Rusiai.

Lietuvos—Rusios valstybė buvo tarp tų universalių pajėgų ir galėjo glaustis prie vienos ar antros pasaulinės organizacijos. Nebuvo aišku, ar ji kryps į vakarus pastarųjų naudai, ar į rytus, kur ją ortodoksija labiausiai trau-

---

[1] Puikią santrauką apie Bizantijos politinių idėjų vertę duoda patriarchas Antonijus savo laiške iš Maskvos 1393 m. Vasilijui I. Acta Patriarch. Constant. II, 188 ir kt.

[2] Plg. N. Jorga: Geschichte des Osmanischen Reiches I (1908), psl. VII.

kė ir viliojo. Tą aiškiausiai parodė bažnytinė politinė Vytauto programa, nes, sudarant bendrąją Rusią, Lietuva būtų turėjusi pasisakyti už caratą Vilniuje arba priešingai. Totorių klausimų išsprendimas aiškiai rodė krypimą rytuosna. *Taip Lietuvos siela nuolat svyravo* tarp rytų ir vakarų.

Tiesa, *vakarai* turėjo *stiprių žvalgų*, kurie Lietuvą vis labiau traukė savo kryptimi, pirmiausia *Lenkiją* ir *Vokiečių ordiną:* pirmoji norėjo duoti vakarų tikėjimą, iš dalies kultūrą, o antrasis, be to, buvo paruošęs dar universalių vakarų politikos sąvokų. Kaip pirma, taip ir dabar buvo lemiamasis klausimas — iš kurios pusės Lietuva priims krikščionybę. Iš jo aiškėjo ir jos požiūris į universaliąsias galybes. XIV šimtmečio nukariavimai Lietuvai vėl parodė kelią į rytus, taigi ir į Bizantiją, nors po Lenkijos unijos didelė valstybės dalis liko rytuose ir labiau vertino rytų religines ir valstybines formas. Rusios sričių, ypač istoriškojo Kijevo, mąstymas buvo susijęs su Bizantija, tad iš tikrųjų Lietuvos—Rusios valstybėj, greta dviejų religinių, buvo dar dvi politinės sielos.

Vytautas jau buvo radęs tą dvilypumą. Todėl ir jo politika buvo nukreipta į abi puses, nors pats tegalėjo priklausyti tik vienam pasauliui. Dėl nepaprastų gabumų jis visuomet tarpininkavo, išlygino priešingybę ir sugebėjo rasti geriausią kelią jo didžiajai Lietuvos valstybės idėjai. Ramus kaip paprastai ėmėsi šio darbo, šaltai vertino atskirų universalių pajėgų svorį ir keisdavo dėl aplinkybių savo vaidmenį be skrupulų.

Kaip Romos valstybės prieglauda ir heroldas iškilo *Ordinas,* kuris save kildino iš valstybės bei iš popiežiaus valdžios. O kova su Lietuva ir dėl Lietuvos buvo kartu ir rungtynės tų dviejų universalių galybių, davusių Ordinui, be misijų, dar ir politinių teisių: imperatoriui, kad jis šiuos kraštus Ordino padedamas įterptų į imperijos narių skaičių, ir popiežiui, kad per Ordiną ir jame gautų naujų vasalų prie Baltijos jūros ir Lenkijos ir sudarytų nepriklausomų valstybių juostą, siekiančią nuo Vengrijos iki Baltijos jūros. Žinoma, daug neaiškumų kilo dėl dvigubos Ordino valstybės teisių kilmės, nes jis visą laiką

negalėjo pasirinkti vieno iš tų dviejų tėvų, davusių jam gyvenimo teisių [1]. Jam buvo neaiškios tos valstybės teisės, pagal kurias jis priklauso ar imperijai, ar kurijai, ypač tuomet, kada tarp didžiųjų XIII amžiaus popiežių, taip pat ir Bonifaco VIII laikais, kurija turėjo daug pasaulinių užgaidų. Bet ir tada, kada popiežiaus valdžia nustojo politiškai veikti, kiekvienoms vakarų pajėgoms buvo svarbu turėti už savęs moralinę popiežiaus valdžios galybę. Lenkija liko ištikima savo praeičiai, todėl ir Lietuvos klausimu sutiko su kurijos nusistatymu, o Lietuvos politikai stengėsi įgyti jos palankumą ir sutikimą. Lietuvoj, kur religiniai ir politiniai klausimai buvo glaudžiai susiję, bažnyčia visuomet turėjo teisę tarti lemiamą žodį. Šiuos dalykus lenkai vis nurodydavo popiežiui, tam prieštaravo Ordinas, naudodamasis imperatoriaus malone. Ordinas, pagaliau pasidaręs Vokietijos valstybe, siejosi labiau su ja negu su popiežiaus valdžia, nes kurfiurstai galėjo jam padėti, jį apsaugoti nuo rytų priešų. Imperijos, kartu ir bažnyčios vardu — nes pagaliau tai buvo dvasiškas Ordinas — jis reikalavo, kad Lietuva pripažintų imperiją, sutiktų būti įkūnyta į platų imperijos kūrinį ir pasiduotų kilniajam imperijos nariui Ordinui; o bažnyčia reikalavo Lietuvos krikšto.

Imperija, žinoma, ne visuomet vienodai galvojo *apie rytus,* nes ne visuomet Romos soste sėdėjo imperatorius ar Romos karalius, kuris būtų persiėmęs tokia imperijos galybės dvasia kaip *Karolis IV* arba Zigmantas. Soste sėdėjo ir toksai Vaclovas, kuris ne tik valstybės vairą labai laisvai valdė, bet ir jos idėjomis nesirūpino. Iškilmingai pagrįsta turiniu galingų idėjų, veikusių ir politiškai, žibėjo Karolio imperija. Jo 1356 m. Auksinės Bulės įvade dar kartą atgimė gigantiškas politinis kūrinys, su savo boniomis ir kolonomis, kaip kad buvo senais viduramžiais, o dabar liko vien tik siekimo objektas. Tvirta buvo imperatoriaus kaip pasaulio viešpaties, bažnyčios gynėjo, ramybės ir tvarkos saugotojo būklė. Imperijos uždavinys esąs rūpintis visų sielų išganymu, nes imperatorius esąs

[1] Plg. *A. Werminghoff.* Der Hochmeister des Deutschen Ordens und das Reich bis zum Jahre 1525. Hist. Zeitscher. 10 (1913), 473 ir kt.

„monarcha mundi", aiškino Karolis 1558 m. Lietuvos kunigaikščiams [1], kuriuos stengėsi atversti į krikščionybę. „Būdami imperatoriaus globoj ir apsaugoj, galėsite džiaugtis savo laisve, valdžia, garbe ir ramybe, o mes nuolat ir narsiai ginsime jus nuo visų pagonių, kur tik bus reikalinga." Taigi, priimdami krikščionybę, lietuviai būtų patekę globon Romos imperatoriaus, pasiryžusio juos ginti nuo pagonių su vakarų krikščionių pagalba. Susmukus imperatoriaus galybei, Ordinas labiausiai susidomėjo politika rytuose, stengėsi atlikti imperatoriaus misijos uždavinį, su juo supažindinti lietuvius, nes Lenkijoj to daryti jau nebebuvo galima. Ir šioji rūpinosi Lietuva, Vaclovą laikė valdovu, kuris nepripažino imperatoriaus ir draudė Ordinui daryti naujus žygius. Su tuo sutiko ir popiežius. Tik šį kartą jis ir imperatorius sutarė, kad Lietuva turi būti visiškai įkūnyta ir atiduota Lenkijai.

Tačiau Ordinas nerimo ir *stengėsi Lietuvą įtraukti imperijos įtakon*, nors pati valstybės galva apie tai nebegalvojo. Šias teises labiausiai saugojo kurfiurstai „valstybės šulai". Tad ir Ordinui buvo patogus dalykas valstybės taryboj pateikti savo skundus prieš Romos karalių, įrodyti savo gerąsias, senąsias imperatoriaus ir popiežiaus teises į Lietuvą. Kad tos universalios politinės idėjos Lietuvos ir Ordino dalykuose vis iškildavo, puikiai įrodo 1398 m.[2] Salyno taikos sutartis. Vytautas, bijodamas, kad su Romos valstybės pripažinimu nebūtų susiję politiniai nuostoliai, pirmiausia atsisakė, taigi ėjo tuo keliu, kuriuo tada jau visos Europos tautos buvo pradėjusios eiti, būtent šalintis nuo imperijos ir eiti be jos. Po ilgų Ordino derybų [3] ir įkalbinėjimų taikos sutartį

---

[1] *Paszkiewicz.* Polityka ruska Kazimierza W., 197, past. 5.

[2] Voigt, Cod. Pruss. VI n. 54; Cod. Vit. n. 179; tą pat pažadėjo ir Švitrigaila 1402 m., Cod. Vit. n. 249, ir Vytautas Racieže 1404 m. Russischlivlandische Urkunden, išl. K. E. Napiersky (1868) n. 151.

[3] Jau 1396 m. kovo 5 d. Rygos arkivyskupas padaro su Vytautu ir visais savo valdiniais sutartį, „de deme hilgen stole to Rome und dem hilgen Romischen rike horsam und undertanich sin". *Bunge.* Liv.-, Esth.- u. Curl. Urkundenbuch IV n. 1413. Dorpato vyskupas vis dėlto 1396 m. kovo 26 d. kalba savo sąjungos sutarty apie Vytauto valdinius, kurie esą „dem hilgen stole to Rome" valdiniai. *Bunge.*

papildė Vytauto pasižadėjimas, „kad jis visas savo žemes ir žmones laikytų prie krikščionybės, šventos Romos bažnyčios ir Romos valstybės, ką ir kiti krikščioniški karaliai ir kunigaikščiai turi daryti". Vadinasi, toji pareiga, siejusi Vytautą, krikščioniškąjį kunigaikštį, su imperatorium, buvo iš esmės religinio pobūdžio. Jis turėjo krikštyti pagonis ir nenaikinti nė vieno krikščioniško krašto. Politinė Romos karaliaus ir imperatoriaus įtaka rytų kraštuose buvo galima tik tarpiška, tik tada, kada jis, būdamas *taikos teisėju,* turėjo moralinę teisę spręsti vaidą. Jeigu besiginčijančios partijos susitaikydavo imperatoriaus sprendimu, tai tas reikšdavo imperijos pasisekimą, nes jo sprendimas nebuvo keičiamas. Tiek Lenkija, tiek Lietuva iškeldavo kurijos idėją, jei imperatoriaus sprendimas jų nepatenkindavo. Tuomet apeliacija į popiežių įrodydavo, kad jie esą įsitikinę, jog jis galįs nesilaikyti imperatoriaus sprendimų. Aiškiai išėjo tat aikštėn 1410 m.[1], kai Vaclovas išleido trečiųjų teismo sprendimą tarp Lenkijos—Lietuvos ir Ordino, ir šįkart Ordino naudai. Dėl to kilo lenkų nepasitenkinimas. Tas pats atsitiko 1420 m. reikšmingam Zigmanto sprendimui. Abiejų universalių pajėgų teises buvo norima tik tuomet pripažinti, kai iš to buvo apčiuopiamos naudos. Tam priešinga Zigmanto kaip tarpininko akcija pasirodė naudinga po Torūnės taikos, nes Ordino žemėj dėl to kilo nepasitenkinimo audrų. Kaip išrinktasis Romos karalius, Zigmantas, remdamasis visa savo galybe, derėjosi su Ordinu dėl Lietuvos ir Lenkijos, laikydamas jį valstybės nariu, ir uždraudė Ordinui pulti tas žemes. Be to, Vytautas ir Jogaila iki Breslau sprendimo nesipriešindavo Zigmanto tarpininkavimui[2]. Teisybė, Makros sprendimo, padaryto Lenkijos—Lietuvos naudai, Ordinas nenorėjo priimti. Marienburge ėjo gandai, kad lenkai pa-

IV n. 1415. Skirtumas išaiškinamas tuo, kad už išrinkto Rygos arkivyskupo buvo Romos karalius. *Bunge.* IV n. 1417. Apie Ordino derybas dėl Imperijos pripažinimo plg. ten pat IV n. 1421.

[1] *Długosz.* Historia XI, 2; plg. taip pat derybas 1412/13, *Raczyński.* Cod. Lith. 152; Cod. Vit. n. 513, 519.

[2] Apie taikius santykius plg. taip pat Cod. Vit. Anh. n. 5.

leido kalbą, kaip lenkams gali tikti imperijos vikaras, o tai yra neįprasta ir negirdėta krikščionims [1].

Iš tikrųjų tai būtų buvęs negirdėtas ir nesuprantamas dalykas, nes tuoj po to sušauktame *Konstanco susirinkime*, kur vyko *didelis teorinis universalių pajėgų* ir vakarų kunigaikščių ginčas, aiškiai pasirodė, kad Lenkija ir Lietuva nekrypo nei į imperatoriaus, nei į popiežiaus pusę, bet į save. Savarankiškumo nujautimas nugalėjo, abi *sutartinai atsigrįžo nuo universaliųjų pajėgų*, aistringas laisvės šūkis, kilęs ir prigijęs pirmiau tarp vakarų valdovų, nūnai, nors ir labai vėlai, pasigirdo iš rytų, pasiekdamas susirinkusius bažnyčios tėvus ir kunigaikščius, laisvės šūkis, pagrįstas prigimties, o ne istoriškomis Dievo imperatoriaus ir popiežiaus teisėmis. Prasidėjus susirinkimui, Lenkijai buvo pateiktas painus klausimas [2], kuris ypač rūpėjo Zigmantui: ar ji pripažįsta Romos karalių ir valstybę kaip „vyriausią valdovą". Lenkija, nors ir priklausydama nuo Zigmanto valios, nors ir rėmėsi 1413 m. sprendimu, nenorėjo aiškiai atsakyti, bet pagaliau nusprendė, „kad imperijos nepripažįsta ir jų, Lenkijos, karalius esąs laisvas karalius", taip pat buvo ir su Ordinu, nes Zigmantas susirinkime sarkastiškai pasakė, jog Ordinas nežinąs, kam jis priklausąs — imperatoriui ar popiežiui. Jei jį užkliudo imperatorius, jis sakąs, kad priklausąs popiežiui, ir atvirkščiai, todėl jo niekuomet negalima esą patenkinti. Iš tikrųjų ir susirinkimo metu jis svyravo šen ir ten, norėjo, panašiai kaip Lenkija, mieliausiai būti nepriklausomas [3].

Kartu susirinkime *dėl popiežiaus ir imperatoriaus teisių vyko* smarki *teorinė kova*, aiškiausias įrodymas, kaip mažai tikėta žlugimu tų idėjinių politinių vertybių, ką sakosi galį konstatuoti kai kurie modernieji tyrinėtojai [4]. Tačiau paskaitę bylas ir traktatus, kuriuos dėl Lenkijos

---

[1] Cod. Vit. n. 546 (1413).

[2] Ten pat n. 641, 1415 m. po liepos 15 d.

[3] Cod. Vit. n. 667.

[4] So *B. Bess.* J. Falkenberg, Zeitschr. f. Kirchengesch. 16 (1896), 397: „Jau seniai nebeaktualus klausimas, kokie santykiai imperatoriaus ir popiežiaus valdžios, kažin ar bebus čia keliamas", panašiai psl. 435 ir kt.

valstybės Konstanco susirinkime pateikė žinomas Lenkijos kanonų žinovas, Prahoj mokslus ėjęs Krokuvos universiteto rektorius *Povilas Vlodkovicas*[1] prieiname naują įsitikinimą. Jais jis norėjo atremti *Jono Falkenbergo* suglaustus Ordino argumentus. Tuose raštuose spindėjo dabarties srovės ir vertybės, kurių kilimą arba galutinį žlugimą lėmė nusistatymas dėl imperatoriaus ar popiežiaus valdžios, dėl kurios Vlodkovicas savo veikale *„Tractatus de potestate papae et imperatorio respectu infidelium"*[2] aiškinosi rimtai ir sumaniai. Buvo aišku, kad dėl tos lemiamos nuomonės Ordino nusistatymas, pripažinimas Ordino teisių į Lietuvą, turėjo pareiti nuo kadaise imperatoriaus ir popiežiaus duotų privilegijų. Todėl teorinis klausimas dėl imperinės ir popiežiaus galybės ir pareinamybės tuomet turėjo svarbią politinę reikšmę. Daug kas, net viskas, parėjo nuo ekspertų, buvusių kanonų ir teisių žinovų, nuomonės, nes jie kaip tik atstovavo dvaro pageidaujamiems norams, o dvaras jų pagrįstus ir moksliškus įrodymus pasiimdavo sau, tad teorija ir praktika šiuo atveju susiliejo į neatskiriamą vienumą. Ir tuomet dar paliko tas faktas, kad niekas dėl abejų universalių pajėgų neabejojo. Tik jų kompetencija buvo ginčijama. Vis dėlto buvo matyti siekimas atsikratyti tų pajėgų. Prie to stumte stūmė vakarų (Prancūzijos) pavyzdys. Šiaip Vlodkovicas visur pabrėžė, kad kunigų suverenitetas esąs didesnis už pasaulio, kad popiežius didesnis už imperatorių, nes imperatorius esąs tik popiežiaus pagalbininkas, egzekutorius, kad netikintieji turį savo teises, kurias turi pripažinti imperatorius ir popiežius, jei tik jie nesukelia jokių išsišokimų, kad ir kryžiaus karus prieš juos gali pradėti tik popiežius, nes jų žemės tiesiogiai nepriklausė imperijai. Todėl ir Ordino privilegijos esančios nepagrįstos, ir viskas, kas eina iš popiežiaus ir imperatoriaus misijų teorijos, ypač tai, kas remiasi jėga. Visi mokytieji pastarųjų šimtmečių autoriai iki bažnyčios tėvų, taip pat ir imperijos idė-

---

[1] Plg. raštiją, suminėtą aukščiau, 142 psl., 2 past.

[2] Išleista *Bobržynskio* veikale Starodawne prawa polskiego pomniki. V., 161—194.

jų atstovai, pvz., Dantė, Marsilijus iš Padujos, buvo garbinami arba smerkiami, kad dviejų kalavijų kovoj laimėtų dvasininkų kalavijas.

Tokios pažiūros, kilusios iš popiežiaus omnipotencijos, nelabai patenkino Zigmantą, pasitikėjusį tais įrodymais, kuriuos išdėstė *Falkenbergas* savo prieš Vlodkovicą nukreiptame *„Liber de Doctryina potestatis papae et imperatoris"* [1], kur skelbiama, kad imperija ir popiežius einą greta, esą lygiateisiai, nes abi galybės pareinančios iš Dievo. Dvasinė ir pasaulinė jėga niekuomet negali sutapti, todėl visas žemės rutulys pasauliniuose dalykuose priklausąs imperijai. „Imperatorius yra Dievo generalvikaras pasauliniuose dalykuose." Todėl netikintieji neturį teisių turto, kuris jam priklausąs ir kurį jis negalįs iš jų atimti, „ne tiktai netikinčiųjų žemė, bet ir visi pasaulio ponai turi tarnauti imperatoriui ir klausyti jo jurisdikcijos". Jis turi teisę kariauti su netikinčiaisiais, nors jie taikoj gyventų, jėga aprikštyti, žodžiu tariant, jis gali elgtis taip, kaip imperatoriaus vardu seniau elgėsi pats Ordinas. Aišku, kad tos pažiūros buvo kilusios iš bažnyčios kovos laikų, kryžiaus karų atmosferos, kad jos rėmėsi kalavijo galybe; aišku, jos turėjo stovėti žemiau už anas humaniškas, siekiančias tautų laisvės, net netikinčių žmonių įsitikinimus branginančias, taiką įvertinančias bažnyčios idėjas.

Tokie lenkų išvedžiojimai skaudžiausiai įžeidė Romos karalių, nes jis, kaip ir jo tėvas, gyveno imperijos idėjai ne dėl to, kad būtų norėjęs patenkinti savo garbės troškimą, bet labiau dėl to, kad prie to linko jo širdis. Jis matė baisių dalykų, kada, valdant Vaclovui, vis labiau smuko imperija. Todėl pirmasis jo valdymo tikslas buvo *nusmukusią imperiją iš naujo pakelti į senąją galingą vietą* [2]. Tas troškimas ir ilgesys kilo ne iš tuščių prabangos jausmų, bet iš idėjinio-politinio vidaus būtinumo, kas kaip raudonas siūlas tęsėsi Romos karaliaus viešpatavimo laikais. Iš Vengrijos viešpatavimo, iš kovų su

---

[1] Tą sprendimą ypač remia G. Beckmann. Der Kampf Kaiser Siegmunds gegen die werdende Macht der Osmanen 1392—1437 (1902).

[2] Ten pat V., 196—232.

islamu gimė universalus jo galvojimas, nes jis visuomet tikėjosi, kad visi vakarai sukils prieš tą rytų pavojų. Kas galėtų šiam darbui paraginti ir vadovauti, jei ne galinga imperija! Ir dėl to šį *kilnų imperijos esmės supratimą* rėmė ir aplinkinis pasaulis, nes tikėjimas imperija dar nebuvo žuvęs. Jie žiūrėjo į ją kaip į „pasaulinę krikščionybės galvą“ [1], kuri, taip pat ir popiežiaus nuomone, turėtų rūpintis šventosios Romos bažnyčios ir tikrojo tikėjimo garbe, šventosios valstybės nauda ir klestėjimu, pasaulio gerove [2], tad buvo visai teisinga, kad Zigmantas viename aplinkrašty visiems valstybės valdiniams 1412 m.[3] pradžioj pasakė: „Kaip mes su Dievo ir šv. Romos imperijos tarybos pagalba, su pagalba tos pačios imperijos, kuri, deja, vokiškų ir nevokiškų kraštų per Arelato karalystę Savojoje kadaise vieną teritoriją sudarė, naudingą nuosavybę, kuri taip pranyko visai, kad yra didelis reikalas vėl atstatyti ir tvirtai vėl gelbėti“. Ypač reikėjo prie imperijos prijungti Italiją. Taip pat sušvelninti Vokiečių ordino kančias, kurias padarė jam Lenkija ir Lietuva, nes ten tekėję daug krikščioniško kraujo „dėl saracėnų, latvių, totorių, žemaičių ir kitų netikėlių“, kuriuos Jogaila ir Vytautas buvo pasikvietę pas save. Jam padėti yra krikščionybės ir imperijos uždavinys, nes „šis Ordinas daug metų buvo geriausias skydas visos krikščionybės toj vietoj ir ištikima visų riterių priebėga“. Zigmantas aiškiausiai skyrė tas pareigas, kurias turėjo suvereniai atlikti valstybei, ir tas, kurias moraliai buvo įpareigotas pildyti krikščionybei. Tik kaip krikščionybės globėjas, jis prisiėmė teisę tarti žodį Ordino ir Lietuvos klausimu [4] ir būtent toks, popiežiaus

---

[1] Deutsche Reichstagsakten VII (1878), išl. *Kerler*, psl. 17, 116 ir kt.

[2] Ten pat 28 (1410).

[3] Ten pat 181 ir kt.

[4] *Raczyński*, Cod. Lith. 175 ir kt. 1413 m. trečiųjų teismo sprendimo proga tarp Ordino ir Lenkijos jis nurodė šiuos argumentus: „Notificamus per presentes provecti arduis et maximis, que monarchiam mundi respiciunt et pro presenti circa sollicitudines uarias, quas pro reformacione status sancte matris Ecclesie et largiente domino quantum ex alto nobis fuerit concessum, qual in eadem ponenda cuius

nuomone, jis turėjo pareigą juos taikyti. Matyt, vadovaudamasis pareigos jausmu, trokšdamas imperiją pakelti lig senojo klestėjimo ir garbės, kuri dabar buvo susmukusi, „kurią mes lig šiol nešėm nepavargę ir sunkiomis širdimis" [1], jis 1420 m. važiavo į Breslau suvažiavimą, kur, kaip imperijos valdovas ir krikščionybės gynėjas, turėjo išspręsti dėl nepaprasto abiejų partijų judrumo sunkų uždavinį. Kaip tik tuo momentu, kada matė esąs skirtas spręsti svarbiausią klausimą rytų, kuriuos gerai pažino iš Vengrijos ir turkų karų, jo sieloje gimė galingų Dievo lemiamos imperijos pajėgų jausmas — patį Dievą jis vadino „dangaus imperatorium" [2]— ir todėl, jausdamasis esąs atsakingas, šitaip pradėjo Breslau sprendimą [3]: „Karalių karalius ir valdovų viešpats, anas nemirtingas amžinas imperatorius savo neapsakoma Apvaizda, krikščioniškojo tikėjimo paguodai ir krikščionių ir dievobaimingųjų išganymui įsteigė aukštą imperatoriaus majestoto galybę, kad pagal pavyzdį dieviškosios monarchijos, kur yra maloni ir amžina ramybė, kilnioji žemiškos imperijos karaliaus galybė valdytų kraštą ištikimai ir išmintingai, su nepaliaujamu uolumu eitų pavestos valdžios pareigas ir, kiek tai leidžia žmogiškas silpnumas, stengtųs, kad žemiškoji valdžia visomis pajėgomis rūpintųsi sekti dieviškos valdžios mintį, todėl taip turi būti, kad tikrojo tikėjimo nariai imperatoriškos didybės budrumu ir pagalba galėtų ramiai gyventi, pranyktų karai, ginčai ir nesantaika". Kadangi jis buvo matęs ilgą rytų karą, tai, „Dievo valia pasiėmęs ant savo pečių šventosios Romos valstybės valdžią, ryžosi tarnauti krikščionių tautai, nes mūsų pareiga nuraminti visus sukilimus, slopinti pilietinius karus ir ginčus", ir noręs

---

eciam sacri Canones nos advocatum appellant et defensorem pro recuperacione quoque Iurium sacri Romani Imperii et rei publice Ecclestastice et secularis exaltione et incremento ex assumpti Romani Regie potestatis officii debito, nos cottidie voluntarios subire oportet". *J. Caro.* Aus der Kanzlei K. Sigismunds. Arch. f. öst. Gesch. 59 (1880), 74 ir kt.

[1] Reichstagsakten VII, 394.

[2] Ten pat 54 ir kt. (1411).

[3] Ten pat 399 ir kt.

padaryti čia amžiną taiką. *Kas visą savo gyvenimą taip kalbėjo apie imperijos esmę ir pildydamas imperatoriaus pareigas elgėsi remdamasis tom idėjom, rimtai apie jas galvojo, turėjo gerą širdį, buvo linksmas, šviesaus proto, didžios drąsos, stiprios rankos, kadangi jis kovojo už didžią politinę idėją ir ja pasitikėjo* [1].

Ar reikėjo daugiau įrodymų, kad Zigmantas visa siela buvo atsidavęs imperijos universalumo ir realumo idėjai; nors įrodymo galimumas dar buvo rytai, teikiami jam urbi et orbi; *Lietuvos vainikavimo* klausimas — tai buvo tas galimumas — aiškiai parodė, kad krikščioniškuose vakaruose dar stipriai veikė, kaip politinė valstybė, imperija, kiek vokiečių tauta, kaip imperijos nešiotoja, iš jos naudojosi pasaulio gerui ir krašto apsaugai. Aišku, kad Zigmantui pavyko įgyvendinti teoriškai pagrįstus sumanymus; kad tam tikroj vietoj vėl būtų galima pradėti imperijos vardu politinį siekimą, reikėjo daugiau pasiruošti, o to negalima buvo padaryti po Breslau trečiųjų teismo sprendimų. Lietuvoj ir Lenkijoj nuotaika buvo nepalanki ir labiau parodė, kaip didžiai realybės ir universaliosios politikos idėja skiriasi, kaip smarkiai turėjo kovoti imperija dėl kiekvieno savo galių žingsnio, koks didis turėjo būti tas politikas ir žmogus, kuris, nešdamas ant savo pečių imperijos naštą, norėjo iš to laimėti apčiuopiamų vaisių, ir ne tik tikrajai valstybei, bet ir vakarų krikščionybei. Dėl žiaurių faktų žuvo tos idealios idėjos, kurias 1420 m., remdamasis imperatoriaus galia, kėlė Romos karalius Zigmantas, ypač dėl tos jėgos, kuri po XIII amžiaus apskritai buvo *stipriausias universalizmo priešas — nacionalistiška mintis.* Kai tik tautos pažino save, pradėjo tikėti savo likimu, tada jos sukilo prieš politinį globojimą ir joms uždėtą suverenitetą, grūmėsi dėl savo galybės, ieškodamos savo viešpatavimo ir karalystės priežasties pirmykštėj jėgoj, atsižadėdamos antitautiškumo ir antivalstybiškumo. Tai joms atrodė kaip gera

---

[1] Plg. taip pat *Th. Lindner.* Deutsche Geschichte unter den Habsburgern und Luxemburgern II (1893), 287 ir kt., 418 ir kt.; *R. Holtzmann.* Schles. Gesch.— Bl. 1920, 1 ir kt.

pasitaikius progai priemonė [1]. Nepalankiais momentais jos dažnai apsisprędavo prieš universaliąsias pajėgas. O vėlesniais viduramžiais jau liko ne kas kita kaip tyli rezignacija, regresas arba kompromisas, pagaliau kova, kurią galėjo pradėti imperatorius, bet ne popiežius su savo atbukusiais ginklais. Tačiau ir imperijai trūko tų galių priemonių, kurių turėjo turėti toji plati politinė imperijos idėja, nes Romos imperijos branduolys, vokiečių valstybė, dėl vidinės savo organizacijos ir konstitucijos neturėjo paruoštos kariuomenės. Viskas tuomet pareidavo nuo gerų aplinkybių, imperatorius visuomet turėjo rasti tinkamų aplinkybių, kurios malšintų priešingybę. Vėl jis turėjo nusileisti į paprastą to meto politikos eigą ir kasdien kovoti su karaliais ir kunigaikščiais, kaip su sau lygiais žmonėmis, varginančią diplomatinę kovą. Tas netiko universalioms idėjoms, trukdė garbės kilnumą, silpnino nujaučiamo politinio primato faktus moralinio primato naudai. Greta to imperijos idėja viešpatavo nesusilpninta, Zigmantas svarbiu momentu ją realizavo.

Kelias iš Breslau 1420 m. į Lucką 1428 m.[2] buvo ne kas kitas kaip paini diplomatinių spąstų, konferencijų, pasitarimų, intrigų ir galvosūkių kova, kur Zigmantas parodė visus savo gabumus. O kiek daug dalykų kvaršino tą sumanią galvą. „Jei tai bebūtų buvęs tik vienas Lenkijos—Lietuvos—Prūsijos ginčas, įniršęs balsas dėl Breslau sprendimo." Bet čia dar prisidėjo be galo painus husitų klausimas, kuris ir Zigmantą ragino atsargiai elgtis, jei jis nenorėjo dėl Lietuvos—Lenkijos, ypač dėl priešingo Vytauto veikimo, netekti savo paveldėtos Bohe-

---

[1] Taip rašė Lenkijos karalius 1419 m., tikėdamas palankiu Zigmanto sprendimu, Breslau vyskupui, kad Zigmantas jam pranešęs, quomodo imperiali, auctoritate et edicto tamquam Romanorum Rex, qui tunc debitum sui exequitur officii, dum dissensiones un unitate componit, bella deponit et diffidentium animos vere caritatis federe reformat fraternitati vestre et aliis per Orbem principibus christianis Romanis subiectis Imperio prohibuit, jog nė vienas jo valdinių neiną prieš Jogailą ir Vytautą. *Raczyński.* Cod. Lith. 240.

[2] Plg. čia be jau aukščiau 164 psl., 1 past. minėtos raštijos dar *A. Sarnes.* Witold und Polen in den Jahren 1427—1430, Disset. Breslau (1983), visa išsp. Altpreuß. Monatsschr. 30 (1893), 101 ir kt.

mijos, buvusio tėvo laikais Vokiečių valstybės perlo ir rinktinio imperijos nario. Todėl reikėjo sutrukdyti Lenkijos—Lietuvos pasipriešinimą, ir tą padarė 1423 m. Kesmarko taika, kada buvo pripažinta Melno ežero taika, nors tuo jis turėjo atsižadėti Breslau sprendimo ir tokiu būdu pašalino svarbiausiąją naujų susiartinimų kliūtį. Į Zigmanto ir Lenkijos—Lietuvos gyvenimą grįžo draugiškesni santykiai, nors ir nevienodi buvo vienų ir kitų interesai. Iš Kesmarko sutarties išėjo ypač svarbus faktas: Kaributas, Lietuvos—Lenkijos politikos atstovas Bohemijoj, buvo atšauktas ir paleistas. Tuo būdu oficialioji Lenkija—Lietuva perėjo į husitams priešingą stovyklą. Zigmantas galėjo lengviau atsikvėpti. Žiedas, apsupęs Vengriją, varžęs imperijos širdį, buvo sulaužytas, Bohemija izoliuota. Taigi dėl pakitėjusių aplinkybių Zigmantas turėjo iš naujo imtis uždavinio, kurį jam popiežius buvo nurodęs, nuo kurio jį buvo atitraukusi Lenkija—Lietuva, būtent nuraminti Bohemiją ir numalšinti husitus. Lig šiol proklamuojami ir kariaujami imperijos karai nedavė vaisių. Lenkija iš naujo stengėsi susitaikyti, o husitai Lietuvos laikiną epizodą norėjo padaryti pastoviu dalyku ir todėl tarėsi su Vytautu dėl naujo Kaributo atsiuntimo [1]. Tačiau Vytautas šiurkščiu, nemandagiu tonu pavarė pasiuntinius. Pagaliau jis griežtai stojo Zigmanto pusėn ir atsisakė nuo husitų plano, kuris Zigmanto atžvilgiu jam buvo davęs to, ko jis norėjo, o jei būtų daugiau norėjęs, tai jau vis dėlto nieko nebūtų galėjęs gauti. Juk jam, ypač 1424 ir kitais metais, buvo reikalinga taika vakaruose, nes jis vykdė savo didžiuosius planus rytuose.

Bet vis aiškiau iškilo lig šiol slėptos naujos Lietuvos—Lenkijos unijos spragos, kas Zigmantui labai patiko ir, nepaisant gerų santykių su Lenkija, jis visuomet turėjo būti atsargus, kadangi lenkai, nors ir buvo priešingai pasižadėję dėl *Silezijos,* domėjosi Bohemijos klausimu ir norėjo Sileziją iš husitų patraukti pas save. Tuo jie norėjo papildyti nuo Kazimiero Didžiojo niekuomet

---

[1] Cod. Vit. n. 1141.

neužmirštamą įžeidimą, dar 1386 m. Jogailos pasiektą revindikcijos politika. O Silezija Zigmantui buvo ne tik brangi valstybės žemė, sudaranti tiltą į Ordiną ir Lenkiją, bet taip pat ir Bohemijos glasis. Todėl ir Zigmantas turėjo teisių manyti, kad lenkai, įsikišdami į husitų reikalus ir stengdamiesi jiems patarnauti, norėjo laimėti Sileziją. Vytautas šiais klausimais nebuvo suinteresuotas, todėl ir atsisakė daryti tarpininkavimo akciją Bohemijon grįžusiam Kaributui; ta proga pasinaudojo Jogaila, įžeisdamas vienam Romos karaliui pavestą sutaikymo teisę, ypač turint galvoje Bohemiją, kam popiežius, domėdamasis imperatoriaus pajėgų silpnėjimu, davė savo sutikimą. Kai Lenkija pasiūlė ginkluotą pagalbą, Zigmantas atsisakė, nors po 1426—1427 m. karų tik Lenkija turėjo paruoštą kariuomenę kovai su husitais. Tačiau, matyt, Zigmantui karinis laimėjimas neatrodė vienintelė išeitis, nors, norėdamas patenkinti vakarų reikalavimus, jis visuomet šaukdavo į karą, kurio visi, rodos, troško, bet niekas prireikus karan nestodavo. Zigmantas labiau tikėjosi susitaikyti derybomis, kaip jau seniau buvo numatęs Vytautas. Tas būdas buvo geriausias ir dėl to, kad taip buvo pašalinama užsienio politikos įtaka, ypač slaptieji Lenkijos Silezijos, net ir Bohemijos karaliaus vainiko troškimai.

Tačiau ne vien įvairiopas nusistatymas husitų klausimu trukdė tvirtai išorėn veikiančią Lietuvos—Lenkijos uniją. *Rytų interesai atitraukė Vytautą toli nuo vakarų, ir didieji plotai, kuriais jis buvo susirūpinęs, buvo jam svarbesni negu atkaklus ir nuolatinis Lenkijos keliamas ginčas.* Melno ežero sutartis laukė galutinio ištesėjimo. Nors daug sykių tartasi su Ordinu ir Lenkija, tačiau sienų klausimai dar nebuvo išspręsti. Dėl naujų ribų savo teises pasakė ir Zigmantas. Vytautas, priešingai, ragino susitarti palaikydamas Ordiną, kuris jam buvo reikalingas realizuojant šiaurės Rusios miestų respublikų planus. Ilgas Lenkijos ir Ordino ginčas sukosi apie Lubičo malūną, o tai Vytautą, nepaisant žilos jo senatvės, vedė iš pusiausvyros ir žiauriu tonu iš tolimųjų rytų, kur nesvarbu buvo tai, malūnu daugiau ar mažiau, kur vyko

kova dėl didžiulių plotų, ne dėl pėdos pločio ribų, ir vertė rašyti Lenkijos karaliui šiuos pažymėtinus žodžius: *„Mes Jūsų Didenybei šiuo reikalu jau dažnai rašėm, kad mums jau koktu apie tai rašyti"* [1]. Iš tų žodžių patiriame didelį priešingumą, kuris skyrė Vytautą nuo Lenkijos, tai išryškėjo ir svarstant klausimą Palangos, kurią tam tikromis sąlygomis Vytautas buvo pasiruošęs perleisti Ordinui. Tuo jis norėjo paspausti Lenkiją, kad ji nusileistų Ordinui ribų klausimu [2], nes Lenkijos karalius ir sosto taryba ragino Vytautą šių žemių neatiduoti. Iš tikrųjų tai buvo vienintelės Lietuvos, net Lenkijos durys į Baltijos jūrą. Ir dar kitas epizodas nušviečia gilų nuomonių nevienodumą ir Lenkijai priešingą Vytauto nusistatymą. Jogaila buvo ketinęs važiuoti į Ordino žemę, į Dancigą. Jis jau dėl to buvo susitaręs su vyriausiu Ordino magistru, kuris buvo labai susirūpinęs, kad Dancigo piliečiai nesukiltų, o dar labiau bijojo atgimstančios Lenkijos inspiracijų į jūrą. Apskritai Ordinas įtarė, kad čia gali būti kokia didelė politinė kelionė, ir todėl savo susirūpinimą pranešė Vytautui, kuris atvirai pasakė, kad ir jis nežinąs, kodėl karalius taip norįs važiuoti į Dancigą, šventą kelionę ir maldas jis galįs atlikti Lietuvoj ir Lenkijoj. „Mes nesuprantame, dėl ko jis čia taip veržiasi, juk gali ties Palanga apžiūrėti jūrą, o kadangi tai yra matęs, ko daugiau nori" [3]. Vytautas pagaliau pyko ir dėl to, kad Ordinas sutiko jį pripažinti teisėju, kuris spręstų ribų ginčo klausimą, o lenkai to nedarė; tai jo garbę ir garsą skaudžiai užgavo, ypač po didžiųjų laimėjimų rytuose.

Bet tuo nesibaigė priešingumai, kuriuos ypač stiprino Zigmantas ir Ordinas. Įsimaišė dar be galo painus

---

[1] „Nos tociens V. S. in eo ipso scripsimus, quod iam scribere amplius nos tedet." Cod. Vit. n. 1298 (1427).

[2] Iš tikrųjų Lenkija nusileido. *Dlugosz.* Historia XI, 339 ir kt. Tuomet ėjo taip pat karalienės Sofijos moterystės sulaužymo byla, kur Vytautas padarė sprendimui pavyzdingą įtaką. *Dlugosz* XI, 498 sako: „Omnia siquidem regia transactio quam potestas aut translata videbatur in Alexandrum Witawdum auct secum commucata".

[3] Ten pat n. 1313 m. sausio 15 d. 1428.

dinastijos momentas[1], kuris labai sustiprino Vytauto autoritetą ir svarbumą. Ilgą laiką paveldėjimo klausimas Jogailų valstybėj buvo neišaiškintas, nes iki dvidešimtųjų metų tebuvo vienintelė antrosios žmonos duktė, o visai nebuvo vyriško įpėdinio. Tačiau ir tos antrosios Jadvygos ranka Lenkijai galėjo būti likimo klausimu, nes viskas parėjo nuo to, kam ji bus atiduota. Lenkijos karaliaus dvare rimtai buvo manoma apie Brandenburgo markgrafo[2] sūnų, nes taip gal būtų praskintas kelias į vakarus ir suduotas galutinis smūgis Zigmantui, kuris stengėsi tą vedybų projektą sugriauti ir pasiūlyti kitą, su Boguslavu iš Pamario. Taip jis ketino laimėti daug jėgų, būtent Danijos karalių, o labiausiai Vytautą, ir šiuo požiūriu Zigmantas visai ateičiai būtų užtikrinęs tvirtą įtaką Lenkijos viduj. *Vytautas svarstyklėse vaizdavo persvarą.* Iš abiejų pusių apie jį buvo smarkiai šokinėjama. Zigmantas nesigailėjo saldžiažodžiavimo apeliuodamas į jo didybę ir garbę ir 1424 m.[3] per pasiuntinius pasakė nuoširdžių kalbų, lygino jį su Cezariu ir jo darbais ir jo galybę Lenkijoj taip aprašė: „Nuo Jūsų valios viskas pareina, nes Jūsų noras — kitų noras, Jūsų nenoras — kitų nenoras". Be to, jis jį kiršino su pastaba, kad vedybos su brandenburgiečiu nėra teisėtos, „nes nesusitarta su Lietuvos ponais, o dėl Lietuvos—Lenkijos unijos ir sutarčių tos vedybos neturinčios teisių pagrindo ir negali įvykti". Nepaprastai sumaniai išnaudojo Zigmantas jo nekenčiamą uniją, paliesdamas giliausius Vytauto norus ir troškimus, siekiančius Lietuvos savarankiškumo. Kaip tik dabar Romos karalius parodė jam, kaip jį apgavo Lenkijos karūnos diplomatai. Kita vertus, ir Lenkija labiau negu brandenburgietį vertino Vytautą tuomet, kai buvo reikalaujama skubiai ir griežtai surengti vedybas, nes reikia ištirti nusistatymą Vytauto, „be kurio prita-

[1] *Halecki.* Dzieje unii I, 241; *I. Kolankowski.* O litewską koronę. Kwart. hist. 40 (1926), 386 ir kt.; *A. Prochaska.* Z dziejów unji Jagiellońskiej, Aten. Wileńskie IV (1927), 190 ir kt.

[2] Plg. *E. Brandenburg.* König Siegmund und Kurfürst Friedrich I. von Brandenburg (1891), 174 ir kt.; *Długosz.* Historia XI, 270; *Caro.* Lib. Canc. I n. 2, 3.

[3] Cod. Vit. n. 1133; *Caro.* Lib. Canc. I n. 1 b.

rimo nieko negalima veikti"[1]. Nenuostabu, kad augo Vytauto išdidumas.

Visai kitu būdu buvo pastūmėtas dinastijos klausimas, kai 1424 m. Jogailai iš ketvirtos žmonos buvo gimęs seniai lauktas vyriškas įpėdinis. Jogaila manė, kad dabar paveldėjimo klausimas jo namuose esąs jau išspręstas[2]. Bet kaip tik tuomet staiga Lenkijos bajorų luomas smarkiai puolė sostą ir griežtai reikalaudamas apsisprendimo teisių atmetė karališko titulo *paveldėjimo principą* ir reikalavo pripažinti *rinkimų principą*. Tada Jogaila nustojo vilties visam laikui sutvirtinti Jogailų dinastiją Lenkijoj. Kartu grėsė pavojus ir Lietuvai, nes, pripažinus Lenkijos sosto paveldėjimą, ji netektų savo balsavimo pritarimo teisių, turėtų priimti tą valdovą, kurį skiria Lenkijos paveldėjimo teisės. O tas kaip tik nesutapo su Vytauto planais. Vytautas norėjo, kad Lietuva unijoj daugiau svertų, kad įpėdinio klausimas Lietuvai būtų atskirai, pagal Horodlės uniją, sutvarkytas. Rinkimų principas Lenkijos—Lietuvos unijoj buvo pavojus Jogailos giminei, nes ji tiek iš Lenkijos, tiek ir iš Lietuvos dėl kitų sosto kandidatų galėjo būti išstumta. Jogailos būklė iš tikrųjų nebuvo pavydėtina, nes griuvo visi ramsčiai, kuriais jis tikėjosi paremti savo namų ateitį. Lenkijoj Vytauto galybė, susijungus su Zigmantu ir Ordinu, visuomet tolo nuo Lenkijos, o dabar ir pati Lenkija stojo prieš karalių. Tokia padėtis ir nuotaika galėjo vesti prie to, kas atsitiko 1399 m., kai mirė Jadvyga: Lenkija galėjo atsisakyti savo valdovo, kuris ir Lietuvoj negalėjo rasti savo teisių, vadinasi, sėdėtų tarp dviejų kėdžių. Šioji Jogailos baimė vaidino ir kitais metais svarbų vaidmenį, nes visi tie dažnai prieštaraują klausimai ir interesai susibėgo į *Lucko kongresą*[3].

---

[1] Cod. Vit. n. 1148. Apskritai sakant, čia nėra didelio perdėjimo, nes iš tikrųjų Vytauto balsas Lenkijoj daug lėmė. Dėl objektyvumo arba tiesiog dėl kritiko nusistatymo Lenkijos požiūriu taip buvo priimtas Breste ir jaunasis Vladislovas kaip įpėdinis „de speciali consilio et voluntate Witoldi ipsiusque praelatorum, baronum ac militum", *Caro* Lib. Canc. I n. 66.

[2] Cod. Vit. n. 1169; Cod. saec. XV, II n. 149.

[3] Be abejojimo, tą dalyką traktuoja visi pradžioje nurodyti vei-

Šie svarbiausieji užsienio ir vidaus politikos klausimai vedė prie to kongreso, kurio epochinė reikšmė politikos istorijoje, kaip ir idėjiniai politikos vaisiai, gali būti vertinami tik gerai. *1429 m. Lucko kongresas iš karto apėmė daug: aukščiausią Vytauto galybę, puikiai išsilaikiusios imperijos idėjos tinkamumą, kartu sunkų Lietuvos—Lenkijos unijos klausimą.*

Lucko suvažiavimui pradžią buvo davęs Zigmantas, kuris, būdamas Vengrijos karaliumi, daugiau turėjo bendrų suvažiavimų su Jogaila ir Vytautu, dažniausiai prie Vengrijos sienos, Cipse. Dabar sutarta padaryti suvažiavimą Lucke, Voluinės krašte. Zigmantas atvyko į jį kaip Romos karalius. *Romos karalius Lucke, Rusios žemių mieste! Nepaprastos reikšmės įvykis,* apie kurį vos puslapis yra visoj imperijos ir rytų istorijoj, kupinas alegoriškos reikšmės. Maža buvo imperijos istorijoj atsitikimų, kad Romos karalius ar imperatorius būtų žengęs į Europos Rytų žemes, galbūt per daug retai, nepaisant imperijos nuostolių ir jo autoriteto rytuose. Tačiau kiekvieną sykį, kada taip atsitikdavo, palikdavo pastovūs didelės reikšmės paminklai, prasidėdavo rytų istorijoj epochos. Šimtmečius pratekęs žvilgsnis grįžta prie pirmojo, susitinkame su Otonu III, 1000 metais atlikusiu į Gnezną maldininko kelionę, kuri iš tikrųjų buvo svarbi politikos kelionė ir supažindino rytus su imperatoriaus iškilmingumu, pamokė jam nusilenkti. Su didžiausia prabanga pasirodė tada Otonas, kupinas imperijos idėjų, nors Lenkijos hercogas Boleslovas Narsusis stengėsi jį savo žibėjimu pralenkti norėdamas visiems parodyti savo galybę. Ir viskas, kas buvo susiję su 1000 metų Gnezno diena, turėjo gausių vaisių. Toliau eina *Frydrichas Barbarosa,* kuris savo kariuomenės priešaky nukeliavo iki Oderio krantų, sustiprino *Silezijos* savarankišką išsirutuliojimą

---

kalai apie Vytauto istoriją, apskritai kaip ir aukščiau 164, 189 psl. suminėti darbai. Geriausiai atvaizduotas kongresas yra Prochaskos jo veikale „Jogaila ir Vytautas", kur šioms asmenybėms duodama reikšmės daugiau negu idėjiškai politiškiems sumetimams. Medžiagos šaltinis yra geriausias Codex dipl. Vitoldi ir Cod. epist. saec. XV. Taip pat išsemiamai pavaizduota Długoszo. Historia XI, 359—416.

ir taip dar niekuomet negirdėtu būdu iškėlė savo imperatoriaus autoritetą rytuose. Tačiau toliau į rytus nebuvo nuėjęs nė vienas valdovas. Tą 1429 m. padarė Zigmantas. Vytauto pasiruošimas tai dienai viename jo valstybės mieste buvo svarbus dalykas. Jis išdidžiai pasiryžo prieš aukščiausią vakarų valdovą parodyti paskutiniais metais pakilusią galybę, turtus, brangenybėmis papuoštus palydovus ir jį pavaišinti. Šiuo požiūriu Vytautas lig smulkmenų buvo panašus į Boleslovą Narsųjį.

Suvažiavimas buvo sušauktas 1429 m. pradžioj Lucke. Iš visų pusių atvyko Vytauto vasalai ir jam priklausą žmonės. Pirmiausia atvyko stipri Lenkijos delegacija, sudaryta iš bajorų, aukštų valdininkų ir paties karaliaus. Kartu dalyvavo ir Ordinas, taip pat Vytauto žentas, didysis Maskvos kunigaikštis su daugybe Rusios kunigaikščių iš Riazanės, Odojevo, Tverės, Naugardo. Toliau ėjo pasiuntiniai iš totorių ordos, Moldavijos, nuo Danijos karaliaus ir iš Cargrado (Bizantijos). Taip pat dalyvavo ir vienas Kazanės [1] „burmistras", kuris su visais savo valdiniais buvo pasidavęs Vytautui, jį maloniai priėmusiam. Apskritai buvo atvykę kunigaikščių ir pasiuntinių pulkai iš visų Europos Rytų, kuriuos Vytautas supažindino su Zigmantu ir kunigaikštiškai pavaišino. Zigmantas kaip paprastai atvyko pasivėlavęs. Dabar prasidėjo atskirų valstybių lenktyniavimas, nes kiekvienas norėjo parodyti didžiausią savo puikybę. Nors lenkų istorikai sako [2], kad Lenkija pralenkusi visus savo puikybe ir prabanga, tačiau negali būti abejojama, kad šįkart daugiausia parodė Vytautas. Atskiri pasiuntiniai buvo priimti iškilmingai, bet su nepaprasta grožybe buvo priimtas Zigmantas, kurio kelionė į rytus buvo panaši į triumfą.

Kas buvo svarstyta Lucke? Zigmantas labiausiai norėjo susieiti su Vytautu, apsvarstyti ir aptarti klausimus, kuriuos išspręsti veltui stengėsi Zigmantas ir Lenkija, dėl ko šį sykį pasirodė ir buvo atvykę pasiuntiniai iš rytų bei kaimyninių Europos Vakarų dalių. Svarstytini buvo visi pastarąjį dešimtmetį kilę klausimai: Bohemi-

---

[1] Cod. Vit. n. 1337.

[2] *Długosz.* Historia XI, 366 ir kt.

jos—Silezijos, Prūsijos—Lenkijos, pagaliau Moldavijos klausimas, taigi svarbiausios problemos, kurios judino visą Lenkijos—Lietuvos užsienio politiką ir kurioms išspręsti Zigmantui būtinai reikėjo Vytauto, nes tik Lietuvos dėka jis galėjo panaudoti visas priemones, kad lenkai nusileistų. Todėl Zigmantas pirmiausia norėjo susitikti su Vytautu be Lenkijos, o to norėjo ir pats Vytautas [1]. „Kadangi daugelio dalykų, turinčių reikšmės Zigmantui ir Vytautui, negalima buvo spręsti be Lenkijos karaliaus, prašoma pakviesti ir šį." Toks iš anksto buvo Zigmanto ir Vytauto nusistatymas kongrese. Zigmanto pasiuntiniai, buvę pas Vytautą, be abejo, buvo sudarę derybų programą. Yra žinoma, kad vainikavimo klausimas, kuris netrukus tapo svarbiausias Lucko suvažiavime, buvo jau iškeltas pasiuntinių ir netiesiogiai, nepasiruošus Zigmanto įtrauktas į debatus [2]. Vainikavimo klausimas užgožė visa kita. Vytauto vainikavimas iš naujo ragina grįžti į Lietuvos valstybės pradžią.

Vainikavimo klausimas turėjo tiek amžiaus, kiek ir pradžia Lietuvos krikšto, kurį vykdė krikščioniškosios vakarų pajėgos ir Lietuvos kaimynai. Vainikavimo klausimas ypač puikiai vaizduoja abiejų universalių galybių, imperatoriaus ir popiežiaus, veikimą. Karaliaus titulą jos teikdavo daugiausia tiems pagonių kunigaikščiams, kurie priėmė krikštą ir buvo priimti į krikščioniškąją šeimą, į vakarų tautų ir valstybių bendruomenę. XIII ir XIV a. popiežius kaip paprastai rytuose pralenkė imperiją. Kad Lietuvos jungėjas Mindaugas sutiko priimti krikščionybę, tai buvo jo laimėjimas. Kaip užmokestį jis gavo karališką vainiką, kurį priėmė iš popiežiaus malonės. Bet kartu jis tapo jo vasalu. Atsimetęs nuo baž-

---

[1] Cod. Vit. n. 1333, 1428 lapkr.: Vytautas Zigmantui: „absente prefato domino rege Polonie possemus S^tem V^tam facilius et decencius honorare et tractare, V^re S^ti in multis nos conformando, videlicet in missarum audicione et consiliorum ac prandiorum peraccione, sed quia in pluribus V^re S^ti et nobis proficuis sine prefato domino rege Polonie non poterimus quidquam concludere".

[2] Nežiūrint priešingų tvirtinimų, aiškiai matyti iš Ordino pasiuntinybei tuoj po Lucko duotos instrukcijos, kur straipsnis sako: „Von der cronunge des grosfursten", Cod. Vit. n. 1340.

nyčios, Mindaugas neteko ir karaliaus vainiko. Ir jis nebuvo duodamas *pagonims* Lietuvos valdovams iki Gedimino laikų. Gedimino derybos su kurija dėl krikšto ir vainiko buvo jau gan toli pažengusios [1], bet pagaliau projektas iširo. Matome, kad mėginimų apkrikštyti šimtmetyje vainikas buvo siūlomas daug kartų. 1349 m.[2] popiežius žadėjo vainiką Kęstučiui, jei apsikrikštytų, o Vengrijos Liudvikas taip pat žadėjo išrūpinti jam vainiką, jei jis iš Vengrų prisiimtų krikštą. Tačiau krikšto vainikavimo bandymai nedavė jokių vaisių. Paskui buvo ilgesnė pertrauka, nes pasikeitė Jogailos frontas ir jis gavo kitą karaliaus vainiką, todėl krikštijant Lietuvą nebuvo reikalo, pati unija to daryti neleido, iš naujo kelti vainikavimo projektą, kuris dar nebuvo užmirštas, nes greta Lenkijos vainiko, jei dėl to pati unija nesugriūtų, negalėjo būti Lietuvos vainiko. Nuo šio laiko vainikavimo klausimas iškyla nebe su Lietuvos krikštu, bet tik tada, kada unijai grėsė pavojus ir iširimas. Dabar iniciatyvą paėmė tos pajėgos, kurioms rūpėjo unijos suskaldymas. Šie mėginimai ypač siejosi su *Vytautu, kurio valdymo laikas buvo nužymėtas vainikavimo klausimu kaip raudonu siūlu.* Kartą jis ryžosi tai daryti dėl popiežiaus, du kartus mėgino dėl Romos karalystės.

Visai priešingas tam, kas buvo padaryta 1386 m. unijos, Vytauto manymu, turėjo būti valstybinis aktas, kurį 1398 m.[3] jis su savo bajorais paruošė ir kurį tyrinėtojai yra įvairiai įvertinę, dažnai sumažinę jo vertę arba visai paneigę. Tik pastaruoju laiku prigijo tikrasis Lietuvos—Lenkijos istorijos momento įvertinimas, kuris labiausiai pabrėžė, kad čia buvo naujas vakarų unijos jėgų įsikišimas arba, geriau pasakius, Vytauto ir Jogailos kreipimasis į jas. Kodėl taip atsitiko, kad Vytautas tais metais sutiko veikti priešingai negu reikėjo veikti atsižvelgiant į paskutiniojo dešimtmečio būklę. Kodėl Jogaila su tuo

---

[1] *Theiner.* Mon. vet. Pol. I n. 290—296.

[2] Ten pat I n. 693: vosque ac successores vestros titulo regio insignire et regalibus insigniis docorare.

[3] *Posilge.* Script. rer. Pruss. III, 493 ir kt.; *Halecki.* Dzieje unii I, 153 ir kt.

sutiko, jau anksčiau pasakyta, aiškinant anų laikų Lietuvos ir Lenkijos santykius. Stipresnio unijos įtempimo pašalintas, pirmą kartą unijos harmonijoj aiškiai ir stipriai pasigirdo Lietuvos laisvės motyvas. Lietuviai norėjo būti laisvi kaip ir pirma. Dėl to jie reikalavo savo, o ne Lenkijos karaliaus, ir todėl formaliai, romėnų ir germanų pavyzdžiu, aklamacija pakėlė Vytautą Lietuvos karaliumi. Taip sako tų laikų istorijos rašytojas. Tačiau tie gandai, kurie visuomet pasiekdavo geros orientacijos Marienburgo dvarą, buvo tokiu tonu parašyti [1], kad juos drąsiai galima įterpti į ligšiolinę Lietuvos valdovų vainikavimo mėginimų eigą, kur kalbama tik apie Lenkijos karaliaus derybas ir triūsą Romos kurijoj suteikti vainiką Vytautui, „Lietuvos ir Rusios" valdovui. Karingas Lietuvos bajorų aktas galėjo duoti pradžią ir turėti atgarsį vyriausiuose lietuvių visuomenės sluoksniuose, lietuvių „tautoj". Kaip pirma, taip ir dabar universaliosios pajėgos teikė vainiką ir kėlė į karalius, kaip pirma, taip ir dabar Jogaila ir Vytautas pagal senovės lietuvių tradiciją, kuri buvo artima ir Lenkijos pavyzdžiui, kreipėsi į Romą, nors Ordinas, turėdamas daug šio krašto privilegijų, labai buvo nepatenkintas, nes nebebūtų jis galėjęs kelti krikščioniškai valstybei savo pretenzijų [2]. Bet šis mėginimas dėl pastaruoju laiku tvirtėjančios unijos nebuvo realizuotas. O Vytautas visuomet stengėsi iš tokios ploto atžvilgiu didelės Lietuvos—Rusios valstybės padaryti karalystę, nes jis, matyt, norėjo atsisakyti nuo Lenkijos jungčių. Kol Vaclovas buvo Romos karaliumi, tuo reikalu maža ko buvo galima laukti. Kas kita buvo, kai *Zigmantas,* kuris dėl Vengrijos karalystės ypač arti buvo susijęs su Vytauto valdomąja Moldavija ir Podole ir susipažinęs su politinėmis Lenkijos—Lietuvos valstybės problemomis, savo imperine politika, kuria jis buvo gi-

---

[1] Cod. dip. Pruss. VI n. 61.

[2] 1416 m. Lenkija savo skunde prieš Ordiną sako, kad Ordinas dažnai sėdavęs nesutikimą tarp Lietuvos kunigaikščių, dažniausia traukdavęs juos savo pusėn ir buvęs priešingas Jogailai: „Promiserunt enim quibusdam fratribus nostris, quod ipsos ad sedem supremi principatus nostri voluerunt extollere et regnum de terris nostris erigere ac eos postmodum *coronare*". Cod. Vit. Ang. n. 6.

liai persiėmęs, palietė jautriausią unijos vietą. Todėl atsitiko taip, kad Zigmantas, kaip imperijos vietininkas ir išrinktas Romos karalius, buvo pasiryžęs veikti su visomis savo Romos karalystės pajėgomis. Sunkios Ordino ir Lenkijos derybos prieš 1410 m. karą, toliau Vaclovo trečiųjų teismo sprendimas nelabai tiko nuraminti rytams. Tuos sumišimus panaudojo Zigmantas, kad šauniai pasirodytų prieš Lenkiją. Moldavijos klausimas ir kiti ginčijami dalykai *privedė abu monarchus* prie to, kad jie susitarė susitikti Kesmarke. Iš Lenkijos—Lietuvos pusės atvyko tik Vytautas, bet užtai nepaprastoj puikybėj. Ir čia, kaip rašo Dlugošas [1], Zigmantas Vytautui slaptai pasiūlęs vainiką ir tuo stengęsis jį atitraukti nuo Lenkijos. Bet šis nesidavė apgaunamas ir nakčia pro tamsą išjojęs ir viską papasakojęs Jogailai. Zigmantas tuo norėjo ne ko kito, o suardyti Lietuvos—Lenkijos uniją, lenktyniuoti su popiežiaus valdžia ir įgyti palankumą imperijos kunigaikščių, kurie iš to būtų galėję matyti jo garbės pakilimą užsienyje. Kita vertus, jei Vytautas būtų nepriėmęs to pasiūlymo, galėjo labiau paspausti Lenkiją. Nors tai buvo tik epizodas, tačiau to neužmiršo Vytautas ir Zigmantas.

1429—1430 m. vainikavimo klausimas parodė, kad Zigmantas laukė patogiausios progos dar kartą pakartoti savo pasiūlymą. Tikėjosi ją rasti Lucke. Ir vėl unija stovėjo pavojuje, Vytautas ir Jogaila vienas nuo antro labai nutolo, Lietuvos separatizmas ir pabudęs lietuvių tautinis jausmas davė vilties, kad šį kartą Vytautas tikrai laimėsiąs, o 1429 m. Zigmanto pasiūlymas buvo panašus į 1410 m. Bet šį kartą Vytautas, kuris nieko negalėjo pasakyti, skatino Zigmantą kreiptis į Jogailą, kad gautų jo sutikimą. Tą žingsnį Zigmantas padarė pasinaudodamas siurprizo momentu. Anksti rytą, kai Jogaila dar tebemiegojo, atėjo jis pas jį ir išdėstė jam savo planą — duoti Vytautui karaliaus vainiką. Visi šaltiniai liudija, kad Jogaila su džiaugsmu pritaręs ir davęs savo sutikimą. Tiesa, Jogaila tada buvo 80 metų amžiaus senelis, visuo-

---

[1] *Dlugosz.* Historia X, 5 ir kt.; plg. čia *Prochaska.* Władysław Jagiełło I, 240 ir kt.; vėliau tuo rėmėsi Vytautas, Cod. Vit. n. 837.

met kovojęs su galingais Lenkijos politiką lemiančiais sluoksniais, kurie Jogailos dinastijos klausimu buvo taip mažai palankūs. Kaip 1398 m., taip ir dabar negali paneigti, kad Jogaila jau seniai norėjo Lietuvą padaryti karalyste ir bent kuriuo nors būdu ten užtikrinti savo giminę, kas buvo galima tuo lengvai įvykdyti, kadangi Vytautas neturėjo nė vieno vyriško įpėdinio. Šis dinastijos klausimas turbūt tai ir lėmė, nes greitai paaiškėjo, jog Zigmantui ne taip rūpėjo ir Vytautas ne taip suprato jo pasiūlymą, kad karaliaus titulas būtų duodamas jam pačiam kaip jo paties darbų ir galybės pripažinimas ir tai turėtų baigtis jo mirtimi. Tokių pavyzdžių buvo rytuose gana daug. Priešingai, Lietuvos—Rusios žemes reikėjo sulipdyti į naują karalystę Lenkijos sosto taryboje [1]. Tatai sukėlė jaunų iškilėlių pasipiktinimą. Pavyzdžiui, Olesnickis čia įžiūrėjo konstitucijos laužymą, net karą. Dėl to galėjo sugriūti unija. Be to, Olesnickis pasiskubino pranešti, kad Lenkijoj esama įpėdinių, Jogailos sūnų iš Sofijos, todėl ir Vytautas, kaip Dievą mylįs, turįs atsisakyti nuo tų Zigmanto išgalvotų, pilnų apgavimo ir klastos planų, siekiančių ardyti ir silpninti Lenkiją, jis turįs prisiminti, kad Lenkija suteikusi Lietuvai galybę, tiek daug turtų, kurių ši niekuomet neturėjusi.

Taip kilo smarkiausi ginčai Lucke, tačiau Jogaila iš pradžių nepasidavė Lenkijos opozicijos prikalbamas. Todėl Lucke buvo įsitikinta, kad Jogaila esąs už Zigmanto planą, bet stipri Lenkijos grupė, veikianti visomis priemonėmis, iškėlė tuos klausimus, kurie kadaise buvo susiję su unija, ir stengėsi griežta forma aiškinti buvusiųjų unijų teises, o dabartinį projektą traktuoti kaip prieštaraujantį konstitucijai. Ir senasis Jogaila, vos tik grįžęs į Lenkiją, pasidavė naujos generacijos opozicijos įtakai, buvo priverstas atsisakyti nuo savo plano ir sutikti su tuo, ko norėjo Lenkijos bajorija, t. y. valdžios atstovai. Ko gero, Jogaila buvo net apgautas, nes be jo žinios vyko pasitarimai, buvo išsiųsti raštai, kurie Vytautą, linkusį taikingai elgtis, skaudžiausiai įžeidė, iš naujo sukėlė

---

[1] Dlugosz IV, 369 ir kt.

tautinį lietuvių jausmą, nes šie jau gyveno kitais jausmais, tikėdamiesi gauti savo karalių. Ši Vytauto sukelta tautinė lietuvių ambicija[1] buvo geriausia Zigmanto sąjungininkė. Tai buvo reikalinga jo planams, kurie pačioje pradžioje susidūrė su įvairiomis kliūtimis.

Nors Zigmanto pasiūlymu Vytautas jautėsi tikrai pagerbtas, nes jis kilo nuo „visos krikščionybės galvos", taip Vytautas Zigmantą tais metais gindamas vadino[2], tačiau, kaip išmintingas ir žinąs savo pareigas politikas, kuris skaitėsi su galimomis kliūtimis, jis buvo atsargus ir pritarė Zigmanto Lucko pasiūlymui tik su sąlygomis, stengėsi užtikrinti pritarimą savo gyvenimo darbo vainikui, svarbiam Lietuvos istorijos įvykiui, ypač Lenkijoj, nes jis su Jogailos pažadėjimu skaitėsi kaip su tikru faktu. Todėl Zigmantas, dar nieko aiškaus nematydamas dėl Vytauto apsisprendimo, išvažiavo iš Lucko ir visą 1429 m. pusmetį laukė atsakymo iš Lietuvos. Tačiau atsakymas užtruko ilgai, nes čia su Lenkija dėl unijos esmės, dėl *vainikavimo teisių teko diplomatams sunkiausiai kovoti ir išaiškinti jo santykius su unija.* Dėl to kilo didžiausių nuomonių įvairumų, panašiai kaip ir šių dienų mokslininkams, kurie stengiasi išaiškinti unijos esmę. *Lenkijos unionistai* pabrėžė nuolatinę uniją[3] ir jos esmę — kad lietuviai be Lenkijos bajorų pritarimo negali patys rinktis valdovo. Bet kaip tiktai tam prieštaravo vainikavimo projektas, nes lietuviai, ta garbe pasitikėdami, galėtų pasidrąsinti išsirinkti sau naują karalių be Lenkijos pritarimo, kas, aišku, prieštarautų unijoms, ir apskritai dėl vainikavimo Lietuva nutoltų nuo Lenkijos. Tačiau *Vytautas,* Zigmantui išdėsčius Lenkijos priekaištus ir prieš-

---

[1] Kaip sako *A. Brückner.* Polaci i Litwini, język i literatūra, išėjusioj rinkiny Polska i Litwa (1914), 343 ir kt., psl. 348 apie lietuvius: „XV šimt. jų niekas nepolonizavo, priešingai, jie miegojo kapų miegą ir ne kartą juos žadino Vytautas", yra nesuprantamas dalykas.

[2] Cod. Vit. n. 1352, 1429, 1429 geg. 3 d.: Vytautas gina Zigmantą Lenkijos karaliaus akyse dėl husitų klausimo: „Impossibile enim quod Dominus Romanorum rex, qui caput est tocius christianitatis, talia attemptaret".

[3] Cod. Vit. n. 1341 und *Dlugosz* XI, 389 ir kt.

taravimus, visai kitokiu tonu atsiliepė apie unijos esmę. Labiausiai jis pyko dėl to metodo[1], kaip Jogaila Lenkijos—Lietuvos valstybės vidaus reikalus išdėstė Romos karaliui ir jį apsunkino tais dalykais, kuriuos būtų turėję tik patys spręsti. O Romos karaliui Vytautas aiškino, kad Jogaila tokiais raštais pažemina Lietuvos žemes, „lyg būtų jos nelygios jo žemėms, kurios jam lygios kaip broliai". Todėl čia ir esą tiesos, kad Lietuva negali rinktis sau valdovo, tačiau tas nepaneigia fakto, „kad mes esame išrinkti tų žemių didžiuoju kunigaikščiu ir valdovu, jas valdome tvirtai ir ramiai". Tačiau ne vien jį pažeminęs Jogaila savo raštu, bet taip pat ir pačius lietuvius, „kuriuos jis norėjęs padaryti formaliai nelaisvus, savo sosto vasalus, kas jiems taip sunku pakelti, kaip žmonėms, kurie visuomet buvo laisvi, nebuvo jokios šalies vasalai". Kuo aiškiausiai pastebime čia griežtą teisių ir tikrovės priešingumą, kurio buvo galima išvengti tik nauju sutvarkymu, bet ne išlyginti senovės raidėmis, kol gyveno toks valdovas kaip Vytautas. Lietuvos bajorai norėjo būti lygūs su Lenkijos bajorais, nes jie pakankamai turėjo suprasti jų išdidumą, nepaisant bendro 1413 m. garbės sulyginimo. Tačiau tie menki dalykai, kurie dideliuose apsisprendimuose kartais atsveria, veikė pavyzdingai. Jau vainikavimo ginčas puikiausiai parodė, kiek maža unijos entuziazmo esama Lietuvoj. Kaip baigsis principinis ginčas, buvo visai neaišku. Zigmantas neteko kantrybės ir pasiūlė naują suvažiavimą, bet Vytautas su tuo nesutiko, nes jam atrodė, kad nėra reikalo šaukti naują suvažiavimą, kol nebuvo išspręstas pats vainikavimo klausimas. Jei vainikavimas iš tikrųjų įvyktų, „tai mums rodos, kad tas turėtų įvykti mūsų žemėj, mūsų namuose, mūsų tėvynėj"[2].

Vytautas[3] labai neapkentė Olesnickio, Oporovskio ir husitams draugiškų Šafrančų, kurie karalių savo įstaigose laikė apsupę, neleido savarankiškai veikti, darė tai, kas priešinga Vytautui ir Lietuvai, ir užsiėmė tamsiais

---

[1] Cod. Vit. n. 1344, 1345.
[2] Ten pat n. 1347.
[3] Ten pat n. 1352.

darbais; Vytautas pateikė jiems visą nuodėmių sąrašą, pyko ir ant Jogailos, kuris nesistengė atsikratyti tų tarėjų ir juos tinkamai nubausti. Didžiausi jo vainikavimo priešai esą vengė tvirto sprendimo, kurio nekantraudamas laukė Vytautas ir Zigmantas, ir laikėsi vilkinimo taktikos, gražiais tuščiais žodžiais ramindami Vytautą, taip pat stengėsi išdildyti iš atminimų kadaise Jogailos silpną valandą duotą žodį [1] ir apskritai neigti tą faktą ir savotiškai aiškinti karaliaus žodį.

1429 m. vasarą *abi pusės pradėjo smarkiai ruošti naujus planus.* Buvo mobilizuotos visos sprendimu suinteresuotos instancijos. Iš lenkų pusės ypač suinteresuotas buvo popiežius. Prasidėjus ginčui, buvo siunčiamos atitinkamos žinios [2]. Popiežius labiausiai buvo susirūpinęs taika ir husitų nukariavimu. Tą jis norėjo pavesti Lenkijai ir Lietuvai, kadangi netikėjo, jog dalyvaus Zigmantas. Zigmanto pasiūlytą vainikavimo projektą stengėsi paimti į savo rankas ir išspręsti pats. Šiuo atveju jis palietė Romos karaliaus teisę. Vadinasi, dėl apčiuopiamų dabarties politinių vertybių prasidėjo nauja tų dvejų universalių pajėgų kova. Vytautas buvo pasiryžęs karaliaus vainiką priimti be Lenkijos sutikimo ir jokiu būdu neatsisakyti, nes dėl to jo autoritetas dar labiau būtų nukentėjęs. Taip pat nelengva savo plano atsisakyti buvo ir Zigmantui, nes ir jo garbė būtų labai nukentėjusi. Todėl jis dar labiau ragino Vytautą, neigė visus galimuosius prieštaravimus ir gandus, kuriuos skleidė Lenkijos dvaras, ypačiai tą, kad Zigmantas vainikavimu norįs laimėti visą pasaulį [3]. Zigmantas išdėstė Vytautui pasaulinės monarchijos, imperijos esmę, kaip religiniais kultūriniais keliais besiremiančią instituciją [4], kurios svarbiausias tikslas esąs pagonių krikštas. Vytautas, lig šiol buvęs geras lietuvių ir žemaičių apaštalas, dabar turįs būti krikščionybės šulas prieš „barbarae nationes". Kad jis

---

[1] Ten pat n. 1344, 1364.

[2] Ten pat n. 1370.

[3] Sed pro certo sciat, quod per hoc nollemus lucrari totum mundum, Cod. Vit. n. 1365.

[4] Cod. ep. saec. XV, II n. 182, 183 (1430).

galėtų sparčiau ir stipriau veikti, norėjo Zigmantas jam suteikti karaliaus vainiką, pakelti Lietuvą į karalystę. Tačiau dėl to jis dar nesąs Romos imperijos valdinys ir vasalas, bet lieką laisvas karalius, kuris krikščionybę gindamas turėtų stoti greta imperatoriaus. Vytautas turėtų kovoti su totoriais, o Zigmantas kovotų su turkais [1]. Todėl abu esą Europos gynėjai. *Taip Zigmanto projekte vieningai susijo misijų teorija ir imperijos idėja,* prieš tai Lenkijai ir kurijai buvo labai sunku kovoti. Tiesiog žavėtinu būdu Zigmantas Vytautui 1429 m. liepos mėn. rašė, kad karaliaus vainikas ir atskiros insignijos „su dideliais papuošalais" jam ir jo žmonai jau paruoštos. Jis iškilmingai visa tai pasiųsiąs. Lenkai dar labiau pradėjo nekantrauti ir širsti, nes pažino Vytauto griežtumą. Jie mėgino eiti šunkeliais, kurie iš karto sukėlė nepasitikėjimą ir kuriuos galima vertinti kaip vilkinimo priemonę. Taip rugsėjo mėn. pas Vytautą atvyko Lenkijos karaliaus pasiuntiniai su Olesnickiu priešaky ir visai formaliai siūlė Lenkijos vainiką [2], kurį Jogaila sutikęs jam atiduoti. Vytautas savo karalystėj būtų buvęs „stiprus ir galingas". Kaip Vytautas galvojo, matyti iš jo pastabos ir kartu duoto atsakymo: „bet mūsų vainiko čia mūsų krašte jis mums nelinki". Vytautui buvo svarbu ne vien vainikas, bet Lietuvos pakėlimas į karalystę. Be to, Lenkijos pasiūlymas rėmėsi ir tais sumetimais, kad Vytautas neturėjo vyriško įpėdinio [3], nes 1430 m. Jogaila pakartojo savo pasiūlymą, „kaip jis savo vainiką gera valia norįs užleisti ir mums savo vaikus ir vainiką su kitomis suverenumo teisėmis atiduoti į globą, kad mes darytume, ką mes norėsim". Iš čia aiškūs lenkų sumanymai, kuriais norėta šunkeliais einant dėl Jogailos giminės paveldėjimo teisių Lenkijoj ir Lietuvoj sutrukdyti Lietuvos vainikavimą.

Aišku, kad tose ilgose derybose buvo pavartotos vi-

---

[1] Jau 1415 m. Vytautas ir Jogaila buvo pasiruošę eiti į turkų karus. Cod. Vit. n. 651.

[2] Ten pat n. 1383.

[3] *Dlugosz* XI, 378: te ipsum, qui nec successorem vides te relinquere.

sos tuomet įprastos politinės ir viešosios nuomonės priemonės. Zigmantas turėjo rūpintis atremti kurijoj tuos lenkų priekaištus dėl husitų klausimo [1], kurie galėjo pažeminti jo, krikščionybės galvos, autoritetą, nes kurija dėl jo elgimosi su husitais ir grasinimo sušaukti bendrą susirinkimą aptarti bažnyčios, taip pat ir husitų klausimams, buvo nelabai palanki [2] ir godžiai rijo lenkų žinias, norėdama rasti priežastį tolesnėms akcijoms [3]. Lenkija nuolat stengėsi Zigmanto veikimą palyginti su taikos ardymu, konflikto troškimu ir pabrėžti savo pasiruošimą numalšinti husitų sukilimą [4]. Bet Zigmantas griežtai teisinosi savo laiške popiežiui, kad jis „galingojo Dievo garbei, krikščionių apsaugai ir ramybei ir netikinčiųjų baimei tą vainikavimą pradėjęs ruošti su Lenkijos karaliaus žinia". Būtų geriau, kad popiežius mieliau trokštų vieningumo, o ne krikščionybės nesantaikos. Jei nugalėtų Lenkijos pasipriešinimas, tada „ir mums, ir mūsų imperijos autoritetui bei didžiajam kunigaikščiui būtų padarytas didžiausias įžeidimas... Tačiau mes tikime, kad Jūsų Šventenybė labai pasirūpins pakelti imperatoriaus autoritetą, pašalinti nesantaiką dėl krikščionybės gerovės" [5]. Imperinė idėja visu savo turiniu išėjo iš sakrališkai religinių ribų. Zigmantas gerai mokėjo derinti savo žodžius, kad nuginkluotų tą, kuris turėjo rūpintis dvasiškais dalykais, ir paneigtų, jog Zigmantas siekiąs grynai pasaulinių galybės tikslų. Misijų teorija, kurią Jogaila ir Vytautas jau ir anksčiau buvo palietę, suliepsnojo nauja forma. „Barbarae nationes" [6] anapus Lietuvos ir Lenkijos kaip imperijos žydėjimo laikais, taip ir dabar davė imperijai turinį ir veikimo tikslą. Teoriniai imperijos ir popiežiaus pagrindai dėl beviltiško laukimo ir pusės metų derybų dabar buvo svarbiausi, nes lenkai

---

[1] Plg. *Raczyński*. Cod. Lith. 336 ir kt. (1429).

[2] *Długosz* XI, 388 ir kt.

[3] Plg. čia Martino V laišką, rašytą 1430 m. rugpjūčio 5 d., Cod. Vit. Anh. n. 34.

[4] Cod. Vit. n. 1393.

[5] *Długosz* XI, 388 ir kt.

[6] Cod. Vit. n. 1394.

pateikė savo painius argumentus ne tik dėl unijos, bet ir dėl kitko, dėl Zigmanto žygio teisėtumo.

Ar Romos karalius, nebūdamas imperatorius, turi teisę ką pakelti į karalius? O gal šią teisę teturi vienas popiežius? Tuos teorinius klausimus Lenkija vėl padarė universalaus politinio idėjų ginčo objektu, kaip kad buvo Konstanco susirinkimo metu, kur Vlodkovicas taip pat realiais politiniais sumetimais Lenkijos vardu ginčijosi dėl imperijos ir popiežiaus kompetencijų. Jau 1412 m. Lenkijos byloj su Ordinu ir Konstanco susirinkime, ir po Breslau 1420 m. sprendimo politinio gyvenimo arenoj pasirodė naujas vadas, galima sakyti, nauja didžiulė galybė, būtent *universitetas,* kurio sprendimas buvo lyg dogma, politikos tikslas, nes tuomet universitetai buvo tarsi valstybės universitetai ir atstovavo tam mokslui, kuris labiausiai patiko karaliaus dvarui. Šis žaidimas keistu būdu pasikartojo taip pat Lenkijos ir Zigmanto vainikavimo konflikte. Vytautas—Zigmantas kreipėsi į Vienos universitetą, į teisių fakultetą, Jogaila laikėsi Krokuvos universiteto, kurio kanono žinovai jam sukūrė specialų pranešimą [1], atsakė į tikrai nelengvą klausimą, būtent: ar Romos karalius dėl Romos karališko titulo arba tik kaip imperatorius ir apskritai ar imperatorius, o ne vienas popiežius turėjo teisę karalių vainikuoti, sostan sodinti; ar patepimas ir pašventinimas, kaip grynai bažnytiniai aktai, priklauso vainikavimo ceremonijoms ar ne. Lenkijos politinių sluoksnių norai nulėmė atsakymą ir kelią Lenkijos juristų, pasiėmusių spręsti tokį nedėkingą uždavinį. Vadinasi, jis negalėjo laisvai savo nuomonės pareikšti. Be to, tarp jų nebuvo Vlodkovico, kuris, kaip rodo jo traktatai, buvo persiėmęs moderniško ir moksliško gyvenimo dvasia ir labiau žinojo dialektą ir metodus negu *Krokuvos universiteto pasitarimo* autoriai. Dėl Krokuvos pasitarimo teisingai sakoma, kad jis buvęs

---

[1] Pirmiau tik iš įstatymų rinkinių žinomus susirinkimų nutarimus *St. Zachorowski* išspausdino ir ypač ištyrė moksliškai: Studya z historyi prawa kościelnego i polskiego (1917), 149 ir kt.; taip pat plg. *A. Prochaska.* Znaczenie niedoszłej koronacji Witolda, Aten. Wileńskie I (1923), 337 ir kt.

vienašališkas, pilnas advokatų, suktybių, o labiausiai nesiskaitęs su XIV amžiaus teisių būkle, kuri dėl seno įpratimo buvo šventas dalykas. Žinoma, lenkų nusistatymui maža naudos davė šis šimtmetis, iškėlęs teorijų ir naujų dalykų apie imperijos ir popiežiaus esmę bei santykius, siekiančius to, ko norėjo pats Zigmantas, kuo rėmė jis savo darbus. Tad Krokuvos profesoriai griebėsi senų, apdulkėjusių, mokslo ir praktikos seniai užmirštų ir abejingų teorijų iš tų XII ir XIII šimtmečio laikų, kada imperatorius ir popiežius smarkiai kovojo, nė vienu žodžiu nepalietė naujų teorijų, todėl visi Lenkijos juristų įrodymai atrodo pasenę, neprilygstą tų laikų mokslui, nors jie (juristai) naujas netinkančias jiems teorijas sąmoningai atsisakė naudoti. Jie gynė tą nuomonę, kad išrinktas ir popiežiaus aprobuotas Romos karalius neturįs teisės sodinti karalių, nes skirti karalių yra imperatoriaus *ordo*, bet ne jurisdictio atributas, nes ir unccio ir consecratio nėra pašalinės, tik iškilmes didinančios ceremonijos, bet esminiai dalykai, kuriuos popiežius, gavęs iš Kristaus „visą pasaulio galybę", perduoda ir karaliui. Ir karaliaus vainikavimą būtinai reikia patepti. O popiežius aukščiau už Romos karalių, kuris nėra joks vyskupas, kad galėtų duoti šventimus, o tai iš esmės ir sudaro karaliaus vainikavimą. Tad Vytauto kaip karaliaus patepimas galėtų labai pakenkti Lenkijos karaliui ir jo žemėms, ypač todėl, kad Lietuva, atsižvelgiant į paveldėjimo teises, priklauso Jogailai. Lenkai tyčia aplenkė tą klausimą, kokias teises tuomet turėtų vainikuotas ir pateptas karalius, turint galvoj karaliaus klausimą, tad ir šioje vietoje jų įrodinėjimai jau turi nemaža spragų.

Vienos teisių fakultetas, ypač italų Romos karaliaus taryboj esąs teisių žinovas Jonas Baptistas *Cigala,* stojo kovoti už Zigmanto ribas, nes jis galėjo drąsiai remtis dabarties teisių būkle, jos paskutiniojo šimtmečio kryptimi ir tokiu būdu pagrįsti savo tezes. Ir čia kyla atsiminimų iš Konstanco susirinkimo, kur Falkenbergas daug žiauresniu, bet panašiu tikslo siekiančiu būdu gynė karaliaus teises. Vienos juristai ir Cigala taip pat tikėjo, kad vienodos imperatoriaus ir popiežiaus teisės kilusios

tiesiogiai iš Dievo. Be to, išrinktojo Romos karaliaus galybė esanti visiškai lygi vainikuoto imperatoriaus galybei, nes ne vainikavimas, bet rinkimas lemiąs dalyką. Pašventimas imperatoriaus ir karaliaus vainikavimo metu tik padidinąs iškilmes ir esąs grynai bažnytinės ceremonijos dalykas. Taip formulavo Cigala savo nuomonę, kurią taip pat palaikė Vienos profesoriai. Dėl klausimo, kas iš tikrųjų turįs teisę patepti karalių, jie elgėsi labai atsargiai, nors gerai žinojo būtiną popiežiaus teisę, tačiau gynė ir vyskupų teises. Nepaisant visų kurijos teisių, tam esąs pašauktas ir ordinarius loci [1]. Abi besivaidijančios politinės stovyklos turėjo teorinių ginklų tolesnei kovai, kurioje tos nuomonės buvo įvairiai panaudotos.

Lenkijos pasiuntiniai stengėsi pirmiausia suklaidinti Vytauto tikėjimą teorinėmis ir praktinėmis Zigmanto teisėmis, ypač sukelti abejojimų dėl patepimo, kur Zigmantas, pasirėmęs Vienos teisėmis iš 1430 m.[2], kai vainikavimas jau buvo paskirtas Marijos Gimimo Šventėj, stengėsi atremti, tvirtindamas, jog vainikavimo pasiuntinybei viskas paruošta ir jis galįs ramiai pakviesti numatytus svečius į vainikavimo iškilmes. Dėl patepimo nesą abejonių, nes tai esąs ne esminis dalykas, bet turįs tik ceremonijų reikšmę. Tik tas, kuris norėtų daryti, kas reikalinga, tegu pasiima popiežiaus leidimą. Jam nėra reikalo abejoti dėl jo imperatoriaus teisių įkurti karalystę ir atsižvelgti į kitų karalių — Kastilijos, Škotijos, Sicilijos,— kurie taip pat esą karaliai, nepriėmę patepimo, pavyzdžius. Su pasiuntiniais jis išsiųsiąs ir Cigalą, kuris jam išaiškinsiąs ir kitus teisių klausimus.

Vadinasi, teisėtumo pagrindai ir jų priešingybės buvo jau išaiškintos, ir dalyviai galėjo patys pasirinkti. Vytautas tvirtai buvo pasiryžęs kiekvienu atveju vainiką priimti. 1430 m. pavasarį [3] jis iš naujo užtikrino Zigman-

---

[1] Iš tikrųjų popiežius uždraudė Cholmo vyskupui kuriuo nors būdu dalyvauti rinkimuose. Cod. saec. XV, II n. 186.

[2] Cod. Vit. n. 1414.

[3] Ten pat n. 1402.

tui ir Ordinui savo prisirišimą, kad Lenkija jaustų jo galybę. Tuo labiau kad aukščiau minėti lenkai mums neužleis vainiko ir mūsų žemę panorės kaip belaisvius ir baudžiauninkus laikyti, todėl mes veikiau esame priversti vainikuotis savo laisvei užtikrinti. 1430 metų rugpjūčio mėnesį visi pradėjo veikti smarkiau. Romos karaliaus dvaras pagaliau išsiuntė *vainikavimo pasiuntinius.* Vytautas iš visur kvietė svečius. Lenkai dėl Vytauto elgesio buvo visai nusiminę ir galvojo apie karą, o Ordinas vėl ieškojo galėjimo apginti savo žemes nuo Lenkijos puolimo. Iš tikrųjų įvyko netikėtas dalykas: pirmieji pasiuntiniai ir Cigala pateko nelaisvėn lenkų, kurie juos apiplėšė ir sumušė [1]. Tarp atimtųjų raštų buvo Zigmanto ir Vienos teisininkų ekspertų pareikštos nuomonės. Iš tikrųjų tai buvo blogas ženklas vainikavimo pasiuntinybei, kuri turėjo dabar nuvykti ir kuriai lenkai visais atvejais taisės užkirsti kelią ir net buvo pasiruošę pulti Ordino žemes. Jau ėjo gandai, kad 5000 Lenkijos raitelių esą susirinkę ties siena [2]. Tai Ordinui padarė nemaža rūpesčių.

Vytauto nuotaikos tose didžiausiose rugpjūčio pabaigos ir rugsėjo pradžios vilties dienose nereikia nė aprašinėti, turint galvoj jo paties temperamentą. Bet ką reiškia didžiausias pyktis, didžiausia neapykanta Lenkijai! Vilniuj jau buvo susirinkę šviesiausieji kunigaikščiai. Jų diena iš dienos vis daugėjo. Vytauto nekantrumas vis augo. Toji diena, kada rytams, savo valdiniams, norėjo parodyti savo galybę ir garbę, atrodė, vis labiau tolo. 1430 m. rudenį Zigmantas ir Vytautas ieškojo naujų kelių, po to vokiečių vainiko pasiuntiniai pasitraukė dėl lenkų kariuomenės ir grįžo namo. Cigala ir kiti pirmosios pasiuntinybės nariai, kurie buvo atvykę į Lietuvą, stengėsi, dalyvaujant visų rytų, nuo Maskvos iki Konstantinopolio ir totorių ordos, svečiams, Vytautą perkalbėti, kad jis sutiktų paruošt vainiką Vilniuje ir juo vainikuotis, nes Romos karalius tikrai duosiąs sutikimą [3]. Vytautas

[1] Cod. Vit. n. 1433.
[2] Ten pat n. 1438.
[3] *Dlugosz* XI, 405.

vėl stengėsi duoti patarimų Zigmantui dėl naujo vainiko siuntimo [1], pasiūlydamas, kad jie nevažiuotų su tokia didele gurguole ir su daugeliu žmonių, bet kad atvyktų slaptai. Zigmantas žadėjo tai padaryti lapkričio 8 d.[2] *Tačiau spalio 27 d. Vytautas mirė,* nesulaukęs tokios artimos *iškilmingiausios savo gyvenime valandos.* Po trumpos ligos mirė 80 metų senelis. Tuo ir sugriuvo visi planai, viltys, troškimai ir konfliktai, susiję su Vytautu. Galima tikėtis, kad Vytautas, gulėdamas mirties patale, prašė Jogailą, kuris buvo pats atvykęs į Vilnių [3], išspręsti vainiko klausimą, saugoti jo žmoną [4], taip pat ir Lietuvą ir jos gyventojus ir nepakeisti jo įsakymų ir privilegijų. Vienas prieš kitą stovėjo du aštuonių dešimtų metų seneliai, skirtingos programos simboliai ir įkūnytojai, abu kilę iš to paties namo, kiekvienas kitos tautos heroldas. Tas ir sudarė baisų tragizmą. Dar tragiškiau buvo tai, kad Vytautas tuo momentu, kada dėl tautos ir tėvynės buvo pasiryžęs žengti svarbiausią savo gyvenimo žingsnį, turėjo skirtis su šiuo pasauliu, palikti žemišką didvyrių areną. Kiek galėdamas Vytautas dėl vainiko stengėsi išvengti karo su lenkais. Nūnai, žengdamas į kapą, savo iš naujo lenkų priklausomybėn patekusiai tėvynei linkėjo ir patarė nusileisti, būti ramiai ir atsisakyti nuo vainikavimo plano.

Tuo užsibaigė Vytauto gyvenimo ir Lietuvos istorijos ratas, kuris yra taip pat svarbus ir vakarų imperatoriaus bei popiežiaus rungtynių istorijos skyrius. Zigmantas savo imperine politika daug ką buvo pasiekęs suteikdamas imperijai iš naujo pajėgų ir pagarbos, net politinių laimėjimų. Jis negalėjo skinti pribrendusių vaisių Lietuvoj ir turėjo nusilenkti prieš Aukščiausiojo lemiamą atsitikimą, bet ne prieš popiežių, kuris kiek galėdamas ardė Zigmanto poziciją. Jis siekė net daugiau: lenkų pagalba ir husitų pavojum remdamasis, ruošė prieš galybės ir

---

[1] Cod. Vit. n. 1456: 1430 m. spalio 13 d.

[2] Ten pat n. 1458.

[3] *Długosz* XI, 405 ir kt.; Cod. Vit. n. 1460.

[4] Jis 1428 metais paskyrė jai dalį ir sutiko, kad jai priklausant lenkų jos turtai turi atitekti karūnai, Cod. Vit. n. 1321.

autoriteto siekiančią imperiją naują planą, kurį Ordino prokuratorius Marienburgui pranešė 1430 m. spalio 11 d.[1]:— Didžioje paslaptyje man teko sužinoti, jei prancūzų žemę būtų taikoje arba kitas kuris kraštas, tai imperija persiskirtų su vokiečių tauta ir toks projektas čia yra svarstomas. Vadinasi, šioje pavojingoje ir reikšmingoje imperijos valandoje iškilo Translatio imperii mintis [2], geriausias įrodymas, kad imperija ir tuomet dar buvo politinė galybė, kurios reikėjo siekti. *Tai buvo svarbus pamokymas* bendrai Europos evoliucijai, kurios išdavas parodė Lucko kongresas, tapęs pasaulinės istorijos įvykiu.

Jei universalios vakarų pajėgos Vytauto valdymo metu Lietuvos—Rusios valstybėj užėmė svarbią politinę vietą, su kuria Vytauto užsienio politika dažnai turėjo skaitytis, tai vis dėlto labai toli atsiliko *imperatoriaus* ir patriarcho puoselėjami *lūkuriavimai* dėl *Bizantijos* [3] ir uoliai saugomos pretenzijos. Valdant Vytautui, Lietuvoj tebebuvo vos pėdsakai jų gyvybės. Neaiški Bizantijos egzistencija visame slavų rytų pasauly, kada vakarų imperatoriaus ir popiežiaus valdžia dar žydėte žydėjo, nebuvo susijusi su vieno ar kito kunigaikščio priešingu veikimu, bet parėjo labiau nuo bendrų išsirutuliojimo ir gyvybės reiškinių tų universalių pajėgų, kurios jau ir seniau buvo sutikusios pasipriešinimą. Ji neišsilaikė dėl savo galybei priklausančių tautų ir tautiško judėjimo, nes niekuomet nebuvo sukūrusi tokios stiprios politinės valdžios kaip kad vakarų imperatorius ir popiežius. Todėl vėlesniais viduramžiais rytų Romai prieštaraujančios tautos reikalavo daug daugiau savarankiškumo negu savarankiškam gyvenimui atbundančios vakarų tautos. Tai buvo blogas ženklas Bizantijai, kada jau kelis kartus

---

[1] Cod. Vit. n. 1455.

[2] *K. Kowalewski.* Die Theorie von der translatio imperii und ihr Einfluß auf die Politik und Geschichtsschreibung des Mittelalters, Dissert. Königsberg, Jahrb. d. phil. Fak. d. Univ. Königsberg 1922, 110 ir kt.

[3] Plg. *В. Иконниковъ.* Опытъ изслѣдованія о кильтурномъ значеніи Бизантіи въ русской исторіи (1869); *М. Дьяковновъ.* Бласть Московскихъ государей (1889) ir kt.; Прѣсняковъ: Образованіе, 365.

Balkanų kunigaikščiai buvo pakilę į imperatorius, sukūrę savo patriarchatus ir visai atsisakę nuo Bizantijos. Pagaliau XIV šimtmetyje buvo pašalinta visa tai, kas buvo susiję su politine Konstantinopolio valdžios pirmenybe, tad ir rytų Romos imperatoriui nebeliko nieko kito, kaip tik garbės pirmenybė. Užtai Bizantijoj geriau išsilaikė centrinė bažnyčios pozicija. Su ja nekovojo ir visiems ištikima Maskva, kada Vosyliui I valdant ji pradėjo šiauštis prieš rytų Romos imperiją. Juk šis kunigaikštis nei daugiau, nei mažiau nebuvo pasakęs, o reikalavo iš liturginių maldų išbraukti tik imperatoriaus vardą. Bardamas jį, kas yra svarbu Bizantijos universalių idėjų evoliucijos istorijai, patriarchas 1393 m.[1] Vosyliui dar kartą parodė abejų universalių pajėgų bendrus galybės rūmus, pabrėžė imperatoriaus valdžios reikalingumą, nes bažnyčia be imperijos esanti neįmanoma. Kaip Romos, taip ir Bizantijos imperatorius pirmiausia turėjo rūpintis bažnyčios uždaviniais, ypač ją globoti. Tai ir buvo tas šunkelis, kuris imperatoriui leido užsiimti ir politikos dalykais. Nuo to gynėsi ir ortodoksinė Vytauto ir jo žento Vosyliaus laikų Rusia. Rusia niekuomet neturėjo glaudžių priklausomybės nuo Bizantijos ryšių, kurie baigėsi tuo, kad imperatorius ir patriarchas skyrė Rusios bažnyčios valdininkus ir buvo jiems paskutinė teismo instancija. Todėl Rusios kunigaikščiai, norėdami gauti naujų valdininkų, kreipdavosi į Konstantinopolį. Tuo jie, žinoma, pareiškė ir savo norus, bet jų nebuvo paisoma. Taip pat ir Vytautas susidūrė su Bizantija, nes jo Rusios vyskupai irgi nuo jos priklausė. Vytautas senu įpratimu kreipėsi, kaip ir didysis Maskvos kunigaikštis, į Bizantiją, bet, žinoma, su tuo skirtumu, kad jis kėlė savo kandidatūrą ir jos atmetimą suvokė kaip neteisingą įžeidimą. Bet tuo jis vis dėlto pripažino imperatorių ir patriarchą.

1415 m. kreipėsi jis į dvi galybes, norėdamas gauti naują metropolitą, nes buvo atstatęs senąjį Focių ir tuo įsikišęs į Bizantijos reikalus. Tai buvo revoliucijos žygis prieš rytų Romos pajėgas. Čia nieko nepadėjo tai, kad

---

[1] Acta patriarch. Constant. II. 188 ir kt.

Vytautas tuoj po atstatydinimo pasiuntė pasiuntinius pas imperatorių ir patriarchą, kurie turėjo prašyti Camblaką pakelti jį į metropolitus. Jie prašė veltui. Tik dabar ortodoksų vyskupai su Vytautu pradėjo lemiamą žingsnį, atsisakė nuo Bizantijos imperijos, kurios mylimasis buvo patriarchas. Jie grįžo į pirmuosius krikščionybės laikus, kada dar nebuvo tokių galybių kaip kad imperatoriaus ir patriarcho, buvo iškelta sinodų idėja, giminiška sėkmingiems vakarų susirinkimams, turėjusiems tautiškas bažnytines formas. Vyskupai, kuriuos 1415 m. Vytautas buvo pakvietęs į Naugarduką, savo aplinkraštyje [1] apskritai atmetė imperatorių, nes imperijos smurto saikas prieš bažnyčią jau esąs kupinas. Esą negalima, kad patriarchas ir susirinkimas bažnyčios įsakymu pašventintų metropolitą, kurio nori imperatorius, nes iš šio galima esą pirkti kiekvieno kunigaikščio titulą. Tą puikiausiai parodo Ciprijono, Pimino, Dionisijaus ir kitų pavyzdžiai. Todėl jie negalį nieko veikti, turį laikytis senų bažnyčios taisyklių, sakančių, kad patys vyskupai gali rinkti metropolitą. Jie griežtai protestavo prieš tą įtarimą, kad jie norį atsiskirti nuo bendrojo bažnyčios kūno, lyg būtų eretikai. O kiek aukščiau buvo tuomet pakilusi imperatoriaus valdžia vakaruose negu sugadintuose simonija rytuose. Konstanco susirinkimas ir Naugarduko sinodas buvo baisiausias kontrastas. Todėl ir Vytautas tarėsi mažai esąs suvaržytas universalių pajėgų. Tas nepasikeitė ir tada, kada jo anūkė ištekėjo už Bizantijos imperatoriaus sūnaus [2], nes Bizantija visuotinėj istorijoj, kaip ir Lietuvoj, veikė, palyginti su Roma ir jos universaliosiomis galybėmis, tik kaip schema [3], kurios Vytautas lengvai nusikratė.

Pagaliau Vytauto universalų mąstymą stiprino *totorių* pavyzdys, nes totoriai, kaip ir Bizantija, turėjo carą, imperatorių, kuriuos Vytautas iš dalies skirdavo ir globo-

---

[1] Акты зап. Россіи I п. 24.

[2] Полн. собр. р. л.VIII, 86; Cod. Vit. n. 754.

[3] To nepakeitė ir laisvi Vytauto su turkais ir Bizantija santykiai, kurie buvo prasidėję šunkeliais per Vokietiją ir Moldaviją. *Caro*. Lib. Canc. I n. 90 (1426).

davo; tad tuomet buvo ir bus suprantama, jei 1399 m., akivaizdoj prieš jį stojusios kariuomenės, jam iškilo pasaulinės galybės planai, nes reikėjo totoriams pateikti lygiavertę pasaulio nukariavimo programą. Žinoma, skirtingi religiniai įsitikinimai ir nevienoda totorių kultūra trukdė artimesnius Vytauto santykius arba paveldėjimą, o vis dėlto, nors šaltiniai to ir nepasako, įvairiausiose srityse totorių įtaka paveikė lietuvių—rusų valstybę.

Nei Bizantija, nei totoriai negalėjo lygintis su vakarų universaliųjų idėjų įtaka Vytauto valstybėj. Vadinasi, šis valstybinis kūrinys labiausiai priklausė toli rytų kontinentą pralenkiančiai vakarų įtakai.

Vytauto vaidmuo Lietuvos ir pasaulio istorijoje

Rezultatai

Žmogaus didybė yra paprastai šlovinama, į padanges keliama, bet kartu ir šmeižiama, su purvais maišoma. Didybės įvertinimas yra labai arti nuo klaidingo sprendimo. Pirmu atveju siekiama didybę iškelti lig antžmogiškumo, panašumo į Dievą, tiesiog lig dievinimo, kad tuo savo paties vertę padidintų, o antruoju atveju trokštama didybę sumažinti, kad ne taip aiškiai reikėtų jausti savo paties nevertingumą. Abiem atvejais yra viena priežastis: neaprėpiamos didžiojo asmens veiklos ribos. Taip buvo Vytautui gyvam tebesant, taip pat tebėra ir po penkių šimtų metų nuo jo mirties. Šalininkai ir draugai dar jam tebegyvenant matė jame aukštesnį žmogų, kuriam nedelsdami panegiriškais himnais ir ypatingais pagyrimais reiškė savo klusnumą. Net ir tas, kas laikėsi deramai atstu, kad galėtų savarankiškai spręsti, jautė Vytauto didybę, tik negalėjo kaip reikiant suprasti jo būdo. Jiems buvo aišku, kad tai buvo didybė, bet kur ji reiškėsi, buvo klausimas. Lengviausiai į tai atsakydavo jo politiniai ir religiniai priešininkai, laikę jį negailestingu, susikruvinusiu, žiauriu valdovu, kurio didybė tebuvusi tik tironijos didumas.

Bet ir šių laikų *mokslininkai labai labai* skiriasi šį dalyką spręsdami. Lietuvių balsai nedvejodami duoda jam „didžiojo" titulą, o rusų mokslininkų akyse ta didybė gerokai sumažėjo, nes jie niekuomet negali užmiršti jo lenktyniavimo su Maskva, jo tariamo priešingo nusistatymo ortodoksinei bažnyčiai ir prijautimo vakarų bažnyčiai. O lenkams Vytautas yra ir bus daugiausia Lietuvos

separatistas [1], galutinai sutrukdęs puikaus unijos darbo (kūrinio) pabaigimą. Vokiečiai, žinoma, greičiau yra linkę matyti jame klastingą ir neištikimą Vokiečių ordino išdaviką ir priešą. Kur yra jo didybė? Abi minėtųjų tyrinėtojų grupės norėtų savo šalį, kaip Vytauto politikos paliestą, išbraukti iš didelių darbų sąrašo ir pirštu nurodyti kitas Vytauto politikos sritis, kad visa, kas ten įvyko, palaikytų reikšmingu dalyku.

Ar galima kaip išsipainioti iš tos vertinimų ir sprendimų įvairybės? Iš visko, kas sakyta apie politinį Vytauto veikimą, reikėtų gauti tikresnes, visapusiškai teisingesnes žinias, tik, žinoma, su viena sąlyga — pasiryžti *Vytautą vertinti Lietuvos akimis* (von Litauen aus). Kiekvienas kitoks vertinimo būdas dažniausiai teduoda tik išvirkščią Vytauto darbų vaizdą, kurį pravartu žinoti, bet vien tik to težiūrėti jokiu būdu neužtenka. Antra, kad būtų galima teisingai apžvalgoje vieną nuo kitos atskirti plačias Vytauto per amžių sukurtų veikalų sritis, esant dabar tokiai istorijos mokslo padėčiai, reikia būtinos pastabos, kuri gali būti suformuluota šitaip: *kas labiau vertintina* — ar politinė, ar kultūrinė istorija? [2] Jau iš paties klausimo galima jausti, kad ir vienas, ir kitas atsakymas būtų klaidingas. Būtų suklysta, jei kultūros istoriją su jos plačiai išsišakojusiu turiniu padarytume viso istorinio vyksmo šeimininke arba jei politinę istoriją, kuri yra per glaudžiai susijusi su šiandien per mažai vertinamais karo įvykiais, nugrūstume į visai nereikšmingą vietelę. Kaip tik Vytauto istorija greičiau įrodo lemiamą politikos istorijos reikšmę, kartu ir antra, kad politikos ir kultūros istorija, valstybė ir kultūra yra susietos neperskiriamais ryšiais, kad valstybės ribos sudaro dažniausiai esmines kultūros ribas. Politiniai ir kultūriniai veikalai,

[1] Iš tikrųjų jis buvo ne tik lietuvių teritorijos separatistas, bet ir valstybės separatistas, kuris dirbo dėl lietuvių nepriklausomybės ir politinės laisvės. Tą sako Zajączkowski. Kwart. hist. 39 (1925), 541 ir kt.

[2] Plg. ankstesnius pastebėjimus mano knygoje: Das Erwachen der Sudetendeutschen im Spiegel ihres Schrifttums bis zum Jahre 1848 (1926), 9 ir mano brošiūrą: Arnošt kraus und die Sudetendeutschen (1928), 21 ir kt.

vieni nuo antrų šiaip ar taip pagaliau pareidami, lygiagrečiai ir lygiu rangu remia vieni antrus, vienų pripažinimas duoda teisę kitiems irgi galioti.

Politiką Vytautas gavo kaip savo tėvų palikimą, o kultūros — ne tiek daug. Kad Vytauto veikime vyravo valstybės, o ne kultūros politika, tą rodo kiekvienas jo istorijos puslapis. Todėl jis netapo kultūros naikintoju, bet greičiau ja naudojosi, kur tik pasirodydavo valstybei naudinga. Kaip tik jo laikais pradėjusį kilti naują kultūros gyvenimą jis panaudojo Naujosios Lietuvos valstybės tikslams. Todėl tad anos kultūrinės šakos, davusios pašalinį arba svarbiausią pelną, buvo Vytauto taip stipriai globojamos[1]. *Didžiausia vertybė, kurią Vytautas žinojo, buvo valstybė*. Beveik makiaveliškas atrodo jo būdas, kuris, be abejojimo, turėjo kietumo ir smarkumo[2]. Bet didelis akstinas buvo jo karštas nesuvaldomas temperamentas, neretai pasireikšdavęs ne visai tinkamais valstybės vyrui posakiais. Jei kur buvo valstybei naudinga, tai negalėjo ir neturėjo jam būti kliūties, kiek tai nuo žmogaus pareidavo[3]. Jame nebuvo jokių doros ryšių, jokių ištikimybės pažadų, jokio dėkingumo, kurio jis nebūtų galėjęs šaltai ir ramiai nutraukti, kad galėtų pasukti į naujus kelius, labiau naudingesnius valstybei. Ar toks valdovas netiko tiems laikams, kurie turi būti vertinami kaip *valstybės naudos*[4] mokslu pasipuošę laikai, jau Konstanco susirinkime buvo teoriškai svarstomas tirono nužudymo dalykas ir jo dorinis, nes tai valstybinis politinis dalykas, pateisinimas? Visa, ką Vytautas darė, darė *Lietuvos* valstybei, kurioje branduolys buvo Lietu-

[1] Taigi, ypač bažnyčią, jei ji sutiko su jo valstybės—bažnyčios programa.

[2] Svarbią jo būdo charakteristiką duoda *Dlugosz*. Historia XI, 414 ir kt.

[3] Taip tad reikia suprasti Ordino žemėse pasklidusius gandus, kad Vytautas 1422 m., pradėdamas karą su Ordinu, išleidęs bendrą atsišaukimą su kukliu įsakymu, jog kiekvienas privalo atvykti su žirgu. Kas žirgo neturi, tegu parduoda žmoną ir vaikus (Cod. Vit. n 499). Savaime aišku, kad dėl tokių smarkių valstybinių poreikių kilo nepasitenkinimas.

[4] Plg. *F. Meinecke*. Die Geschichte der Staatsräson[3] (1929).

va, o rusų kunigaikštystės — antraeilės žemės. *Tik kaip Lietuvos valstybės vyras varė jis visą amžių grynąją politiką.* Be to, jis tikras *realpolitikas*, o tai visai derinosi su tuo, kad jam širdyje buvo politinės idėjos, iš dalies paveldėtos iš jo sentėvių, o iš dalies — naujai suformuotos, bet visos jos buvo ateičiai. Ir kaip tik tokiomis idėjomis tikras valstybininkas turi rūpintis.

Vytautas 1392 m. perėmė savo žemę kaip *lietuvis tikrovės politikas.* Jis išaugo senojoje Lietuvoje siekdamas naujų gyvenimo formų. Jis priklausė naujai kartai ir naujojoje Lietuvoje turėjo susivokti. Bet pastaroji turėjo daug naujų bruožų. Ar stebuklas, jei Vytautas tuojau būtų ėmęsis smurto prieš naujybes, pirmiausia būtų siekęs *politinės Lietuvos nepriklausomybės*, kurios netekimas kaip peiliu badė jam širdį? Jo nepaprastas mokėjimas nusilenkti, apsimesti šauniai pasirodė santykiuose su lenkais ir su unija. Pačią uniją Vytautas nuolatos jautė esant piktą dalyką, kurio gerąsias puses, nes ir tokių buvo, jis be atodairos išnaudojo. Vytauto akyse didžiausia jos dėmė buvo ta, kad ji išplėšė Lietuvos nepriklausomybę ir joje slypėjo galimumas dar ir likusįjį Lietuvos valstybės savarankiškumą sumažinti. Tiesa, per daug priešų turėjo lietuvių—rusų valstybė, per pairai buvo sukrautas šios valstybės kūrinys, nes buvo per jaunas, kad Vytautas būtų galėjęs juo pasinaudoti kaip paklusniu instrumentu kovai su lenkais. Gana sėkmingai ėjo jo užsimotoji plataus masto vidaus reforma: padaryti šį instrumentą lankstesnį ir patikimesnį pašalinus mažuosius kunigaikščius. Bet atsižvelgiant į Maskvos, totorių ir Ordino pavojų, atrodė geriau būsiant ir toliau lenkų fronte naudotis unijos suteiktąja ramybe negu kelti senus, dar nenugalėtus priešus. Kiek iš unijos neišeinant galima buvo atgauti Lietuvos savarankiškumo, Vytautas, nesibaidęs 1398, 1429—1430 m. revoliucingų žygių, to siekė. Jo pastangos sėkmingai išsipildė. Tą įrodo greit po viena kitos besikeičiančios unijos sutartys. Jo jau 1413 m. sutartimi pripažinta padėtis buvo didelis žingsnis į galutinę Lietuvos nepriklausomybę. Nes jis visą amžių stengėsi išsaugoti ją nuo lenkų įtakos, nepaisydamas neginčijamos

kultūrinės naudos, kuri Lietuvai teko po unijos. Visa, ką Vytautas yra padaręs unijos nuostatams pakeisti, prieš lenkų valią išveržęs ką, buvo daroma dėl svarbiausio jo tikslo — *kiek galima daugiau paardyti uniją,* kiek galima išvaduoti Lietuvą iš unijos pančių. Tai liudija ir dažni karūnavimosi planai, iškilę jam bevaldant.

Šiame lauke Vytautui teko dideli laimėjimai, kurie atrišo nuo to, kas 1386 m. buvo atsitikę, ir taikė į tai, kur Vytautas buvo išaugęs. Ir kaip tik šis Vytauto siekimas sukūrė Lietuvos viduje dar kitą gerą, iš kurio spindi glaudus ryšys tarp užsienio politikos vyksmo ir pertvarkymo viduje,— *Lietuvos sąmonės pažadinimą,* išjudinimą platesnių sluoksnių, pirmiausia bajorų, savaime suprantamo anų laikų gyventojų reprezentanto, kuriam kaip tik dabar, pradėjus unijai reikštis, teko pajusti lenkų įtaką tose srityse, kurias Lietuvos didikai iki šiol buvo laikę savo savybe nuo senų senovės. Aukštesnio lygio valstybės valdyme, vadovaujamose politinėse vietose jie pasijautė skriaudžiami. Prie to prisidėjo nuolatinis globojimo jausmas, supratimas, kad ne Vilnius ir Krokuva, ne vietos žmonės, kraštą ir jo reikalus pažįstą, o mažosios Lenkijos baronai ir prelatai, Lietuvos savo amžiuje nė matyte nematę, sprendžia apie krašto gerovę arba vargą, net apie juos pačius. Prieš tai piestu stojo visa jų ambicija, pabudo meilė kraštui ir jo istorijai. Ir štai Vytautas, kuris davėsi šito tautos pakilimo vilnių nešamas, kuris jas kur tik galėdamas skatino, dėl jų sielvartavo, kuriam valdant prasidėjo anas vidaus tvirtumas, ana ramybė ir dvasinių vadovaujamų rusų—lietuvių valstybės sluoksnių susibūrimas, padaręs juos varikliu ir privertęs parašyti paskutinio šimtmečio, kada Lietuva buvo visiškai performuota, istoriją, iš kurios pirmiausia blizgėdama nedviprasmiškai prasiskverbusi garbė to, kuris pats buvo Lietuvos istorijos rašymo priežastis: tai Vytauto garbė ir, be to, Lietuvos imtynės dėl savarankiškumo [1]. Ne-

---

[1] Greta senesniųjų *Smolkos* ir *Prochaskas* darbų apie lietuvių istorijos aprašymus plg. *И. Тихомировъ.* О составѣ западно-русскихъ, такъ называемыхъ литовскихъ лѣтописей. Журн. мин. нар. просв. 1901 kovas, gegužė; *В. С. Иконниковъ.*

ilgai trukus garbinimo giesmės Vytauto šlovei pasibaigė. Vytauto amžius, išorės priešų iš pamatų sujudintas, suspindo vidaus tautinio gyvenimo turtingumu, kurį gaivino platesnieji sluoksniai [1].

Pamatai, ant kurių Vytautas statė savo valstybę, būtų buvę dar platesni, jei unija, kurios Vytautas nebuvo padaręs, bet bėdos priverstas priėmė, nebūtų uždėjusi jam religinių prievolių, kurios tam prieštaravo. Katalikai bajorai sudarė pirmos rūšies politinį Lietuvos sluoksnį, turėjusį viešajame gyvenime persvarą. Tai buvo įtaka griežtai katalikiškai nusistačiusios Lenkijos, kuri į ortodoksus žiūrėjo tik kaip į schizmatikus ir eretikus bei atvertimo objektus, kuriems niekuomet negalima buvo leisti turėti įtakos visos suvienytos valstybės likimui. Nukrypimas nuo šios pagrindinės pažiūros, kuriai Jogaila buvo nusilenkęs ir kurią jis 1387 m. bajorų privilegijose — taigi vėl be Vytauto prisidėjimo — visiškai sutvirtino, būtų reiškęs unijos sulaužymą ir nuodėmę visų Vakarų Europos katalikų akyse, o tai būtų davę progos Kryžiuočių ordinui vėl įsikišti. Vien tik todėl, kad čia religiniai ir politiniai dalykai su vieni antrais buvo taip surizgę, Vytautas, nuo mažumės religiškai indiferentiškas ir pakantus, turėjo laikytis Romos katalikų bažnyčios pusės. *Tad unijos požiūriu toks jo puolimas ir nedraugingas elgesys su ortodoksais pasirodo visai kitoje šviesoje.* O jei būtų dar reikėję įrodymo, kad jis nenorėjo išnaikinti ortodok-

Опытъ русской исторіографіи (1891/1908); J. Jakubowski. Studya nad stounkami narodowościowemi na Litwie (1902): *Ф. Сушицький.* Западнорусские летописи какъ памятникъ литературы I (1921), Збірник іст. філ. Укр. ак. наук. leid. 2; *Пичета.* Введение в русскую историю (1923), pagaliau plg. *K. Chodynicki.* Ze studjów nad dziejopisarstwem Rusko—Litewskiem, Aten. Wileńskie III (1925/6), 387 ir kt. *М. Грушевский.* Історія Украïнскоі літератури V, I (1926), 162 ir kt.; tas pats jau Історія Украïні — Руси VI (1907), 356 ir kt.; *V. Zajančkausko* Lietuvių literatūros vadovėlis (1400—1904) (1928), 9 ir kt. Vakarų rusų metraščiai, spausdinti Полное собр. русск. лѣт. 17 (1908).

[1] Labai svarbus faktas buvo tas, kad lietuvių bajorai, norėdami būti lygūs su lenkais, save ir juos kildino iš romėnų. Tas pateko į istorijos aprašymus. Šią genealogiją pirmas iškėlė Petras Dusburgas, kuris buvo Dlugošo šaltinis. Tą teisingai prieš Briuknerį ir Jakubovskį pažymi *Kamieniecki,* Przegl. hist. 19 (1915), 3.

sijos ir pakeisti katalikybe, kad nenorėjo jos nugrūsti ir politinės reikšmės atimti, tai galima remtis 1415 m. įvykiais. Jis tada parodė savo simpatijas ir rūpinimąsi bei globą. Jis rūpinosi visais valdiniais kiek galėdamas, ta meile negalėdamas ir nenorėdamas paneigti, kad Lietuva yra sudėta iš branduolio ir šalutinių antraeilių žemių. Bet tai neturėjo nieko bendro su religine galvosena, tai buvo grynai politinis reikalas, nulemtas lietuvių—rusų valstybės atsiradimo būdo. Ten, kur Vytautas pats galėjo spręsti, visuomet stojo už sutvarkytą religinį gyvenimą, už ortodoksijos pakėlimą savąja metropolija, kurios jis siekė rusiškajai Lietuvos daliai. Kad jis čia ir ten vienaip elgėsi ir religiniuose faktoriuose tematė tik valstybei tarnaujančias, atskirai paėmus, nepateisinamas jėgas, aiškiai matyti iš jo bažnytinės politikos, nes jis siekė savos ortodoksiškos ir katalikiškos metropolijos. Tas kilo iš noro būti nepriklausomam nuo Lenkijos—Maskvos—Kryžiuočių ordino. Su lenkų atstovaujama misija Vytautas buvo tos pat nuomonės dėl vieno dalyko — kad reikia naikinti pagonybę, paskutinius senosios Lietuvos likučius jo šalyje. O kad jis tai vykdė katalikybės kryptimi, neversdamas į ortodoksiją, tai parėjo nuo Romos bažnyčios judrumo ir tada dar gana įspūdingo atvertimo noro. Taip pat tai atitiko ir vyriausias unijos sąlygas. Kaip labai nenatūrali Vytautui atrodė anuolaikinė lietuvių—rusų viešpatystės religinė būklė, galima suprasti iš jo siektosios Rytų ir Vakarų bažnyčios unijos, kuri, aišku, nebūtų buvusi įvykdyta laikantis griežtos Lenkijos katalikybės, o būtų pasibaigusi tuo, už ką Vytautas ir kitais panašiais atsitikimais stodavo: kompromisu, su kuriuo būtų buvę suvienyti rytų ir vakarų elementai. Vytautas čia matė vieną savotiškiausių ypatingumų — tiltą tarp rytų ir vakarų, be to, tvirtą fundamentą savo valstybei, pašalinimą tų pajėgų, kurios dėl religinių priežasčių krypo čia į rytus, čia į vakarus, kiekvienu atveju už valstybės ribų. Nieko nekeičia faktas, kad steigiant vieną mies-

[1] Plg. puslapį apie Bohemiją—Sileziją. Abi buvo katalikiškos (arba bent prieš husitų sujudimą), o vis dėlto Bohemija turėjo politinę pirmenybę, nes ji buvo tų žemių branduolys.

telį jis pasakė [1], jog jame tegalėsią būti įkurdinami tik katalikai, jokiu būdu ne ortodoksai, nes jam čia bus rūpėjęs abiejų elementų skyrimas, ir kaip tik ateivių iš vakarų, o ne iš rytų. Jo uolūs žingsniai bažnyčios politikos srityje teturėjo tik laikiną pasisekimą dėl to, kad jie turėjo būti daromi prieš tokias galybes kaip popiežius ir Bizantija, kurie tikrai konservatyvia dvasia laikėsi esančios būklės. Tam reikėjo ilgesnio laikotarpio kaip lig tol Lietuvoje, o, be to, ir kitų savumų negu kad Vytautas turėjo. Nes jį Roma laikė ką tik apkrikštytu, dažnai dėl savo krikščionybės abejoti verčiančiu Lietuvos valdovu, kuris Lenkijai tiek daug rūpesčių teikė, jog kurija visuomet greičiau buvo linkusi pripažinti tikėjime jau išmėgintos Lenkijos teises. Bizantija jame tematė atskalūną ortodoksą, eretiškos vakarų bažnyčios šalininką, prieš kurį lenktis, rytų bažnyčios manymu, turint omenyje ortodoksą didįjį Maskvos kunigaikštį, nematė reikalo. O kad jis tikrai pakantus buvo religijos dalykuose, tai rodo jo dukters vestuvės su didžiuoju Maskvos kunigaikščiu.

Vytautui daromas priekaištas, jog jis tyčia persekiojęs ortodoksiją, siaurinęs jos ir šalininkų politines teises, vertinant santykius realiai, neišlaiko kritikos. Tas pačias išvadas prieisim įsižiūrėję į lietuvių—rusų valstybėje, Vilniaus dvare, *vartojamąją kalbą valdžios reikalams* [2]. Kaip religijos dalykuose, taip ir čia matome didžiausią apykantą, kuri yra didelės pagarbos verta. Nes buvo vartojama lotynų, vokiečių, rusų [3] ir totorių kalba lygia greta, destis, su kokia partija ir kokiu kraštu reikėjo susižinoti. Kaip lietuviams kad trūko senos vietinės,

---

[1] Cod. saec. XV, III, pried. n. 5. Teisybė, jis įsakė, kad atvyktų žmonės iš „Romos karalystės", lenkai ir vokiečiai, bet taip pat įsakė ir „Ruthenis antiquis ibidem et circumquaque residentibus in eorum metis et gadibus in nullo penitus dampnum vel preiudicium faciendo".

[2] Plg. nors *J. Jakubowski.* Studya nad stosunkami narodowościowemi na Litwie (1912).

[3] *K. Chodynicki.* Kilka uag o niektórych zadaniach nauki polskiej w zakresie paleografii i diplomatyki ruskiej. Przegl. hist. 25 (1925), 391 ir k. teisingai reikalauja ištirti rusų dokumentus, kurie ypač 15 a. pradžioje pasikeitė.

krikščionybę, islamą ir judaizmą atsveriančios religijos, ir jie prisidėjo prie didelės tikėjimo bendruomenės kitas palikdami, taip ėjo Lietuvos politika, ypač Vytautas, kalbų dalykuose. Lietuvių kalba nebuvo išsirutuliojusi į rašomąją kalbą, neturėjo dar rašto paminklų, nes rašytinė kultūra rodo jau nemažą pažangą. Lig šiol ji buvo į Lietuvą iš svetur atgabenta, reikalinga tapusi tik su svetimomis galybėmis santykiauti pradėjus. Oficialiajai kalbai lietuvių kalba dar nebuvo prinokusi, nes per maža tebuvo galėjusi savo valstybėj rutuliotis. Tuo požiūriu Lietuva buvo panaši į kitas tautas, pamažu įėjusias į aukštesnę Imperium Romanum kultūrą. Joms šita imperija pateikė aukštą kultūrą, kartu vieningą švietimo ir valstybės kalbą su gera viešojo susisiekimo terminologija. Šito lig tol stigo atskiroms „barbarae nationes". Todėl tad didžiausioji Vakarų dalis, kiek ji buvo Romos kultūros paliesta ir apvaisinta, naudojosi lotynų kalba kaip mokslo, teisės ir valstybės kalba, nors šalia jos kasdieniniame gyvenime buvo vartojama ir tautos kalba. Ką bendra turėjo lotynų kalba viduramžiais su romėnais (Römertum), ką su kita tautybe? Šito negalima išleisti iš akių norint pagaliau teisingai apibūdinti Lietuvoje tautybių klausimą, kurį išaiškinti kliudė buvimas šitoje valstybėje žymios rusų gyventojų dalies. Bet kaip išaiškinti faktą, kad pirmiausia buvo vartojama lotynų, rusų ir vokiečių, o ne lietuvių ir lenkų kalba valdžios reikaluose? Jau iš paties priešsustatymo matyti, kad negalėjo būti kitos priežasties kaip ir kitose vakarų šalyse. Šitoje trijulėje atsispindėjo, kad Lietuva susidūrė ir ribojasi su trimis kultūromis: Romos, pirmiausia aplinkiniu keliu per Lenkiją[1] ir Kryžiuočių ordiną, vokiškajam Ordinui tarpininkaujant, ir rusų—ortodoksine—bizantiškąja per mažuosius rusų kunigaikščius. Kaip vakarų bažnyčioje lotynų kalba buvo bažnytinė kalba, taip rytų bažnyčioje buvo graikų ir bažnytinė slavų kalba. Tas faktas, kad atskiros rytinės slavų tautos turėjo vieną slavišką, visai pasenusią bažnytinę kalbą, kurios nebesuprato liaudis.

---

[1] Progai pasitaikius, Jogaila Vytautui rašydavo ir rusiškai. Plg. Cod. saec. XV, II n. 180 (1430).

buvo tautinio jausmo ir valios akstinas, juoba kad dvasininkai, tik vieni būdami raštingi, ir valstybės reikalus vedė. Lietuvos valstybė visuose rytus liečiančiuose dalykuose naudojosi bažnytine slavų kalba kaip valstybine kalba, taip pat ir aukštesniojo švietimo dalykuose ją vartojo, jei to dalyko skleidėjai buvo ortodoksai dvasiškiai. Taigi buvo griebiamasi, mūsų akimis žiūrint, visai netautiškų priemonių, kurių tautiškomis nemanė laikyti lietuviai, vartoją rusų kalbą tarnyboje ir viešuosiuose reikaluose, švietime bei draugijoje. Nepaisant to, jie buvo geri lietuviai [1], priklausę lietuvių nacijai, ir tik ilgai tegyvendami rusų aplinkumoje būdavo pamažu nutautinami arba tapdavo tautiškai indiferentiški, kaip tai vienam kitam į rusų mažąsias kunigaikštystes išsiųstam valdininkui galėjo išeiti. Kaip vokiečiai ir lenkai, vartodami lotynų kalbą, netapo romėnais, lygiai taip pat lietuviai, vartodami rusų kalbą, ar ir rusai, vartodami lotynų ir vokiečių kalbą, netapo romėnais arba vokiečiais. Šita aplinkybė, kad Lietuva iš Lenkijos, kuri anai vis dėlto buvo kultūrinė jėga, perėmė lotynų, o ne lenkų kalbą, veikiau aiškiausiai rodo ne nacionalių kalbų tvarkymą Lietuvos valstybėje. Kol lietuvių kalba pakilo iki rašomosios kalbos, praėjo dar kiek laiko. Todėl nieko nuostabu nei keista tautiniu atžvilgiu, jei pirmieji lietuvių analai buvo parašyti rusiškai, parašyti, aiškiai suprantama, rusų kunigo; juoba priminsiu kiaurai lotyniškai parašytas lenkų, čekų, vokiečių ir kt. kronikas, rašytas per keletą šimtmečių jų istorijos pradžioje. Be to, reikia pažymėti, kad Vytauto praktiškiems tikslams tarnavęs skundas prieš Jogailą, kuris juk buvo XIV šimtmečio istorijos eskizas, buvo parašytas vokiškai, o tuo tarpu Lietuvos skundai prieš Ordiną būdavo rašomi lotyniškai. Kiek tada Lenkijai rūpėjo rašyti istoriją savo kalba, tiek pat terūpėjo ir Lietuvai. Todėl klaidinga lietuvių—rusų valstybei dėl šių momentų norėti prikišti visišką rusifikaciją. Taip pat klaidinga yra tvirtinti, kad šita valstybė

[1] *Plg. ir E. Ф. Карскій.* Бѣлорусы III, 2 (1921), 3 ir kt., 16. *Jakubovskis* teisingai vertina tą faktą, kad ir rusai buvę lietuvių valstybės patriotai.

turėjo rusišką *nacionalinį* atspalvį. Lietuvos laikymasis religijos dalykuose — ir totorių islamas buvo toleruojamas,— jos laikymasis kalbos dalykuose atitiko vienas antrą ir buvo toks, koks paprastai esti kultūrai atbundančios tautos laikymasis su kultūros skleidėjais, kultūrtregeriais.

Nieko bendro su tautiniu galvojimu pagaliau neturėjo nei Vytauto *kultūrinės ir ekonominės skatinimo priemonės, nei jo kolonizavimas.* Tiesa, lenkai plaukė į Voluinę, totoriai į pietų Rusią, iš vakarų traukė vokiečiai ir kurdinosi padedami didžiųjų Lietuvos kunigaikščių, taip pat ir Vytauto. Įsteigė miestus [1] — Vilnių, Kauną, Brestą, kurie net vokiečių teisėmis buvo apdovanoti. Bet kolonizacijos laikotarpiu niekuomet negalvojama apie nacionalinius klausimus. Ypatingai besirūpinant ekonominiais valstybiniais gerovės dalykais, besiveržiant prie galybės ir materialinių priemonių, veikiau yra vis vien, iš kur jie ateina. Žmonės pakėlė valstybių galybę ir turtingumą tik aukštesniosios kultūros gerą šalin gabendami ir neliestas žemes naudoti imdami. Kiekvienas kolonizacijos krašto valdovas teklausė tik darbingumo ir sugebėjimo, turto ir sumanumo, o ne konfesijos ir tautybės. Šitai ir atitiko Vytauto tik valstybe tesirūpinantį darbavimąsi, jo gerai apgalvotą valdžiai padidinti siekimą ir krašto gerovės pakėlimą [2]. Ne vokiečius arba totorius mėgdamas Vytautas tapo dideliu kolonizatoriumi. Tai atitiko ir jo valstybės sumetimais daromas kultūros kėlimas. Jis pats labiau linko į vakarų, o ne į rytų kultūrą, nors jo dvaras turėjo tarptautinių Europos Rytų bruožų.

Visas šitas Vytauto atliekamas kultūros atstatymo darbas laikytinas pasisekimu, taigi jam ir jo, palyginti su Lenkija, *pažangai* reikia lygia greta statyti kitą pasise-

---

[1] Dėl to pagaliau plg. *W. Kowalenko.* Geneza udziała stołecznego miasta Wilna w Sejmach Rzeczypospolitej. Aten. Wileńskie III (1925/26), 335 ir kt.

[2] Belsko miesto įkūrimo priežastį Vytautas aiškiai štai kaip nurodo: „quomodo de proventibus censuum, tributorum et obsequiorum in terris nostris ducatus magni Lithuanie sagaciter providera cupientes", antruoju momentu nurodo, kad norįs praplėsti krikščionių tikėjimą. Cod. saec. XV, III priedas n. 5.

kimą — *užsienio politikos*. Abiejų buvo bendra, plačiai apimanti *idėjų politikos programa*. Kad Vytautas, šaltas skaičiuotojas ir tikrovės politikas, tačiau temperamentingas savo reikalavimų gynėjas, kartu sekė griežtai suformuotomis politinėmis idėjomis, čia yra jo kaip politiko bruožas, ypač kad didesnę dalį, kiek tai atskiro žmogaus gyvenimas leido, jų įvykdė. Labiausiai jam rūpėjo trys idėjos, kurios iškėlė daugybę atskirų problemų: visos Rusios valstybinė, tautinė ir romėniškoji bizantiškoji arba ir vakarų, nukreipta prieš azijietiškąją. Pirmoji ir paskutinioji savaime sukėlė infensyvinę ir defensyvinę nuotaiką prieš totorius, kurie stengėsi sunaikinti kaip Lietuvos varomąją visos Rusios, taip ir vakarų krikščioniškąją kultūros idėją. *Visos Rusios idėją*, kuri nuskambėjo jam valdant pirmiausia dėl Kijevo, buvo parėmęs ir seniau, ir ja remdamasis buvo laimėjęs didelių pasisekimų. Šita programa buvo atkreipta prieš Maskvą ir totorius. Totoriai iš savo pusės visos Rusios idėją buvo plačiausiai įkūniję savo teorinėje valstybėje. Antra, Maskva rytų slavų pasaulyje sėkmingai paveržė pirmenybę iš Kijevo. Tačiau nugalėjęs ordą, nepaisant Vorsklos, Vytautas turėjo viltį tikėtis didelių nukariavimų Rusioje, nes po Vosyliaus I mirties sumažėjo jos atsparumas. Teisybė, kelių Rusios kraštų, Maskvos, Naugardo, Pliskavos, nepavyko prijungti prie savo valstybės. Bet vis iškyla klausimas, kas būtų atsitikę, jei Vytautui būtų pasisekę laimėti Lietuvai ir tuos Rusios kraštus? Kas būtų išėję iš tokios valstybės nacionaliniu požiūriu? Iš Vytauto nukariavimų aiškiausiai matyti, kaip būtų tokia valstybė atrodžiusi. Nes amžiaus gale visą Rusią, be minėtųjų sričių, jis jau savo valdžioje turėjo taip, kad pakilusia krūtine savo laimėjimo žygį galėjo atkreipti iš rytų į vakarus. Bet santykiai išliko tokie patys: Lietuva — metropolija, Rusios kunigaikštystė — antraeilės žemės. Reikia manyti, kad ateityje taip pat nebūtų pasikeitę. Vis yra buvę primenama, kad ši valstybė būtų buvusi rusiška, o ne lietuviška. Dėl žemių ir gyventojų skaičiaus — taip. Bet tai dar nerodo, kad ši žmonių daugiau rusiška valstybė iš tikrųjų būtų turėjusi rusiška

tapti. Totorių viešpatavimas parodė, kad didelė sritis, tokia kaip Kijevo Rusia, gali būti prijungta prie kitos valstybės, dėl to nesant pavojaus totoriams nei savo valstybės netekti, nei rusais tapti. Lietuvos gyventojai siauresniąja prasme buvo valstybės tauta, jie ir toliau vairavo valstybę, nors būtų atėję ir kažin kiek rusų, kurie pagaliau turėjo didelį savarankiškumą, nei jų tautiškumas, nei religija nebūdavo užgauliojama, panašiai kaip totoriuose. Lietuviai, būriais kolonizuodami, nebūtų surusėję. Tą liudija ir šiandieninis būvis, kad jie išliko, nepaisant neprielankiausio politinio likimo. Kad tokia valstybė ilgai tokios formos nebūtų išlaikiusi, kad jai būtų radęsi pavojaus nuo tautinių religinių srovių, vėl aišku. Tačiau ji būtų galėjusi šimtmečius gyvuoti sena forma, juk ir mongolų viešpatavimas ne viena diena nuverstas. Šitų supernacionalinių valstybės kūrinių, kurie buvo grynai jėgos valstybės, negalima matuoti dabartinėmis nacionalistinėmis idėjomis. Tuo pateisinamas ir Vytautas, suteikęs lietuvių tautai didžiausią politinę galybę, sukūręs didelių plotų valstybę, kurioje patys lietuviai turėjo lemiamą žodį. Tuo išsprendžiama ir ar Kijevas, ar Maskva būtų turėjusi vadovybę tokioje Lietuvos vadovaujamoje visoje Rusios visumoje (Allrussland). Aukščiau išdėstyti išvedžiojimai sako Vilnių palikus centru, kaip orda neperkėlė savo svorio centro iš gyvenamosios vietos. Ir Vytautas pagal tradicijas prisidėjo prie kūrimo valstybės galybės, kuri gulėjo ant lietuvių kardų smaigalių ir ant pečių viešpataujančių Gedimino ir Algirdo masto asmenybių. Be to, ją laikė ir galingos idėjos. Vytautas galvojo ir paskutinį Rusios krašto gabalą prijungti prie savo valstybės. Po to būtų turėjęs pasirodyti šios valstybės tragizmas. Nes Vytautas buvo lietuvis ir negalėjo tos lietuvybės atiduoti už vieningą visos Rusios valstybę. Bet kol reikėjo rusų žemes nuo totorių atkovoti, Maskvą paveikti, tol reikėjo Kijevą ir jo visos Rusios praeitį naudoti kaip pritraukiamąją priemonę. Kol dėl rusų žemių kovojo Maskvos ir Lietuvos galybės, tol ir lietuvių—rusų valstybė turėjo egzistencijos teisių.

Nors 1399 m. buvo pralaimėta, Vytautas vis dėlto

totorius gerokai nugalėjo. Jis atėmė iš jų ne vien rusų žemes, bet dar privertė pripažinti jo viršenybę; jis skyrė chanus ir saugojo pietų Rusią nuo naikinančių puolimų, statė tvirtoves ir kolonizavo totorius, tuo būdu totorių puolimą atremdamas pačiais totoriais. Be to, jis pasiekė dar vieną dalyką, būtent: nugalėjo tyrąją stepę, jos gyventojus nomadus ir pasiekė Juodosios jūros krantą. Apskritai Vytautas palietė jūrų problemą. Jo veržimasis išlyginti lietuvių valstybės kontinento charakterį prasidėjo ne vien prie Juodosios jūros, kur jis pagaliau vėl susijo su senuoju Rusios Kijevu ir nugalėjo mongolus, bet ir prie Baltijos jūros, kurią, taip pat ir tariamas Lietuvos privilegijas, prižiūrėjo Vokiečių ordinas, aršiausias Lietuvos priešas.

Ordino problema labiausiai ir ilgiausiai lėmė lietuvių istoriją. Ir čia Vytautas, galutinai užimdamas Žemaičius, baigė lemiamą darbą. Tuo jis siekė tolimesnio tautinės Lietuvos politikos tikslo: žemutinės Nemuno tėkmės, vadinasi, laisvai plaukioti jūron. Šiuo atveju Vytautas, remdamasis tautine lietuvių konstitucija, prieš Ordiną naudojo revendikacijos politiką, nors ir maža turėjo pasisekimo. Ordinas palaikė žemutinį Nemuną labiausiai todėl, kad jame gyveno kuršiai, o ne lietuviai, nors ir nereikia ginčyti, kad lietuviai kuršiams buvo artimesni negu vokiečiai. Apskritai Vytautas visur stengėsi lietuvių—rusų valstybei sudaryti patogiausias gyvenimo sąlygas. Jei jam vienur ar kitur nesisekė pasiekti užbrėžtų tikslų, tai tas vis dėlto nemenkina jo gyvenimo darbų.

Šie menki užsienio politikos darbai, kuriuos papildė tokios pat reikšmės turintieji vidaus politikos žygiai, puikiausiai leidžia nustatyti *atitinkamą Vytauto poziciją lietuvių istorijoj.* Aišku, kad ir jis, kaip ir kiekvienas pasaulinio masto žmogus, rėmėsi savo pirmtakūnų darbais. Be to, jis turėjo dar ir savo asmens vertybių. Jo asmens reikšmė iškilo, nes jo asmenybė buvo lietuvių pripažinta ir pagaliau gavo vadovauti Lietuvai. Nepaisant unijos suvaržytų politinių galimumų, Vytautas atliko milžinišką darbą, supažindino pasaulį su lietuvių vardu, pakėlė, nepaisant jos priklausomybės, į politiškai galingą Rytų

Europos valstybę, pašalino tą pavojų, kad Lietuva taptų lenkų provincija. Tai, kad šioji valstybė po jo mirties vis dėlto buvo neramumų lizdas [1], o ne ramus kraštas, parėjo ne nuo Vytauto klaidingai pasirinktų metodų ir darbų, bet nuo griaunančių unijos fermentų, labiausiai naikinusių lietuvių—rusų valstybės religinį ir tautinį gyvenimą. Vytautas mėgino sušvelninti aštrumu, bet tie elementai jam mirus pasidarė dar ryškesni. Tačiau tai reikia įrašyti unijos kaltės sąskaiton, vadinasi, Jogailos, bet ne Vytauto. Ypač neramus Švitrigailos sukilimas, kuris rėmėsi rusų elementais, buvo nukreiptas prieš unijos pagrindus: Romos valstybę ir Lenkiją, taip pat ir prieš antros rūšies poziciją, kurią šie kraštai turėjo išgyventi, bet jis neprieštaravo Vytauto darbams. Šie vainikuoja aną iš Mindaugo, Vytenio, Gedimino, Algirdo—Kęstučio laikų kylantį išsirutuliojimą, kurį likimas lietuvių naudai lėmė atlikti Vytautui. Lietuvių tauta buvo laiminga, kad lemiamame XIV šimtmetyje vieną darbštų valdovą sekė kitas. Buvo nelaimė, kad Vytautas dėl savo teisių turėjo ilgai ir griežtai kovoti. Su penkiolikos metų kovos laikotarpiu sutampa tolimesnį išsirutuliojimą lemiąs darbas Jogailos, kuris dėl svetimų vertybių paaukojo Lietuvos nepriklausomybę, už tai gaudamas kultūrinių vertybių ir palyginti nepavojingą lietuvių—lenkų sieną, nors, kita vertus, sunkiai slėgė lietuvių lenkėjimas, ypač aukštesniųjų sluoksnių. Vytautui unija atrodė per brangi, jis suprato ją kaip nevienodą abiejų pusių pirkinį. Todėl jis stengėsi sulyginti senovės lietuvių galybę su naujosios lietuvių kultūros laikotarpiu. Vytautas buvo laimingas, nes jis buvo šimtmečių išsirutuliojimo kulminacijos ir kartu pabaigos taškas. Tas ir sudarė lietuvių istorijos tragizmą viduramžiais. Ši valstybė tuomet, kada buvo sužadintas lietuvių nepriklausomybės jausmas,

---

[1] Apie įvykius Vytautui mirus plg. geriausia *A. Lewicki.* Powstanie Świdrigiełły, Rozpr. akad. um. hist. fill. II, 4 (1892); *Грушевский.* Історія України-Руси VI (1907), 235 ir kt.; *А. І. Вольдемаръ.* Національная борьба Вел. княж. Литовскомъ въ XV и XVI в., Ізвѣст. отд. русск. языка и словесн. имп. акад. наук. 1909, t. XIV, 3, 160 ir kt.

kurį sukėlė unija ir Vytauto jai taikomi smūgiai, nebesusilaukė galingo vado, kuriuo būtų galėjusi remtis. Vytautas neturėjo sau lygaus įpėdinio[1]. Dėl to dinastinio pobūdžio valstybės dalykuose visuomet lemia aklas atsitiktinumas arba laimė. Baisi nelaimė, kad Vytautas neturėjo sūnaus, kurį būtų galėjęs įvesti savo politikos dirbtuvėn, jam palikti savo milžinišką paveldėjimą. Vytautas buvo didis karo vadas, kuris pats sukūrė kovos planus, vienas kovojo ir laimėjo nesurasdamas jokio generolo pagalbininko. Todėl po jo mirties nebuvo nė vieno, kuris būtų galėjęs žengti jo dvasios pėdomis. Tik išskyrimas, kurio Vytautas, valdydamas savo kraštą, laikėsi iki savo mirties, gal kiek ir nustelbia jo didybę, nes Lietuva dėl to vėliau labiausiai turėjo nukentėti. Su Vytautu prasidėjo pirmieji Lietuvos žingsniai į kapą, nes nedaug reiškė tas faktas, kad Vytauto ainiai Vosylius II ir Jonas III buvo garsūs žmonės, kurie titulą nešioja Maskvos, bet ne Lietuvos garbei. Vis dėlto Vytautas visą amžių jautė pareigą rūpintis ir Lietuvos ateitimi. Jis tai parodė Horodlėje, o ypač atkakliai kovojo baigdamas gyvenimą, nes manė, kad Lietuvos karalystės niekuomet lenkai negalėsią užgrobti. Be to, Horodlės unija taip pat buvo didžiojo Lietuvos kunigaikščio sprendimas. Todėl Vytautui, neturinčiam įpėdinio vyriškio, neteko rūpintis dėl palikimo teisių. Vadinasi, *likimas lėmė Vytautui būti paskutiniuoju didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu viduramžiais.*

Vytauto poziciją Lietuvos istorijoj galima apibūdinti tiksliai. Kur kas sunkiau apibrėžti vietą, kurią jis užėmė pasaulio istorijoj. Negalima abejoti, kad šis asmuo siekė įeiti ir į pasaulio, tų laikų Europos istoriją. Vytautas vaidino tam tikrą Europos kultūrinės istorijos vaidmenį, taip pat buvo ir tokių laikų, kada Europos politika rimtai turėjo skaitytis su Vytauto dalykais. Jis padėjo ir krikšto dalykuose, kurie dėl Ordino karų tapo Europos klausimu. Tų laikų mokslininkai, jų sekėjai dar ir šiais laikais jį lygina su pasaulio istorijos didžiaisiais vyrais, ir

[1] *Dlugosz.* Historia XI, 416 teisingai aiškina: „Nec dudium videbatur, gloriam Lithuanicam et per illum (sc. Witoldum) partam et cum eo extinctam fore".

tai ne visuomet aklais pagyrimo sumetimais arba gražiais komplimentais. Istorija žino daug rimtų vyrų, pavyzdžiui Dlugošą [1], kuris, galbūt paragintas Vytauto krikščionio vardo Aleksandras, jį lygina su didžiuoju senovės Aleksandru, kuris, kaip ir šis, buvo sukūręs didžiulę valstybę. Galėtume kur kas daugiau palyginimų pateikti, jei galvojame, kad Lietuvos valstybėje Vytauto kraštas buvo labai mažas palyginti su valdomuoju, panašus į Graikų—Makedonijos ir Aleksandro valstybės santykius. Tokias pat išvadas duoda Vytauto palyginimas su Cezariu [2]. Kiti jį sutapdina su Petru Didžiuoju, kuris Rusijoj įgyvendino vakarų reformą [3]. Tiesa, Vytautas rėmė vakarų kultūrą, kas, aišku, priklausė nuo pačios unijos. Kai kurie, susipažinę su lietuvių valstybe, rasdavo daug panašumo su totorių valstybe [4], žiūrėdami į Vytautą, kuris buvo labai griežtas [5], kaip į totorių chaną, kas, atsižvelgus į valstybės formą, beveik yra teisinga, ir apskritai kiekvienas toks palyginimas Vytautui tinka. Asmeninės Vytauto reikšmės pasaulinei istorijai niekas negali nuginčyti, nes Vytautas sukūrė Europos valstybę Lietuvą, reikalaujančią vienodų teisių su kitomis vakarų valstybėmis ir tautomis. Nėra geresnio liudijimo kaip Zigmanto mėginimas vainikuoti Vytautą, padaryti Lietuvos karalystę. Vytautas dirbo ne dėl karaliaus titulo, bet dėl savo krašto garbės ir gerovės. Lietuvių—rusų valstybė iškyla pasaulio istorijoj ir todėl, kad iš jos ribų išėjo galutinis totorių puolimas. Kalbant apie totorių išstūmimą ir nugalėjimą, minint kovą Kulikovo laukuose, vis labiau reikia nepamiršti ir Vorsklos kovos ir jos vaisių: galu-

---

[1] Historia IX, 452.

[2] Cod. Vit. n. 1133; *Caro.* Lib. canc. I n. 1 b.

[3] *St. Smolka.* Rok 1386 (185), 108.

[4] *Ranke.* Zwölf Bücher preußischte, Geschichte Erste Gesamtausg. 25/6 (1874), 71: „Vytautas, kurio gyslose tekėjo toks kraujas, kuris buvo gimingas didžiojo chano garbės troškimui, pareiškė esąs skirtas pasaulį valdyti".

[5] Jau jo *Aeneaso Silviuso* nupieštas paveikslas turėjo griežtų, totorių būdą primenančių bruožų, plg. *Aeneas Sylvius.* „De Polonia, Lithwania usw.", išl. Pistoriaus veik. Poloniae historiae corpus I (1591), 2; panašiai ten pat sako *Herberstein,* 154.

tinio mongolų atmušimo nuo pietų Rusios ir Europos. Pagaliau Vytauto įsikišimas į husitų dalykus buvo reikšmingas vakarams, nes iš to susidarė daug naujų galimumų, kurie, teisybė, pasiliko nerealizuoti, bet aiškiai parodė Vytautą pasiryžus dalyvauti ir vakarų dalykuose. Be to, Konstanco susirinkimas buvo ypač susidomėjęs lietuvių dalykais.

Vytauto gyvenimo darbai buvo gerokai panašūs į *Zigmanto,* nors buvo nemaža asmeniškų skirtumų. Tačiau greta šių matyti vis dėlto bendri abiejų valdymo bruožai. Jau vien ta aplinkybė, kad Zigmantas [1] valdė milžiniškus plotus įvairių įvairiausių žemių, leidžia lietuvių—rusų valstybes ir jį palyginti. Abu vienodai dirbo ir rūpinosi savo valstybės žemėmis, nors Vytautas buvo griežtesnis, energingesnis, tad jam ir labiau sekėsi. Vytautas, panašiai kaip Lietuvos herbo vytis [2], šuoliais lėkė nuo Baltijos jūros krantų iki Dono ir Juodosios jūros, o Zigmantas, paskendęs imperatoriškosios minties didybėj, skubėjo apeiti visą Europą, pradedant turkų siena, iki Anglijos, kurią, kaip ir rusų žemes, pirmą sykį aplankė Romos karalius. Jau tas faktas, kad Zigmantas atėjo pas Vytautą, reiškė buvimą šio valdovo Europos politikos faktoriumi.

Vytautas paruošė kelią prie politiškai įtakingų Vakarų valstybių. Mirtis sutrukdė jo žingsnį, likimas lėmė, kad Lietuva po Vytauto daugiau nebeturėjo didesnio valdovo. Tad dėl to ir minėtinas Vytauto vardas ir jo darbas.

---

[1] Labai gerą charakteristiką duoda *Th. Lindner.* Deutsche Geschichte unter den Luxemburgern und Habsburgern II (1893), 287 ir kt., 297, 418 ir kt.

[2] Plg. tikslų aprašymą, Cod. Vit. n. 101.

Šaltinių ir raštų sąrašas

Abraham W. Polska i chrzest Litwy, išėjo rinkiny Polska i Litwa (1914).

Acta patriarchatus Constantinopolitani I/II, 1860—1862, ed. Miklosich u. Müller.

Акты западной Россіи I (1846).

Alekna A. Historija Litwy, vert. iš liet. k., Kowno 1923.

Андріяшев О. Нарис історії колонизації Сіверськоі землі до початку XVI. б, Зап. іст. фил. відд. всеукраїнск. акад. наук XX (1928).

Антоновичъ Б.— Иловайскій Д.: Исторія вел. княж. Литовскаго (1887).

Антоновичъ В. Б.: Монографіи по исторіи западной и югозападной Россіи, I (1885).

Arbusow L. Grundriß der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands[3] (1908).

Архивъ юго-западной Руси, VII.

Arndt R. Die Beziehungen König Siegmunds zu Polen bis zum Ofener Schiedsspruche 1412, Diss. Halle—Wittenberg (1897).

Arnold St. Geografja Polski, išėjo rinkiny Polska. Jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej I (1928 ir kit.), išeina tęsiniu, dar nebaigta.

Arnold St.-Cz. Leśniewski-H. Pohoska. Polska w rozwoju dziejowym (1929).

Badeni S. H. Stanisław Ciołek, biskup poznanski, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 14 (1900).

Багалей Д. И. Русская историіографія, (1911).
— Русская исторія, I (1914).

Balzer O. O następstwie tronu w Polsce, Rozprawy akad. um. wydz. hist. fil. II, 11 (1897).
— Unia horodelska, Rocznik akad. umiej 1912/13 (1913).
— Tradycja dziejowa unji polsko-litewskiej (1919).
— Królestwo polskie, I/III (1919/20).
— Istota prawna zależności książąt litewsko-ruskich w dobie 1386—1398/1401, Sprawozd. towarsz. nauk. w Lwowie I (1921).
— Nowsze poglądy na istotę prawno-państwowego stosunku Polski i Litwy w Jagiełłońskiem średniowieczu, ten pat I (1921).

Baranowski J. T. Rzut oka na znaczenie Dniepra w dziejach gospodarczych Polski, Przegląd historyczny 20 (1916).

Барбашевъ А. И. Витольдъ и его политика до Грюнвальденской битвы, (1885).
Витольдъ, последнія двадцать лѣтъ княженія, (1891).
Батюшковъ П. Н. Бѣлоруссія и Литва,' (1890).
Beckmann S. Der Kampf Kaiser Siegmunds gegen die werdende Weltmacht der Osmanen 1392—1437, (1902).
Bellée H. Polen und die römische Kurie in den Jahren 1414—1424, Osteurop. Forschungen 2 (1914).
Below G. v. Die deutsche Geschichtsschreibung von den Befreiungskriegen bis zu unseren Tagen[2], (1924).
Bess B. Johann Falkenberg O. P. und der polnisch-preußische Streit vor dem Konstanzer Konzil, Zeitschr. f. Kirchengeschichte 16 (1896).
Бестужевъ-Рюминъ К. Н. Русская Исторія I/II (1872—1885).
Bezzenberger A. Der Werdegang des litauischen Volkes, Vierteljahrschr. f. Soz.- und W.-G. 13 (1916).
Bidlo J. Češti emigranti v Polsku v dobê husitské a mnich Jeronym Pražský, Časopis česk. musea 1895.
Bobrzyński. Starodawne prawa polskiego pomniki, V (1878).
Bobrzyński M. Dzieje Polski w zarysie, I[4] (1927).
Boldt F. Der Deutsche Orden und Litauen 1370—1386, Altpreuß. Monatsschrift 5/6 (1873).
Brackmann A. Der Streit um die deutsche Kaiserpolitik des Mittelalters, Monatshefte v. Velhagen & Klasing 1929.
Brandenburg E. König Siegmund und Kurfürst Friedrich I. von Brandenburg, (1891).
Braun F. Polen. Das Land und die Leute (1927).
Breisig K. Die Macht des Gedankens in der Geschichte (1926).
Brian-Chaninov N. Histoire de Russie (1929).
Brückner A. Starożytna Litwa, (1904).
— Polaci i Litwini, język i literatura, išėjo rink. Polska i Litwa (1914).
Brzeski T. Zagadnienie geograficzne Polski, Kwartalnik historyczny 31 (1917).
Брянцевъ П. Д. Исторія литовскаго государства съ древнѣйшихъ временъ, (1889).
Bujac C. Der Deutsche Orden und Herzog Witold von Litauen 1370—1386, Programm, Königsberg 1869.
Bujak F. Dziejowe znaczenie morza, Przegl. hist. 23 (1922).
— Politicko-administrativni jednotka u západních Slovanů od X. do XII. stol., Z dejin východní Evropy a Slovanstva, Sborník ven. J. Bidlovi (1928).
Бершадскій С. А. Литовскіе евреи, (1883).
Вернадскій Г. В. Начертание русской истории, I (1927).
Владимірскій-Будановъ М. Ф. Населеніе Югозападной Россіи отъ пол. XIII. до пол. XVII. ст., (1886).
— Рада Вел. князівства Литовського, Зап. соц. економ. відд. українск. акад. наук IV (1925).

Вольдемаръ А. I. Національная борьба въ Вел. княж. Литовскомъ въ XV. и XVI. в., Извѣстн. отд. русск. языка и словесн. имп. акад. наукъ 1909, XIV, 3.
Caro J. Geschichte Polens III (1869).
— Liber cancellariae Stanislai Ciolek, Arch. f. öst. Geschichte 45 (1871), 52 (1875).
— Aus der Kanzlei Kaiser Sigismunds, ten pat 59 (1880).
Caspar E. Hermann von Salza und die Gründung des Deutschordensstaates in Preußen (1924).
— Vom Wesen des Deutschen Ordensstaates (1928).
Codex diplomaticus Lithuaniae hg. v. Raczyński (1845).
— diplomaticus Prussicus hg. v. Voigt.
— epistolaris saec. XV, I—III hg. v. Sokolowski, Szujski, Lewicki (1876—1891).
— epistolaris Vitoldi hg. v. A. Prochaska (1882).
Czermak W. Sprawa równouprawnienia schizmatyków i katolików na Litwie (1432—1563), Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 19 (1903).
Dąbkowski P. Dobra rodowa i nabyte w prawie litewskim XIV. do XVI. w., Studya nad historya prawa polskiego VI, 4 (1917).
Dąbrowski J. Ostatnie lata Ludwika Węgerskiego, (1918).
Daniłowicz: Skarbiec diplomatów Litwy, Rusi Litewskiej I (1860).
Дашкевичъ Н. П. Замѣтки по исторіи Литовско-Русскаго государства, (1885).
Dembińska A. Stosunki Wielkiego księcia Witolda do Rusi pólnocnowschodniej w latach 1425—1430, Przewodnik nauk. i lit. 46 (1918).
Dempf A.: Sacrum Imperium (1929).
Довнаръ-Запольскій М. В. Государственное хозяйство Вел. Княж. Литовскаго при Ягелонахъ, (1901).
— Спорные вопросы по исторіи литовско-русскаго сейма, Журн. мин. народн. просв. 1901, Oktober.
— Die Grundlagen des Staatswesens Weißruthenien (1919).
Długosz J. Historiae Polonicae, išl. veik. Opera omnia A. Przezdzieckio.
Działyński. Zbiór praw litewskich.
— Literae ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorem I/III (1855/56).
Дьяконовъ М. Власть Московскихъ государей, (1389).
Ефименко Я. Історія українського народу, (1922).
Egelhaaf G. Geschichte der deutschen Kaiseridee (1922).
Ehret J.: Litauen in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft (1919).
Экземплярскій А. В. Великіе и удѣльные князья сѣв. Руси въ татарскій періоді съ 1238—1505. I—II (1889—1891).
Feldman J. Unja jagiellońska w historiografji polskiej, Przegl. powszechny 1924.
Fijałek J. Średniowieczne biskupstwa kościoła wschodniego na Rusi i Litwie, Kwart. hist. 10/11 (1896/97).
— Kościół rzymsko-katolicki na Litwie. Uchrześcijanienie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu, veikale Polska i Litwa (1914).

— Dwaj dominikane Krakowscy: Jan Biskupiec i Jan Falkenberg, Księg. pamiątk. ku czci O. Balzera I (1925).

Филевичъ И. П. Борьба Польши и Литвы-Руси за Галицко-Владимірское наслѣдіе, (1890).

Finke H. Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils (1889).

— Acta concilii Constantiensis I/IV (1896—1928).

Forstreuter K. Die Bekehrung Gedimins und der Deutsche Orden, Altpreuß. Forschungen 5 (1928).

Fritzler K. Die fürstliche Erbfolge im alten Rußland (1923).

Guagnini A. Sarmaticae Europeae descriptio, in quaa est totius Poloniae Litwaniae ir t. t. scripta, išl. Pistorius veik. Hist. Pol. corp. I (1591).

Ganß J. Die völkischen Verhältnisse des Memellandes (1925).

Goetz K. L. Deutsch-russische Handelsverträge des Mittelalters (1916).

— Deutsch-russische Handelsgeschichte während des Mittelalters, Hansische Geschichtsquellen N. F. 5 (1922).

Goll J. König Siegmund und Polen 1420—1436, MIOEG 15 (1894).

— Čechy a Prusy ve stredoveku, (1897).

Голубинскій Е. История русской церкви, (1900 ff.).

Голубовскій П. В. Исторія Смоленской земли до начала XV. ст., (1895).

Гонсіоровскій О., Киникъ А. ir kiti. Болеславъ-Юрій II., князь всей Малой Руси, (1907).

Goyski M. Wzajemne stosunki Polski, Litwy i Zakonu w łatach 1399—1404, Przewodn. nauk. i lit. 34 (1906).

Grodecki R., Zachorowski St., Dąbrowski J. Dzieje Polski średniowiecznej, I/II (1926).

Grünhagen C. Geschichte Schlesiens I (1884).

Грушевський М. Історія України-Руси, IV—VII (1905/7).

— Впливи ческого нацьонального руху XIV.—XV. в. в українськім життю і творчости, як проблема досліду, Зап. товар. ім. Шевченка 141/43 (1925).

— Історія Українскої літератури V, 1 (1926).

Gundolf F. Caesar. Die Geschichte seines Ruhms [2], (1925).

Halecki O. O początkach parlamentaryzmu litewskiego, Sprawozd. akad. um. w Krakowie 20 (1915).

— Litwa, Ruś i Żmudź jako części składowe w księstwa litewskiego, Rozpr. akad. umiej. w hist. fil. II, (1916).

— Geografja polityczna ziem ruskich i Litwy 1340—1569, Sprawozd. tow. nauk. Warsz. 1917.

— Wcielenie i wznowienie państwa litewskiego przez Polskę (1386—1401), Przegl. hist. 21 (1917/18).

— Polens Ostgrenze, veik. Polens Grenzprobleme I (1918).

— Dzieje unii Jagiełłońskiej, I (1919).

— Litwa w połowie XV. w. w świetle najdawniejszej księgi metryki, Rozpr. hist. tow. nauk. warsz. I, 4 (1922).

— Od Polski piastowskiej do jagiellońskiej, Przegl. hist. 25 (1925).

— Zagadnienia kulturalne w dziejach unji Jagiełłońskiej, Przegl. hist. 26 (1926).

— L'évolution historique de l'Union polono-lituanienne, Le Monde slave 1926.
Hammer-Purgstall. Geschichte der Goldenen Horde von Kiptschak (1840).
Hanisch E. Die Geschichte Polens (1923).
Hardt E. H. v. Magnum concilium Constantiense (1700).
Harrison E. J. Lithuania (1928).
Hassinger H. Tschechoslowakei (1925).
Haushofer K., E. Obst, H. Lautensach, O. Maull. Bausteine zur Geopolitik (1928).
Heinl K. Fürst Witold von Litauen in seinem Verhältnis zum Deutschen Orden während der Zeit seines Kampfes um sein litauisches Erbe 1382—1401, Historische Studien von Ebering H. 165 (1925).
Heldmann K. Das Kaisertum Karls d. Gr. (1928).
Herberstein S. De Lithwania, bei Pistorius, Hist. Pol. corp. I (1591).
Hettner A. Rußland. Eine geogr. Betrachtung von Volk, Staat und Kultur[4], (1921).
Hintze O. Staatsbildung und Verfassungsentwicklung, Hist. Zeitschr. **88** (1902).
Hirsch Th. Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens (1858).
Historya polityczna Polski I, išėjo veik. Encyklopedya Polska V, 1 (1920), bendr. Zachorowski, Halecki, Dąbrowski, Smolka, Papée.
Höfler C. Der Streit der Polen und der Deutschen vor dem Konstanzer Konzil, Sitzungsber. d. Wiener Akad., phil.-hist. Kl., 95 (1887).
Hoernes M. Natur- und Urgeschichte des Menschen II (1909).
Hoetsch O. Staatsbildung und Verfassungsentwicklung in der Geschichte des germanisch-slawischen Ostens, Zeitschr. f. osteurop. Geschichte I (1911).
Hoffmann A. Politische Geschichte der Deutschen (1921 ff.).
— Das deutsche Land und die deutsche Geschichte (1923).
Holtzmann R. Der Breslauer Reichstag von 1420, Schles. Geschichtsblätter 1920.
— W.: Die Gründung des Bistums Samaiten, Zeitschr. f. Gesch. d. Oberrheins, N. F. 32 (1917).
Hudal A. Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche (1922).
Charewiczowa. Handel Lwowa z Mołdawią i Multanami w wiekach średnich, Kwart. hist. 38 (1924).
Chodnycki K. Próby zaprowadzenia chrešcijaństwa na Litwie, Przegl. hist. 18 (1914).
— Stosunek Rzeczypospolitej do wyznania grecko-wschodniego, Przegl. hist. 23 (1922).
— Kilka uwag o niektórych zadaniach nauki polskiej w zakresie paleografii i diplomatyki ruskiej, Przegl. hist. 25 (1925).
— Ze studjów nad dziejopisarstwem Rusko-Litewskiem, Aten. Wileńskie III (1925/26).
— Geneza dynastji Giedymina, Kwart. hist. 40 (1926).
Ігнатоускі У. Кароткі нарыс гісторыі Беларусі, (1926).

— А. Смолич. Белоруссия, (1926).
Иконниковъ Б. С. Опытъ изслѣдованія о культурномъ значеніи Византіи въ русской исторіи, (1896).
— Опытъ русской историографіи, (1891—1908).
Иловайскій Д. И. Исторія Россіи, (1880 ir kiti).
— Исторія Рязанскаго Княжества išėjo jo Сочиненія, (1884).
Index actorum saec. XV, hg. v. Lewicki (1888).
Jabłonowski A. Atlas historyczny Rzeczypospolitej polskiej II. Ziemie ruskie (w. XVI. aż XVII). 1899—1904.
— Historya Rusi poludniowej do upadku Rzeczypospolitej polskiej, (1912).
Яцимирскій А. И. Григорій Цамблакъ, (1904).
Якубовскій И. Земскія привилегіи великаго княжесва литовскаго, Журн. мин. народн. просв. 1903.
— Opis księstwa Trockiego z r. 1387. Przegl. hist. 5 (1907).
— Studya nad stosunkami narodowościowemi na Litwie przed Unią Lubelską. Prace towarsz. nau. Warszawskiego 7 (1912).
Jakubowski J. Z zagadnień unji polsko-litewskiej, Przegl. hist. II, 2 (1919/20).
— Dzieje Litwy w zarysie ^{2}, (1921).
Joachim E. König Siegmund und der Deutsche Ritterorden in Ungarn 1429—1432, MIOEG 33 (1912).
Jorga N. Geschichte des rumänischen Volkes I (1905).
— Geschichte des Osmanischen Reiches I (1908).
Kadlec K. Autokefální církve pravoslavných Slovanů, išėjo rinkiny Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a prítomnosti (1912).
— O politycznym ustroju Słowian, zwłaszcza zachodnich, przed X. w., išėjo veik. Encypl. polska IV, 2 (1912).
— O zawiązkach państw a ludów zachodnio-slowiańskich przed X. w., ten pat.
Kamieniecki W. Ograniczenia wyznaniowe w prawodawstwie litewskim w XV. i XVI. w., Przgl. hist. 13 (1911).
— Rozwój własności na Litwie w dobie przed I. statutem, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 32 (1914).
— Geneza państwa litewskiego, Przegl. hist 19 (1915).
— Wpływy zakonne na ustrój litewski, Przegl. hist. 25 (1925).
Карамзинъ Н. Исторія государства Россійскаго, V^{2} (1819).
Karge P.: Die Litauerfrage in Altpreußen in geschichtlicher Beleuchtung (1925).
Карскій Е. Бѣлоруcы, III, 2 (1921).
Kern F. Ueber die mittelalterliche Anschauung vom Recht, Hist. Zeitschr. 115 (1916).
Kellén K. Der Staat als Lehensform (1924).
Клепатскій П. Г. Очерки по исторіи Кіевской земли, I (1912).
Ключевскій В. Курс русской истории, (1923 ir kiti).
Kochanowski J. K. Witold Wielki książe litewski, (1900).
Kliutschewskij. Geschichte Rußlands, išleido F. Braun und R. v. Walter (1925 ir kit.).

Коваленскій М. Н. Происхожденіе царской власти, (1922).
Kolankowski L. O litewską koronę, Kwart. hist. 40 (1926).
Koneczny F. Jagiełło i Witołd I.: Podczas unii krewskiej (1382—1392), (1893).
— Geneza uroszczeń Iwana III. do Rusi Litewskiej, Aten. Wileńskie III (1925/26).
Konopczyński W. Le problèm baltique dans l'histoire moderne (XII.—XVII. s.), Resumés des communic. prés. au VI. Congr. Intern. scient. hist. Oslo 1928.
Костомаровъ Н. И. О значеніи Вел. Новгорода въ русской исторіи, Собраніе сочиненій I (1903).
— Североруськія народоправства во времена удѣльно-вѣчевого уклада, ten pat III (1904).
Kowalenko W. Geneza udziała stołecznego miasta Wilna w Sejmach Rzeczypospolitej, Aten. Wileńskie III (1925/26).
Kowalewski K.: Die Theorie von den translatio imperii in ihrem Einfluß auf die Politik und die Geschichtsschreibung des Mittelalters, Dissert. Königsberg, gedr. Ausz. im Jahrb. d. phil. Fak. d. Univ. Königsberg 1922.
Kojalowicz A. W. Historia Litvaniae (1669).
Кояловичъ М. О. Чтенія — по исторіи Западной Россіи, (1884).
Krasauskaitė M. Die litauischen Adelsprivilegien bis zum Ende des 15. Jahrh., Dissert. Zürich (1927).
Krollmann C. Die Politik des Deutschen Ordens, ersch. im „Der Ostdeutsche Volksboden", išleista Volz (1926).
Krumbholtz R. Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melnosee, Altpreuß. Monatsschr. 26 (1889).
Krzyżanowski St. Doktryna polityczna Pawła Włodkowicza, išėjo v. Studja ku czci Zakrzewskiego (1908).
Кулишер I. М. Очерк истории русской торговли, (1923).
Kutrzeba St. Unia Polski z Litwą, išėjo v Polska i Litwa (1914).
— Historja ustroju Polski, I⁶, II² (1921—1925).
— Historja źródeł dawnego prawa polskiego, I/II (1925).
Лаппо И. И. Западная Россія и ея соединеніе съ Польшею въ ихъ историческомъ прошломъ, (1924).
Лаппо-Данилевскій А. С. Методологія исторіи, 1923.
Latkowski J. Mendog, król litewski, Rozpr. akad. um. hist. II, 2 (1892).
Лащенко Р. Лекції по історії українского права, I/II (1924).
Lelewel. Zbiór dzieł obejmujących albo dzieje albo rzeczy polskie, 1844.
Леонтовичъ Ѳ. И. Очерки исторіи литовско-русскаго права. Образованіе территоріи Литовскаго государства, Журн. мин. нар. просв. 1893/94.
— Сословный типъ территоріально-административнаго состава литовскаго государства и его причины, Журн. мин. нар. просв. 1895, birž. m.
Леонтовичъ О. И. Исторія русскаго права, I (1902).
— Рада великихъ князей литовскихъ, Журн. мин. нар. просв. 1907, rugs. m.

— Правоспособность литовско-русской шляхты, Журн. мин. нар. просв. 1908, kovo m.

Lewicki A. Ein Blick in die Politik König Siegmunds gegen Polen in Bezug auf die Hussitenkriege (seit dem Käsmarker Frieden). Arch. f. österr. Gesch. 68 (1886).

— Powstanie Swidrigiełły, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 4 (1892).

— Ueber das staatsrechtliche Verhältnis Litauens zu Polen unter Jagiello und Witold, Altpreuß. Monatsschr. N. F. 31 (1894).

— Kiedy Witold został wielkiem księciem Litwy? Kwart. hist. 8 (1894).

— Król Zygmunt Luxemburski a Polska 1420—1436, Kwart. hist. 10 (1896).

— Sprawa unii kościelnej za Jagiełły, Kwart. hist. 11 (1897).

Likowski H. Kwestya unii kościoła wschodniego z zachodnim na soborze kostnickim, Przegl. kościelni 5 (1906).

— Powstanie godności prymasowskiej arcibiskupów gnieźnieńskich, Przegl. hist. 19 (1915).

Linder Th. Geschichte des Deutschen Reiches unter König Wenzel, II (1880).

— Deutsche Geschichte unter den Habsburgern und Luxemburgern II (1893).

Lohmayer K. Witowt, Großfürst von Litauen († 1430), Mitteil. d. litauischen liter. Gesellschaft II, 4 (1885).

— Geschichte von Ost und Westpreußen I (1908).

Любавскій М. К. Областное дѣленіе и мѣстное управленіе Литовско-Русскаго государства, (1892), II Чтенія въ имп. общ. истор. и древн. 1892/93.

— Литовско-русскій сеймъ. Опытъ по исторіи учрежденія въ связи съ внутреннимъ строемъ и внутреннею жизнью государства, Чтенія въ общ. ист. и древн. росс. при Московск. унив. 1908, IV.

— Новые труды по исторіи литовско-русскаго сейма. Журн. мин. нар. просв. 1903, vasario mėn.

— Къ вопросу объ ограниченіе политическихъ правъ православныхъ князей, пановъ и шляхты въ великомъ княжествѣ Литовскомъ до Люблинской уніи, Сборн. статей посв. В. О. Ключевскому (1909).

— Возвышеніе Москвы, išėjo rinkiny Москва въ его прошломъ и настоящемъ I (1909).

— Очеркъ исторіи литовско-русскаго государства до Люблинской уніи, (1915).

Ляскоронскій В. Русскіе походы въ степи въ удѣльно-вѣчевое время и походъ кн. Витовта на татаръ въ 1399 году, Журн. мин. нар. просв. 1907, kovo, gegužės, liepos mėn.

Максимейко А. Сеймы литовско-русскаго государства до Люблинской уніи 1569, (1902).

Малиновскій И. Рада Вел. Княж. Литовскаго въ связи съ боярской думой древней Россіи II, 1 (1904).

Maschke E. Der Deutsche Orden und die Preußen. Bekehrung und

Unterwerfung in der preuß.-balt. Mission des 13. Jhs. Studien v. Ebering, 176 (1928).

Mayer E. Ursprung und Entwicklung des dynastischen Erbrechtes und seine geschichtliche Wirkung auf den Staat, vor allem auf die politische Gestaltung Deutschlands, Sitzungsber, d. preuß. Akad. phil. hist. Kl. 1928.

Maull O. Politische Geographie (1925).

— Ueber politischgeographische-geopolitische Karten, veik. Bausteine z. Geopolitik (1928).

Meinecke F. Die Idee der Staatsräson [3] (1929).

Милюковъ П. Главныя теченія русской исторической мысли I[3] (1913).

Monumenta Vetera Poloniae et Lithuaniae, išl. Theiner I/II (1860 ir kit.).

Morawski K. Historya universytetu Jagiełłońskiego, I (1900).

Mortensen-Heinrich G. Beiträge zu den Siedlungs- und Nationalitätenverhältnissen von Pr.-Litauen (1927).

Nadler J. Literaturgeschichte der deutschen Landschaften und Stämme [2] (1926 ir kit.).

Napiersky K. E. Russisch-livländische Urkunden (1868).

Narbutt T. Dzieje narodu litewskiego, (1847).

Natanson-Leski J. Dzieje granicy wschodniej rzeczy pospolitej I. Granica moskiewska w epoce Jagiellońskiej, Rozpr. hist. tow. nauk Warszawskiego I, 3 (1922).

— Polska w epoce mocnarstwowej w. XIV.—XVIII., sien žemėlapis 1 : 1 000 000.

Nieborowski P. Die preußische Botschaft beim Konstanzer Konzil bis zum Ende Feber 1416. Bresl. Dissert. (1910).

Niederle L. Slovanské starožitnosti, I [4] (1924).

Norden W. Das Papsttum und Byzanz bis 1453 (1903).

Никитскій А. Очеркъ внутренней исторіи Пскова, (1873).

Novotný V. K polské kandidature na český trůn v době husitské, Žižkův sborní, išl. R. Urbánek (1924), kaip ištrauką ta pačia antrašte žiūr. Conefrence des historiens des états de l'Europe orientale et du monde slave 1927, I.

Obst E. Russische Skizzen (1925).

— Die geopolitischen Leitlinien des europäischen Rußlands, in Bausteine zur Geopolitik (1928).

— Das Raumschicksal des russischen Volkes, ten pat.

Osten-Sacken P. v. Livländisch-russische Beziehungen während der Regierungszeit des Großfürsten Witowt von Litauen (1392—1430), Dissert. Berlin (1908).

Palacký Fr. Urk. Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges (1873).

Papée F. Polska i Litwa na przełomie wieków średnich, I (1904).

— Jagiełłonowie a Moskwa, Kwart. hist. 36 (1922).

— Początki Litwy, Kwart. hist. 41 (1927).

Paszkiewicz H. Polityka ruska Kazimierza W. (1925).

— U podstaw potęgi Moskiewskiej, Aten. Wileńskie V (H. 14), 1928.

Penck A. Die natürlichen Grenzen Rußlands, Meereskunde H. 133 (1917).

Pfeil E. Die fränkische und deutsche Romidee des frühen Mittelalters, Forsch. zur mittleren u. neueren Geschichte 3 (1929).
Pfitzner J. Besiedlungs- u. Verfassungsgeschichte des Breslauer Bistumslandes I (1926).
— Das Erwachen der Sudetendeutschen im Spiegel ihres Schrifttums b. z. Jahre 1848 (1926).
— Rheinland und Sudetenraum zur Zeit der ersten Luxemburger, Rheinische Heimatblätter 1927.
— Der Kampf zwischen Ost- und Westeuropa, Zeitschr. d. Ver. f. Gesch. Schles. 62 (1928).
— August Sauers Kulturpolitische Reden und Schriften (1928).
— Arnošt Kraus und die Sudetendeutschen (1928).
— Bespr. von Hassinger: Tschechoslowakei (1925), Hist. Vierteljahrschr. 24 (1928/29).
Piekosiński F. Czy król Władysław Jagiełło był za życia królowej Jadwigi królem Polski? Rozpr. akad. um. hist. fil. 35 (1897).
Пичета В. Литовско-польскія уніи и отношеніе къ нимъ литовско-русской шляхты, Сборн. статей посв. В. О. Ключевскому (1909).
— Литовско-русское государство, išėjo veik. Русская исторія въ очеркахъ и статьяхъ, lšl. Довнаръ-Запольскій II (1912).
— Образованіе великорусскаго государства, išėjo ten pat. II.
— Введеніе въ исторію (1923).
— Гісторыя Беларусі, (1924).
— Исторические судьбы Западной Белоруссии, Сборник статей I (1927).
— Die weißrussische Geschichtsforschung 1922—1928, Slawische Rundschau I (1929), 661 ir kit.
Платоновъ С. Ф. Учебник русской истории, I/II (1924/25).
Polska. Jeij dzieje i kultura od czasów najdawnejszych aż do chwili obecnej, I (1928 ir kit.).
Prochaska A. Spór o Mitrę i pastoral w Rydze 1395—1397, Kwart. hist. 9 (1895).
— Nieznany akt homogialny Witolda, ten pat, 9 (1895).
— Dążenia do unii cerkiewnej za Jagiełły, Przegl. powszechny 1896.
— W czasach husyckich, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 9 (1897).
— Na soborze w Konstancyi, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 10 (1898).
— Geneza i rozwój parlamentaryzmu za pierwszych Jagiellonów, Rozpr. akad. um. hist. fil. II, 13 (1899).
— Lenna i maństwa na Rusi i na Podolu, ten pat II, 17 (1902).
— Dwie koronacye, Przegl. hist. I (1905).
— Król Władysław Jagiełło I/II (1908).
— Markward Salzbach, Przegl. hist. 9 (1909).
— Z archiwum Zakonu niemieckiego. Analekta z wieku XIV. i XV., Archivum kom. hist. Akad. um. w Krakowie XI (1911).
— Nowe poglądy na ustrój wewnętrzny starej Litwy, Przegl. hist. 15 (1912).
— Z Witoldowych dziejów, ten pat 15 (1912).
— Stosunki Inflancko-Litewskie w XV. w., Litwa i Ruś (1913).

— Od Mendoga do Jagiełły, Lita i Ruś IV (1912).
— Dzieje Witolda, W. księcia Litwy, (1914).
— Książe Husyta (Ks. Korybut, bratanek Władysława Jagiełły), Księga ku czci Orzechowicza II (1916).
— Znaczenie niedoszłej koronacji Witolda, Aten. Wileńskie I (1923).
— Z dziejów Jagiełłońskiej, Aten. Wileńskie IV (1927).
Прѣсняковъ А. Е. Образованie велико-русскаго государства. Очерки по исторiи XIII.— XV. ст., (1918).
— Московское царство, (1918).
Puławski K. Stosunki z Mendli-Girejem (1881).
Ranke L. v. Zwölf Bücher preußischer Geschichte, Erst. Gesamtausg. 25/6 (1874).
Ratzel F. Das Meer als Quelle der Völkergröße (1903).
— Politische Geographie [3], (1923), hg. v. E. Oberhummer.
Reichstagsakten, Deutsche 7 (1878), hg. v. Kerler.
Richental, Ulrich von. Chronik des Konstanzer Konzels, hg. v. Buck (1882).
Römer M. Litwa. Ktudyum o odrodzeniu narodu litewskiego, (1908).
Romer E. Rola rzek w historji i geografji narodów, Przewodn. nauk. i lit. 29 (1901).
— Przyrodzone podstawy Polski historycznej, (1912).
— Polska. Ziemia i państwo, (1917).
Rozwadowski J. Mapa językowego obszaru litewskiego, veikale Polska i Litwa w dziejowym rozwoju (1914).
Рожков Н. А. Русская история, (1922).
— Политические партии в Великом Новгороде XII—XV. в., Из русской истории. Очерки и статьи I (1923).
Rudnyćkyj St. Ukraina. Land und Leute (1916).
— Основи землезнання Украiни I/II (1923—1926).
Русская историческая литература в классовом освещении, Сборник статей I (1927).
Rutkowski J. Histoire économique de la Pologne avant les partages (1927).
Савицкий П. Н. **Россия особый географический** мир, (1927).
— Географические особенности России, I (1927).
— Геополитические заметки по русской истории, kaip priedas prie Вернадский: Начертание русской истории I (1927).
— Boden- und pflanzenkundige Forschung in Rußland, Slawische Rundschau I (1929).
Sarnes H. Witold und Polen in den Jahren 1427—1431, Altpreuß. Monatsschr. N. F. 30 (1893).
Schaeder H. Das dritte Rom. Studien zur Geschichte der politischen Theorien in der slawischen Welt (1929).
Schiemann Th. Rußland, Polen und Livland bis ins 17. Jahrh. I (1886).
Schramm P. E. Kaiser, Rom und Renovatio. Studien und Texte zur Geschichte des römischen Erneuerungsgedankens vom Ende des karolingischen Reiches bis zum Investiturstreit I/II (1929).

Schreuer H. Artikel Familie, Sippe, Stamm in Hoops Reallexikon.
Scriptores rerum Prussicarum I/III ed. Hirsch, Töppen, Strehlke (1866).
Semkowicz W. Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwem litewskim w unii horodelskiej 1413 r., veikale Polska i Litwa (1914).
— O litewskich rodach bojarskich, zbratanych z szlachtą polską w Horodle, Miesięcz. herald. 1914
— Tradycja o kniaziowskiem pochodzeniu Radziwillów w świetle krytyki historycznej, Kwart. hist. 39 (1920).
— Przywileje Witolda dla Moniwida, Aten, Wileńskie I (1923).
— O litewskich rodach bojarskich zbratanych z szlachtą polską w Horodle 1413, Roczn. tow. herald. 7 (1924/5).
— Geograficzny podstawy Polski Chrobrego, Kwart. hist. 39 (1925).
— Rola czynników geograficznych w rozwoju dziejów Polski, Ziemia H. 15/16 (1927).
Seraphim E. Geschichte Liv.- Est.- u. Kurlands[2], (1897 ir kit.).
Середонинъ С. М.: Историческая географія, 1916.
Смирновъ П. Москва въ XIV. в. išėjo Русская исторія, išleido Довнаръ-Запольскій II (1912.)
— Движеніе населенія Московск. государства, ten pat.
Smolka St. Unia z Czechami, Szkicie historyczne I (1882).
— Witold pod Grunwaldem, ten pat I (1882).
— Rok 1386, Rocznik zarz. akad. um. 1885.
— Kiejstut i Jagiełło, Pamiętnik akad. um. wydz. fil. et fil. hist. 7 (1888).
— Najdawniejsze pomniki dziejopisarstwa Rusko-litewskiego, ten pat 8 (1890).
— Die Reußische Welt (1916).
Собраніе, Полное русскихъ лѣтописей I—XXIV.
Sochaniewicz K. Najdawniejsze dyplomy Witolda w. ks. litewskiego, Aten. Wileńskie III (1925/6).
Соловьевъ С. М. **Исторія Россіи съ древнѣйшихъ временъ,** išleido Тов. «Обществ. Польза».
Спицинъ А. А. Русская историческая географія (1917).
Stadnicki K. Olgierd i Kiejstut (1870).
Stavenhagen O. Kampf des Deutschen Ordens in Livland um den Einheitsstaat, Baltische Monatsschr. 43 (1902).
Storost G. Litauische Geschichte (1921).
Сушицкий Ф. Западно-русские летописи как памятник литературы, **Збірник іст. Філ. Укр. акад. наук.** sos. 2 (1921).
Sylvius Aeneas. Lithwania, Prussia sive Borussia, išėjo v. Pistorius, Hist. Pol. corp. I (1591).
Szajnocha K. Jadwiga i Jagiełło[2], (1861).
Szelągovski H. Wróst państwa polskiego w 15. i 16. w. (1904).
— Najstarsze drogi z Polski na Ėschód (1909).
— Walka o Bałtyku[2], (1921).
Шахматовъ А. А. Древнѣйшія судббы русскаго племени, (1919).
Шмурло Е. Исторія Россіи 862—1917, (1922).
— Введеніе въ русскую исторію, (1924).

Щаповъ А. П. О вліяніи горъ и моря на характеръ поселенц., Сочиненія II (1906).
— Историко-географическое распредѣленіе русскаго народонаселенія ten pat.
Тихомировъ И. О составѣ западно-русскихъ, такъ называемыхъ литовскихъ лѣтописей, Журн. мин. народн. просв. 1901 m. kovos, gegužės mėn.
Totoraitis J. Die Litauer unter dem König Mindowe bis zum J. 1263 (1905).
Tuckermann W. Osteuropa I/II (1922).
Tymieniecki L. Moralność w stosunkach między państwowemi w poglądach Pawła Włodkowicza, Przegl. hist. 1919/20.
Urkundenbuch, Liv.- Esth.- u. Curländisches, išl. v. Bunge (1856 ir kit.).
Vasmer M. Wikingisches am Südufer der Ostsee, Zeitschr. f. slaw. Philologie 6 (1929).
Vydūnas W. St. Litauen in Vergangenheit und Gegenwart (1916).
Viskantas A. Vytautas, didysis Liet. kunig. ir Gardelio unija, Lietuvių Tauta IV.
Voigt J. Geschichte Preußens V/VII (1832—1836).
Wallach R. Das abendländische Gemeinschaftsbewußtsein im Mittelalter, Beiträge z. Kulturgesch. d. Mittelalters u. d. Renaissance 34.
Wasilewski L. Litwa i Białoruś, o. J.
Werminghoff A. Der Hochmeister des Deutschen Ordens und das Reich bis zum J. 1525, Hist. Zeitschr. 110 (1913).
Werunsky E. Geschichte Karls IV., (1880—1892).
Włodarski B. Polityka ruska Leszka Białego, Archiw toŵ. nauk. we Lwowie dz. II t. III, 3 (1925).
Wolff J. Ród Gedimina (1886).
Zachorowski St. Studya z historyi prawa kościelnego i polskiego, (1907).
Zajączkowski St. Studya nad dziejami Żmudzi w. XIII., (1925).
— Przyczynki do hipotezy o pochodzeniu dynastji Giedymina ze Żmudzi, Aten. Wileński IV (1927).
— Przymierze polsko-litewskie 1325, Kwart. hist. 40 (1926).
Zajančkausko V. Lietuvių Literatūros Vadovėlis (1400—1904). (1928).
Чубатый М. Західна Україна і Рим у XIII. в. у своїх змаганях до церковної унії, Зап. тов. им. Шевченка 123/4 (1917).
— Державно-правне становище українских земель литовскої держави під кінец XIV. в. ten pat 134/5 (1924), 144/5 (1926).

Turinys

Монография
Иосеф Пфицнер
ВЕЛИКИЙ
КНЯЗЬ ЛИТОВСКИЙ ВИТАУТАС
КАК ПОЛИТИК
На литовском языке
Изд-во «Минтис», ЛитССР, г. Вильнюс, 1989

Monografija
Jozefas *Pficneris*
DIDYSIS
LIETUVOS KUNIGAIKŠTIS VYTAUTAS
KAIP POLITIKAS

Redakcijos vedėjas Stanislovas Nekrašius
Spaudai parengė Pranė Čereškaitė
Viršelio dailininkas Albertas Broga
Meninė redaktorė Romana Kungytė
Techninė redaktorė Birutė Adomaitienė
Korektorės: Irena Čupalienė, Nijolė Kalvelytė

ИБ № 4085
Duota rinkti 1989 01 13. Pasirašyta spaudai 1989 07 20. Formatas 84×108/32.
Popierius ofsetinis. Garnitūra „Baltika", 10 punktų. Ofsetinė spauda.
16,8 sąl. sp. l. 21,05 sąl. spalv. atsp. 17,19 apsk. leid. l.
Tiražas 100 000 egz. Užsakymas 232. Kaina 4 rb 40 kp

„Minties" l-kla, 232600 Vilnius, Sierakausko 15.
Spaudė Motiejaus Šumausko spaustuvė, 232600 Vilnius, A. Strazdelio 1.

Pficneris J.

Pf-08 Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas: Monografija / Spaudai parengė P. Čereškaitė; Pratarmė, p. 5—13, M. Jučo.— V.: Mintis, 1989.— 314 p.

Bibliogr.: p. 296—308.

ISBN 5-417-02852-5

Vokiečių istoriko knyga buvo išleista 1930 m. ir tais pačiais jubiliejiniais metais išversta į lietuvių kalbą. J. Pfitzneris,— anot M. Jučo,— kaip niekas kitas iš užsieniečių, išryškino spalvingą Vytauto asmenybę, jo politinius sugebėjimus ir įvertino jį Lietuvos akimis. Istorikas aptarė Vytauto santykius su Ordinu, Lenkija, Rusija, imperija ir bažnyčia, išryškino tas Lietuvos istorijos linijas, kurias rado Vytautas. „Autoriaus žodyje lietuviškajam leidimui" rašoma: „Tūkstančiai ryšių jungia Vytauto laikus su šiais laikais. Ir visada naudinga, kad tautos prisimintų savo praeitį ir iš jos čiulptų sau naujų jėgų ir pasitikėjimo."

P $\frac{0503020908—241}{M851(08)—89}$ R—89

BBK 63.3(2L)43
MBBK 9(TL)12

NAUJOS „MINTIES" LEIDYKLOS SERIJOS

Civilizacijos metmenys

Ši serija — specializuota: tai iš žymiausių pasaulio specialistų veikalų sukomponuota daugiatomė kultūros istorija. Joje bus aptarti svarbiausi kultūros istorijos reiškiniai — žmogaus sąmonės susiformavimas, kultūros epochos, įvairių kultūros sričių (dailės, teatro, literatūros, mados, jūreivystės, oreivystės, transporto ir kt.) istorijos. Knygos bus daugiausia verčiamos iš kitų kalbų, atrenkant tas, kurios remiasi naujausia informacija ir yra kuo suprantamiau parašytos. Didžioji serijos dalis bus gausiai iliustruota. Kultūros istorijos pažinimas yra vienas svarbiausių mūsų nūdienos poreikių.

Neimantas R. Rytai ir Lietuva, 1988
Kliksas F. Bundantis mąstymas, 1988
Gurevičius A. Viduramžių kultūros kategorijos, 1989

Raštijos paminklai

Pradedama leisti serija yra universali — joje bus galima rasti visų žinijos sričių ir literatūros žanrų — pradedant Senojo Egipto, Babilono, Indijos ritualiniais tekstais, mitais ir epais, Antikos ir Viduramžių tekstais, baigiant Naujųjų amžių ir šių laikų mokslo, filosofijos ir literatūros veikalais. Į seriją atrenkami tie darbai, kurie netinka jokiai šiuo metu leidžiamai specializuotai palikimo serijai — „Pasaulinės literatūros bibliotekai", „Pedagogikos klasikai", „Iš filosofijos palikimo" ir kt., tačiau lietuvių skaitytojas būtinai turi su jais susipažinti, pvz., Herodoto „Istorija", Plutarcho „Paralelinės biografijos", Cicerono traktatai ir kalbos ir pan. Kiekviena serijos knyga — tai atskiras veikalas arba smulkių vienos temos ar problemos tekstų rinkinys su įvadu, paaiškinimais, žodynėliu, rodyklėmis. Kas nori turėti ką skaityti ir pats, ir palikti savo vaikams — nepraleis nė vienos šios serijos knygos!

Herodotas. Istorija, 1988
Pančatantra, 1990
Hamurapio įstatymas, 1990

Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas

Tūkstančiai ryšių jungia Vytauto laikus su šiais laikais. Ir visada naudinga, kad tautos prisimintų savo praeitį ir iš jos čiulptų sau naujų jėgų ir pasitikėjimo. Jeigu man būtų pavykę lietuvių tautai praskinti kelią, kuriuo einant būtų suprastas didžiausias jos didvyrio Vytauto gyvenimo darbas, tai būtų man ir už mano darbą pakankamas moralinis atlyginimas.

Praha, 1930 m. birželio 1 d.

Prof. Dr. JOSEF PFITZNER

4 rb 40 kp